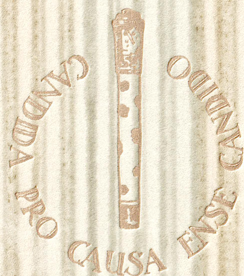

ANNI VOIPIO

SUOMEN MARSALKKA

WSOY

CANDIDA PRO CAUSA ENSE CANDIDO

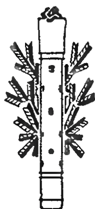
SUOMEN
MARSALKKA

S

ANNI VOIPIO

SUOMEN MARSALKKA

ELÄMÄKERTA

PORVOO * HELSINKI
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

SISÄLLYSLUETTELO

VIIDES PAINOS

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
LAAKA- JA SYVÄPAINOSSA PORVOOSSA
1953

ALKUSANAT TOISEEN PAINOKSEEN

Suomen Marsalkan, vapaaherra C. G. Mannerheimin elämäntyö liittyy ratkaisevasti ja erottamattomasti maamme itsenäisyyden saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi käytyihin taisteluihin, vapaan Suomen alkutaipalella suoritettuun valtiollisten olojen vakaannuttamiseen ja kehittämiseen sekä kahden viime vuosikymmenen yhteiskunnalliseen rakennustyöhön. Tämä elämäntyö on mittasuhteiltaan ja merkitykseltään niin suuri, että sen pintapuoliseenkin ja ääriviivaiseen kuvaamiseen ryhtyminen tuntuu uskalletulta Mutta tämän laajoille piireille kirjoitetun kirjan tarkoituksena onkin vain koettaa tuoda Suomen Marsalkka lukijaa lähemmäksi sellaisena kuin hän elää keskuudessamme. Jos se siinä onnistuu, on se täyttänyt koko tehtävänsä.

Työssäni olen saanut arvokasta apua monilta marsalkka Mannerheimia ja hänen elämäntyötään lähellä olevilta henkilöiltä. Erityisesti haluan kiittää kenraali-

majuri H. Kekonia, ministeri Georg Gripenbergiä ja professori Kaarlo Hildéniä heidän ystävällisestä avustaan.

Tämän Suomen Marsalkan 75-vuotispäiväksi ilmestyneen elämäkerran toiseen painokseen on minulla ollut tilaisuus tehdä pari täydennystä. Lisäksi olen kirjan loppuun liittänyt kuvauksen marsalkan syntymäpäivän vietosta.

Helsingissä, maaliskuun 16. pnä 1943.

ANNI VOIPIO

KOLMANNEN PAINOKSEN ILMESTYESSÄ

Suomen Marsalkan elämäntyön juuri päätyttyä olen tähän kirjaan liittänyt luvut, jotka kuvailevat marsalkka Mannerheimin ratkaisevaa osuutta kansamme johdattamisessa sodasta rauhan toimiin ja hänen vaiheikkaan elämänsä loppuvuosia. Kirjaan on sitä paitsi liitetty selostus Suomen Marsalkan viimeisestä matkasta. Samalla on minulla ollut tilaisuus tarkistaa ja täydentää elämäkerran aikaisempia lukuja.

Jättäessäni tämän kirjan Suomen kansan käteen teen sen vilpittömästi toivoen, että olisin kyennyt vähäiseltä osalta valottamaan suurimman suomalaisen aikalaisemme elämäntyötä. Sen varsinainen arviointi jää luonnollisesti historiankirjoittajan tehtäväksi.

Helsingissä, helmikuun 11. pnä 1951.

ANNI VOIPIO

VIIDENNEN PAINOKSEN ILMESTYESSÄ

Suomen Marsalkan omat muistelmat ovat ilmestyneet sen jälkeen, kun tämän elämäkerran neljäs painos julkaistiin. Tätä viidettä painosta varten olen ne lukenut ja niiden perusteella tehnyt joitakin tarkistuksia ja täydennyksiä.

Niin kuin jo edellisten painosten ilmestyessä olen tähdentänyt, on tämän kirjan tarkoituksena vain esitellä Mannerheimin elämänvaiheita ja hänen vertaansa vailla olevia palveluksiaan isänmaalle. Hänen elämäntyönsä varsinainen arviointi kuuluu historiankirjoittajalle ja saattaa tapahtua vasta sitten, kun koko siihen liittyvä aineisto on tutkittu.

Helsingissä, kesäkuun 4. pnä 1952.

ANNI VOIPIO

MANNERHEIM-SUKU

NE HENKILÖT, joitten elämäntyö on ollut tavallista mittavampi, ja erittäinkin ne, jotka ovat tehneet jotakin ainoalaatuista oman kansansa tai ihmiskunnan parhaaksi, herättävät kysymyksen: »Mistä heidän suuret lahjansa ja ominaisuutensa ovat peräisin?» Monesti teemme tämän kysymyksen vastausta saamatta. Monen suurmiehen suvussa taas voimme osoittaa piirteitä, jotka hänessä ovat kohonneet sellaiseen voimaan, että hän on kyennyt suorittamaan tavallisuudesta poikkeavan elämäntyön.

Usean merkkimiehen suvussa tavataan varhaisemmissakin polvissa miehiä, jotka ovat piirtäneet nimensä aikakirjoihin.

Suomen Marsalkka Mannerheimin suku on niitä, jotka jo useassa polvessa ovat synnyttäneet merkkimiehiä. Siitä on lähtenyt eritoten huomattavia valtiomiehiä ja kulttuurihenkilöitä. Marsalkan esi-isien joukossa on myös sotureita, muttei sotapäälliköitä. Suvun maineikkaimmasta jäsenestä, Gustaf Mannerheimista, voidaan sanoa, että hänessä ikään kuin yhtyivät ne ominaisuudet, jotka ovat säilyttäneet esi-isien nimet jälkipolville. Hän oli sekä valtiomies että tiedemies, yhteiskunnallinen uudistaja ja ennen kaikkea sukunsa ja kansansa suurin sotilas. Mannerheimille leimaa-antavia piirteitä olivat harvinaisen elävä kunnian- ja velvollisuudentunto sekä suuri työteliäisyys.

Mannerheimien nimi liittyy sekä Ruotsin että Suomen historiaan. Suku oli jo puolitoista vuosisataa elänyt Ruotsissa ennen kuin eräs sen jäsen, vapaaherra Carl Erik Mannerheim 1700-luvun lopulla siirtyi maahamme. Suomen ensimmäinen Mannerheim suoritti, niin kuin kohta näemme, valtiomiehenä merkittäviä ja suorastaan ratkaisevia palveluksia uudelle isänmaalleen. Hänen jälkeläisensä suoraan alenevassa polvessa oli Suomen Marsalkka Mannerheim, tähänastisen historiamme verrattomasti uljain henkilöhahmo.

Suvun vaiheita voimme seurata kolmen vuosisadan taakse. Alkuperältään Mannerheim-sukua on arveltu

hollantilaiseksi, ja tätä otaksumaa on viimeaikainen tutkimus yhä vahvistanut, joskin ensimmäinen Ruotsin Mannerheim olisi saattanut myös olla joku niitä myöhäisen hansakauden kauppiaita, jotka Pohjois-Saksasta lähtivät Itämeren toisilta rannoilta hankkimaan uusia toimintamahdollisuuksia.

Etsiessämme Mannerheim-suvun kantaisää päädymme Gävlen rannikkokaupunkiin Ruotsiin 1600-luvun puolimaissa asettuneeseen kauppiaaseen *Henrik Marheiniin*. Hänen elämänvaiheensa ennen vuotta 1645, josta lähtien hän toimi Gävlessä kauppiaana, ovat tuntemattomat. Emme tiedä hänen syntymävuottaan emmekä liioin sitä, milloin ja mistä syystä hän oli muuttanut vieraaseen maahan. Aikakirjat kertovat, että hän sai porvarioikeudet vuonna 1651. Hän näyttää olleen pystyvä mies, joka liiketoimiensa ohella harrasti vuorityötä ja oli monissa luottamustehtävissä. Niinpä hän oli mm. kaupunginneuvostossa sekä kaksikomppaniaisen porvarikaartin ensimmäisen komppanian kapteeni. Vuonna 1659 hän muutti Ruotsin ensimmäisen, Palmstruchin perustaman pankin kirjanpitäjäksi Tukholmaan ja kuoli siellä vuonna 1667. Gävlessä hän oli mennyt naimisiin *Margareta Olavintytär Gammalin* kanssa. Täten hän joutui sukulaisuussuhteisiin kaupungin huomatuimpien perheitten kanssa.

Jo Henrik Marheinin nuorin poika, Gävlessä vuonna 1654 syntynyt *Augustin*, saavutti aseman valtion virkamiehenä, valtion tilojen hoitajana. Hän oli aluksi kreivi Carl Gustaf Oxenstiernan tilojen hoitajana Virossa,

ja kun tilat reduktiossa peruutettiin valtiolle, hän vuokrasi ne. Kovin pitkäksi hänen Virossa olonsa ei kuitenkaan muodostunut, sillä vuonna 1693 hän muutti takaisin emämaahan vuokraten Upplannissa pari kruunulle kuuluvaa säteritilaa. Samana vuonna hänet aateloitiin luultavasti ansioistaan valtion tilojen hoitajana ja suku merkittiin Ruotsin ritarihuoneeseen numerolla 1260 Mannerheim-nimisenä. Nimen alkuosa oli 1600-luvulla yleisesti käytännössä aatelisnimien aineksena. Loppuosa taas oli uudelle aatelismiehelle varsin tuttu, sillä sekä hänen isäänsä että häntä kutsuttiin usein Marheimiksi. Augustin Mannerheim kuoli omistamallaan Vrån tilalla vuonna 1732.

Augustin Mannerheimilla ja hänen puolisollaan *Anna Elisabeth Oldermanilla* oli neljä poikaa, jotka kaikki antautuivat sotilasuralle ja palvelivat tykistössä. Marsalkka Mannerheimin suonissa oli siis sotilasverta jo kahden vuosisadan takaa. Toinen Augustin Mannerheimin tyttäristä, Anna Mannerheim, solmi avioliiton eversti Jakob Schaefferin kanssa. Eversti Schaeffer aateloitiin ja hän otti tällöin nimekseen Ehrensvärd. Anna Mannerheim oli näin ollen Ruotsi-Suomen historiaan nimensä piirtäneen Ehrensvärd-suvun kanta-äiti. Tästä avioliitosta syntyi sotamarsalkka, kreivi Augustin Ehrensvärd, sukunsa huomatuin edustaja, Viaporin eli Suomenlinnan perustaja ja rakentaja. Myös tunnetussa Cronstedt-suvussa on samaa verta kuin Mannerheim-suvussa; Anna Elisabeth Oldermanin veljekset aateloitiin näet monista ansioistaan ja näin saivat

alkunsa sekä kreivillinen että vapaaherrallinen Cronstedt-suku.

Augustin Mannerheimin kaksi nuorinta poikaa kuuluvat tämän kuvauksen puitteisiin. *Gustaf Henrik* oli ensimmäinen poliittisessa elämässä esiintynyt Mannerheim. Sukunsa päämiehenä hän oli vuosien 1740—1741 valtiopäivillä, joilla päätettiin aloittaa sota Venäjää vastaan. Hän, silloinen kapteeni, kuului innokkaimpiin sodan kannattajiin, mutta toisaalta hän myös tarmokkaasti edisti puolustusvalmisteluja, perustipa omalla kustannuksellaan Gotlantiin tykistöpataljoonan. Myöhemmin hänestä tuli Taalain rykmentin komentaja ja kenraalimajuri. Hän kuoli vuonna 1777.

Gustaf Henrik Mannerheimin veljestä, vuonna 1706 syntyneestä *Johan Augustin Mannerheimista* polveutuvat kaikki suvun myöhemmät haarat. Opiskeltuaan aluksi muutamia vuosia lakitiedettä Upsalan yliopistossa hän siirtyi sotilasuralle, millä veli tasoitti hänen tietään. Johan Augustin palveli armeijassa vuoteen 1761, jolloin hän erotessaan sai »everstin nimen, kunnian ja arvon». Hän oli vuonna 1747 mennyt naimisiin everstiluutnantti Lorentz Niklas Söderhielmin tyttären *Helena Marian* kanssa. Apen harjoittama vuoritoimi houkutteli vävypoikaakin. Loppuikänsä hän toimi maanviljelijänä Södermanlannista ostamassaan historiallisessa Tärnön kartanossa. Hän kuoli vuonna 1778.

Nämä Mannerheim-veljekset korotettiin vapaherroiksi. Vuonna 1768 kenraalimajuri Gustaf Henrik Mannerheim anoi itselleen ja veljelleen vapaaherran

arvoa. Siihen aikaan ei tällainen anomus ollut lainkaan harvinainen ilmiö. Kuningas suostuikin pyyntöön »ottaen huomioon mainitun kenraalimajurin 50-vuotisen uskollisen palveluksen ja aina osoitetun rehellisen ja kiitettävän toiminnan». Kuitenkin vasta vuonna 1776 vapaaherrallinen Mannerheim-suku merkittiin Ruotsin ritarihuoneeseen, missä se vapaaherrallisena sai numeron 277.

Johan Augustin Mannerheimilla ja hänen puolisollaan oli kolme poikaa. Vanhin, *Lars Augustin*, otti jo Kustaa III:n aikana huomattavalla tavalla osaa valtiolliseen elämään kuuluen vastustuspuolueen miehiin. Vanhan hallitussuunnan syrjäyttämisessä hänellä ns. »Mannerheim-klubin» sieluna oli merkittävä osuus, ja perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana hän vaikutti Ruotsin uuden hallitusmuodon laatimiseen. Vallankumouksen jälkeen hänestä tuli oikeusasiamies, ja tähän korkeaan virkaan hänet valittiin yhä uudelleen, kunnes hän 75 vuoden ikäisenä vuonna 1823 vetäytyi syrjään saaden säädyiltä kunniaeläkkeen tunnustukseksi ansiokkaasta toiminnastaan. Hän kuoli lähes 90 vuoden ikäisenä jättämättä miespuolista perillistä. Hänen nuorempi veljensä, vuonna 1826 kuollut majuri, vapaaherra *Gustaf Johan Mannerheim* oli Ruotsiin jääneen sukuhaaran kantaisä. Tämä haara sammui Valparaisossa asuneen merikapteenin, vapaaherra *August Mannerheimin* kuollessa vuonna 1946. Veljeksistä nuorimmasta, v. 1759 Taalainmaalla Nisshyttanin ruukilla syntyneestä *Carl Erik Mannerheimista*, polveutuu suvun suomalainen haara.

Vanha sukumuotokuva osoittaa Suomen ensimmäisen Mannerheimin olleen ulkomuodoltaan uljas ja ryhdikäs mies. Hänen piirteistään — korkea, kaareva otsa, tuuheitten kulmakarvojen alla älykkäät, terävät silmät, komea suora nenä — voidaan lukea eräitä luonteenominaisuuksia, jotka ilmenivät myös hänen määrätietoisessa ja suorastaan ratkaisevaa laatua olleessa toiminnassaan uuden isänmaansa hyväksi.

Vapaaherra Carl Erik Mannerheim oli hänkin sukunsa perinteille uskollisena aluksi sotilas. Opiskeltuaan Upsalan yliopistossa jonkin aikaa kansliatutkintoa varten hän äkkiä keskeytti lukunsa liittyäkseen kornettina nimenomaan Suomen puolustusta varten värvättyyn »Kuninkaallisen Majesteetin kevyeen rakuunajoukkoon». Kuitenkin vasta vuonna 1783 hän siirtyi Suomeen tullen Turun läänin jalkaväkirykmentin alimajuriksi. »Harvinainen onni, jota moni kadehti», hän itse sanoi harppauksestaan luutnantista majuriksi vain 23 vuoden ikäisenä.

On luultavaa, että Carl Erik Mannerheim jo Suomeen tullessaan kuului vastustuspuolueen miehiin, kuten hänen veljensä Lars Augustinkin. Sen vuoksi on myös ymmärrettävä hänen osuutensa Anjalan liittoon. Hänet tuomittiin kuolemaan, mutta armahdettiin, koska kuninkaan tarkoitus oli »rangaista muutamia, mutta pelottaa monia». Sotilasura oli joka tapauksessa nyt lopussa. Kun Mannerheimilla ei ollut enää mitään ylenemisen mahdollisuuksia, hän pyysi ja sai eron armeijasta 1790-luvun puolimaissa.

Mannerheim ei kuitenkaan sotilasuran katkettua palannut emämaahan Ruotsiin. Hän oli mennyt kihloihin Turun läänin maaherran, kenraalimajuri Ernst Gustaf von Willebrandin ja Vendla Gustava von Wrightin tyttären *Vendla Sofia von Willebrandin* kanssa. Häät vietettiin vuonna 1796 ja vapaaherra Mannerheim vei 17-vuotiaan vapaaherrattarensa edellisenä vuonna Turun läheltä Askaisista ostamaansa suureen, uljaaseen, jo keskiajalta peräisin olevaan Louhisaaren kartanoon. Tästä avioliitosta syntyi kolme poikaa, joista vanhin jatkoi sukua kahden nuoremman kuollessa naimattomina. Näistä kahdesta mainittakoon, että he kumpikin olivat Suomen Pankin johtajia ja senaattoreita. Vanhimpaan poikaan, josta tuli Viipurin hovioikeuden ensimmäinen presidentti, palaamme kohta.

Kauniissa kodissaan Mannerheim ja hänen puolisonsa elivät muutamia vuosia rauhallista maalaiselämää. Carl Erik Mannerheim on näistä vuosista itse sanonut, että hän vietti »iloisen ja onnekkaan ajan täysin välinpitämättömänä kaikista valtiollisista tapahtumista». Mutta kohtalolla oli hänen varalleen suuri tehtävä: hänestä tuli maamme huomattavimpia valtiomiehiä Venäjän vallan alkuaikoina.

Onnettomasti päättynyt vuosien 1808—1809 sota erotti Suomen monivuosisataisesta yhteydestään Ruotsiin ja maamme liitettiin Venäjän valtakuntaan. Sodan jäljet tuntuivat kaikkialla ja maan tulevaisuus näytti synkältä ja epävarmalta. Nyt tarvittiin miehiä, jotka uskalsivat esiintyä oikeuksiemme puolesta uusien, vie-

Tuleva Suomen Marsalkka äitinsä sylissä.

Mannerheim-sisarukset: vasemmalta Johan ja Carl, hänen edessään August, Sophie, Annicka, hänen edessään istumassa Eva, oikealla Gustaf.

raitten vallanpitäjien edessä. Kysyttiin niitä, joilla oli taitoa ja kykyä turvata Suomen länsimainen yhteiskuntajärjestys, oikeuslaitos ja sivistys.

Turun läänin aateliston edustajana Mannerheim kuului lähetystöön, joka jo sodan aikana matkusti Pietariin keisarin luo. Puheenjohtajana hän sai lähetystön enemmistön yhtymään siihen mielipiteeseen, ettei lähetystö voinut edustaa Suomen kansaa eikä päättää sen nimessä ja että keisaria oli pyydettävä kutsumaan koolle lailliset valtiopäivät. Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809 Mannerheim esiintyi ritarihuoneen ensimmäisenä miehenä. Hänen vaikutustaan asiain käsittelyyn lisäsivät hänen sujuva esiintymisensä ja hyvä puhetaitonsa.

Muututtuaan täten kartanonomistajasta valtiomieheksi Mannerheim puolitoista vuosikymmentä toimi julkisessa elämässä. Hänen nauttimaansa arvonantoa todistaa, että hänet valittiin vuonna 1809 vastaperustettuun maan korkeimpaan hallintoelimeen, hallituskonseljiin, missä hän toimi kansliatoimituskunnan päällikkönä. Hänen nimensä liittyy myös Suomen Pankin perustamiseen. Vuonna 1816 hänet nimitettiin Turun ja Porin läänin maaherraksi. Hallitusmiehenä ja maaherrana hänen harrastuksensa kohdistuivat sosiaalisiin parannuksiin, seikkoihin, joihin hänen suuri pojanpojanpoikansa vähän toista sataa vuotta myöhemmin mitä merkittävimmällä tavalla puuttui. Vuonna 1820 hänet uudelleen kutsuttiin hallituskonseljiin, joka oli saanut senaatin nimen ja siirretty Helsinkiin. Kun senaatin molemmille osastoille, talousosastolle ja oikeusosastolle, kaksi vuotta

myöhemmin määrättiin oma varapuheenjohtajansa, tuli hänestä talousosaston varapuheenjohtaja ja siis tämän tärkeän hallitustehtävän ensimmäinen hoitaja. Hänen toinen kautensa maan hallituksessa ei muodostunut yhtä mutkattomaksi kuin ensimmäinen, sillä jo nyt alkoi näkyä merkkejä, jotka osoittivat venäläisten haluavan päästä sekaantumaan maan asioihin. Väsyneenä ja hallitustoimiin kyllästyneenä Mannerheim vuonna 1825 pyysi eroa ja sai sen seuraavan vuoden alkupuolella. Viimeiset elinvuotensa hän vietti Louhisaaressa. Hän kuoli Turussa vuonna 1837.

Mannerheimin ura oli loistava. Hän oli saanut huomattavaa tunnustusta keisariltakin; niinpä hänet vuonna 1824 korotettiin kreivilliseen säätyyn. Suku oli vuonna 1818, jolloin Suomen ritarihuone perustettiin, merkitty siihen vapaaherrallisena sukuna numerolla 18. Kreivillisenä se sai numeron 8. Kreivin arvo periytyy isältä pojalle siten, että vanhin poika on kreivi; nuoremmat ovat vapaaherroja.

Ensimmäinen Suomessa syntynyt Mannerheim oli kreivi *Carl Gustaf Mannerheim*, joka näki päivänvalon Louhisaaressa vuonna 1797. Tultuaan 16-vuotiaana ylioppilaaksi hän ryhtyi opiskelemaan Turun yliopistossa lakitiedettä. Vuonna 1819 hän tuli auskultantiksi Turun hovioikeuteen ja väitteli samana vuonna filosofiantohtoriksi. Virkauransa hän aloitti Suomen asiain komitean sihteerinä Pietarissa. Komitean lakkauttamisen jälkeen vuonna 1826 hän jäi ministerivaltiosihteerin, kreivi Rehbinderin sihteeriksi ja oli samalla yliopiston kanslerin

sihteerinä. Vuonna 1833 hänet nimitettiin Vaasan läänin ja jo seuraavana vuonna Viipurin läänin maaherraksi. Kun Viipuriin vuonna 1839 perustettiin hovioikeus, tuli hänestä sen ensimmäinen presidentti. Hänen elämänsä päättyi vuonna 1854.

Presidentti Mannerheim oli, niin kuin isänsäkin, horjumattoman isänmaallinen mies. Jos venäläiset vallanpitäjät perustaessaan Viipuriin hovioikeuden olivat kuvitelleet saavansa siitä mahtikäskyjensä nöyremmän noudattajan kuin Turun hovioikeus oli ollut, niin he erehtyivät, sillä jo hovioikeuden vihkiäisjuhlassa presidentti Mannerheim lausui toivovansa, että Viipurin hovioikeus, Turun tavoin, »myös saavuttaisi kansalaisten kunnioituksen ja luottamuksen».

Presidentti Mannerheimin harrastukset olivat moninaisia ja kohdistuivat mm. suomenkieleen. Tämä harrastus oli kuitenkin pikemminkin käytännöllisten näkökohtien sanelema eikä sille pohjalle perustuva, miltä varsinainen suomalaisuusliike on lähtenyt. Hänen esityksestään hallitsija hyväksyi yliopiston konsistorin ehdotuksen suomenkielen professorinviran perustamisesta Helsingin yliopistoon. Ensimmäiseksi suomenkielen professoriksi nimitettiin vuonna 1850 Matias Aleksanteri Castrén. Mannerheim teki myös ehdotuksen suomenkielen käyttämisestä tuomioistuimissa ja virastoissa. »Suomen talonpoikaisväestö on iäti siunaava nimeäni, sen tiedän ainakin itse, ja se on katoamaton palkinto», kirjoitti Mannerheim puolisolleen tästä aloitteestaan, joka valitettavasti ei kuitenkaan toteutunut.

Suomenkielen harrastustaan hän osoitti myös liittymällä Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan ja ottamalla vastaan sen puheenjohtajan toimen.

Kuuluisuutensa kreivi Carl Gustaf Mannerheim saavutti aivan toisella alalla kuin sukunsa varhaisemmat edustajat, nimittäin tiedemiehenä, hyönteistieteilijänä, nimenomaan kovakuoriaisten tutkijana. Luonnontieteelliset harrastuksensa hän kenties oli perinyt isältään, joka opiskeluaikanaan Upsalan yliopistossa oli kuunnellut Linnén luentoja. Hänellä oli varoja ja hän saattoi kustannuksista välittämättä kartuttaa kirjastoaan ja kokoelmiaan. Hän oli kosketuksissa monien ulkomaalaisten tutkijain kanssa. Vuosien varrella hänelle kertyi kokoelma, jossa oli noin 20.000 kovakuoriaislajia sekä runsaasti muita hyönteisiä, yhteensä noin 100.000 numeroa. Tämä Mannerheim-kokoelma on Helsingin yliopiston entomologisessa museossa, jonne se ostettiin kerääjänsä kuoleman jälkeen 8.000 ruplasta. Venäläiset tiedemiehet tunsivat tämän arvokkaan kokoelman, ja sortovuosien aikana se yritettiinkin siirtää Pietarin keisarillisen tiedeakatemian museoon.

Mannerheim ei ollut vain keräilijä. Hänen käsistään on lähtenyt nelisenkymmentä tieteellistä teosta, joista ensimmäinen ilmestyi latinankielisenä vuonna 1823. Merkittävimpänä pidetään vuonna 1830 julkaistua »Précis d'un nouvel arrangement de la famille des Brachélytres» -nimistä teosta. Hänen tutkimuksensa herättivät suurta huomiota tieteellisessä maailmassa ja hänet valittiin jäseneksi moniin suomalaisiin ja ulkomaisiin tieteel-

lisiin seuroihin. Hänen saamistaan tieteellisistä kunnianosoituksista mainittakoon, että hänet vuonna 1840 promovoitiin Helsingin yliopiston lainopin kunniatohtoriksi. Mannerheim-suvun toinen huomattava tiedemies oli presidentti Mannerheimin pojanpoika, tämän kuvauksemme kohde, joka tutkimusmatkailijana hankki itselleen kunnioitetun nimen tieteen maailmassa.

Presidentti Mannerheim oli naimisissa everstiluutnantti Carl Constantin von Schantzin ja Caroline Lovise Weissman von Weissensteinin tyttären *Eva Vilhelmina von Schantzin* kanssa. Tästä avioliitosta syntyi vuonna 1835 *Carl Robert Mannerheim*, marsalkka Mannerheimin isä. Carl Robertin sisaruksista mainittakoon Anna Maria, joka vuonna 1863 meni naimisiin professori, vapaaherra Adolf Erik Nordenskiöldin kanssa.

Kreivi Carl Robert Mannerheim oli kaunis, älykäs ja loistavalahjainen mies. Hän ei kuitenkaan seurannut isiensä jälkiä: hänestä ei tullut sotilasta, ei valtiomiestä, virkamiestä eikä tiedemiestäkään. Mutta omalta kohdaltaan hän toi uuden piirteen Mannerheim-sukuun, sillä hänellä oli kirjallistaiteellisia taipumuksia ja harrastuksia. Heine ja Musset olivat hänen lempirunoilijoitaan. Heinen »Laulujen kirjan» hän käänsi ruotsiksikin julkaisten sen salanimellä. Hänen kynästään lähti paitsi käännöksiä myös omintakeisia runoyrityksiä sekä lukematon joukko tilapäisrunoja. Ylioppilasaikanaan hän kirjoitti päivän poliittisia tapahtumia sivuavan näytelmän saaden siitä kuitenkin ikävyyksiä, sillä hänet erotettiin puoleksi vuodeksi yliopistosta.

27-vuotias kreivi Mannerheim solmi avioliiton Fiskarsin ja useitten muitten huomattavien teollisuuslaitosten omistajan, vuorineuvos Johan Jakob von Julinin ja Charlotta Ottiliana Jägerskiöldin tyttären, Fiskarsissa vuonna 1842 syntyneen *Hedvig Charlotta Helena von Julinin* kanssa. Uljaat häät pidettiin Fiskarsissa uudenvuodeniltana 1862 Suomen huomatuimpien henkilöitten läsnäollessa. Eräs mukanaollut, sittemmin Oulun läänin maaherraksi tullut Otto Nyberg kuvailee niitä kirjeessään: »Puheensorina hiljenee. Häävieraat sulloutuvat vielä lähemmäksi toisiaan — tie avataan ja hääsaattue astuu esiin. Ensimmäisenä tulee nuori Julin taluttaen morsianta, sitten sulhanen setänsä rinnalla ja viimein loputon määrä morsiustyttöjä ja -poikia. Pyylevä pappi lukee lukunsa, ja niin Helena Julinista on tullut kreivitär Mannerheim. —Tarjoillaan samppanjaa, kumarrellaan ja onnitellaan, juodaan, pidetään puheita, hurrataan.» Vihkiäisiä seurasivat tanssiaiset ja morsiusneitojen »hissaaminen»: heitä kannettiin ympäri tuolissa. Tuoli särjettiin sitten tuhansiksi kappaleiksi, »vaikka vuorineuvoksetar olikin hiukan happamen näköinen», ja palaset annettiin muistoksi herroille. Seuraavana päivänä juhlat jatkuivat vielä päivällisin ja tanssiaisin. — Kreivi Carl Robert Mannerheimin ja Helena von Julinin avioliitosta syntyi seitsemän lasta. Näistä kolmas järjestyksessä oli Louhisaaressa kesäkuun 4. pnä 1867 päivänvalon nähnyt *Carl Gustaf Emil Mannerheim*, josta tuli Suomen Marsalkka.

Jäätyään leskeksi vuonna 1881 kreivi Mannerheim

möi Louhisaaren sisarelleen Vilhelminalle ja levottoman taiteilijaluonteensa houkuttelemana vietti vuosikausia ulkomailla. Pysyvästi hän asettui kotimaahan vasta täytettyään 50 vuotta. Hänestä tuli nyt liikemies. Perustamaansa Systema-nimistä liikettä hän hoiti tarmokkaasti soveltaen liiketoimiin perimänsä työkyvyn ja järjestelytaidon. Pariisissa hän meni uudelleen naimisiin. Hänen toinen puolisonsa oli senaattori, kenraali, vapaaherra Johan Mauritz Nordenstamin tytär, hovineiti Sofia Nordenstam. Sukunsa päämiehenä kreivi Mannerheim otti osaa useihin säätyvaltiopäiviin ja sai vuonna 1876 kamarijunkkarin arvon. Hän kuoli vuonna 1914.

Mannerheim-suvusta puhuttaessa muistettakoon, että siihen on myös naispuolelta tullut sukuja, joitten jäsenet ovat syntyperänsä, kykyjensä ja ansioittensa perusteella kohonneet merkittäviin asemiin yhteiskunnassa. Suomen Marsalkan esi-isät ovat suurimmalta osaltaan olleet suomalaisten, ruotsalaisten ja baltilaisten aatelissukujen jäseniä. Äidin puolelta on esivanhemmissa myös suomalaista porvaristoa ja talonpoikia. Hänessä oli lisäksi englantilaista ja skotlantilaista verta.

Muutama sana siitä rikkaasta veriperinnöstä, minkä Suomen Marsalkka oli saanut äidiltäänkin. Kreivitär Helena Mannerheim oli, kuten mainittiin, syntyisin von Julin. Julinit kuuluvat niihin Suomessa tärkeätä osaa esittäneisiin sukuihin, joitten ensimmäinen edustaja maassamme oli Ruotsin vallan aikana muuttanut Pohjanlahden tälle puolelle.

Västeråsissa vuonna 1752 syntynyt *John Julin* asettui

vuonna 1782 apteekkariksi Uuteenkaarlepyyhyn, ja hänestä polveutuvat Julin ja von Julin-suvut, joista on lähtenyt useita huomattavia teollisuusmiehiä. Vähän myöhemmin Julin muutti apteekkariksi Ouluun ja siirtyi sieltä vanhoilla päivillään Turkuun, missä hän osti kaupungin apteekin. Hän kuoli Turussa vuonna 1820. Mielenkiintoisia ovat hänen vilkkaat luonnontieteelliset harrastuksensa. Jo ennen Suomeen muuttoaan hän oli arvokkaitten meteorologisten ja mineralogisten tiedonantojensa nojalla tullut Ruotsin tiedeakatemian tutkijakokelaaksi (»ämnessven»). Oulussa hän viljeli näitä harrastuksiaan tutkien eritoten seudun luonnonhistoriaa. Hänen luonnonhistorialliset kokoelmansa olivat aikoinaan suurimmat yksityiset kokoelmat maassamme. Vuonna 1791 hänet kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi. Keisari soi hänelle asessorin arvonimen.

Asessori Julinin poika, Oulussa vuonna 1787 syntynyt ja vuonna 1853 Helsingissä kuollut vuorineuvos Johan Jacob von Julin oli Suomen Marsalkan äidinisä. Hän oli monessa suhteessa uranuurtaja ja merkkimies. Isä oli määrännyt hänet omalle elämänuralleen. Akatemian apteekkarina Turussa ollessaan hän ryhtyi harjoittamaan tuonti- ja vientikauppaa ja sen ohessa teollistakin toimintaa. Vuodesta 1822 lähtien hänen nimensä liittyy Fiskarsin teollisuuslaitoksiin. Vähän aikaisemmin hänen nuori poikansa oli ostanut Fiskarsin suuren tehdastilan kaivoksineen, sulattoineen ja takomoineen. Kun poika ei kuitenkaan kyennyt niitä hoitamaan, lunasti isä ne itselleen. Kaivos tuotti suuria voittoja ja kun sen

tuotanto vähitellen alkoi taantua, Julin turvautui uusiin teollisuusmahdollisuuksiin perustaen maamme ensimmäisen hienotakomotehtaan, vähän myöhemmin mekaanisen konepajan sekä ryhtyi sittemmin vielä raudan valmistukseen kotimaisesta raaka-aineesta. Maanviljelyksen ja metsänhoidonkin alalla hän oli uranuurtajia. Kansanopetuksen edistämiseksi hän perusti kouluja ja hankkiakseen teollisuuslaitostensa virkailijoille ammattitietoa ja -taitoa hän lähetti heitä opiskelemaan Ruotsiin. Teknikoita ja työläisiä hän sitä paitsi hankki maahamme Ruotsista ja Englannista.

Suurisuuntaisten liike- ja teollisuusyritystensä ohessa von Julin ehti hoitaa myös monia luottamustoimia. Hänen osakseen tuli useita kunnianosoituksia. Vuonna 1835 hän sai vuorineuvoksen arvonimen ja vuonna 1849 hänet korotettiin aatelissäätyyn von Julin-nimellä. Tunnuslauseekseen hän otti suomenkieliset sanat: »Toimi, Totuus ja Toivo». Hänen kuolemansa johdosta turkulainen lehti Åbo Underrättelser kirjoitti mm.: »Yhteiskunta on omistava teollisuutensa historiassa lehden hänelle, yhdelle ansiokkaimmista pojistaan.» Niin onkin tapahtunut. Johan Jacob von Julinin nimi on kunniasijalla Suomen teollisuuden historiassa.

GUSTAF MANNERHEIMIN LAPSUUS

LOUHISAARI oli tulevan Suomen Marsalkan lapsuudenmaailma ja sen keskeisin henkilö oli Gustaf Mannerheimin äiti, koko ympäristönsä ihailema ja rakastama kreivitär Helena Mannerheim, joka 19-vuotiaana oli tullut Louhisaaren valtijattareksi.

Louhisaari on maamme vanhimpia ja uljaimpia herraskartanoita. Sen ensimmäinen tunnettu omistaja oli valtaneuvos ja asemies Niilo Hermaninpoika Kurki. Kurjen sotilas- ja valtiomiessuvulta Louhisaari 1400-luvun puolimaissa yli kolmeksi vuosisadaksi joutui Fle-

mingeille Niilo Hermaninpojan tyttären mennessä naimisiin Maunu Klaunpoika Flemingin kanssa. Flemingien suku, jonka jäsenet hankkivat itselleen loistavan maineen Ruotsin ja Suomen historiassa sotapäällikköinä ja valtiomiehinä, varsinaisesti loi Louhisaaren. Corps de logis on Suomen kenraalikuvernöörinä toimineen amiraali ja valtaneuvos Herman Klaunpoika Flemingin 1600-luvun keskivaiheilla rakennuttama. Rakennuksen alkuhistoria on kuitenkin hämärän peitossa: ei tiedetä, kuka oli rakennuttanut ensimmäisen holvein lujitetun kerroksen sekä hakkauttanut kellarit sen alle kallioon. Monet Flemingit huolehtivat Louhisaaren kaunistamisesta. Niinpä »viimeisen rikkaan» Flemingin, hovijunkkari Herman Flemingin, kerrotaan erityisesti huolehtineen päärakennuksen somistamisesta. Kun vapaaherra Carl Mannerheim vuonna 1795 osti Louhisaaren, oli se välillä ehtinyt olla parin muun suvun hallussa.

Flemingien aikana Louhisaari oli laajenemistaan laajentunut, sillä siihen oli liitetty tila toisensa jälkeen. Mannerheimit puolestaan kirjoittivat oman lukunsa Louhisaaren vanhaan historiaan. Heillä niin kuin Flemingeilläkin oli runsaasti varoja käyttää kartanon kaunistamiseen. Erityisesti mainitaan, että ensimmäisen omistajan puoliso, kreivitär Vendla Sofia Mannerheim omisti paljon huolta puistolle ja puutarhalle. Suomen Marsalkan vanhempien aikana kartanon puutarha muutettiin englantilaistyyliseksi. Mutkittelevia käytäviä avattiin, kukkaistutuksia siroteltiin sinne tänne, kaivet-

tiinpa keinotekoinen lampikin. Mannerheimin suvulla Louhisaari oli vuoteen 1903, jolloin neiti Vilhelmina Mannerheim möi sen talousneuvos Oskar Hannukselle.

Yhtenä maamme vanhimmista ja uljaimmista historiallisista kartanoista on Louhisaarella aina ollut oma viehätyksensä. Suomen Marsalkan nimen liittyminen siihen on antanut sille erityistä hohdetta, ja vuosien varrella monet ovat käyneet Louhisaaressa katsomassa sitä paikkaa, missä Mannerheim näki päivänvalon ja missä hän vietti lapsuutensa huolettomat päivät. Vuosisatamme puolivälissä vanhan kartanon ovet avautuivat kaikille niille, jotka haluavat siihen tutustua. Louhisaaresta on tullut suosittu matkailukohde ja miltei pyhiinvaelluspaikka. Kävijälle, jolla on avoin silmä näkemään, se tarjoaakin paljon, sillä vanhoja muistoja on kartanossa pieteetillä vaalittu.

Suomen Marsalkka pistäytyi tuolloin tällöin Louhisaaressa. Hänen huolenpitonsa kohdistui eritoten Askaisten kirkkomaalla olevaan Mannerheimien hautakappeliin, jonka korjaus- ja entistämistöitä 1930-luvulla hän henkilökohtaisesti seurasi. Siellä, missä monet hänen sukunsa jäsenet nukkuvat viimeistä untaan, hän uskoi kerran saavansa leposijan. Paikka oli hänelle varattu. Mutta Suomen kansa tahtoi saattaa hänet sinne, mihin tuhannet hänen soturinsa on tuotu viimeiseen lepoon: Hietaniemen sankarihautaan.

Gustaf Mannerheim ja hänen sisaruksensa viettivät lapsuutensa Louhisaaressa. Heidän mieleensä jäi lähte-

mättömästi tämä kartano, jonka päärakennuksessa joka askelella liikuttiin muistojen parissa. Katto ja seinämaalaukset kertoivat entisten valtiaitten elämänvaiheista. Kirkkosalin kattomaalaukset esittivät amiraali Klaus Flemingin meritaisteluja ja niitä tuleva sotapäällikkö varmaan usein ihastellen katseli. Jännittävää oli mennä runsain seinämaalauksin somistettuun Pirunkamariin, jossa aivan· varmasti kummitteli, niin kuin rakennuksen monissa käytävissä ja jylhissä kellareissakin. Sanottiin Flemingien haamujen niissä liikuskelevan.

Rakennuksen ympärillä avautui kaunis, suuri puisto ja sen takana siinsi merenlahti. Puistokäytävä, joka kerran oli Suomen pisimpiä, johti kartanosta kirkkoon. Kauempana lainehtivat laajat viljapellot.

Louhisaaressa kasvoi hellän, ymmärtäväisen ja iloisen äidin hoivissa seitsenpäinen sisarusparvi.

Sisaruksista vanhin oli vuonna 1863 syntynyt *Sophie Mannerheim.* Opiskeltuaan ulkomailla, etupäässä Lontoon kuuluisassa St. Thomas' Hospitalissa, hän tuli Helsingin yleisen sairaalan kirurgisen osaston ylihoitajaksi. Hänen toimestaan laajennettiin sairaanhoitajakursseja ja luotiin pohja kautta maailman tunnustusta saavuttaneelle sairaanhoitajakoulutukselle. Sairaanhoitajakunnassamme hänellä parin vuosikymmenen ajan oli kiistaton johtajan asema. Kolme vuotta hän oli myös kansainvälisen sairaanhoitajaliiton johdossa ja toimi vuonna 1925 Helsingissä pidetyn kansainvälisen sairaanhoitajakongressin puheenjohtajana. Sen jälkeen hänet valittiin

liiton kunniapuheenjohtajaksi. Tunnustukseksi ansioistaan hän ensimmäisenä suomalaisena sai sairaanhoitajien korkeimman kansainvälisen kunniamerkin, Punaisen Ristin Kansainvälisen Komitean perustaman Florence Nightingale-mitalin. Hän kuoli Helsingissä vuonna 1928. Vapaaherratar Mannerheim oli jalo nainen. Hän työskenteli tarmokkaasti yhteiskunnan vähäväkisten ja erittäinkin pienten, turvattomien lasten hyväksi. Kun marsalkka Mannerheim vapaussodan jälkeen perusti lastensuojelujärjestön, vapaaherratar Mannerheim hartaasti tuki veljensä aloitetta.

Vanhin veli oli varatuomari, kreivi *Carl Mannerheim*. Hän suoritti lainopillisen tutkinnon ja antautui pankkialalle. Hänestä tuli yksi Pohjoismaiden Osakepankin johtajia. Sukunsa perinteille uskollisena hän asettui vastustamaan venäläistä sortovaltaa ja sai myös kestää menettelynsä seuraukset; hänet karkotettiin maasta vuonna 1903. Hän asettui Ruotsiin ja saavutti siellä pian huomatun aseman Norrlandsbankenin johtajana. Hän kuoli vuonna 1915. Hänen leskensä, aikoinaan kuuluisa laulajatar, kreivitär *Aina Mannerheim*, o.s. Ehrnrooth, asuu Tukholmassa. Pitämällä konsertteja hän sortovuosina keräsi varoja synnyinmaansa avustamiseksi. Kreivi Mannerheimin ainoa poika, kreivi Carl Mannerheim kuului vapaussodan aikana setänsä armeijaan. Hänen poikansa, insinööri, kreivi Carl Gustaf Mannerheim asuu Helsingissä.

Sisaruksista kolmas oli marsalkka Mannerheim. Häntä vähän toista vuotta nuorempi oli vapaaherra *Johan Mannerheim*. Hän omisti aluksi Jokioisten kartanon,

mutta muutti sitten Ruotsiin. Suurimman osan elämäänsä hän asui siellä. Hän viljeli Grensholmin kaunista tilaa ja toimi pitkät ajat Kramfors Ab:n toimitusjohtajana. Hän kuoli Ruotsissa vuonna 1934. Avioliitostaan Palæmona Treschowin kanssa hänellä oli kuusi lasta. Ainoa poika, vapaaherra Augustin Mannerheim omistaa nykyisin Grensholmin. Tyttäristä on Evo naimisissa Hallan tehtaiden johtajan Björn Weckmanin kanssa. Rouva Weckman on mm. ottanut osaa Suomen Punaisen Ristin toimintaan. Kreivitär *Eva Mannerheim-Sparre* on syntynyt vuonna 1870. Hänen taipumuksensa vetivät häntä taiteen alalle. Taidekäsityön — eritoten nahkaplastiikan — harjoittajana hän on saavuttanut arvossapidetyn nimen sekä Suomessa että Ruotsissa, josta tuli hänen kotimaansa hänen mentyään naimisiin ruotsalaisen taiteilijan, kreivi Louis Sparren kanssa. Vuoden 1918 sodan aikana hän innokkaasti toimi Suomen hyväksi ja talvisodan 1939—40 kestäessä hän miehensä kanssa matkusti Yhdysvaltoihin pitäen siellä esitelmiä Suomesta ja veljensä elämäntyöstä sekä keräten melkoiset varat taistelevan Suomen avustamiseksi. *Annicka Mannerheim* kuoli Pietarissa ollessaan aatelisneitojen oppilaitoksessa Smolnassa. Neljäs Mannerheim-sisaruksista, jonka elämä suurelta osalta kului Ruotsissa, oli nuorin, insinööri, vapaaherra *August Mannerheim*, joka kuoli vuonna 1910 37 vuoden ikäisenä. Hänen leskensä vapaaherratar Elsie Mannerheim, o.s. Nordenfelt, asuu Höörissä Ruotsissa. Talvisodan päivistä lähtien hän on uhrautuvasti työskennel-

lyt miehensä kotimaan hyväksi. Laajoilla matkoillaan maassamme hän on perehtynyt oloihin ja avuntarpeeseen, jopa oppinut vähän suomenkieltäkin. Monissa rajaseudun ja siirtoväen sekä sotainvaliidien ja -orpojen kodeissa hänen nimensä mainitaan hartaalla kiintymyksellä.

Isänsä toisesta avioliitosta marsalkka Mannerheimillä oli sisarpuoli *Marguerite*, joka oli naimisissa vuonna 1941 kuolleen, mm. Suomen Punaisen Ristin pääsihteerinä toimineen, tilanomistaja, everstiluutnantti Michaël Gripenbergin kanssa. Vapaaherratar Gripenberg asuu nykyisin Ruotsissa.

Yhtään kuvausta Suomen Marsalkan lapsuudesta ei ole julkaistu lainaamatta siihen hänen äitinsä huolestuneita sanoja eräälle ystävättärelle: »Kaikkiin muihin lapsiini nähden voin olla levollinen, mutta mitä mahtaa tulla Gustafista?» Tuleva sotapäällikkö olikin lapsena vilkas ja tulinen, oikea rasavilli — »Villikko» oli perheen hänelle antama lempinimi. Hän oli valmis tekemään kepposia, mutta yhtä nopeasti hän katui niitä ja tunnusti tekonsa. Hän ei koskaan sallinut toisten joutua kärsimään niistä.

Suomen Marsalkan sisar, kreivitär Eva Mannerheim-Sparre on viehättävästi kuvaillut veljensä lapsuutta ja kertonut tarinoita hänen varhaisimmilta vuosiltaan. Pikku miehen oma-aloitteinen luonne sai hänet pitämään perhettä alinomaisessa jännityksessä. Kolmivuotiaana hän sisarensa ristiäisten kunniaksi putosi uimahuoneen portailta veteen ja vain hänen tätinsä

52. Njezhnskin rakuunarykmentin eversti.

Aasian-matkalta. »Tie kiemurtelee hujan hajan olevien jäähuippujen ja kukkulain välitse — —.»

Mannerheimin karavaani matkalla Khotaniin.

Aksun ylimpien virkamiesten parissa — ja Kansun varakuninkaan tarjoamilla päivällisillä Tsuo-gung-paon temppelissä Lantshoussa.

Mannerheim ennen ensimmäisen maailmansodan alkua.

neuvokkuus pelasti hänen henkensä. Kerran — samoin kolmivuotiaana — hän päätti kenenkään huomaamatta lähteä isäänsä vastaan kuultuaan, että tämä oli tulossa kotiin. Hän taivalsi kilometrin toisensa jälkeen laivarantaan johtavaa tietä. Äiti oli jo alkanut pelätä pahinta, kun vaunut ajoivat pihaan ja ylpeä pikkumies nähtiin istumassa kaikkein parhaimmalla paikalla, kuskipukilla ajajan vieressä. »Etkö sinä pelännyt tien vieressä olevia lehmiä?» häneltä kysyttiin. »En», oli luja vastaus. »Minä sanoin 'kiltti ammu, kiltti ammu' ja ne vain nuuskivat minua.» Sisarusten parissa Gustaf tämän jälkeen oli sankarin maineessa.

Gustaf oli leikkien johtaja. Vanha rakennus ja suuri puisto tarjosivat lukemattomia tilaisuuksia niihin. Puistoon, puitten siimekseen, Gustaf oli rakennuttanut itselleen ryöväriluolan, jonka lattiaa peittivät käärmeennahat ja seiniä koristivat hevosenkallot. Ne, jotka olivat leikeissä Gustafin puoluelaisia, pääsivät tähän salaperäiseen paikkaan. Toinen puoli, vanhimpaan veljeen Carliin liittyneet, sai olla sen ulkopuolella.

Eräänä kesänä vähän myöhemmin sattui tapaus, joka vaikutti järkyttävästi koko Louhisaaren maailmaan. Yrittäessään oikein pitkää harppausta navetan ylisiltä Gustaf putosi navetan lattialle ja loukkaantui pahasti joutuen kauan sairastamaan. Tapaus oli niin vakava, että Louhisaaren ajanlasku jaettiin siitä pitäen kahteen jaksoon: ennen kuin Gustaf putosi navetan ylisiltä ja sen jälkeen.

Mannerheim-sisarukset saivat ajan oloihin nähden

harvinaisen terveen ja reippaan kasvatuksen, joka kehitti heidän ruumiinvoimiaan ja lujitti heidän kestävyyttään. Heidän äitinsä ymmärsi karaistun ruumiin ja hyvien hermojen merkityksen. Eräällä Tukholmanmatkallaan kreivitär Mannerheim oli tutustunut ajan uuteen virtaukseen, liikuntakasvatukseen. Kylmät kylvyt, jouhityynyt ja kovat patjat kuuluivat hänen lastensa kasvatukseen. Mannerheimit oppivat uimaan ja ratsastamaan sekä viettämään muutenkin reipasta ulkoilmaelämää. Heidän pukimensa olivat yksinkertaiset. Sophie Mannerheimin muistiinpanoista lainattakoon tähän pieni ote: »Ne olivat kotikutoista kangasta ja kylärräätälin tai kotiompelijan valmistamia, eivätkä siis varmastikaan vastaisi nykyajan nuorison juhlapukuvaatimuksia. Ja suutarin tekemät kengät olivat kömpelöt ja raskaat. Mutta vedellä kostutettu tukka kammattuna, puhdas nenäliina taskussa ja Nanny-tädin taidokkaasti neulomat kirkkaan vaaleanpunaiset tai siniset harvasilmäiset sukat jalassa tunsimme itsemme kuitenkin oikein hienoiksi ja juhlallisiksi.»

Näin hienoja Mannerheimit olivat jouluna. Niin joulu! Sitä vietettiin Louhisaaressa niin kuin suuressa, rikkaassa kartanossa ainakin. Sophie Mannerheimin muistiinpanot kertovat: »Jouluiltana oli touhua ja liikettä ison kivirakennuksen kaikissa kolmessa kerroksessa. Alhaalla keittiössä hallitsi vähän hermostunut ja aivan kiihtymyksen vallassa oleva Mamselli. Hänen vastuullaan olivat kaikki ruoanvalmistukset, ja vaikka emäntä itse oli yksinkertaisuuden ystävä, niin täytyihän

toki katsoa, että talon arvovalta pysyi järkkymättömänä. Oli huolehdittava, että lipeäkala oli todella niin valkeaa ja läpinäkyvää, että kreivi, niin kuin edellisenäkin jouluna, voisi kehua sitä parhaaksi, mitä hän milloinkaan oli maistanut, että paistettujen perunain ja herneiden reunustama kinkku suorastaan suli suussa ja että tortut, vaikka niissä oli luumu- ja omenatäyte, olivat kevyitä kuin unelmat — — —.»

Joulunviettoon ottivat osaa kartanon alustalaiset perheineen. Kun kutsuvieraat olivat nauttineet ateriansa väentuvassa, he saapuivat päärakennukseen yläkerran eteishalliin koristetun kuusen ympärille joulujuhlaan. »Ujoja olimme aluksi kummallakin puolen. Gustaf-veli oli niin kuin tavallisesti vähimmän kaino ja oli pian täydessä ystävyydessä ja painikamppailussa erään Ivoisista olevan pojan kanssa. Sitten isä tarttui 'snickerskan', suulaan Söderholmskan, käteen, ja kaikki yhtyivät piiriin kuusen ympärille. Äidin kaunis ääni kajautti laulun, joka sai kasvot säteilemään ja tanssin yltymään. Sekä nuoret että vanhat ottivat osaa tanssiin ja joulukuusen ystävälliset valot lankesivat työn ja vaivalloisen elämän uurtamille kasvoille sekä nuorille silmille ja punaisille poskille. Sitten huudettiin jokaista lasta nimeltä ja kaikki saivat yhden hyödyllisen lahjan ja yhden hauskan, ja kun sitten kahvi oli tarjottu vanhemmille ja lisätilkkanenkin juotu, koitti se kauan odotettu ja kaivattu hetki, jolloin kuusesta ryöstettiin makeiset. — — Kun merkki annettiin, hyökkäsi koko lauma kuusen kimppuun kuin pienet villit, kaatoi ja ryösti sen typötyhjäksi. Sen

jälkeen kaadettiin vielä tynnyrillinen omenia lattialle, lapsijoukko syöksyi omenien kimppuun ja jokainen otti, minkä kerkisi.» Alustalaisten lähdettyä tuli vasta oman perheen joulujuhlan ja -lahjojen vuoro. Iloista joulunviettoa jatkui vielä pyhienkin jälkeen vierailujen merkeissä. Joulunaika päättyi oikeastaan vasta Kallen päivänä, joka oli miespuolisten perheenjäsenten merkkipäivä, heidän yhteinen nimipäivänsä.

Suomen Marsalkan varhaisin lapsuus kului Louhisaaressa, mutta jo 1870-luvulla perhe asui talvisin Helsingissä, minne muutettiin, niin kuin Eva Mannerheim-Sparre kertoo, »mukana palveluskunta, flyygeli ja oma lehmä».

SOTILASURALLE

LOUHISAAREN kartanon tilavissa saleissa, synkissä holveissa ja suuressa puistossa leikkivälle Gustaf Mannerheimille olisi kenties joku hänen puuhiaan seurannut saattanut ennustella sotilaan uraa. Mutta ensin oli käytävä koulua.

Perheen asuessa talvea Helsingissä Gustaf pantiin neiti Rosa Helsingiuksen pientenlastenkouluun opin alkeita saamaan. Syksyllä 1874 koulunkäynti alkoi todenteolla hänen lähtiessään Louhisaaresta vanhimman veljensä Carlin kanssa Helsinkiin.

»Seitsenvuotias Gustaf ei ehdi ajatella muuta kuin kaikkea sitä uutta ja ihmeellistä, mikä kohtaa häntä pääkaupungissa. On hurmaavaa saada tovereita, lyseonluokkansa johtajana määrätä sodasta ja rauhasta», kreivitär Mannerheim-Sparre kirjoittaa sisarusten lapsuutta muistellessaan, ja jatkaa: »Kerran sattuu hurja tappelu koulun pihalla. Gustaf pitää urheasti puoliaan vanhempien poikien ylivoimaa vastaan ja saa heidät lumipallojen voimalla ajetuksi kadulle asti. Innoissaan hän ei huomaa lähestyvää rekeä, ja samassa hän jo vierähtääkin hevosen jalkoihin ja reen alle. Ihmeen kautta vahingoittumattomana pieni, valkoinen, lumen peittämä olento nousee heti sen jälkeen kinoksesta ja viskaa vihollisten joukkoon lumipallon, jota hän kouristuksenomaisesti on puristanut kourassaan. 'Siitä saitte', kuuluu voitonriemuinen huudahdus. Tappelua kadulla seuranneitten kysymyksiin, kuka pikkumies oli, tulee vastaus: 'Minun nimeni on Mannerheim, ja minä olen ensimmäisen luokan kenraali.'»

Mannerheimin kouluvuosilta — tarkkaan emme tiedä, miltä vuodelta — kerrottakoon eräs tarina. Helsingin koulupoikien tapana oli niin pian kuin Kaisaniemen lampi, joka siihen aikaan oli lavea ja syvä, syksyisin jäätyi, kiiruhtaa luistelemaan sen peilikirkkaalle pinnalle. Jää ei aina kestänyt luistelijoitaan ja pojat saivat joskus kylmän kylvyn. Gustaf oli niin monta kertaa kastunut, että isä vihdoin kielsi häneltä jäälle menon. Kiellosta huolimatta hän eräänä päivänä tuli kotiin märkänä ja likaisena. Seurasi selkäsauna ja komennus vuo-

teeseen siksi aikaa, kun vaatteet kuivuivat. Vähän ajan kuluttua isä kuitenkin tuli hänen luokseen ja silitti hänen päätään. Koulun rehtori oli ilmoittanut tottelemattomuuden syyn. Gustaf oli seisonut lammen rannalla katselemassa toisten poikien luistelua. Yhtäkkiä kuului hätähuuto ja Gustaf näki erään tovereistaan vaipuvan veteen. Hän kiiruhti avuksi, heittäytyi vatsalleen jäälle ja tarttui toverin käteen. Tällöin jää murtui hänenkin altaan. Viime hetkessä toiset tulivat avuksi tuoden seipäitä ja kelkkoja ja saivat molemmat veden varaan joutuneet kuiville.

Helsinki oli Mannerheimin ensimmäinen koulukaupunki. Toinen oli Hamina. Mannerheimin mieli teki sille alalle, jolle hän tunsi suurinta kutsumusta: sotilaan uljaalle, vaaroja ja vastuksia täynnä olevalle uralle, ja hänellä oli sille todella luontaiset lahjat.

Omalla kotoisella maaperällä, perinteistä rikkaassa Haminan kadettikoulussa Mannerheim sai ensimmäisen sotilaskoulutuksensa. Hän matkusti Haminaan ja asettui asumaan erääseen täysihoitolaan, jossa oli muitakin kadettikouluun pyrkijöitä. Kilpailu kadettikoulun paikoista oli tiukka; sen vuoksi nuorukaiset opiskelivat jonkin aikaa yksityisesti selviytyäkseen sisäänpääsytutkinnosta. Sopivaa valmennusta oli saatavissa mm. kadettikoulun opettajilta. Siihen aikaan Haminan kadettikoulun kurssi oli 7-vuotinen. Aluksi oli valmistava osasto, sitten kolme yleistä osastoa ja vihdoin kolme erikoisosastoa eli -luokkaa.

Vuonna 1881 14-vuotias Mannerheim, joka oli kau-

nis, vilkas ja ikäisekseen pitkä nuorukainen, hyväksyttiin kadettikouluun. Alkoi ankara koulunkäynti. Kadetteja ei siihen aikaan suinkaan hemmoteltu. Neljännestä vailla kuusi rumpu pärisi rakennuksen käytävässä, ja kello kuusi vedettiin huopa armotta nukkujan päältä. Aamupesu tapahtui kylmällä vedellä, jota laskettiin suuresta kuparisäiliöstä. Rukouksen jälkeen oli kaikkien mentävä neljännestunniksi ulos saamaan raitista ilmaa, satoi tai paistoi. Talven jäätävissä viimoissa neljännestunti tuntui ikuisuudelta, kun yllä oli vain lyhyt takki, vähän sentapainen kuin nykyajan hissipojilla tai hotellien piccoloilla. Seitsemästä kahdeksaan oli aikaa valmistaa läksyjä. Sen jälkeen tarjottiin lasi maitoa ja kaksi hapanta korppua. Yhdeksältä alkoivat oppitunnit, jotka jatkuivat puoleen päivään. Seurasi aamiainen, jonka Mannerheimin aikoina kadettikoulussa olleet muistelevat yleensä kehnonlaiseksi: perunoita, silliä, voita ja leipää. Tunnit jatkuivat sitten iltapäivään kello viiteen. Päivällisen jälkeen oli tilaisuus lukea läksyjä. Yhdeksän tienoissa oli illallinen ja jo neljännestä yli yhdeksän oli oltava vuoteessa.

Kadetit asuivat osastoittain yhdessä. Koulussa vallitsi tietysti reipas ja iloinen toverihenki. Vaihtelua varsin yksitoikkoiseen opiskeluun toivat mm. kerran vuodessa pidetyt suuret tanssiaiset, joihin kutsuttiin Haminan ja lähiseudun nuoria neitosia.

Haminan kadettikoulussa saamaansa sotilaalliseen peruskoulutukseen Mannerheim saattoi nojata myöhemmin jatkuvat opintonsa. Koulun henki oli sopusoin-

nussa hänen oman isänmaallisen mielenlaatunsa kanssa. Siellä häneen juurtuivat ne sotilashyveet, jotka myöhemmin hänestä tekivät esikuvallisen soturin ja suuren sotapäällikön. Sen toveripiirissä ilmenivät myös hänen johtajanominaisuutensa: hänestä tuli luokkansa ja pian myös nuorempien kadettien tunnustettu ja kiistaton johtaja. Tällöin solmiutuivat ne siteet, jotka sittemmin yhdistivät Gustaf Mannerheimin Haminan kadetteihin. Suomen Kadettiklubi kutsui hänet kunniajäsenekseen ja hän oli usein läsnä klubin tilaisuuksissa.

Vuonna 1886 Mannerheim palasi Helsinkiin kouluun valmistuakseen ylioppilaaksi. Syynä paluuseen oli hänen erottamisensa kadettikoulusta eräiden vallattomuuksien vuoksi. Hän tuli silloiseen Böökin lyseoon, missä hän tarmokkaasti suoritti koulutehtävänsä. Viimeisellä luokalla ollessaan hän sairastui ankaraan lavantautiin. Näytti jo siltä, ettei hän saattaisikaan suorittaa ylioppilastutkintoa, mutta sisu ei sallinut jäädä tovereista jälkeen. Parannuttuaan hän luki miltei yötä päivää saaden toverinsa kiinni, ja niin hän keväällä 1887 saattoi painaa päähänsä ylioppilaslakin. Hänellä olisi nyt ollut mahdollisuus jatkaa opintoja yliopistossa, mutta sotilaan ura veti puoleensa. Muistelmissaan hän mainitsee, että alunperin oli ajatellut merille lähtöä.

Siihen aikaan, kun Mannerheim aloitti sotilasuransa, oli luonnollista, että eteenpäinpyrkivät suomalaiset upseerit jatkoivat opintojaan Venäjällä, siinä maassa, missä heille tie oli avoinna. He olivat siellä myös erittäin

hyvässä maineessa. Monet suomalaiset upseerit kohosivat Venäjän armeijassa huomattaviin asemiin; saattaapa sanoa, että he miltei poikkeuksetta ylenivät korkeihin sotilasarvoihin. Suomalaisia upseereja on Venäjällä ollut jopa sota- ja meriministereinä. Viime vuosisadan puolimaissa suomalainen amiraali toimi Itä-Siperian kuvernöörinä, suomalainen kenraaliluutnantti lähetettiin vuoden 1880 tienoilla Bulgariaan, missä hän jonkin aikaa toimi mm. sotaministerinä niin suurin valtuuksin, että hän oli miltei maan hallitsija, ja maailmansodan aikana suomalainen amiraali oli Venäjän Itämeren-laivaston komentajana, monia muita mainitsematta. Vieraassa armeijassa palvellessaankin useimmat suomalaiset upseerit pysyivät mieleltään suomalaisina ja tuottivat toiminnallaan kunniaa myös syntymämaalleen.

Ylioppilastutkinnon suoritettuaan Mannerheim, kuten niin monet suomalaiset sotilasuralle aikoneet ennen häntä, matkusti Venäjälle. Sotilasuralle hän oli tosiaankin kuin luotu. Hänen kunnian- ja velvollisuudentuntonsa oli horjumaton. Rohkeaan ja lujaan luonteeseen liittyi nopea ja terävä äly. Hänen työkykynsä ja kestävyytensä näyttivät miltei rajattomilta. Sukuperintönä hänellä oli hienostunut, hillitty ja ritarillinen käytös. Nämä ominaisuudet tekivätkin hänestä erinomaisen upseerin, ja ne myös hankkivat hänelle kaikkialla sotilaitten jakamattoman luottamuksen, kunnioituksen ja ihailun.

Mannerheim kirjoittautui Pietarissa Nikolain ratsuväenopistoon, jossa hän ryhtyi koko tarmollaan opintoihin. Pian suomalainen oppilas kiinnitti uutteruudel-

laan ja tiedoillaan esimiestensäkin huomiota. Aivan erityisesti häntä viehätti taktiikka, missä hän saattoi osoittaa kykyään kesällä opiston oppilaitten ollessa leirillä Pietarin pohjoispuolella. Hänestä kehittyi myös taitava ratsastaja, joka lähes kaksikymmentä vuotta myöhemmin pystyi suorittamaan sellaisen harvinaista kestävyyttä ja hermoja kysyvän tehtävän kuin ratsastusmatkan Aasian halki. Silloin tällöin hän otti osaa ratsastuskilpailuihin selviytyen monesti niistä voittajana.

Oppitunnit ja harjoitukset veivät koko päivän. Iltaisin työn päätyttyä Mannerheim pistäytyi talliin ratsuaan katsomaan. Väsymättömästi hän tutki hevosia ja lyöttäytyi usein pitkiin keskusteluihin eläinlääkintäohjaajan ja sepän kanssa niiden ominaisuuksista.

Vapaa-aikoja oli vähän. Kerran viikossa oli lupa käydä teatterissa. Sunnuntaisin, jolloin useimmin oli vapaata, nähtiin Pietarin kaduilla sinisiin, punaisin käänteisin koristettuihin univormuihin pukeutuneita ratsuväenopiston oppilaita. Ravintoloihin he eivät saaneet mennä. Outo ympäristö viehätti Mannerheimia, mutta hän tunsi kuitenkin olevansa vieraalla maaperällä. Kun hän joskus pääsi lähtemään lomalle, merkitsi jo tulo Pietarin Suomen-asemalle kuin saapumista kotiin.

Vuonna 1889 Mannerheim valmistui upseeriksi. Hän oli sadasta oppilaasta yksi ensimmäisiä.

Ratsuväenopistosta päästyään Mannerheim palveli kornettina 15. Aleksanterin rakuunarykmentissä, mutta jo seuraavana vuonna hänet poikkeuksellisen kyvyk-

käänä sekä ulkomuodoltaan uljaana ja käytökseltään hienostuneena upseerina siirrettiin shevaljeerikaartiin. Tähän Venäjän armeijan valiojoukko-osastoon ei päässyt kuka hyvänsä. Sanottiin, ettei itse hallitsijankaan sana olisi merkinnyt mitään, jos kaarti ei halunnut jotakin upseeria vastaanottaa.

Mannerheimin upseeritoveri, eversti *Paul Rodzianko* kertoo hänen palvelukseen astumisestaan. Yllään musta asetakki ja siniset housut Mannerheim saapui ilmoittautumaan kannusten kilistessä ja kiiltävän kypärän miltei hipoessa oven kamanaa. Rykmentin adjutantti istui pöytänsä ääressä Mannerheimin astuessa sisään. Tyytyväinen hymy levisi hänen kasvoilleen hänen nähdessään nuoren upseerin, jonka etevyydestä hän oli kuullut ja jonka ulkomuoto nyt kiinnitti hänen huomionsa. »Tervetuloa, vapaaherra Mannerheim», hän sanoi. »Toivon teidän pian tottuvan oloihimme. Teidät on määrätty Hänen Majesteettinsa Keisarinna Marian eskadroonaan.» Sen jälkeen hän antoi joukon neuvoja. Mannerheimin poistuessa huoneesta hän vielä lisäsi: »Sitä paitsi lukekaa huolellisesti määräykset ja päiväkäskyt älkääkä erehtykö univormuihin nähden. Jos ette ole jostakin asiasta varma, tulkaa kysymään neuvoa. Voitte pitää minua ystävänänne.»

Muutamia päiviä myöhemmin Mannerheim aloitti palveluksensa. Hän joutui kouluttamaan alokkaita. Tehtävä ei ollut helppo, sillä miehet olivat kaukaa eri puolilta valtakuntaa koottuja, kömpelöitä ja kuriin tottumattomia maalaisia. Monet eivät osanneet edes lukea. Heidän kas-

vatuksensa jäi nuorten kaartinupseerien huoleksi. Mannerheim työskenteli väsymättömästi kouluttaakseen miehistään kunnon sotilaita. Hänellä oli heihin nähden oikeat otteet ja hän ymmärsi heitä. Miehet puolestaan kiintyivät heti upseeriinsa ja ihailivat häntä rajattomasti.

Pian Mannerheim oli voittanut myös upseeritoveriensa suosion, vaikka he eivät usein saaneetkaan häntä houkutelluksi mukaansa lähtiessään kaupungille huvittelemaan. Vapaa-aikansa Mannerheim käytti omiin opintoihinsa. Hänen työpöydällään oli strategian oppikirjoja ja karttoja. Toverit huomauttivatkin hänelle: »Tosiaankaan et näytä aikovan jäädä koko iäksesi luutnantiksi.»

Kaartinupseerit viettivät iloista elämää. Iltakaudet, jopa yötkin, kuluivat ravintoloissa, missä mustalaismusiikki lakkaamatta soi. Työ ja reipas ulkoilmaelämä viehättivät Mannerheimia paljon enemmän kuin huvitukset. Hänen suurimpia ilojaan oli käydä metsästämässä hirviä, ilveksiä ja susia. Reippaana ja toimintatarmoisena hän palasi riistamatkoiltaan. Kesäajasta hän nautti erityisesti, sillä silloin kaarti oli Krasnoje Selossa, missä oli enemmän tilaisuutta ulkonaoloon kuin pääkaupungissa.

Kaksi kertaa kuukaudessa Mannerheimin oli suoritettava vartiopalvelusta Talvipalatsissa. Parikymmenmiehisen ryhmänsä etunenässä hän saapui vuorokauden vartioon hallitsijan huoneistoon. Palatsissa harmaat asetakit oli vaihdettava valkoisiin, hopeakäänteisiin univormuihin; sen jälkeen miehet sijoitettiin parittain oville. Sotilaat saivat yöksi mennä nukkumaan, mutta upseerin oli valvottava. Pienenä virkistyksenä yön pitkinä tun-

teina oli kahvi, jota tuotiin määrätyin väliajoin. Mannerheimin piti usein olla läsnä palatsin virallisissa tilaisuuksissa sekä juhlissa. Kerrotaan nuorten suuriruhtinattarienkin tällöin koettaneen nähdä vilauksen komeasta suomalaisesta upseerista.

Ollessaan 24-vuotias Mannerheim kihlasi viehättävän, tunnettuun moskovalaiseen sukuun kuuluvan neiti *Anastasie Arapovan*, jonka vanhemmat olivat Hänen Majesteettinsa seurueeseen kuulunut kenraalimajuri *Nikolai Arapov* ja *Vera Kazakova*. Vietettyään häät vuonna 1892 luutnantti Mannerheim vei nuoren vapaaherrattarensa kaartin kasarmien lähettyvillä olevaan rakennukseen, josta tuli heidän kotinsa. Avioliitto ei ollut pitkäaikainen: kohta vuosisadan taitteen jälkeen vapaaherratar Mannerheim muutti Ranskaan, missä hän asui kuolemaansa saakka, vuoteen 1936.

Mannerheimilla oli kaksi tytärtä. Vanhempi on vuonna 1893 Pietarissa syntynyt *Anastasie*, joka vuonna 1915 meni karmeliittaluostariin Englantiin. Myöhemmin hän on jättänyt luostarin, mutta jäänyt pysyvästi asumaan maahan. Nuorempi, vuonna 1895 Pietarissa syntynyt *Sophie* (Sophy), on suurimman osan elämäänsä asunut Pariisissa. Isänsä valtionhoitajakaudella Sophie Mannerheim oleskeli Suomessa. Myöhemminkin Suomen Marsalkan tyttäret silloin tällöin pistäytyivät maassamme isäänsä tervehtimässä, jopa viettivät täällä joitakin aikoja. He olivat mm. Suomen Marsalkan syntymäpäivillä ja molemmat olivat saattamassa isäänsä viimeiseen lepoon.

Shevaljeerikaartissa palvellessaan Mannerheim joutui ottamaan osaa kruunajaisjuhlallisuuksiin. Keisari Aleksanteri III:n kuoltua vuonna 1894 nousi valtaistuimelle Nikolai II. Toukokuussa 1895 olivat uuden tsaarin muhkeat kruunajaiset Moskovassa. Mannerheim ja balttilaista syntyperää oleva vapaaherra *von Knorring* valittiin yhdessä kahden muun shevaljeerikaartin upseerin kanssa Venäjän armeijan komeimpina upseereina astumaan keisarin edessä loistavassa kruunajaiskulkueessa. Se oli Mannerheimin mielestä rasittavin juhlatilaisuus, missä hän oli ollut mukana.

Vuonna 1901 shevaljeerikaartin komentaja, kenraali *von Grünwald* nimitettiin keisarillisen hoviministeriön johtoon ja hän valitsi Mannerheimin apulaisekseen antaen siten tunnustusta eteväksi tunnetulle ja tarmokkaalle upseerille. Uusi tehtävä houkutteli suomalaista upseeria kahdestakin syystä. Hän saattoi nyt omistautua mieliharrastukselleen, hevosille. Toiseksi hän sai everstin palkan ja vapaan asunnon eräässä Pietarin hienoimmista kortteleista. Lisäksi hänellä oli tilaisuus usein tehdä pitkiä ulkomaanmatkoja hevosia ostamaan.

Mannerheim joutuikin sitten komennukselle Saksaan, Itävaltaan, Unkariin, Ranskaan, Belgiaan ja Englantiin. Eräällä Saksan-matkalla sattui onnettomuus, jolla olisi saattanut olla kohtalokkaat seuraukset. Hänen tutustuessaan keisarillisiin talleihin Potsdamissa muuan hevonen potkaisi häntä niin pahoin, että polvilumpio murtui viideksi kappaleeksi. Keisarin henkilääkäri lohdutti häntä sanoen, että vaikka polvi jäisikin jäykäksi ja Manner-

heimin sen jälkeen olisi vaikeata johtaa eskadroonaa, »voitte kyllä hyvin komentaa rykmenttiä, eikä mikään estä teistä tulemasta etevää kenraalia!» Polvi parani kuitenkin vähitellen, vaikkakin jäi toista heikommaksi. Tämä oli ensimmäinen niistä kolmestatoista kerrasta, jolloin Mannerheimilla oli luunmurtuma.

Ennen Pietariin paluutaan Mannerheim sai kutsun lounastaa keisarin pöydässä. Keisari Wilhelm II osoitti suurta ystävällisyyttä nuorta vierastaan kohtaan. Aterialla oli keisarinnakin saapuvilla.

Mannerheimin tapainen toiminnan mies ei kuitenkaan ajan oloon voinut tuntea täyttä tyydytystä niissä tehtävissä, joita hänelle tarjoutui kaartissa ja hovitallihallituksessa. Hän kaipasi johonkin ratsuväkirykmenttiin saadakseen tilaisuuden virkistävämpään kenttäelämään. Omasta pyynnöstään hänet siirrettiin Pietarin upseeriratsastuskouluun, jolla siihen aikaan oli johtava asema Venäjän armeijassa ratsastustekniikan ja ratsuväen taktiikan kehittäjänä. Sen johtajana toimi sittemmin maailmansodassa tunnetuksi tullut kenraali *Brusilov* ja ratsastuksenopettajana maailmankuulu *James Fillis.* Mannerheimin ratsastustaito sai siellä viimeisen silauksensa. Hänelle annettiin myös ratsastuskoulun mallieskadroonan päällikkyys, mille paikalle vain kaikkein parhaimmat ratsuväenupseerit saattoivat päästä.

Yhtä tarmokkaasti kuin Mannerheim oli harjoittanut opintojaan ratsuväenopistossa ja nuorena upseerina, yhtä innokkaasti hän jatkoi itsensä kehittämistä. Miekkailu oli hänen mielihuvejaan. Kun hänellä vain suinkin

Vapaussodan ylipäällikkö Seinäjoella.

Mannerheim tervehtii riemuitsevia väkijoukkoja toukokuun 16. pnä 1918.

oli aikaa, hän lähti metsästämään. Silloin tällöin hänet nähtiin oopperassa tai balettinäytännössä. Hänen ystäviinsä kuuluivat ruhtinas *Bieloselsky* ja Napoleonin marsalkan pojanpoika, prinssi *Murat*. Upseeritovereista mainittakoon sittemmin Ukrainan kansan johtajaksi ja isänsä jälkeen hetmaniksi tullut *Paul Skoropadsky*.

Vuosisadan vaihteessa Kaukoitä tuli maailmantapahtumien piiriin. Kiina ja Japani olivat käyneet sotansa, jonka jälkiselvittelyihin muut suurvallat olivat ottaneet osaa. Venäjän ja Japanin välillä oli myös eräitä rajajärjestelyneuvotteluja. Ne katkesivat kuitenkin äkkiä vuoden 1904 alussa Japanin hyökätessä ilman sodanjulistusta Venäjää vastaan. Amiraali *Togon* johdolla Japanin laivasto antoi äkkiarvaamatta iskun Port Arthurin edustalla olevalle Venäjän laivastolle. Japanilaiset toimivat silloin yhtä yllättäen kuin aloittaessaan sotatoimensa Yhdysvaltoja ja Englantia vastaan vuonna 1941. Ennen pitkää Venäjän laivasto, lippulaivankin ajettua miinaan ja tuhouduttua, oli joutunut jotensakin taistelukyvyttömäksi. Japanilaiset saattoivat nyt ryhtyä laskemaan joukkojaan maihin Aasian manterelle ja toukokuussa he aloittivat hyökkäyksensä. Jalu-nimisellä rajajoella käyty taistelu päättyi venäläisten tappioon.

Sotaa pidettiin Venäjällä sen syttyessä mitättömänä siirtomaasotana, jonka armeija nopeasti lopettaisi. Upseerit lähtivät siihen iloisina kuin olisi ollut kysymys vain sotaharjoituksista. Erään divisioonankomentajan kerrotaan varanneen sotaan lähtiessään itselleen koko-

naisen junan ottaakseen mukaansa vaimonsa, palvelijansa sekä lehmiä ja siipikarjaa, jotta hän saisi joka päivä maitoa ja munia. Hän hämmästyi kovasti, kun hänet erotettiin virastaan. Vähäpätöiseksi arvioitu sota osoittautui pian vakavaksi voimienkoetukseksi. Vastoinkäyminen seurasi toistaan ja tappiolistat kasvoivat. Hienoihin univormuihin pukeutuneiden venäläisten sotilaitten oli yhtä mittaa peräydyttävä ruskeankellertäviä asetakkeja käyttävien japanilaisten tieltä. Yleisesikunta havaitsi pian, että koko armeija oli uudelleenjärjestettävä ja kykenemättömät upseerit, kuuluivatpa he mihin piireihin tahansa, erotettava.

Mannerheim tiesi, että sota on sotilaan paras koulu, ja päätti sen vuoksi pyrkiä kaukaiselle taistelukentälle. Hän möi molemmat kauniit ratsunsa ja valmistautui lähtemään itään. Sinne matkustivat myös hänen ystävänsä prinssi Murat ja Paul Skoropadsky.

Venäläiset olivat juuri kärsineet raskaan tappion Liaojangin luona elo- ja syyskuun vaihteessa, kun everstiluutnantiksi 52. Njezhinskin rakuunarykmenttiin ylennetty Mannerheim kaukaisella sotatanterella ilmoittautui palvelukseen. Ensimmäinen sotakokemus muodostui aika huvittavaksi. Hän oli saapunut rintamalle hetkellä, jolloin taistelutauko vallitsi. Sodan ylimmältä päällystöltä hän tällöin pyysi lupaa käydä etumaisissa asemissa tilanteeseen tutustumassa. Kun uudessa, tahrattomassa univormussa oleva everstiluutnantti ilmestyi etulinjoille, vangittiin hänet vakoojaksi epäiltynä ja lähetettiin divi-

sioonan esikuntaan, missä tällainen paluu luonnollisesti herätti suurta hilpeyttä.

Joulukuussa 1904 Mannerheim vapaaehtoisena ruhtinas *Tumanovin* joukoissa otti osaa taistelutiedusteluihin. Hän tutki vihollisen taktiikkaa ja suoritti partioretkiä japanilaisten vasemman sivustan taakse. Tiedustelumatkoiltaan Mantshurian vuoristoista hän lähetti päämajaan tärkeitä tiedoituksia vihollisen liikkeistä ja vahvuudesta.

Vähän myöhemmin Mannerheim rykmentteineen otti osaa kenraali *Mishtshenkon* ratsuväkiarmeijakunnan sotatoimiin Inkouta ja Port Arthurin—Mukdenin rautatietä vastaan japanilaisten selkäpuolella. Tammikuussa 1905 hän komensi kahta erillistä eskadroonaa ja oli mukana suomalaisen kenraali *Oskar Gripenbergin* johdolla suoritetuissa voitollisissa sotaliikkeissä Sandeputa vastaan. Seuraavassa kuussa hän osallistui Mukdenin eteläpuolella suoritettuihin puolustustoimiin joutuen joukkoineen usein kiivaisiin lähitaisteluihin. Kerran häneltä ammuttiin hevonen, mutta ratsastaja selviytyi vammoitta.

Sodassa kunnostautunut Mannerheim ylennettiin everstiksi 37-vuotiaana.

Mukdenin taistelu, johon venäläiset olivat huolellisesti valmistautuneet, päättyi tappioon. Se oli paitsi sotilaallisesti myös moraalisesti ankara isku, joka oli omansa lannistamaan kaukana kotiseuduiltaan taistelevien joukkojen mieltä. Toinenkin kohtalokas isku oli tulossa. Sotanäyttämölle lähetetty Venäjän Itämeren-laivasto joutui Korean salmessa taisteluun Japanin laivastoa vas-

taan ja tuhottiin miltei täydellisesti. Kumouksellisille liikkeille avautui Venäjällä sopiva maaperä, joka pani vallanpitäjät miettimään sodan lopettamismahdollisuuksia. Japanilaistenkin keskuudessa oli sotaväsymys voittanut jalansijaa. Yhdysvaltojen välityksellä aloitettiin rauhanneuvottelut, jotka päättyivät Venäjälle epäedulliseen Portsmouthin rauhaan.

Sodan loputtua Mannerheim saapui 31 vuorokautta kestäneen vaiheikkaan rautatiematkan jälkeen Siperian halki Pietariin vuoden 1906 alussa. Hän tiesi oppineensa taistelukentällä 16 kuukauden aikana enemmän kuin aikaisemmin kymmenenä vuotena ahkerilla sotilaallisilla opinnoilla.

A A S I A N   H A L K I

KAUKAISELLA sotanäyttämöllä Mannerheim oli osoittautunut upseeriksi, jonka kykyyn ja velvollisuudentuntoon voitiin luottaa. Pian hänet sopivimpana miehenä valittiin tehtävään, joka oli vaativa häneltä miltei yli-inhimillisiä ponnistuksia, kestävyyttä ja taitoa, mutta joka myös oli tuottava hänelle ei ainoastaan tunnustusta tehtävän antajan taholta sotilaallisista suorituksista, vaan myös liittävä hänen nimensä mainetta saavuttaneiden Aasian-tutkijain joukkoon.

Venäjän-Japanin sodasta palanneelle eversti Mannerheimille Venäjän yleisesikunta keväällä 1906 tarjosi

tehtävää suorittaa matka Venäjän Turkestanista Kiinan Turkestaniin ja sieltä Länsi-Kiinaan sekä Kansun, Shensin ja Shansin maakuntien halki Pekingiin. Komennuksen tarkoituksena oli mm. Pohjois-Kiinan sisäosien olojen tutkiminen, tilastollisen aineiston kokoaminen sekä lisäksi erinäisten sotilaallisten tehtävien suorittaminen. Tämän ratsain tehtävän matkan laskettiin vievän kaksi vuotta.

Mannerheim otti tehtävän vastaan. Häntä viehätti ajatus saada lähteä seuduille, joitten kartalla vielä siihen aikaan oli runsaasti »valkoisia täpliä», tutkimattomia alueita. Matka ja siihen liittyvät monet vaikeudet houkuttelivat häntä, mutta hän tunsi myös pystyvänsä vaivoihin ja rasituksiin. Hänen perusteellinen ratsuväenupseerikoulutuksensa oli auttava häntä selviytymään vaikeuksista. Olihan hän sitä paitsi Aasian sotanäyttämöllä jo jossakin määrin ehtinyt tutustua suureen maanosaan. Hänellä oli sodan jälkeen lisäksi ollut melkoisen pitkä levon aika. Palattuaan kaukaisilta sotatanterilta hän lähes puoli vuotta oli viettänyt Helsingissä, missä hän sukunsa päämiehenä ritariston ja aatelin jäsenenä otti osaa viimeisiin säätyvaltiopäiviin.

Matka oli vievä Mannerheimin seuduille, joilla aniharvat tutkimusmatkailijat olivat käyneet. Mikä verraton tilaisuus kerätä aineistoa myös tieteelle! Mannerheim oivalsi sen, mutta omin päin hän ei kuitenkaan ryhtynyt keräilytyöhön, vaan asettui yhteyteen Suomalais-ugrilaisen Seuran ja sen esimiehen, senaattori *Otto Donnerin* kanssa saadakseen ohjeita. Lisäksi hän neu-

votteli Antellin kokoelmien valtuuskunnan kanssa arkeologisten ja etnologisten esineitten keräämisestä Kansallismuseota varten. Näin hän tahtoi matkallaan myös palvella isänmaataan ja edistää Suomen tiedettä.

Matkaa varten laadittu tieteellinen tutkimus- ja keräilyohjelma kohdistui kalliopiirroksiin ja kiviveistoksiin, kaivausten suorittamiseen Turkestanin vanhoissa rauniokaupungeissa sekä esineitten, vanhojen historiallisten asiakirjojen ja käsikirjoitusten talteenottamiseen. Samalla matkamiehen oli kiinnitettävä huomiotaan Pohjois-Kiinassa eläviin, vaillinaisesti tunnettuihin kansoihin ja kansanheimoihin. Matkan ajankohta oli sitä paitsi poliittisestikin mielenkiintoinen ja tarjosi teräväsilmäiselle havainnoitsijalle runsaasti tilaisuuksia huomioitten tekoon, sillä mahtava »Keskustan valtakunta» oli juuri heräämässä tuhatvuotisesta unestaan ja Kiina oli valtiollisesti uudelleensyntymässä.

Mannerheim matkusti Helsingistä Pietariin, missä Venäjän yleisesikunta antoi hänelle ohjeensa, ja niin alkoi kolmatta vuotta kestänyt matka, joka sotilaallisilta tuloksiltaan oli merkittävä, mutta jonka tieteelliset saavutukset kenties olivat vieläkin huomattavammat.

Jotensakin täsmälleen seitsemän kuukautta Itä-Aasian sodasta lähdettyään Mannerheim oli jälleen Aasiassa. Samarkandissa hän vastaanotti ne kaksi uralilaista kasakkaa, jotka keisarin määräyksestä oli asetettu hänen käytettävikseen matkan ajaksi ja jotka huolellisesti oli valittu 40 vapaaehtoisesti ilmoittautuneen kasakan joukosta.

Lähtö Samarkandista muodostui juhlalliseksi. Uralilaisen kasakkarykmentin upseeristo ja soittokunta olivat saattamassa Mannerheimia hänen aloittaessaan viimeisen junassa kuljettavan taipaleensa Andidzhaniin, mikä siihen aikaan oli rautatien itäinen päätepiste. Sieltä alkoi ratsastusmatka, joka oli päättyvä vasta Kiinan vanhassa pääkaupungissa manteren toisella puolen.

Heinäkuun lopussa ratsastusmatkalle lähdettäessä matka suuntautui aluksi Oshin kaupunkiin ja sieltä vuoristotaipaleita Kashgariin. Mannerheimin päiväkirja kertoo siitä laveasti. Irrallinen ote tältä matkalta osoittaa kirjoittajan kuvaustaitoa. »Tie on karkean kiven ja soran sekaista savea tai hiekkaa, toisinaan pitkät matkat mahtavia kivilouhikoita, valtavia, kaikkiin mahdollisiin suuntiin vierähtäneitä möhkäleitä. Ei jälkeäkään eläin- tai kasvikunnasta lukuunottamatta kantojuhtia, jotka ovat uupuneet tielle ja jätetyt oman kohtalonsa varaan tässä erämaassa. Vaikutelmat ovat usein suurenmoisia, mutta lohduttomia. On kuin ratsastaisi raunioilta raunioille.» Kuvauksen värikkyys onkin tieteellisten muistiinpanojen tarkkuuden ohella Mannerheimin matkapäiväkirjalle leimaa-antava piirre.

Kashgarista käsin Mannerheim suoritti lähes kolme kuukautta kestäneen retken Turkestanin eteläosaan. Kashgariin palattuaan hän kirjoitti Suomalais-ugrilaisen Seuran esimiehelle matkahavainnoistaan. Hänen kirjeestään ilmenee, että hän todellisen löytöretkeilijän innostuksella ja uutteruudella tutustui kaikkeen näkemäänsä. Hän kuvailee Khotanin seuduilla suorittamiaan

kaivauksia ja kertoo saaneensa ostaa joukon esineitä, jotka on löydetty kaivauksista. »Lähetän ne parissa laatikossa yhdessä kansatieteellisten esineitten kanssa Antellin kokoelmiin. Jos niiden joukossa olisi esineitä, joilla on mielenkiintoa Suomalais-ugrilaiselle Seuralle, niin luovutan ne mielelläni.» Hän kertoo samalla eräistä hiekasta löytyneistä asiakirjoista, jotka hän on osoittanut senaattori Donnerille. Tällä matkallaan hän ilmoittaa myös suorittaneensa mm. antropologisia mittauksia sekä ottaneensa valokuvia vuoristokansoista.

Sen jälkeen matka jatkui päätietä Maral-bashiin ja sieltä tiettömiä taipaleita Aksuun ja edelleen Tian-shanin lumipeitteisen, rotkolaaksojen halkoman vuoriston yli Kuldzhaan. »Tie kiemurtelee täällä kaikkiin mahdollisiin suuntiin näiden hujan hajan olevien jäähuippujen ja kukkulain välitse. Pääsuunta on kuitenkin koilliseen. Hädin tuskin on toiselta päässyt alas, kun toiselle on jo taas noustava, usein pitkin liukkaita, jyrkkiä porrastumia, joilla hevoset kompastelevat ja vaivoin pääsevät liikkumaan. Siellä täällä katkaisee tien useampien sylien syvyinen halkeama, jossa on kiiltäviksi hioutuneet seinät.» Tällä vaikealla taipalella Mannerheim suoritti erinäisiä kaivauksia ja otti talteen, paitsi etnografista aineistoa Antellin kokoelmia varten, näytteitä myös saviastiain kappaleista.

Karavaani levähti lyhyen aikaa Kuldzhassa ja jatkoi sitten matkaa yhä samoja vuoristoseutuja Karashariin ja Urumtshiin. Matka oli erittäin vaivalloinen; monien muitten vaikeuksien lisäksi jouduttiin rehupulaan.

Toiset hevoset menehtyivätkin ravinnon puutteeseen, toiset uupumukseen ja tauteihin. Urumtshissa Mannerheim tapasi kiinalaisen prinssi *Lanin,* jota pidettiin ns. boksariliikkeen alkuunpanijana ja joka sen vuoksi oli karkotettu tälle kaukaiselle seudulle. Prinssi Lanilta Mannerheim sai arvokkaan jäljennöksen eräästä Tang-dynastian aikaisesta, toista tuhatta vuotta vanhasta muistokivestä. Jäljennös on Mannerheimin käsikirjoituskokoelmassa Helsingissä.

Urumtshista matka jatkui Turfaniin ja Hamiin sekä Gobin autiomaan halki Kansun maakuntaan. Tämän matkareitin varrella Mannerheim poikkesi Gantshousta käsin Nanshan-vuoriston rinteillä elävien jöguri-nimisten tanguttiheimojen keskuuteen. Näitten melkein tuntemattomien heimojen keskuudessa hän suoritti tärkeitä etnografisia muistiinpanoja tehden merkintöjä niiden elämäntavoista, erittäinkin syntymään, avioliittoon ja kuolemaan liittyvistä menoista. Foneettisella tarkkuudella hän sitä paitsi merkitsi muistiin useita satoja sanoja kummastakin kielestä. Käynti näitten heimojen keskuudessa on erityisesti syytä panna merkille, koska matkamies itse vuonna 1911 julkaisi siitä Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirjassa englanninkielisen tutkielman nimellä »A visit to the Sarö and Shera Yögurs» (»Käynti Sarön ja Sheran jögurien luona»). Se ilmestyi myös 72-sivuisena runsaasti kuvitettuna eripainoksena, jossa ovat mm. antropologisia mittauksia esittävät taulukot. Tutkielman Mannerheim on päivännyt Helsingissä 10. pnä elokuuta 1909. Sen alkulauseeseen tekijä kirjoitti

mm.: »Kun matkani päätarkoitus kokonaisuudessaan oli antropologian ja etnografian piirien ulkopuolella ja kun minulla ei ollut mitään tilaisuutta tarkistaa enemmän tai vähemmän satunnaisia havaintoja, suljen tämän erittäin vaatimattoman aineiston, pitämättä sitä millään tavoin varmana lähteenä, lukijan ystävälliseen huomioon.» Tämä tutkielma oli ainoa, mikä pitkän matkan tuloksista, sotilaallista puolta lukuunottamatta, oli tullut julkisuuteen ennen »Matka Aasian halki»-teoksen ilmestymistä vuonna 1940.

Tammikuun lopulla 1908 retkikunta saapui Kansun maakunnan pääkaupunkiin Lantshouhun. Tämä matka oli vaiheikas. Kerran Mannerheim joutui viettämään yötä talossa, jossa asui pitaalinen. Kun muuta yösijaa ei ollut saatavissa, oli retkikunnan siihen tyydyttävä. »Pitaalinen sai maata ulkona ja me menimme miehissä nukkumaan tilavaan tupaan, jossa paitsi meitä vietti yötä kaksi lehmää ja hevonen.» Mannerheimin seuraavana aamuna noustessaan ja ruvetessa pukeutumaan pitaalinen tuli hakemaan huopiaan. Silloin selvisi, että Mannerheim oli nukkunut pitaalisen vuoteessa.

Lantshousta käsin Mannerheim teki retken kaukana Tiibetin pohjoisrajan läheisyydessä sijaitsevaan Labrangin luostariin, joka on lamauskoisten kuuluisimpia pyhättöjä. Retki oli seikkailukas niin kuin monet muutkin taipaleet pitkän ratsastusmatkan aikana. Mannerheimilla oli kuitenkin onni selviytyä joutumasta tiibettiläisen ratsuväen hyökkäyksen uhriksi, kuten kävi

samoihin aikoihin näillä seuduilla liikkuneelle ranskalaiselle tutkimusmatkailijaretkikunnalle.

Luostarissa käyntiä varten Mannerheim varustautui lahjoin: »Otin mukaani kaikki vaatimattomat lahjani, annoin leikata pitkiksi kapeiksi suikaleiksi suuren palan punaista silkkiä, ja niin lähdettiin. Tapa on näet aina käynneillä lahjoittaa toisilleen pieniä silkkivöitä tai liinoja. Käyntini koski lähinnä luostarin kahta vanhinta lamaa saadakseni heiltä luvan käydä näissä temppeleissä ja tehdä samalla, mikäli mahdollista, tervehdyskäyntini Buddhan ruumiillistuman, inkarnaation, luona. Yhtä jäykkiä ja kankeita ja sanattomia kuin tapaamamme lamat olivat luostarialueen ulkopuolella, yhtä rakastettavia ja hymyileviä olivat nämä molemmat vanhemmat lamat. He suorastaan sulivat hymyilyynsä ja kevyihin kumarruksiinsa. — — — Punaisen vyön ohella lahjoitin heille kummallekin nuuskapullon ja kolmiosaisen peilin ja sain vastalahjaksi kaksi kulunutta sinistä vyötä, jotka varmaankin jo monta kertaa olivat olleet käytännössä tämän etiketin mukaisina lahjoina. Niin, kuka tietää, vaikkapa ne pian uudelleen joutuisivat kunnianarvoisain prelaattien käsiin», kertoo Mannerheim matkapäiväkirjassaan. Gegeniä, Buddhan ruumiillistumaa, hän ei saanut tavata, koska tämä, niin kuin kaukaiselle vieraalle ilmoitettiin, oli sairas. Lahjat — vyö, kappale silkkikangasta, kello, hopealusikka ja sormus, jonka Mannerheim tehdäkseen vaikutuksen prelaattiin veti omasta sormestaan — sen sijaan toimitettiin perille, ja seuraavana päivänä Mannerheim sai käydä

temppeleissä. Niistä matkapäiväkirja antaa erittäin eloisan kuvauksen. Matkamiehen muut kokemukset eivät olleet erityisemmän miellyttäviä. Pyhiinvaeltajat ja lamat »kunnioittivat» häntä ja hänen seuruettaan vihellyskonserteilla ja kivittämällä.

Maaliskuun loppupäivinä retki jatkui itää kohti Veiholle, Keltaisen virran suurelle sivujoelle, ja sitten edelleen Shenshin maakunnan halki Si-nganin kaupunkiin ja sieltä Keltaisen virran alajuoksua seuraten Kaifengiin, Honanin maakunnan pääkaupunkiin. Matkareitti kääntyi sitten pohjoiseen Shansin maakunnan halki. Maakunnan pääkaupungissa Tai-jyanissa Mannerheim kesäkuun lopulla 1908 sai ainoalaatuisen tilaisuuden käydä Boddhisattvan etevimmän ruumiillistuman ja samalla koko Tiibetin ja Mongolian sekä eräiden Kiinan osien buddhalaisen väestön varsinaisen hengellisen päämiehen, *Dalai Laman*, luona, joka silloin oleskeli Utai Shanin luostarissa.

Matkapäiväkirja kertoo tästä vierailusta. Vaihdettiin lahjoja. Tuliaisina Mannerheimilla oli Dalai Lamalle browning-pistooli. »Vielä minun oli esitettävä browning-pistooli, jonka olin lahjoittanut hänelle. Hän nauroi niin, että näin hänen kaikki hampaansa, kun annoin hänen ymmärtää, kuinka se voitiin ladata uudelleen nopeasti panemalla yhdellä kertaa seitsemän uutta patruunaa sisään. Pyysin häneltä anteeksi, etten ollut tuonut hänelle parempaa lahjaa, mutta kahden vuoden matkan jälkeen tuskinpa juuri on enää jäljellä muuta arvokasta kuin aseet. Ajathan olivat muuten sellaisia,

että revolveri saattoi joskus olla kenties paremmaksi hyödyksi kuin kallisarvoisimmatkaan ja pyhimmätkään esineet, vieläpä sellaisellekin pyhälle miehelle kuin hänelle. Kaikki tuo oli ilmeisesti hänen mieleensä. Kuitenkaan hän ei suostunut antamaan valokuvata itseään. Hän lausui, että häneltä oli pyydetty samaa niin monta kertaa ja että hän oli aina evännyt suostumuksensa. Ensi kerran, kun tapaisimme toisemme, saisin sen kuitenkin tehdä, sillä nyt, kun hän kerran oli ottanut minut vastaan, hän pitäisi aina minua hyvänä tuttavana.»

Mannerheim teki vielä pitkän pohjois-itäisen kierroksen ja saapui vihdoin syyskesällä 1908 Kalganin kaupungin kautta Pekingiin, Kiinan pääkaupunkiin. Siellä hän viipyi kuukauden kirjoittaen matkaselostusta, luetteloi kertynyttä aineistoa, piirsi puhtaaksi karttoja sekä järjesti meteorologisia ja muita tieteellisiä havaintojaan. 14 000 kilometrin pituinen ratsastusmatka oli päättynyt. Ennen kuin Mannerheim jälleen kääntyi länttä kohti, hän pistäytyi Japanissa. Siperian kautta hän palasi Venäjälle ja matkusti sieltä heti Helsinkiin. Pietarissa keisari soi hänelle audienssin, jonka aikana hänellä oli tilaisuus laajasti kertoa matkasta ja sillä tekemistään havainnoista.

Karavaanin matkareitti oli osittain seurannut ikivanhoja karavaanipolkuja, osittain se oli kulkenut aivan tiettömiä taipaleita. Maisemat olivat vaihdelleet erämaista lumipeitteisiin vuoristoihin ja niitten välissä oleviin rotkoihin. Reitti oli kulkenut autioita tienoita,

mutta välillä kuljettanut matkamiehensä seuduille, joilla oli kaupunkeja, kyliä, luostareita, temppeleitä ja linnoituksia. Karavaani oli joskus päiväkausiksi joutunut lumimyrskyihin, ja matkan kestäessä se oli myös saanut voittaa hiekkapilvien vastukset. Rasitukset olivat usein tuntuneet suorastaan yli-inhimillisiltä. Mainittakoon vain, että molemmat kasakat, jotka Mannerheim oli saanut seuralaisikseen, uupuivat kesken.

Mannerheim oli suurelta osalta joutunut liikkumaan seuduilla, jotka eivät vielä olleet ehtineet tutkimuksen piiriin. Niihin aikoihin, jolloin hän suoritti ratsastusmatkansa, oli Aasia kuitenkin jo suuren mielenkiinnon kohteena tieteellisessä maailmassa. Hän kertoo Urumtshista, että vähän ennen häntä, elokuussa 1907, saksalainen professori *Grünwedel* retkikuntineen oli lähtenyt sieltä vieden mukanaan suuret määrät arkeologista ja muuta aineistoa. Hamissa Mannerheim tapasi tunnetun englantilaisen tutkimusmatkailijan, tohtori, sittemmin Sir *Aurel Steinin*, joka Tun-Huangista on löytänyt yli 1 000 vuotta vanhan, tutkimukselle erittäin arvokkaan arkiston.

Matka Aasian halki oli sekä alkuperäiseltä tarkoitukseltaan että tieteellisiltä saavutuksiltaan mitä tuloksellisin, kuten jo mainittiin. Ja ratsain kuljettuna se oli urheilusuoritus, joka herättää ihailua. Ihmeteltävällä sitkeydellä ja tarmolla Mannerheim suoritti tehtävänsä. Hän ei kerta kaikkiaan halunnut jättää mitään tutkimatta, jos hän vain suinkin sai siihen tilaisuuden. Saattoi sattua, että hän aamulla varhain palasi tutustumaan

siihen tiehen, joka illalla majapaikkaan kiirehdittäessä oli pimeän vuoksi jäänyt tarkemmin tutkimatta.

Matkaltaan Mannerheim toi hevosen selässä suoritettuihin mittauksiin, havaintoihin ja merkintöihin perustuvia ns. itineraari- eli tiekarttoja, joista yhteenliitettyinä karttuu noin 3 000 kilometrin pituinen karttavyö. Suurimmalta osaltaan se koskee ennestään aivan kartoittamattomia tai sellaisia seutuja, joista oli ollut vain hyvin epäluotettavia tietoja. Sitä paitsi hän keräsi alkuasukkailta ja kauppiailta tietoja monista tärkeistä teistä ja kulkureiteistä. Hän toi mukanaan myös keräämänsä laajan tilastollisen aineiston. Näitä aineksia on käytetty hänen Venäjän yleisesikunnalle jättämässään ja sen julkaisemassa teoksessa, joka on painettu Pietarissa vuonna 1909. Siinä on 173 sivua ja kartta. Lisäksi on mainittava Mannerheimin tarkat meteorologiset havainnot ja mittaukset. Matkapäiväkirja taas muun ohella sisältää runsaasti maantiedettä valaisevaa, pätevää aineistoa.

Matkapäiväkirja antaa myös erinomaisen kuvan tekijästään kansatieteellisten tutkimusten ja havaintojen tekijänä. Matkaltaan Mannerheim toi arvokkaan kokoelman kansatieteellisiä esineitä, joista suurin osa on Kansallismuseossamme. Se on asiantuntijain mukaan kerätty todella tieteellisten vaatimusten mukaan. Kokoelmat eivät liity vain nykyisin eläviin kansoihin. Saamiensa ohjeiden mukaan Mannerheim suoritti kaikkialla, missä siihen suinkin oli tilaisuus, kaivauksia muinaisten kaupunkien ja asutuskeskuksien paikoilla. Täten hän paikka paikoin sai talteen vanhoja tarvekaluja ja näitten palasia sekä mui-

Mannerheim ratsastaa vapautetun maan pääkaupunkiin ja — puhuu eduskunnan jäsenille toukokuun 16. pnä 1918.

Valtionhoitaja työpöytänsä ääressä.

ta kulttuurimuistoja. Lisäksi hän osti alkuasukkaitten esiinkaivamia esineitä ja käytti ahkerasti valokuvauskonettaan.

Mannerheim kiinnitti huomiota myös piirroksin tai kirjoitusmerkein varustettuihin kiviin. Näitä muistomerkkejä hän löysi useita ja jäljensi tai valokuvasi ne. Vanhoja käsikirjoitusotteita hän niin ikään sai talteen monesta paikasta, joskus pelloilta, joita alkuasukkaat olivat lannoittaneet näillä ylen arvokkailla muinaisen kulttuurin todistuskappaleilla. Käsikirjoituslöydöt ovat asiantuntijain lausunnon mukaan kielitieteellisesti erittäin arvokkaita. Sitä paitsi Mannerheim osti joukon laajoja, käsin kirjoitettuja historiallisia asiakirjoja, ns. »täskirejä». Kansun maakunnasta hän keräsi monipuolisen valikoiman kiinalaisia, alueen varhaisempaa historiaa kuvailevia kirjoja. Näitten tutkimus- ja keräilytulosten ohella on lisäksi mainittava Mannerheimin suorittamat vaivalloiset ja aikaavieneet antropologiset mittaukset ja havainnot osittain sellaisten heimokuntien parissa, joista siihen saakka ei ollut olemassa ruumiillisia ominaisuuksia valaisevia tietoja.

Matkalla kertyneen etnografisen esineaineiston ohella on muistettava Labrangin ja Taotshun seuduilta kerätyt suuret tiibettiläiset kokoelmat, jollaisia ei aikaisemmin sanottavasti ollut saatu länsimaille. Mannerheim toi myös matkaltaan suuren määrän arvokkaita tiibettiläisiä, monta sataa vuotta vanhoja temppelilippuja, jotka värein ja kuvin valaisevat buddhalaisuutta. Retken muusta saaliista on vielä mainittava noin 450 jumalankuvan kokoelma sekä suuret määrät vanhoja buddhalaisia pronssikuvia.

Matkan tieteelliset tulokset sisältyvät kaksiosaiseen, yli 1 000-sivuiseen teokseen, »Across Asia from West to East» (»Aasian halki lännestä itään»), joka Suomalais-ugrilaisen Seuran aloitteesta ilmestyi keväällä 1940. Se nojautuu päiväkirjamuistiinpanoihin, jotka Mannerheim 70-vuotispäivänään lahjoitti mainitulle seuralle. Paitsi päiväkirjamuistiinpanoja siinä on kymmenkunta matkailijan keräämiin aineksiin perustuvaa tieteellistä tutkielmaa, Mannerheimin piirtämät arvokkaat tiekartat sekä noin 1 500 valokuvasta valitut kuvanäytteet. Päiväkirja, joka alun perin on ruotsiksi kirjoitettu, on myöhemmin ilmestynyt paitsi ruotsin myös suomenkielellä. Matkapäiväkirjansa alkulauseen Suomen Marsalkka kirjoitti talvisotamme riehuessa ja päiväsi sen »Suomen Armeijan Päämajassa, helmikuussa 1940».

»Matka Aasian halki»-teoksen toimitussihteeri, kauppakorkeakoulun maantieteen professori *Kaarlo Hildén*, joka perusteellisesti on tutustunut matkan koko tieteelliseen aineistoon, lausuu siitä eräässä ennen teoksen ilmestymistä laatimassaan Suomen Marsalkka Mannerheimia tutkimusmatkailijana käsittelevässä kirjoituksessaan mm.: »Muistiinpanojensa ja keräämiensä kokoelmien valossa Mannerheim ei suinkaan ollut vain harrastelija, joka kerää talteen tietoja ja muistoja, jotka matkan varrella sattumalta osuvat hänen tielleen, vaan tieteellisiin kysymyksiin syvästi kiinnostunut henkilö, tarkka ja kriitillinen havainnoitsija ja määrätietoisesti työskentelevä tutkija. Saavutetut tulokset ovat sitäkin enemmän kunnioitusta herättäviä otettaessa huomioon, että Manner-

heimin aikaisemmat opinnot eivät kohdistuneet tieteellisiin tutkimuksiin, että hänellä ennen matkaansa oli suhteellisen vähän aikaa valmistautua tieteellisen ohjelman suorituksiin ja että matka pääosaltaan oli puhtaasti sotilaallisia kysymyksiä käsittävä.» Myös monet muut Mannerheimin keräämään tieteelliseen aineistoon tutustuneet arvovaltaiset tutkijat ovat antaneet siitä kiittävät arvostelut. Näin Mannerheim kunniakkaalla tavalla otti osaa siihen vuosisataiseen ja yhä jatkuvaan kansainväliseen työhön, jonka päämääränä on maapallon suurimman mantereen valloittaminen tieteelle.

Suomen Marsalkka sai tutkimusmatkansa johdosta monta huomattavaa tunnustuksenosoitusta. Helsingin yliopisto vihki vuoden 1919 promootion yhteydessä silloisen valtionhoitajan filosofian kunniatohtoriksi. Tässä promootiossa valtionhoitajan tytär Sophie oli yleisenä seppeleensitojattarena. Jatkosodan aikana, kesäkuun alussa 1942 Szegedin yliopisto vihki hänet kunniatohtorikseen. Juhlatilaisuudessa Suomen Unkarin-lähettiläs, ministeri *Aarne Wuorimaa* edusti marsalkkaa ja otti vastaan kunniadiploomin. Suomalainen Aasian-tutkija oli mainitun yliopiston ensimmäinen kunniatohtori. Mannerheim oli mm. Suomalais-ugrilaisen Seuran, Suomen Itämaisen Seuran, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen, Suomen Maantieteellisen Seuran, Kalevalaseuran ja Nordenskiöld-seuran kunniajäsen. Ulkomaittenkin tieteelliset seurat kunnioittivat tutkimusmatkailija Mannerheimia. Niinpä hän oli englantilaisen Royal Central Asian Societyn kunniajäsen.

Vuonna 1941, vähän ennen jatkosotaa, Suomen Marsalkka Mannerheim ollessaan Ruotsissa lyhyellä virkistysmatkalla sai vastaanottaa erittäin huomattavan tieteellisen kunnianosoituksen, Ruotsin antropologisen ja maantieteellisen seuran »Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi» hänelle Vegan päivänä myöntämän kultaisen Hedin-mitalin, jonka seuran kunniapuheenjohtaja, Ruotsin silloinen kruununprinssi, nykyinen kuningas *Kustaa Aadolf* hänelle ojensi. »Olen siitä vilpittömästi iloinen. Tuntui mieluisalta saada tunnustus työstä, jonka on suorittanut 'melkeinpä aikojen alussa', kokonaista 35 vuotta sitten», Mannerheim lausui matkalta palattuaan. — Suomen Marsalkka oli kolmas Hedin-mitalin saaja.

Jatkosodan kestäessä Mannerheim sai toisen kultamitalin, jolla on erityinen arvo. Suomen Maantieteellinen Seura päätti näet vuonna 1942 lyöttää Fennia-nimisen kultamitalin, jota jaettaisiin poikkeuksellisen suurista ansioista suomalaisen tutkimusmatkailun edistämiseksi. Sen ensimmäinen kappale annettiin Suomen Marsalkalle tunnustukseksi hänen suorittamastaan työstä Aasian tutkimiseksi. Fennia-mitali, joka on varsin suurikokoinen, käädyissä kannettava, on toistaiseksi annettu vain kahdelle muulle suomalaiselle tutkimusmatkailijalle, nimittäin Turun yliopiston kanslerille J. G. Granölle ja professori Väinö Auerille.

MAAILMANSODASSA

ASIASTA palattuaan Mannerheim oleskeli jonkin aikaa Helsingissä järjestelemässä mukanaan tuomiaan suuria kokoelmia. Hänellä oli tällöin pitkän poissaolon jälkeen tilaisuus perehtyä kotimaan oloihin ja siihen painostukseen, jota Venäjän silloiset vallanpitäjät harjoittivat Suomea kohtaan.

Pietarissa Mannerheim havaitsi pitkän ratsastusmatkansa herättämän ihailun, mutta hän ei välittänyt siitä, vaan palasi työhönsä kuin olisi ollut vain viikonloppua viettämässä, kertoo eversti Rodzianko.

Vuonna 1909 Mannerheim määrättiin 13. Vladimirin

ulaanirykmentin komentajaksi Puolaan. Venäjän-Japanin sodassa saamiinsa kokemuksiin nojaten hän toimeenpani rykmentissä joukon uudistuksia. Upseerit saivat yltä kyllin tehtävää ja miehistölle järjestettiin entistä enemmän harjoituksia. Ennen pitkää Mannerheim oli saattanut rykmenttinsä mallikelpoiseen kuntoon. Urallaan hän kohosi kohoamistaan. Vuonna 1910 hänestä tuli Hänen Majesteettinsa henkikaartinulaanirykmentin komentaja Varsovaan, seuraavana vuonna hänet, siis vain 44 vuoden ikäisenä, ylennettiin kenraalimajuriksi ja vuonna 1912 hänet siirrettiin Hänen Majesteettinsa seurueeseen. Puolassa Mannerheim viihtyi erinomaisesti ja muisteli siellä viettämiään vuosia mielihyvällä.

Näinä vuosina sattui Mannerheimille jälleen tapaturma. Hevonen potkaisi häntä ja lisäksi samaan polveen kuin ensimmäisellä kerralla. Lääkäreille Mannerheim saattoi täydellä syyllä sanoa, että hän tunsi polvivammat perin pohjin. Taas säröt liitettiin yhteen ja jälleen polvi parani, vaikka se veikin aikansa. »Luulisi, ettette enää koskaan menisi oriin lähettyville», sanottiin Mannerheimille, mutta hän nauroi: »Miksikä en! Näyttää kohtalon sallimukselta, että polveni murtuu. Toivon vain, että ensi kerralla olisi toisen polven vuoro, jotta käyntini olisi tasaista.»

Tultiin vaiheikkaaseen vuoteen 1914. Mannerheim oli määrätty kaartinratsuväkiprikaatin komentajaksi Varsovaan ja maailmansodan puhjetessa sotilaspiirin sotaneuvoston jäseneksi.

Suuren maailmanpalon syttyessä Mannerheim joutui sotaan ensimmäisestä hetkestä alkaen. Jo kaksi tuntia Venäjällä annetun liikekannallepanomääräyksen jälkeen hänen kaartinratsuväkiprikaatinsa nousi juniin matkustaakseen suoraa päätä Itävallan rajalle. Se alistettiin kenraaliluutnantti, ruhtinas Tumanovin johtoon ja sen tehtävänä oli Tumanovin joukkojen kanssa suojella ja turvata Venäjän 4. armeijan keskittymistä ja marssia Lublinin kaupungin ympäristöön.

Tällä rintamanosalla oli heti odotettavissa sotatoimia. Venäläisten suorittamat tiedustelut olivat osoittaneet itävaltalaisten kokoavan vahvoja joukko-osastoja ja etenevän aliselle Sanille sekä yrittävän joen yli. Kenraali *Brudermannin* johtamien jalkaväki- ja ratsuväkijoukkojen tarkoituksena oli vallata tärkeä solmukohta, Krasnikin kaupunki. Saatuaan tiedon lähestyvistä vihollisista ruhtinas Tumanov lähetti ratsumiehen viemään sanaa Mannerheimille: Tämän oli otettava haltuunsa ja säilytettävä asemat Krasnikin eteläpuolella kaikissa olosuhteissa »maksoi mitä maksoi». Omien joukkojensa sekä saamansa lisävoiman avulla hän estikin vihollisen useamman kerran uudistamat rintamanmurtamisyritykset, ehkäisi sen suunnitteleman keskityksen ja jopa lamautti itävaltalaisten toiminnan pitkäksi aikaa lähettämällä kolmannen osan joukoistaan ahdistamaan vihollista selkäpuolelta soveltaen näin puolustustehtävässäkin hyökkäystaktiikkaa. Näillä sotatoimilla, joihin Mannerheim oli ratkaisevasti vaikuttanut, oli tällä rintamanosalla huomattava merkitys, koska venäläisten 4. armeija saat-

toi nyt vielä kuuden päivän ajan jatkaa keskittymistään ja suorittaa sen loppuun. Krasnikin taistelussa osoittamansa päättäväisyyden ja taidon johdosta Mannerheim sai Yrjön-miekan.

Vähän myöhemmin Mannerheimin prikaati monipäiväisissä taisteluissa torjui itävaltalaisen kenraali *Danklin* armeijan hyökkäykset Lublinia vastaan. Saatuaan apujoukkoja ja jouduttuaan erilleen hyökkäävästä venäläisestä jalkaväestä Mannerheim omasta aloitteestaan Opolen luona kiersi neljän ratsuväkirykmentin ja kahden ratsastavan tykistöpatterin avulla vihollisen armeijan vasemman sivustan pakottaen etenevän itävaltalaisen jalkaväkidivisioonan peräytymään ja ajaen sen lopulta sekasortoiseen pakoon. Jonkin aikaa näitten taistelujen jälkeen Mannerheimin prikaati liitettiin kenraaliadjutantti *Bezobrazovin* johtamaan kaartin armeijakuntaan ja se otti osaa mm. Janovin kaupungin valtaukseen.

Lokakuun alussa Mannerheim, jonka prikaati silloin kuului kenraali *Delsalin* johtamaan armeijaosastoon, Opatowin-Klimontowin alueella viivytti itävaltalaisen armeijan etenemistä ja pelasti kenraali Delsalin joukon perikadosta puolustamalla oma-aloitteisesti sen ainoata peräytymistietä osoittaen siten rauhallista päättäväisyyttä ja kykyä toimia tilanteen vaatimusten mukaisesti. Nämä sotatoimet tuottivat hänelle Yrjön ritarikunnan 4. luokan ritarimerkin. Taidostaan ja neuvokkuudestaan näissä taisteluissa Mannerheim sai tunnustusta paitsi omalta taholta myös vastustajalta. Ruotsalainen

Kuningas Kustaa toivottaa Suomen valtionhoitajan tervetulleeksi Ruotsiin.

Ratsuväenkenraali C. G. Mannerheim.

Helsingin yliopiston filosofian kunniatohtoriksi vihitty valtionhoitaja promootiokulkueessa tulossa kirkosta.

Sophie Mannerheim yleisenä seppeleensitojattarena.

kenraali *Ernst Linder* taas on teoksessaan »Om kavalleriet, några krigserfarenheter» (»Ratsuväestä, muutamia sotakokemuksia») yksityiskohtaisesti kuvannut Opatowin-Klimontowin taisteluita mm. Mannerheimilta saamiensa tietojen mukaan. Kirjoittaja lausuu näistä taisteluista: »Ratsuväen liikkuvaisuus sekä tulivoima samoin kuin sen hyvä johto olivat tärkeimmät saavutetun tuloksen edellytykset.»

Myöhemmin syksyn kuluessa Mannerheim johti prikaatiaan ensin taistelussa Ivangorodin-Krakovan alueella saksalais-itävaltalaisten joukkojen etenemisen aikana ja myöhemmin itävaltalaisia joukkoja takaa-ajettaessa.

Helmikuussa vuonna 1915 Mannerheim nimitettiin 12. ratsuväkidivisioonan komentajaksi. Divisioona joutui kiivaisiin taisteluihin ja otti osaa 2. ratsuväkiarmeijakunnan mukana Stanislawowin sotatoimiin, hyökkäykseen Obertyniä vastaan sekä Tlumaczin, Zabokrukin ym. taisteluihin. Maaliskuun lopulla hän ratsuväkidivisioonallaan ja kahdella jalkaväkipataljoonalla verisissä taisteluissa puolusti Dnjestrin yli johtavaa siltaa Zaleszczikin kaupungin kohdalla sekä koko huhtikuun Dnjestrin ylimenopaikkoja.

Lyhyin viittauksin kerrottakoon Mannerheimin kunniakas osuus seuraaviin sotatoimiin Venäjän länsirintamalla.

Keväällä 1915 Mannerheim otti kahdesta divisioonasta yhdistetyn ratsuväkiosaston päällikkönä osaa 33. siperialaisen armeijakunnan suorittamaan Dnjestrin yli-

menoon ja hyökkäykseen Horodenkan kautta Kolomeaa vastaan sekä Pruth-jokea pitkin kulkevan rintamanosan puolustukseen. Kesällä hän divisioonallaan suojasi Venäjän 11. armeijakunnan peräytymistä Kaluszin piiristä Dnjestriltä sekä Gnila-Lipa- ja Zlota-Lipa-joilta käyden useita taisteluita. Syksyllä hän otti toisen ratsuväkikunnan päällikkönä osaa 11. armeijakunnan sotatoimiin Strypa-joen linnoitettuja asemia puolustettaessa sekä vastustajan puolustuslinjan läpi murtauduttaessa. Myöhemmin hän oli jälleen divisioonineen puolustustaisteluissa Dnjestrillä sekä sen jälkeen Bessarabiassa. Talvella 1915—1916 hän joukkoineen osallistui kenraali *Shtsherbatshovin* armeijan sotaliikkeisiin Podoliassa ja keväällä 8. armeijan läpimurtautumisvalmisteluihin sekä läpimurtoon vihollisen Luckin luona lujasti linnoittaman puolustuslinjan läpi käyden tällöin ankaria taisteluita. Heinäkuusta lähtien Mannerheim divisioonineen oli torjumassa vihollisen hyökkäyksiä Woronczinin, Studyn, Julianowkan ja Kiselinin piireissä. Myöhemmin kesällä ja syksyllä hän puolusti venäläisten asemia etelämpänä Wolan piirissä.

Vuoden 1916 lopulla Mannerheim määrättiin vahvistamaan suuressa ahdingossa olevaa Romanian armeijaa. Hän joutui puolustamaan 55 km:n pituista lohkoa vuoristossa Transsylvanian Karpaateilla käyden yhtämittaisia ankaria taisteluita ja johtaen niissä venäläis-romanialaisia joukkoja, ns. Wrancza-ryhmää. Yhdestä ratsuväkidivisioonasta ja jalkaväkiprikaatista tämä osasto vähitellen kasvoi 1 venäläiseksi ratsuväkidivisioonaksi,

$2^{1}/_{2}$ romanialaiseksi jalkaväkidivisioonaksi ja 2 romanialaiseksi ratsuväkidivisioonaksi. Tammikuun keskivaiheilla sodan ylin johto keskitti venäläiset ratsujoukot lopputalveksi Bessarabiaan. Sodan lopulla Mannerheim, kenraaliluutnantiksi ylennettynä ja 6. ratsuväkiarmeijakunnan komentajana, otti osaa sotatoimiin Romanian rintamalla, pääasiallisesti kuitenkin venäläisten Tarnopolin luona kärsimän tappion johdosta uhatuiksi joutuneitten venäläisten asemien puolustamiseen Bukovinassa.

Marsalkka Mannerheimin sotapäällikköntaidolle maailmansodassa on annettu täysi tunnustus.

Selostaessaan Mannerheimin ja hänen komentamansa 12. ratsuväkidivisioonan toimintaa Romaniassa eräs sotilaskirjailija kirjoittaa mm.: »Meidän on korostettava sitä seikkaa, että vihollisen hyökkäysten menestyksellinen torjuminen oli koko vuoden 1917 kuluessa erittäin merkityksellinen koko sodan loppuratkaisulle. Jos saksalaiset olisivat onnistuneet murtamaan venäläis-romanialaisten joukkojen vastarinnan tällä rintamanosalla, olisi taistelu Venäjän osalta päättynyt vuotta aikaisemmin ja maailmansodan lopputulos olisi saattanut olla toisenlainen. — Tämä ansio kuuluu muiden joukkojen ohessa myös 12. ratsuväkidivisioonalle ja sen loistavalle komentajalle.» Samaan sotilaskirjailijaan vedoten kenraali *W. E. Tuompo* kirjoittaessaan marsalkka Mannerheimista sotilaana ja sotapäällikkönä lausuu mm.: »Aktiivisuus, pyrkimys ratsuväellään vihollisen sivustoihin

ja selkäpuolelle, hyökkäystaktiikka puolustustehtävissäkin sekä jatkuva kiinteä kosketus viholliseen sekä etenemisliikkeissä että peräytymisoperaatioissa ovat Mannerheimin sotatoimissa olennaisia.» Myöhemmin näemme, että maailmansodassa käyttämäänsä taktiikkaa Mannerheim menestyksellä sovelsi eritoten Suomen talvella 1939—40 käymässä puolustussodassa.

Sotavuosina jo kauan kytenyt levottomuus ja tyytymättömyys vallitseviin oloihin valmistivat Venäjällä tietä kaaokselle, joka kuin rajumyrsky tuhosi vanhan tsaarivallan ja valmisti tietä aivan uuden valtiojärjestelmän syntymiselle. Ensimmäinen askel tällä tiellä oli maaliskuun vallankumous vuonna 1917. Sen jälkeen ei varsinaisesta sodankäynnistä enää voinut olla puhetta, sillä mullistuksen vaikutukset alkoivat pian tuntua myös armeijassa. Kuri höltyi ja sotamiesneuvostot hankkivat kaikkialla vallan käsiinsä. Mannerheim joutui näissä olosuhteissa harkitsemaan omaa asemaansa Venäjän armeijassa. Tavatessaan tällöin erään suomalaisen kadettitoverinsa hän keskusteli tämän kanssa asiasta ja asetti jo silloin vastattavaksi kysymyksen, eikö olisi viisainta luopua palveluksesta ja palata kotimaahan. Hänen omassa armeijakunnassaan ulkonaiset muodot olivat tosin pysyneet ennallaan, mutta siinäkin ilmeni merkkejä kurin horjumisesta. Pian Mannerheim havaitsi, etteivät hänen ja silloisen järjestelmän käsitykset sotilaskurista käyneet yksiin ja että hänen oli mahdotonta jäädä paikalle, millä hän ei

enää katsonut voivansa tehdä mitään Venäjän eikä oman maansa parhaaksi. Lokakuun vallankumous varmisti hänen päätöksensä.

Erostaan Mannerheim on itse kertonut: »Sopiva ajankohta tuli kuin kohtalon lähettämänä. Ollessani ulkona ottamassa vastaan uutta hyvin rajua ratsuhevosta ratsastin kumoon ja nyrjäytin jalkani. Minut vietiin kotiin esikuntaani, pantiin vuoteeseen sekä kutsuttiin lääkäri. 'Kenraali saa nyt maata pari kuukautta', sanoi lääkäri. 'Sehän on ikävää, mutta minähän voin sangen hyvin hoitaa päällikkyyttäni sängystäkin', ajattelin itsekseni. Yöllä maatessani valveilla sain kuitenkin toisen ajatuksen. 'Sinähän olet odottanut', sanoin itsekseni, 'tilaisuutta. On selvää, että tämä tilaisuus on nyt tullut.' Seuraavana aamuna kutsutin luokseni esikunnan ja otin jäähyväiset. 'Matkustan nyt Odessaan ja haluan kiittää Teitä palveluksistanne.' 'Niin, mutta kenraalihan tulee takaisin.' 'Ei, minä en tule enää takaisin.' Asetuin autooni, otin lääkärin mukaani ja sain sitten hoitoa Odessassa.» — Odessaan hän sai armeijan esikuntapäälliköltä sähkösanoman, jonka mukaan ylipäällikkö oli vapauttanut hänet komentajan tehtävistä »poliittisten ristiriitojen» vuoksi.

Vallankumouksen myrskyn riehuessa Venäjällä Mannerheim joulukuun 3. pnä 1917 lähti Odessasta Pietariin jatkaakseen sieltä matkaansa kotimaahan. Täydessä sotilaspuvussa ja kunniamerkit rinnassa matkustava kenraali herätti matkalla suurta eikä suinkaan hyväntahtoista huomiota vallankumouksellisissa massoissa. Manner-

heimin joukoissa palvellut suomalainen upseeri, majuri *Martin Franck* on matkasta kertonut: »Matkan varrella esiinnyttiin kenraalia kohtaan usein hyvin uhkaavastikin, sillä kaikilla asemilla vetelehti vallankumouksen villitsemää joutoväkeä, joka koetti esiintyä määrääjänä ja usein viivytti suuresti matkan kulkua. Vitebskin asemalla oli matkamme vähällä katketa kokonaan, sillä bolshevikit tarttuivat siellä kenraali Mannerheimiin käsiksi ja väkivallalla uhaten vaativat häntä poistumaan junasta. Kenraalin onnistui kuitenkin saada heidät talttumaan ja perääntymään vaatimuksestaan, minkä jälkeen pääsimme jatkamaan jälleen matkaa ja saimme pitää paikkammekin.»

Pietariin saavuttuaan Mannerheim, joka juuri oli saanut tiedon kotimaansa julistautumisesta itsenäiseksi valtakunnaksi, kävi Suomen passitoimistossa hankkimassa todistuksen siitä, että hän oli Suomen kansalainen, ja tämä todistus kädessään hän lähti Venäjän yleisesikuntaan jättäen sinne kirjelmän, missä hän mainitsi, että hän oli palvellut Venäjää Suomen kansalaisena ja että hän nyt, kun Suomi oli julistautunut itsenäiseksi, ei enää katsonut voivansa jatkaa palvelustaan vieraassa maassa. Vaikeuksia kohtaamatta hän lopulta saapui Suomeen.

Yli neljännesvuosisadan Venäjää palveltuaan Mannerheim oli nyt kotimaassa. Kauas Etelä-Venäjälle kantautuneet huhutiedot vallankumouksellisen hengen leviämisestä Suomeenkin hän havaitsi valitettavasti paik-

kansapitäviksi. Mutta ennen kuin siirrymme vapaussotaan johtaneisiin tapahtumiin, viivähtäkäämme uudenvuodenilta vapaaherratar Sophie Mannerheimin kodissa, jonne vapaaherrattaren lähimmät ystävät olivat kokoontuneet ja jossa vapaaherrattaren veli, kenraali Mannerheim, oli illan keskipisteenä.

Berta Edelfelt kertoo kirjoittamassaan Sophie Mannerheimin elämäkerrassa tästä illasta: »Istuttiin entiseen tapaan punaisen takan ympärillä, valettiin tinaa ja selitettiin tinakuvien varjoja. Kuunneltiin jännittyneinä kenraalin kertomuksia matkastaan Pohjolaa kohti, kodittomana ja ilman maallista omaisuutta. Hänelle ei edes ollut tahdottu antaa leipäkorttia täällä, koska hän ei ollut kirjoissa Helsingissä.

Oli myös vanhan tavan mukaan korteista ennustettava jokaiselle. Eräs vieraista oli monta kertaa huvittanut melkein samaa seuraa tällä leikillä, mutta tällä kertaa hänellä ei ollut halua. Aika oli liian vakava. Kaikki kuitenkin kehoittivat häntä siihen, varsinkin Sophie, joka puoleksi tosissaan, puoleksi leikillään sanoi uskovansa ennustuksiin. Niin levitettiin kortit jokaiselle. Ennustettiin matkoja ja rikkauksia, harmia ja panettelua ja kaikenlaisia vihjauksia hyvän ja pahan lähestymisestä. Ennustamista virkistivät vieraitten terävät ja hauskat sanasutkaukset. Sitten tuli kenraalin vuoro. Ennustaja kieltäytyi jyrkästi. Kenraali oli ollut mukana liian vakavissa tilanteissa, jotta siitä olisi voinut tehdä huvinumeroa. Mutta kuulijat pyysivät, että hänkin saisi tuomionsa. Hyvin vastenmielisesti pantiin kortit tällä ker-

taa pöydälle. Ensin nousi pakasta yksi ässä, sitten toinen, kolmas, kaikki neljä. Ennustaja vilkaisi ylös. Mitä tämä merkitsee? Tämäpä on omituista. Parhaimmat kortit. Hän jatkoi. Sitten nousivat kaikki kuninkaat, kuningattaret, sotamiehet ja yksinomaan punaisia kortteja. Tähti oli valmis. Mitähän tämä merkitsee! huudahtivat kaikki. Ennustaja sanoi hämmästyneenä: 'Tästä voitte itse nähdä. Tämä ei tarvitse selityksiä.' — 'Ei, ei, selitä, selitä', huusivat kaikki. Ennustaja osoitti kortteja: 'Tässä on ässä, se merkitsee kuuluisuutta, ja tässä on onnea ja tässä lukemattomien ihmisten rakkautta ja korkea asema. Tällaisia kortteja en ole koskaan kenellekään nostanut!' Puhuteltu nauroi: 'Menestykseni on jokseenkin lopussa.' Mutta läsnäolijat onnittelivat häntä siitä, minkä kohtalo oli hänelle määrännyt, olipa se mikä tahansa. Kortit pantiin pois ja vielä hetkinen keskusteltiin siitä, miten järjettömiä olivat ennustukset niin kuin unetkin. Niin lähti jokainen kotiinsa pimeänä uudenvuodenyönä 1918.» — Jo kerran aikaisemmin, Odessassa maailmansodan loppuvaiheessa, oli selvänäkijä eräillä kutsuilla kertonut Mannerheimille, että häntä odottivat suuret tehtävät ja korkea asema.

Maailmansota oli viimeinen vaihe Mannerheimin pitkällä ja menestyksellisellä uralla Venäjän armeijassa. Se oli ollut kuin valmennusta tulevaan suureen tehtävään, synnyinmaan vapauttamiseen ja sen itsenäisyyden turvaamiseen niin taistelutanterilla kuin rauhan toimissa.

Mannerheimilla, joka palasi kotimaahan miehuu-

Toukokuun 16. päivä 1928. — Mannerheim lähtee armeijan lippujuhlaan lasten tervehtiessä häntä.

Vapaussodan ylipäällikköä juhlitaan hänen ajaessaan Helsingin läpi.

Tanskan kuningas Kristian on saapunut Helsinkiin. — Mannerheim tervehtii kuningasta.

Presidentti Svinhufvud tervehtii maan korkeinta sotilaspäällystöä toukokuun 16. päivän paraatissa ja puristaa parhaillaan Mannerheimin kättä.

tensa parhaina vuosina valmiina asettamaan oman maan käytettäväksi suuret kykynsä, rikkaat kokemuksensa ja isänmaanrakkautensa, oli nyt edessään kunniakkain tehtävä, jonka ihminen voi saada, maansa vapauttaminen.

VAPAUSSODAN YLIPÄÄLLIKKÖNÄ

Mannerheim saapui Suomeen hetkellä, jolloin hänen kaltaistaan miestä mitä suurimpaan vaaraan joutunut kotimaa tarvitsi.

Jo vuosisadan vaihteesta lähtien itsenäisyysajatus oli elänyt isänmaallisten miesten mielessä, jopa johtanut toiminnan yrityksiinkin. Mainittakoon vain Suomen aktiivisen vastustuspuolueen perustaminen syksyllä 1904, Venäjän-Japanin sodan aikana suoritetut asehankinnat, työväestön piiriin perustettu salainen aktiivinen järjestö, jonka päämääränä oli Suomen itsenäisyys, sekä Voimaliitto. Mutta vasta maailmansota sekä sen loppu-

aikoina Venäjällä vallinnut hajaannus ja vallankumoukselliset liikkeet valmistivat tietä Suomen irroittamiselle Venäjän valtakunnasta, jonka yhteydessä sivistykseltään ja oikeusjärjestykseltään länsimainen maamme oli saanut kestää nöyryytyksiä ja sortoa.

Itsenäisyysmiehet olivat jo kauan olleet selvillä siitä, että lopullinen itsenäisyys voitaisiin saavuttaa vain ase kädessä. Mutta aseellisen toiminnan edellytyksiä ei ollut. Suomen oma sotaväki oli hajoitettu vuonna 1901. Se sukupolvi, jonka osaksi oli tuleva maansa vapauttaminen, ei ollut saanut minkäänlaista sotilaskoulutusta. Tämän puutteen korvaamiseen tähtäsi Voimaliiton toiminta. Liitosta piti urheilujärjestön varjolla tulla sotilaallinen puolustusvoima, mutta sen toiminta supistui varsin vähiin venäläisten vallanpitäjien saatua vihiä sen todellisesta tarkoituksesta ja lakkautettua sen. Oma merkityksensähän sillä kuitenkin oli ollut, sillä se oli levittänyt itsenäisyysajatusta sekä valmistanut maaperää jääkäriliikkeelle.

Maailmansodan puhjetessa Suomen nuoriso omaksui itsenäisyysajatuksen ja erittäinkin ylioppilaitten keskuudessa se saavutti vankan jalansijan. Sodan syttyessä ylioppilaspiireissä ryhdyttiin toimintaan: oli muodostettava sotilaallinen järjestö, jonka jäsenet hetken tullen voisivat ryhtyä johtamaan vapaustaistelua. Sotilaskoulutus oli saatava vieraassa maassa. Kun siihen ei näyttänyt olevan tilaisuutta naapurimaassamme Ruotsissa, oli se hankittava Venäjän vihollismaassa Saksassa, jossa sille saatiinkin maan ylimmän sotilasjohdon suostumus.

Matkaan liittyviä vaaroja uhmaten suomalaiset nuorukaiset lähtivät nyt Saksaan valmistautumaan vapaustaisteluun. Näin syntyi maineikas jääkäriliike. Jääkärien osuuteen vapaussodassamme sekä heidän toimintaansa puolustuslaitoksemme kehittämisessä palaamme myöhemmin. Mutta omassakin maassa toimittiin, vaikka kaikki valmistelut oli suoritettava aivan näkymättömissä. Kesästä 1917 lähtien alkoi eri tahoilla syntyä suojeluskuntia, joihin isänmaalliset miehet sankoin joukoin liittyivät. Saksasta saatiin jonkin verran aseita sekä muutamia kymmeniä jääkäreitä kouluttajiksi.

Joulukuun 6. pnä 1917 itsenäisyysunelma toteutui eduskunnan hyväksyessä *P. E. Svinhufvudin* senaatin kaksi päivää aikaisemmin antaman itsenäisyysjulistuksen. Pian — tammikuun 4. pnä — Venäjän kansankomissaarien neuvostokin tunnusti Suomen riippumattomuuden. Useiden Euroopan valtioiden tunnustus saatiin saman kuun alkupuolella.

Suomi oli muodollisesti itsenäinen, mutta nuoren valtakunnan tulevaisuus näytti varsin synkältä. Venäläinen sotaväki kieltäytyi lähtemästä maasta, ja kumoukselliset suomalaiset ainekset ryhtyivät valmistelemaan aseellista kapinaa yhteistoimin venäläisten kanssa. Kaikkialla perustettiin punakaarteja, joita venäläiset aseistivat. Jo marraskuussa vuonna 1917 oli sattunut joukko väkivallantekoja. Levottomuuden ja turvattomuuden tunne täytti kaikkien mielet.

Näissä olosuhteissa tajuttiin, että vain taistelu saattoi vapauttaa maan ja pelastaa kansan. Sotaan tähtäävän

toiminnan johdossa oli kaksi komiteaa. Vanhat koetellut itsenäisyysmiehet olivat muodostaneet keskuskomitean, ns. aktiivisen komitean, jossa maan porvarilliset puolueet sekä vanhat aktivistit, ylioppilasaktivistit ja suomalaiset upseerit olivat edustettuina. Suomen entisen sotaväen aikaiset upseerit taas perustivat ns. sotilaskomitean. Näistä aktiivinen komitea lähinnä muodosti itsenäisyysliikkeen johdon samalla kun se myös Suomesta käsin johti jääkäriliikettä. Mutta vapauttamisliikkeeltä puuttui oikea johtaja.

Silloin katseet kääntyivät juuri Venäjältä kotimaahan palanneeseen kenraaliluutnantti Mannerheimiin. Hänen nimensä oli ensimmäisen kerran mainittu jo syyspuolella, jolloin oli pohdittu kysymystä sotilasdiktatuuristakin järjestyksen palauttamiseksi maahan. Hänen hetkensä ei vielä silloin kuitenkaan ollut tullut. Päinvastoin sotilaskomitea oli joulukuun lopussa väliaikaiseksi ylipäälliköksi valinnut kenraali *Claës Charpentierin.* Pian huomattiin kuitenkin, ettei hän ollut tälle tärkeälle paikalle sopiva. Kun tilanne päivä päivältä kävi yhä uhkaavammaksi, sotilaskomitea tammikuun alussa 1918 kääntyi Mannerheimin puoleen pyytäen häntä jäsenekseen. Hän suostuikin ottamaan osaa komitean kokouksiin, joita yllätyksiä peläten pidettiin milloin missäkin. Eräs komitean jäsenistä kertoi myöhemmin: »Näimme, että edessämme oli käskevä, tarmokas ja määrätietoinen sotilas, jommoista juuri kaipasimme.» Pontevasti hän komitean kokouksissa vaati ripeätä toimintaa, sillä hän oli täysin selvillä siitä, että viivytys voisi muodostua kohta-

lokkaaksi. *B. Estlanderin* mukaan kolmannessa kokouksessa, jossa Mannerheim oli läsnä, keskusteltiin aivan sivuseikoista. Estlander kertoo: »Mannerheim pyysi puheenvuoron. 'Pyydän kiittää luottamuksesta', hän lausui, 'mutta minä en katso voivani enää ottaa osaa näihin kokouksiin. En voi ottaa osalleni vastuuta, jonka komitea on ottanut hartioilleen, ilmeistä kun on, ettei komitea sellaisenaan saata hallita tilannetta.' 'Mutta mitä sitten kenraalin mielestä on tehtävä?' 'Hyvät herrat', vastasi Mannerheim, 'olen ottanut osaa kolmeen kokoukseen kolmessa eri paikassa. Meidät saatettaisiin kaikki minä hetkenä tahansa vangita ja kaikki olisi sillä pilattu. Komitean järjestely kollegiaalisessa muodossaan sallii keskustelun mistä oleellisesta tai epäoleellisesta seikasta tahansa eivätkä asiat suju. Käsitykseni mukaan meidän on toimittava heti. Armeijan esikunta on muodostettava koettaaksemme luoda kenttäarmeijan ja esikunnan, joka tarvittaessa voi johtaa sen toimintaa. Sen on tapahduttava sillä seudulla, josta voidaan saada varma lähtökohta, ja meidän on matkustettava sinne huomenna, jos juna jo tänään on lähtenyt.'» Sotilaskomitea halusi nyt saada Mannerheimin ylipäälliköksi, ja ehdotti, että Charpentier tulisi eräänlaiseksi sotilasedustajaksi hallitukseen. Näissä olosuhteissa Charpentier ilmoitti eroavansa. Mannerheim taas pyysi miettimisaikaa. Kuvaavaa Mannerheimille oli, että hän, todettuaan Charpentierin olevan suostuvainen hyväksymään hänen esittämänsä toimintasuuntaviivat, olisi ollut valmis palvelemaan tämän alaisena.

Mannerheim piti ennen kaikkea tärkeänä, että vapaussota käytäisiin omin voimin. Hän asetti nimenomaiseksi ehdoksi, ettei aseellista väliintuloa pyydettäisi Ruotsilta eikä myöskään Saksalta. Neuvoteltuaan asiasta senaatin puheenjohtajan, senaattori Svinhufvudin kanssa ja kuultuaan, että myös senaatti asettui samalle kannalle, hän ilmoitti vastaanottavansa ylipäällikkyyden. Vallinneita oloja kuvaa, että Mannerheim tammikuun 16. pnä vain suullisesti sai valtuudet ottaa »hallituksen joukot» komentoonsa ja johtaa sotilaallista toimintaa »järjestyksen palauttamiseksi». Kenraaliluutnantti Mannerheim, joka vapaussodan kestäessä maaliskuussa 1918 ylennettiin ratsuväen kenraaliksi, nimitettiin ylipäälliköksi vasta tammikuun 28. pnä vapaussodan oikeastaan jo alettua.

Marsalkka Mannerheimin elämäkerran kirjoittaja, tohtori *Kai Donner* sanoo ylipäällikön vaalista sattuvasti: »Vaikka oli luonnollista, että vaali oli kohdistunut kenraali Mannerheimiin, se oli onnellista eräistä muistakin syistä kuin puhtaasti sotilaallisista. Sitä ei ehkä tajuttu täysin vielä tuolloin, vaan vasta paljon myöhemmin. Pitkän Venäjällä palveluksensa aikana Mannerheim oli pysynyt erillään maamme sisäisistä riidoista ja eripuraisuuksista, vaikka hänen sukunsa ja perheensä kohtalot olivat läheisesti sitoneet hänet kaikkeen, mitä tapahtui täällä kotona. Vanhimman veljen maastakarkotus ja siirtyminen Ruotsiin oli myös tietysti häneen tehnyt syvän vaikutuksen. Sinä pitkänä aikana, jonka hän oli kotimaasta poissa, oli hän, samalla kun oli säilyttänyt elävän isänmaallisuuden, saanut myöhemmälle toimin-

nalleen välttämättömän yleiskatsauksen sisäisiin oloihimme, joka liian usein puuttui maassa toimivilta ja vaikuttavilta henkilöiltä ja teki heidät tärkeissä vaiheissa ehkä 'likinäköisiksi', vaikka heillä tietenkin oli laajempi henkilö- ja asiantuntemus.»

Jättiläismäinen oli se tehtävä, joka tammikuussa 1918 joutui Mannerheimin hartioille. Maan nuori miespolvi ei ollut saanut sotilaskoulutusta, aseita oli vain mitättömän vähän ja maassa vallitsi venäläisen sotaväen ja siihen liittyneitten yhteiskunnan huonoimpien ainesten harjoittama terrori. Suojeluskuntien muodostaminen oli vasta alulla, eikä niitten taistelutehoa voitu arvioida. Tarvittiin todellakin vuorenvarmaa uskoa ja suurta rohkeutta siltä mieheltä, joka uskalsi ryhtyä johtamaan taistelua ilman armeijaa ja ilman aseita.

Mutta Mannerheimilla oli käytettävissään jotakin, mikä hänen oman kykynsä ja luottamuksensa ohella oli johtava voittoon. Hän tiesi, että koko isänmaallinen kansanosa yksimielisenä oli yhtyvä taisteluun ja kaikin keinoin tukeva maan vapauttamista sortajan ikeestä. Altis uhrimieli, suomalaisten tunnettu ruumiillinen kunto, jota yhä vilkkaammaksi muodostunut urheilutoiminta oli kehittänyt, sekä vanhan sotilaskansan perinteet ja sisu osaltaan korvaisivat sen, mikä sotilaallisesta koulutuksesta ja tarkoituksenmukaisesta varustelusta puuttui.

Valtuudet saatuaan Mannerheim lähti Helsingistä päämääränään Etelä-Pohjanmaan pääkaupunki Vaasa. Matkustaminen ei enää ollut leikintekoa; niin suuren val-

Mannerheimin Stormhällan-niminen huvila pienellä saarella Hangon edustalla. Huvila kärsi jatkosodan aikaan pahoja vaurioita. — Kaivopuiston vaalea talo — Mannerheimin koti Helsingissä.

Metsästysmatkoilta. Mannerheim palaa Keski-Euroopasta mukanaan runsas voitonsaalis. — Suomen Marsalkka ja Nepalin maharadsha marsalkan kaataman tiikerin vieressä.

lan olivat kumoukselliset ainekset jo saaneet. Kenraali oli siviilipuvussa ja hänellä oli taskussaan kauppias Gustaf Malmbergille annettu passi. Hän oli siis yksinkertaisesti liikeasioissa matkustava herra. Tampereella tie uhkasi nousta pystyyn. Kolme venäläistä sotilasta kiskaisi Mannerheimin vaunuosaston oven auki junan seisoessa Tampereen asemalla. Venäjäksi hän kysyi, mitä sotilaat halusivat. Venäjän kieli riitti herättämään epäluuloa, eikä tunkeilijoille kelvannut »kauppiaan» selitys, että hän liikemiehenä puhui useita kieliä. He käskivät hänen seurata heitä esikuntaan. Samassa Mannerheim näki valtionrautateiden virkalakki päässä olevan nuoren miehen kulkevan vaunun läpi. Hän pyysi häntä rautatievirkamiehenä puuttumaan asiaan. Tämä teki sen, osoitti passia ja sanoi sen olevan kunnossa. Miksi siis rettelöidä. Sotilaat näyttivät epäröiviltä, kunnes yksi heistä myönsi: »Annetaan olla.» Samassa kuului vihellys, juna lähti liikkeelle ja sotilaille tuli kiire hypätä pois junasta. Suomen Marsalkka kertoo muistelmissaan tämän kohtauksen ja valittaa samalla, ettei hän saanut selville, kuka hänen neuvokas pelastajansa oli, sillä hän olisi sodan jälkeen halunnut palkita tätä. — Muistelmien ilmestyttyä on pelastaja niitä lukiessaan muistanut tapauksen. Hän on nuoruudessaan rautateillä palvellut Tampereen klassillisen lyseon lehtori *Eino Johannes Lähteenmäki*. Kesäkuun 4. pnä 1952 hänelle jälkikäteen myönnettiin I luokan Vapaudenristi.

Tammikuun 19. pnä Mannerheim oli perillä Vaasassa. Ennen kuin siirrymme ylipäällikön toimintasuunnitel-

miin, kerrottakoon pieni kasku. Osoittaakseen kohteliaisuutta kaupungin arvohenkilöille. Mannerheim päätti esikuntansa jäsenten kanssa tehdä tervehdyskäynnin heidän luonaan. Vaasalaiset tiedettiin nurkkapatriooteiksi. Varmastikin tekisi heihin hyvän vaikutuksen, jos lausuisi pari kaunista sanaa kaupungista. Tultiin sitten hovioikeuden presidentin *Karl Söderholmin* luo ja aloitettiin tästä päästä. »Minä olen oikeastaan helsinkiläinen», vastasi presidentti kuivasti.

Seurasi kuumeisten valmistelujen päiviä. Oli muodostettava päämaja, asetuttava yhteyteen suojeluskuntien johdon kanssa ja koetettava saada niin selvä kuva tilanteesta kuin suinkin mahdollista. Kaikki oli luotava alusta ja toimittava nopeasti, sillä ylipäällikkö oli selvillä siitä, ettei aikaa ollut hukattavana, vaikkakaan hän ei vielä silloin aavistanut, miten pian oli pakko ryhtyä sotatoimiin.

Laatiessaan toimintasuunnitelmaansa vapaussotaa varten Mannerheimin täytyi ottaa huomioon, että taistelua oli käytävä sekä venäläistä sotaväkeä että sen tukemia punakaarteja vastaan. Kuinka vahva vastustaja oli, siitä ei ollut tarkkoja tietoja. Punakaartiin arvellaan sodan alkaessa kuuluneen 20 000—30 000 miestä. Punaisten joukkojen lukumäärä kasvoi kuitenkin sodan kestäessä. »Kansanvaltuuskunnan» sota-asiainosasto arvioi huhtikuun puolivälissä punaisen armeijan taisteluvahvuuden 75 000 mieheksi. Jos otetaan huomioon Tampereella tuhoutunut punainen pohjoisarmeija sekä kaatuneet ja vangiksi joutuneet punakaartilaiset, lienee punaisella

puolella ollut kaikkiaan noin 100 000 miestä heihin luettuina myös venäläiset sotilaat.

Venäläisen sotaväen lukumäärästä oli vain epämääräisiä tietoja. Myöhemmin on todettu sitä sodan alkaessa olleen noin 40 000 miestä. Saksan ja Venäjän välisten rauhanneuvottelujen keskeydyttyä ja saksalaisten uudelleen aloitettua sotatoimet itärintamalla Neuvosto-Venäjän hallitus, peläten saksalaisten maihinnousua Suomessa, antoi maassamme oleville venäläisille joukoille käskyn viipymättä siirtyä Venäjälle. Tänne jäi kuitenkin runsaasti venäläistä sotaväkeä, mutta venäläiset olivat nyt »vapaaehtoisia», »kansanvaltuuskunnan» palkkasotureita. Yleensä punakaartilaisten ja bolshevikkien suhteet järjestettiin siten, että suomalainen oli päällikkönä ja venäläinen apulaisena, sotilaallisena neuvonantajana.

Ylipäällikön taistelusuunnitelma oli seuraava: Etelä-Suomi oli toistaiseksi jätettävä viholliselle ja sotatoimien tukialue sijoitettava Etelä-Pohjanmaalle, mistä vapaussota oli aloitettava. Siellä kansa myös kiihkeimmin halusi ryhtyä vapauttamaan maata, ja sillä oli mitä ratkaisevin ja rohkaisevin merkitys, kun kysymyksessä oli vähäisin sotilaallisin edellytyksin aloitettava toiminta. Etelä-Pohjanmaalla oli runsaimmin aseita ja suojeluskuntien järjestelytyö oli siellä edistynyt pisimmälle. Sitä paitsi tärkeä elintarvikehuolto voitiin sieltä käsin parhaiten järjestää. Lopuksi on mainittava, että sieltä saatettiin myös helpoimmin hoitaa yhteyksiä ulkomaille. Ensimmäiseksi oli siis Etelä-Pohjanmaa vapautettava.

Tapahtumat seurasivat toisiaan. Ylipäällikön tietoon

tuli aseellisia yhteenottoja eri tahoilta maata. Etelä-Pohjanmaan miesten kärsivällisyys alkoi myös olla lopussa. Näissä olosuhteissa ylipäällikkö päätti aloittaa toiminnan niin pian kuin joukot saataisiin kootuiksi, sillä, niin kuin hän senaatin puheenjohtajalle lähettämässään kirjelmässä huomautti, »useinhan pienemmän voiman nopea hyökkäys voi pelastaa tilanteen silmänräpäyksessä». Tammikuun 25. pnä hän antoi »Suomen tasavallan armeijan» ensimmäisen taistelukäskyn. Etelä-Pohjanmaan venäläiset varuskunnat oli yllättäen riisuttava aseista 27. ja 28.päivien välisenä yönä. Ensimmäiset laukaukset kajahtivatkin jo 27. päivän iltana, jolloin Laihian valtaus alkoi. 31. pnä oli koko Etelä-Pohjanmaa valkoisten hallussa.

Vapaussodan alusta on sodan historioitsija, eversti *J. O. Hannula* »Suomen vapaussodan historia»-teoksessaan kirjoittanut: »Suomen vapaussodan alku on pohjoismaiden sotahistorian loistavin esimerkki yllätyksestä ja aloitteen tempaamisesta omiin käsiin! Ylipäällikön rohkeus osoittautui suuremmaksi viisaudeksi kuin odottamista suosittelevien neuvonantajien varovaisuus. Etelä-Pohjanmaan tapahtumat sekoittivat pahasti juuri samaan aikaan toimintansa aloittaneen vihollisen laskelmat. Punaiset saivat hämmästyksekseen todeta, kuten eräs heidän omista sotahistorioitsijoistaan on jälkeenpäin kirjoittanut, että 'valkoisilla oli jo oikea armeija, joka, kuten näytti, oli silmänräpäyksessä ilmestynyt maan alta Etelä-Pohjanmaan kamaralle'. — Kuolemaantuomitulta näyttänyt Suomi oli noussut ja antanut ensimmäisen iskunsa.»

Etelä-Pohjanmaa oli vapaa ja viikon kuluttua Pohjois-

Suomi oli saatu vapautetuksi valkoisten kukistettua venäläiset joukot ja niihin liittyneet aseistetut punakaartilaiset. Sekä Oulussa että Torniossa oli käytävä ankara taistelu. Nyt oli selkäpuoli turvattu ja yhteys Ruotsiin saatu. »Pohjanmaan avaimen» Vilppulan ja Haapamäen rautatiesolmukohtien valloitus taas avasi sodankäynnin jatkamiselle tärkeän rautatieyhteyden Länsi- ja Itä-Suomeen. Näitten sotatoimien aikana luotiin rintaman pohjoispuolella nopeasti valkoista armeijaa lähinnä Saksassa koulutuksensa saaneitten jääkärien johdolla.

Vapaussodan ensimmäiset voitot havahduttivat koko maan. Mannerheimista oli yhdellä iskulla tullut kansansa sankari, sen »valkoinen kenraali». Muutamassa päivässä ja viikossa hänen nimensä muodostui kaikkien isänmaataan rakastavien tunnussanaksi. Se levisi kuin siivin yli koko maan ja se kantautui myös rintamalinjojen taakse »punaisten puolelle» sytyttämään mieliin uskoa ja toivoa. Ja Mannerheim-nimen mukana kulki sanoma kuin maasta poljetuista talonpoikaisjoukoista, sankarillisesta »valkoisesta armeijasta», joka Mannerheimin johtamana pian oli vapauttava maan ja tekevä lopun yhä hurjemmaksi kiihtyneestä terrorista.

Ennen kuin Mannerheim saattoi ryhtyä suunnittelemaan hyökkäystä, hänen täytyi saada hajanaiset suojeluskuntamuodostelmat kootuiksi sotilaallisiksi yksiköiksi, komppanioiksi, pataljooniksi, rykmenteiksi ja suuremmiksi muodostelmiksi. Tärkeintä ja samalla vaikeinta oli päällystökysymyksen selvittäminen. Sodan alkaessa olivat käytettävissä entiset kadettiupseerit, joista suuri

osa oli jo pari vuosikymmentä Suomen sotaväen hajoittamisen jälkeen ollut aivan toisenlaisissa tehtävissä, Venäjän armeijassa palvelleet ja vallankumouksen jaloista kotimaahan palanneet upseerit, maassa kouluttajina toimivat, Saksasta jo saapuneet muutamat kymmenet jääkärit sekä lisäksi eräitä ruotsalaisia upseereja, jotka vapaaehtoisina olivat saapuneet Suomen avuksi. Näiden toisilleen varsin vieraiden upseeriryhmien yhdistäminen yhtenäiseksi, yhden tahdon mukaan toimivaksi, vajanaisesti ja eri tavoin koulutetun talonpoikaisarmeijan päällystöksi vaati harkintaa, ja näiden eri ryhmien olemuksen ymmärtämistä. Tämän kaiken Mannerheim suoritti hänelle ominaisella joustavuudella.

Ylipäällikön tehtävän vastaanottaessaan Mannerheim oli selvästi tietoinen siitä, että jääkäripataljoonasta saatava koulutettu päällystöaines oli muodostuva ratkaisevaksi tekijäksi vapausarmeijan luomisessa. Hyvä koulutus vanhassa sotilasmaassa Saksassa ja osanotto maailmansodan taisteluihin itärintamalla olivat valmistaneet jääkäreitä siihen tehtävään, joka heitä nyt kotimaassa odotti. Mannerheim oli jo Helsingissä esittänyt senaatin puheenjohtajalle, että jääkärit oli heti kutsuttava kotiin. Nyt hän kiirehti heidän paluutaan sekä suunnitteli heidän sijoittamisensa helmikuun 18. pnä julistetun yleisen asevelvollisuuden nojalla toimeenpannuilla kutsunnoilla saatujen joukkojen eri yksiköitten päälliköiksi. Millä mielin ylipäällikkö jääkärit vastaanotti, näkyy siitä puheesta, jonka hän piti jääkärien pääjoukolle sen saavuttua Vaasaan helmikuun lopulla. Hän tervehti jääkäreitä

seuraavin sanoin: »Minä toivotan Teidät, jääkärit, tervetulleiksi isänmaahan. Aikana, jolloin isänmaan kohtalo näytti mitä synkimmältä, uskoitte Te, nuoret, sen tulevaisuuteen. Te uhrasitte kotinne, onnenne — kaikkenne voidaksenne rakentaa onnettomalle maallemme suuren ja onnellisen tulevaisuuden. Ja Teidän johtotähtenne ei ole johtanut Teitä harhaan. Isänmaa tervehtii Teissä parhaimpia poikiansa. Suomen nuori, nouseva armeija näkee Teissä tulevat johtajansa ja opettajansa. Nyt Teitä odottaa suuri, mutta kunniakas työ: Teidän on luotava täällä armeija, joka voi vapauttaa Suomen ja tehdä suomalaisista suuren, mahtavan kansan. Olkaa tervetulleet joukkoomme. Eläköön jääkärit.»

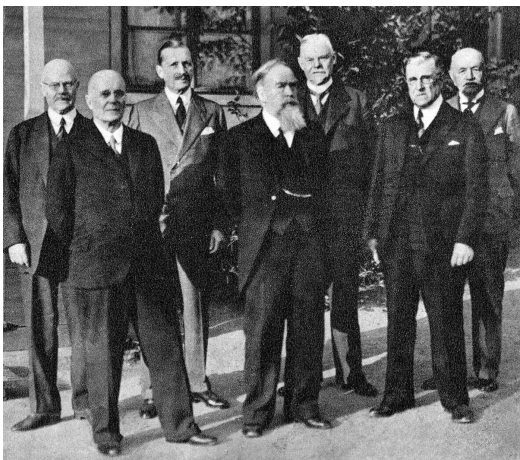
Jääkärien paluuseen liittyi kuitenkin ristiriita, joka uhkasi käydä kohtalokkaaksi. Saattoi hyvin ymmärtää, että jääkärit olivat jo Suomeen lähtiessään laatineet oman toimintaohjelmansa. Se ei käynyt yksiin ylipäällikön suunnitelmien kanssa, sillä Mannerheim oli jyrkästi sitä mieltä, että jääkäripäällystöaineksen käyttäminen jääkärien aikomalla tavalla olisi merkinnyt kokonaisetua vaarantavaa tuhlausta. Ylipäällikkö suunnitteli jo eroakin. »On muitakin, jotka voivat johtaa vapaussodan onnelliseen päätökseen — ilman jääkäreitä sitä ei kuitenkaan voi tehdä kukaan.» Nämä sanat todistavat samalla, minkä merkityksen hän antoi jääkäreille. Kun ylipäällikön suunnitelma saatiin esitetyksi jääkäreille, he hyväksyivät sen ja ristiriita selvisi. Jääkäreistä tuli vapaussodan vahvin ja yhtenäisin päällystövoima ja siitä pitäen jääkärit nauttivat Mannerheimin jakama-

tonta luottamusta samoin kuin jääkärit puolestaan ehdottomalla kunnioituksella suhtautuivat vapaussodan ylipäällikköön.

Samoihin aikoihin kuin jääkärit saapuivat kotimaahan, ryhdyttiin myös vakavasti pohtimaan ulkomaisen avun hankkimista. Jo kesällä ja syksyllä 1917 oli ollut tekeillä suunnitelma maan vapauttamiseksi Venäjän vallasta saksalaisen maihinnousujoukon avulla ja nojautumalla jääkäripataljoonaan. Olipa hallitus joulukuun alussa anonut saksalaisten apujoukkojen lähettämistä Suomeen, Saksan taholta oli tällöin vastattu, että asia riippui Saksan ja Venäjän rauhanneuvottelujen kehityksestä. Vuoden 1918 alussa kysymys ulkomaisesta avusta tuli jälleen päiväjärjestykseen. Sen sijaan Mannerheim, niin kuin mainittiin, alusta alkaen oli ollut sitä mieltä, että kansan täytyi itse taistella saavuttaakseen vapautensa ja voidakseen itseensä luottaen astua vapaitten kansakuntien joukkoon. Hän tahtoi sitä paitsi välttää maamme joutumista käynnissä olevan suursodan pyörteisiin. Ylipäällikön kannalla olivat eritoten itsenäisyysliikkeen nuoremmat miehet. Myös senaatin puheenjohtaja oli Mannerheimin neuvotellessa hänen kanssaan asettunut, niin kuin näemme, kannattamaan ylipäällikön ajatusta selviytyä omin voimin. Kun hallitus sitten helmikuun lopulla kuitenkin kääntyi Saksan puoleen, johtui se toiveista saada terrori loppumaan ja sota nopeasti voittoisaan päätökseen.

Hallituksen pyyntö herätti Saksassa, joka aikaisemmin

Böökin lyseosta v. 1887 ylioppilaiksi tulleet viettämässä ylioppilaaksitulonsa 35-vuotisjuhlaa.

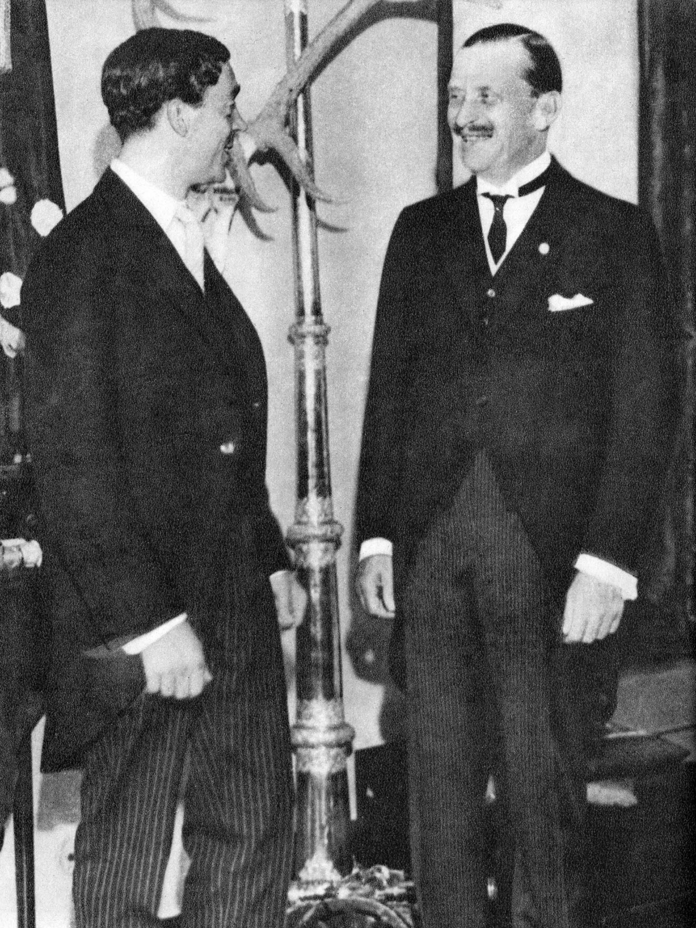
ja 50-vuotisjuhlaa. — Molemmat kuvat muistorikkaasta Kaisaniemestä.

Mannerheim matkalla Saksaan Lützenin juhlille marraskuussa 1932.

»Kustaa Aadolfissa — — Suomen kansa kunnioittaa vielä tänään miehuutta sen jaloimmassa ilmauksessa — —.» Kenraali Mannerheim puhuu Lützenin juhlassa 6. 11. 1932.

Kuninkaallinen vieras. Prinssi Kustaa Aadolf heinäkuussa 1934 Mannerheimin kodissa.

ei ollut halukas laajentamaan sotatoimiaan maahamme, nyt vastakaikua. Ryhtyessään auttamaan Suomea se ensi sijassa halusi estää Muurmannin rannikolle nousseitten englantilaisten voimien etenemisen Pietariin. Oli näet pelättävissä, että sodan jatkamista kannattavat venäläiset piirit pyrkisivät englantilaisten ja ranskalaisten avulla muodostamaan uuden rintaman Saksaa vastaan tai uhkaamaan Kronstadtista käsin Saksan hallussa olevaa Itämeren rannikkoa. Saksan sisäisten olojen kannalta taas oli tärkeätä estää bolshevismin leviäminen länteen.

Tieto Saksan avusta tuli ylipäällikölle odottamatta. Hän joutui nyt tekemään uuden, suuren ratkaisun. Tässäkin, niin kuin jääkärien suhteen, hän antoi isänmaan edun ratkaista. Ylipäällikkö katsoi kuitenkin välttämättömäksi esittää eräitä olosuhteista johtuvia ehtoja. Hänen sähkösanomansa, joka toimitettiin Saksan ylimajoitusmestarille, kenraali *E. Ludendorffille*, sisälsi seuraavan: »Suomen armeijan ja suomalaisen talonpoikaisjoukon nimessä pyydän Teidän Ylhäisyyttänne lausumaan H. M. Keisarille syvän kiitollisuutemme meille lähetetystä avustuksesta, jota ilman emme nyt voisi lujasti ja voimakkaasti suorittaa Suomen vapaustaistelua. Teidän Ylhäisyydellenne lausun henkilökohtaisesti vilpittömän kiitollisuutemme ja rohkenen samalla esittää seuraavat näkökohdat, jotta saksalaisen sotilasretkikunnan maalle tuoma apu tulisi todelliseksi ja tehokkaaksi. Pyydän saada ehdottaa seuraavaa: 1) että saksalaiset joukot sinä hetkenä, jolloin ne astuvat Suomen

maaperälle, asetetaan suomalaisen ylijohdon alaisiksi, 2) että retkikunnan päällikkö Suomen kansalle osoitetussa julistuksessaan selittää, etteivät saksalaiset joukot ole tulleet Suomeen sekaantuakseen Suomen kansan sisäisiin taisteluihin, vaan auttaakseen Suomea sen taistellessa maahamme omavaltaisesti tunkeutuneita vieraita murhaajajoukkioita vastaan. Ellei näin tehdä, voisi suomalaisten kansallistunne tulla helposti loukatuksi, ja monet Suomen kansankerrokset voisivat saada aihetta vuosisatoja kestävään katkeruuteen ja luokkavihaan. Ylempänä mainittujen olosuhteitten vallitessa katson olevani oikeutettu Suomen armeijan nimessä tervehtimään voitokkaita, urhoollisia saksalaisia joukkoja ja lausumaan niille Suomen kansan lämpimän kiitoksen vapaustaistelumme avustamisesta». Vastaussähkeessään sotamarsalkka *Paul von Hindenburg* ilmoitti mm.: »Teidän Ylhäisyytenne toivomuksia noudatetaan siinä muodossa, että 1) saksalainen ylipäällikkö siitä hetkestä lähtien, jolloin hänen joukkonsa nousevat Suomen maaperälle, sotatoimiin nähden alistetaan noudattamaan Teidän Ylhäisyytenne määräyksiä, 2) saksalainen ylipäällikkö antaa Teidän Ylhäisyytenne toivomuksen mukaisen julistuksen. Olen näin ollen varmasti vakuuttunut siitä, että suomalaisten ja saksalaisten joukkojen kesken vallitsee uskollinen aseveljeys ja että niiden yhteinen työ koituu kansojen onneksi.» — Saksalaiset joukot nousivat, kuten tulemme näkemään, maihin Ahvenanmaalla maaliskuun alussa ja kuukautta myöhemmin Etelä-Suomessa.

Oman armeijamme oli saavutettava ensimmäinen ja ratkaiseva voitto ennen kuin vierasta apua saatiin. Siinä ylipäällikön ohjelma hänen ryhtyessään helmikuun loppupuolella suunnittelemaan hyökkäystä punaisten ns. pohjoisarmeijan nujertamiseksi päämääränään Tampereen valloittaminen. Tällä rintamanosalla punaiset olivat toimineet erittäin aktiivisesti, jopa ryhtyneet laajaan yleishyökkäykseenkin, joka kuitenkin pitkin koko rintamalinjaa epäonnistui. Nyt oli valkoisen armeijan temmattava aloite käsiinsä.

Maaliskuun 15. pnä aloitettiin hyökkäys. Siihen otti osaa reservit mukaanluettuina kaikkiaan noin 14 000 miestä. Vastustajan rintama murtui Tampereen pohjoispuolella ja vihollinen pakeni Tampereelle. Kaikki voimat keskitettiin nyt tälle rintamalle siitäkin huolimatta, että Karjalassa, missä karjalaiset joukot uljaasti taistelivat, olisi kipeästi tarvittu apuvoimia. Valkoisella armeijalla oli edessään vaikea tehtävä, sillä vastustaja oli miesluvultaan ylivoimainen: sen riveissä oli noin 25 000 miestä. Rohkean päättäväisesti Mannerheim toteutti suunnitelmansa, jota kannatti, niin kuin kenraali Linder teoksessaan on maininnut, jälleen »ratsuväenhenki» ja jossa käytettiin Mannerheimille tyypillistä saarrostusliikettä. Punaisen vallan vahva varustus vallattiin väkirynnäköllä huhtikuun 5.—6. pnä kolmiviikkoisten, raskaiden ja veristen taisteluiden jälkeen.

Tampereen valloituksen johdosta eversti Hannula kirjoittaa: »Suomen vapaussodan ratkaiseva voitto oli

saavutettu. Vihollisen vahvin armeija oli saatettu taistelukyvyttömyyden tilaan, sen vahva tukikohta, Tampere, valkoisten hallussa. Tampereen taistelut olivat muodostuneet valkoisen armeijan suureksi tulikokeeksi; se oli suoriutunut kunniakkaasti mitä suurimpia vaatimuksia asettavasta hyökkäysliikkeestä — hyökäten se oli murtanut vihollisen vastarinnan. Suomen valkoinen armeija oli osoittanut vakuuttavasti, että ylipäällikön luottamus oli oikeutettu. Epäilijät ja onnettomuuksien ennustajat olivat joutuneet häpeään. Tampere oli muodostunut täten myöskin ylipäällikön koetuskiveksi.» Mannerheim oli osoittanut, niin kuin kreivi *W. A. Douglas* on huomauttanut, »hallitsevansa taidon vaatia mahdottomuuksia saavuttaakseen mahdollisuuksien rajoissa olevan, ja sytyttävällä tarmolla hän oli pakottanut raskaan, puutteellisen ja liitoksissaan natisevan koneiston työskentelemään niin kuin hän tahtoi». »Valkoinen armeija oli tullut suuren hyökkäysliikkeen ja ratkaisutaistelun aikana tuntemaan johdossaan olevan voimakkaan tahdon, se tiesi nyt toimivansa suuren johtajan alaisena», kirjoittaa taas eversti Hannula.

Heti Tampereen taisteluitten tauottua ylipäällikkö Tampereen valloittaneille joukoille antamassaan päiväkäskyssä luonnehti saavutetun voiton arvon. Hän lausui: »Tämä taistelu on suurin ja verisin, mikä koskaan on taisteltu Suomessa, tämä voitto on myöskin loistavin, minkä suomalaiset joukot ovat saavuttaneet.» Mannerheim totesi, että Tampereen valtaus oli samalla ratkaissut sodan ja että se merkitsi Suomen vapautta ja itse-

näisyyttä ja että se »tuottaa maineen seppeleen urhoolliselle armeijallemme».

Jo vapaussodan alkuvaiheissa sekä Tampereen valloitusoperaation aikana ylipäällikkö teki useita matkoja rintamalle voidakseen tarkata päällikköiden toimintaa, tykistövalmisteluja sekä joukkojen lähettämistä taisteluun. Tuntikausia hän saattoi jakaa määräyksiä antamatta vihollisen tulen lainkaan itseään häiritä. Vapaussodan päämajoitusmestari, kenraali *Hannes Ignatius* kertoo kohta vapaussodan jälkeen julkaisemassaan Mannerheimin luonnekuvassa: »Kun Tampereen edustalla alkoi hyökkäys venäläistä kasarmia ja hautausmaata kohti, Mannerheim lähti minun ja muutamien yleisesikuntaupseerien seurassa Messukylään, jossa hän kiikarilla tarkasti kirkontornista, miten eri patterien laukaukset osuivat. Vihollisen tykistötuli oli suunnattu Messukylään, ja kranaatti toisensa jälkeen räjähti aivan lähellä, sattuivatpa muutamat kirkkoonkin. Täältä lähti Mannerheim tietä pitkin erääseen taloon, jossa rykmentin esikunta majaili. Tien varrella olevaan rakennukseen, jonka ohi Mannerheim juuri kulki, osui kranaatti, joka räjähti ja murskasi seinän, niin että sirpaleet sinkoilivat yltympäri ketään kuitenkaan vahingoittamatta.» Samanlaista henkilökohtaista urheutta ylipäällikkö osoitti useamman kerran vapaussodan taisteluitten aikana.

Ennen kuin siirrymme seuraamaan vapaussodan lopulliseen ratkaisuun johtaneita taisteluita idässä, on syytä lyhyesti viitata sotatoimiin Ahvenanmaalla sekä

taisteluihin Etelä-Suomessa, missä saksalaiset joukot suorittivat sotatoimia jouduttaneen osuutensa maamme vapauttamisessa.

Ahvenanmaalla sattui sodan alkuvaiheissa, ennen saksalaisten joukkojen saapumista, selkkaus, jonka selvittäminen vaati ylipäälliköltä suurta malttia ja tahdikkuutta. Ruotsi pyrki nimittäin sekaantumaan Ahvenanmaan vapauttamiskysymykseen. Myöhemmin on osoitettu, että tämän pyrkimyksen takana oli tarkoitus tilaisuuden tullen saada saariryhmä erotetuksi maastamme, johon se maakuntana koko historiamme ajan on kuulunut, ja liitetyksi Ruotsiin.

Jo helmikuun alussa olivat suomalaiset joukot, Turun ja lähiseudun suojeluskuntalaiset, jotka kokoontumispaikan mukaan olivat saaneet nimen Uudenkaupungin suojeluskunta, aseman käytyä kestämättömäksi nousseet maihin Ahvenanmaalla, missä väestö otti ne vastaan vapauttajinaan, ja taistelleet menestyksellisesti siellä olevia väkivallantöitä tekeviä venäläisiä joukkoja vastaan. Niitten olisi ilmeisesti onnistunut puhdistaa koko Ahvenanmaa ja saada tärkeä saariryhmä haltuunsa, mutta silloin Ruotsi puuttui asiaan ja lähetti Ahvenanmaalle sotavoimiaan. Ruotsin meriministeri, vapaaherra *E. K.Palmstierna* esti sitä paitsi Mannerheimin ja Ahvenanmaalla olevien valkoisten joukkojen johdon yhteyden sekä lisäksi antoi harhauttavia tietoja ylipäällikön tarkoituksista. Ruotsalaiset saivat täten suomalaiset joukot luovuttamaan aseensa ja siirtymään Ahvenanmaalta Ruotsin kautta valkoiselle rintamalle. Ylipääl-

likkö oli kuitenkin päinvastoin määrännyt ne jäämään Ahvenanmaalle luvaten toimittaa apua. Eräässä Tukholmaan lähetetyssä sähkösanomassa hän nimenomaan mainitsi, että »Suomen nuoren armeijan kunnia-asiana on vapauttaa Ahvenanmaa omin voimin». Saksalaisten joukkojen saavuttua Mannerheim kiirehti hallitusta tekemään sopimuksen ruotsalaisten miehitysjoukkojen poistamisesta Ahvenanmaalta. Hallituksen toimenpiteet johtivat lopulta tulokseen ja ruotsalaiset lähtivät sieltä toukokuun 16. pnä. Mannerheim puolestaan oli heti valkoisten joukkojen lähdettyä Ahvenanmaalta nimittänyt sinne sotilaskuvernöörin siten vahvistaakseen maakunnan kuulumisen Suomeen.

Kieltämättä kiusallisen, mutta nyt jo kokonaan historian lehdille siirtyneen selkkauksen ohella on toisaalta muistettava Ruotsin maallemme monin muodoin antama apu sotavuonna 1918. Tammikuun lopussa ylipäällikön kuriiri saapui Tukholmaan tuomaan mm. tietoa, että Suomen päämaja tarvitsi ruotsalaisia esikuntaupseereja, joukon muita upseereja, 200 miestä alipäällystöä sekä tykistömiehiä ja konekivääripalvelukseen koulutettuja voimia. Tarjokkaita ilmestyi pian. Ilmoittautuneissa oli kokonaisten rykmenttien upseerikuntia. Ruotsin hallitus katsoikin pian olevan syytä määrätä, että vain upseerit jotka eivät olleet aktiivipalveluksessa, saisivat matkustaa.

Silloiset yleisesikuntakapteenit *G. M. Törngren*, kreivi W. A. Douglas, *H. K. R. Malmberg* ja *H. G. R. Peyron* sekä tykistökapteeni *C. J. K. Petersén* olivat ensimmäisiä maahamme matkustaneita ruotsalaisia upseereja.

Ruotsalaisilla yleisesikuntaupseereilla oli huomattava osuus sodanjohtomme järjestäytymisessä. Myöhemmin useimmat heistä ovat erittäin ansiokkaalla tavalla toimineet oman maansa puolustuslaitoksen näkyvimmillä johtajanpaikoilla; kreivi Douglas armeijan päällikkönäkin. Samoihin aikoihin oli ylipäällikön päämajassa ilmoittautunut palvelukseen myös silloinen eversti, myöhemmin maassamme kenraaliluutnantiksi ylennetty Ernst Linder, jonka ylipäällikkö helmikuun 20. pnä nimitti Satakunnan ryhmän komentajaksi ja joka kenties vielä merkittävämmin kuin toiset ruotsalaiset upseerit on kirjoittanut nimensä Suomen vapaussodan historiaan.

Ruotsissa sai pian alkunsa myös vapaaehtoisliike, jonka johdossa oli Finlands Vänner- (Suomen ystävät) niminen yhdistys. Se oli melkein päivittäisessä kosketuksessa ylipäällikköön tämän Ruotsissa asuvan veljen, vapaaherra Johan Mannerheimin välityksellä. Nyt ryhdyttiin muodostamaan erityistä ruotsalaista joukko-osastoa, »ruotsalaista prikaatia». Ruotsalaisten saapuessa maahamme ylipäällikkö toivotti heidät tervetulleiksi seuraavin sanoin: »Tervehdin ilolla näitä Suomen ystäviä vakuuttuneena siitä, että verellä sinetöity aseveljeys tulee vaikuttamaan edullisesti vapaiden veljeskansojemme välisten suhteiden kehittymiseen. Olen varma siitä, että kansamme tulee kiitollisin mielin kauan muistamaan sen uhrimielen, mikä nyt saa Ruotsin jaloimmat pojat tarjoamaan elämänsä Suomen vapauden puolesta. Jo nyt on yksi ruotsalainen esiupseeri, majuri Glimstedt, kaatunut kunnialla taistelussa kaiken sen puolesta,

Valkoisia kukkia 70-vuotiaan marsalkan tielle hänen lähtiessään 4. 6. 1937 syntymäpäivänsä suuriin juhlallisuuksiin.

Suomen Valkoinen Kaarti Kaivopuistossa Suomen Marsalkan 70-

vuotispäivän aamuna esittämässä onnittelunsa kunniapäällikölleen.

Lapin tuntureilta saakka saapui syntymäpäiväonnitteluja. — Petsamon viesti Suomen Marsalkalle.

mitä me suomalaiset pidämme pyhänä. Hän oli omaksunut ihanteemme.» Ruotsalainen prikaati, jonka vahvuus prikaatin suurimmillaan ollessa oli 511 miestä, sai tulikasteensa Tampereella ja otti sen jälkeen osaa useihin taisteluihin. Prikaatiin kuului mm. silloinen luutnantti, kreivi *C. A. Ehrensvärd*, joka kreivi Douglasin jälkeen on tullut Ruotsin armeijan päälliköksi.

Ruotsista saapuivat Suomen vapaussotaan myös ylipäällikön vanhimman veljen, kreivi Carl Mannerheimin poika, kreivi Carl Erik Mannerheim, joka sodan jälkeen asui Suomessa, mutta palasi sitten Ruotsiin, sekä ylipäällikön sisarenpoika, kreivi *Clas Sparre*, joka toimi vapaussodassa lentäjänä. Ylipäällikön vanhimman veljen leski, kreivitär Aina Mannerheim, jonka nimi mainittiin Mannerheim-suvun yhteydessä, oli vapaussodan aikana maassamme lottatehtävissä.

Niitä miehiä, jotka vuonna 1918 taistelivat »Suomen vapauden, Ruotsin kunnian ja Pohjolan turvallisuuden puolesta», niin kuin Mannerheim ruotsalaisen prikaatin muistokiven ääressä Tampereella vapaussotamme 15-vuotisjuhlien yhteydessä pitämässään puheessa lausui, ylipäällikkö kiitti prikaatin loppukatsastuksessa toukokuun 28. pnä 1918 seuraavin sanoin: »Älköön ylistettäkö teidän tekojanne kuuluvilla suosionosoituksilla ja suurilla puheilla, ne unohtuvat helposti. Mutta taistelukentällä tykkien jyskeessä ja konekivääritulen räiskyessä solmitut siteet, jolloin jokainen tarjosi parhaansa, minkä voi — henkensä, jolloin kuolevan toverin viimeinen sammuva katse todisti samaa horjumatonta uskoa

oikeaan asiaamme, sellaiset siteet eivät milloinkaan katkea, ja ylpeä tietoisuus osallisuudesta Messukylän, Tampereen, Lempäälän ja moniin muihin voittoihin on vielä Teidän elämänne syksynä oleva paras muisto ja suurin tunnustus. Viekää myöskin kiitoksemme Ruotsiin ja kertokaa, että Te, toverit, solmitte uudelleen vuosisataiset siteet, jotka olivat katketa. Te olette johtaneet meidät jälleen runoilijaimme Ruotsiin ja osoittaneet, että sankarien maassa on vielä miehuutta ja kunniaa.»

Sen sijaan, että Ruotsin apu kuitenkin jäi melko vähäiseksi ja etupäässä maahamme läheisissä suhteissa olevien piirien hoidettavaksi eikä missään tapauksessa ollut verrattavissa siihen melkeinpä ainoalaatuiseen tukeen, mitä Suomi talvisodan päivinä sai Ruotsilta eikä edes siihen apuun, mitä se jatkosodassa sai läntiseltä veljesmaaltaan, Saksan antama sotilaallinen apu muodostui siksi, miksi sitä oli toivottukin, sotatoimia jouduttavaksi.

Saksalaiset valitsivat ensimmäiseksi tavoitteekseen Ahvenanmaan. Eckerön redille ankkuroi maaliskuun 5. pnä amiraali *Hugo Meurerin* johtama saksalainen laivasto-osasto, mihin kuului mm. kaksi linjalaivaa, »Westfalen» ja »Rheinland». Ahvenanmaalla oli jo ennestään, niin kuin mainittiin, ruotsalaisia joukkoja. Amiraali Meurerin ja ruotsalaisten päällikön amiraali, kreivi *C. A. Ehrensvärdin* välillä saatiin kuitenkin aikaan sopimus, jonka mukaan saksalaiset käyttäisivät tarkoituksiinsa Ahvenanmaan koillisosia, ja niin saattoi pataljoo-

nan vahvuinen saksalainen joukko nousta maihin Ahvenanmaalla maaliskuun 5. pnä. Samana päivänä se jo riisui aseista noin 1 000-miehisen venäläisen joukon, joka juuri oli lähdössä Turkuun.

Nyt ryhdyttiin saksalaisella taholla valmistelemaan Suomeen määrätyn divisioonan kuljetusta ja maihinnousua, jonka piti alkaa huhtikuun alussa. Maihinnousupaikaksi valittiin lopulta Hanko, jonne kuljetuslaivasto saapui huhtikuun 3. pnä. Saksan Itämerendivisioona, komentajanaan kenraalimajuri, kreivi *Rüdiger von der Goltz*, nousi maihin huhtikuun 3.—5. pnä venäläisten ja punaisten kykenemättä tekemään sanottavampaa vastarintaa. — Saksalaisten joukkojen kokonaisvahvuus oli 9 500 miestä. Lisäksi niihin liitettiin 400-miehinen suomalainen saaristolaissuojeluskunta omana pataljoonana.

Kreivi von der Goltzin aikomuksena oli aluksi edetä tärkeään Riihimäen rautatiesolmukohtaan ja katkaista Riihimäen—Viipurin rata, mutta kun vihollisen voimat niillä tienoin vielä olivat varsin vahvat ja kun suomalaiselta taholta tähdennettiin pääkaupungin nopean vapauttamisen merkitystä, hän valitsi ensimmäiseksi tavoitteeksi Helsingin. Saksan päämajassa pidettiin kuitenkin tärkeänä radan katkaisemista, jonka vuoksi Suomeen päätettiin lähettää vielä 2 500 miehen vahvuinen yhdistetty prikaati eversti, vapaaherra *Otto Hans Karl August von Brandensteinin* johdolla. Hänen joukkonsa nousivat maihin Loviisassa huhtikuun 7. pnä. Saksalaiset aloittivat sotatoimensa Suomen maaperällä samalla het-

kellä kuin Suomen oma valkoinen armeija oli Tampereella saavuttanut ratkaisevan voittonsa.

Saksalaisen divisioonan astuessa Suomen kamaralle vapaussodan ylipäällikkö antoi armeijalleen päiväkäskyn, jossa hän mainitsi saksalaisten saapuneen hallituksemme pyynnöstä auttamaan maata ja toivotti heidät tervetulleiksi Suomeen toivoen, että jokainen mies Suomen armeijassa käytöksellään osoittaisi ymmärtävänsä sen uhrin suuruuden, jonka Saksan kansa antaa maallemme aikana, jolloin jokainen mies tarvittiin sen oman maan sodassa.

Sekä saksalaiset maa- että merivoimat ryhtyivät nyt hyökkäämään Helsinkiä kohti. Karjaalla saksalaiset joukot ensimmäisen kerran joutuivat taisteluun punaisten kanssa, joitten vastarinnan ne mursivat. Huhtikuun 12. pnä alkoi varsinainen hyökkäys Helsinkiin, missä punaiset tekivät sitkeätä vastarintaa. Helsingissä oli jo salaisia suojeluskuntaosastoja, jotka nyt saksalaisten ollessa kaupungin porteilla ryhtyivät toimintaan avustaen heitä kaupungin valtauksessa. Saksalainen laivasto-osasto taas oli ankkuroinut Helsingin edustalle, Kruunuvuorenselälle, mistä 400 miehen vahvuinen joukko kuljetettiin maihin. Se miehitti sataman. Kaupungin valtaaminen sujui niin nopeasti, että saman päivän iltana enää vain pohjoiset kaupunginosat olivat punaisten hallussa. Seuraavana päivänä saksalaiset suojeluskuntalaisten avustamina suorittivat loppuun Helsingin valtauksen. Huhtikuun 14. pnä Saksan Itämerendivisioonan komentaja, kreivi von der Goltz saapui

pääkaupunkiin, missä hänelle ja hänen joukoilleen järjestettiin komea vastaanotto.

Loviisassa maihin nousseen prikaatin tehtävänä taas oli edetä pohjoista kohti ja katkaista Helsingin—Viipurin —Pietarin rautatie. Tehtävä ei ollut helppo, ja jonakin hetkenä näytti jopa siltä, että maihinnousukaupunginkin hallussapitäminen muodostuisi raskaaksi. Saksalaiset joukot saivat kuitenkin tehokasta apua rannikkosuojeluskuntalaisilta. Alkuperäinen suunnitelma radan katkaisemiseksi saatiin suoritetuksi ja huhtikuun 19. pnä saksalaiset joukot valtasivat Lahden kaupungin. Seuraavana päivänä saksalaiset saivat yhteyden valkoiseen länsiarmeijaan, joka tällä välin oli puhdistanut — usein ankaria taisteluita käyden — paitsi Satakuntaa myös suuria alueita Hämettä. Kenraali von der Goltz puolestaan oli Helsingin jälkeen lähimmäksi tavoitteekseen asettanut Riihimäen, joka vallattiin huhtikuun 22. pnä.

Tuskin Tampere oli valloitettu, kun Mannerheim suuntasi toimintansa itään. Valittavana oli nyt kaksi mahdollisuutta: joko jatkaa hyökkäystä Etelä-Suomeen tai pitää kiinni alkuperäisestä suunnitelmasta, nimittäin koettaa katkaista Venäjälle johtavat yhteydet suuntaamalla hyökkäys Viipuriin ja Karjalan kannakselle. Mannerheim pysyi alkuperäisessä toimintaohjelmassaan. Sen toteuttamiselle oli sodan kestäessä suurin ponnistuksin sitä paitsi taattu edellytys luomalla iskuvoimainen armeija. Tässä tehtävässä jääkäreillä oli suorastaan ratkaiseva osuus.

Sodan alkuvaiheissa oli Karjalaan muodostunut rintama, jonka päälliköksi ylipäällikkö jo helmikuun 3. pnä oli määrännyt silloisen jääkärikapteenin *Aarne Sihvon*, mutta suunnitelmastaan kiinni pitäen ylipäällikkö oli, niin kuin jo kerrottiin, aluksi keskittänyt kaikki liikenevät voimat Tampereen valloittamiseen. Idän tilannetta seuratakseen hän oli pari kertaa käynyt Karjalan rintamalla, missä karjalaiset joukot jääkäripäällikköjensä johdolla urhoollisesti taistellen olivat torjuneet vihollisen yhä kiivaammiksi käyneet hyökkäykset. Näiltä rintamamatkoilta kerrotaan seuraava pieni tarina. Ylipäällikkö oli mennyt aivan etulinjoille, joilla kiivas laukaustenvaihto parhaillaan oli käynnissä. Hän kohtasi erään karjalaisen sotilaan, joka kuulasateessa ylipäällikön tulosta piittaamatta jatkoi ammuntaansa. Kenraali teki kunniaa ja sanoi: »Kiitos osoittamastanne rohkeudesta». Sotilas keskeytti hetkeksi ampumisensa, katsoi ylipäällikköön ja vastasi: »Sitä samaa vain.»

Karjalaiset vapaussoturit joutuivat käymään taistelunsa suuremmassa määrin kuin muut venäläisiä vastaan. Karjalan rintamalla vastustajan voimat nimittäin olivat huomattavalta osalta venäläisistä rykmenteistä, jopa kaartinrykmenteistäkin, muodostettuja joukkoja. Tällä rintamalla sotavoimien johtokin oli venäläisten käsissä. Vertojaan vailla olevalla sisulla karjalaiset monta pitkää viikkoa puolustautuivat hyökkäävää vihollista vastaan, niin kuin heidän esi-isänsä, rajan kansa, on saanut monen monta kertaa tehdä vuosisatojen kuluessa.

Samaan aikaan, jolloin Tampere valloitettiin, karja-

laiset joukot olivat rajan läheisyydessä käyneet venäläisiä joukkoja vastaan ankaran ja verisen Raudun taistelun, joka oli päättynyt loistavaan voittoon ja tuottanut valkoiselle armeijalle melkoisen toimintavapauden, mitä vielä tehosti saksalaisten joukkojen tulo vihollisen selkäpuolelle. Saapuessaan heti Tampereen voiton jälkeen tälle rintamalle ylipäällikkö osoitti »Karjalan urheille joukoille» päiväkäskyn, jossa hän kiitti niitä väsymättömällä tarmolla ja suurella suomalaisella sitkeydellä suoritetusta kauniin Karjalan puolustamisesta jo yli kahden kuukauden aikana. »Minä kiitän Teidän urheita päällikköjänne, minä kiitän urheata Karjalan armeijaa, joka ikuisiksi ajoiksi kirjoittaa nimensä Suomen sotahistoriaan.»

Eversti Hannula kirjoittaa lopulliseen voittoon johtaneistä suunnitelmista: »Vapaussodan loppuvaiheessakin ylipäällikön tehtävät olivat erittäin vaikeita, joskin vaikeudet nyt johtuivat osaksi toisista syistä kuin sodan alussa. Oli johdettava suurta saartoliikettä punaista länsiarmeijaa vastaan, järjestettävä laajalla alueella toimivien valkoisen länsiarmeijan ja saksalaisten voimien yhteistoiminta, suunnattava hyökkäys Savosta käsin Kymenlaaksoon ja samalla aina tarpeen vaatiessa puututtava toimintaan Karjalan rintamalla sekä seurattava tarkoin tilanteen kehittymistä itärajalla; venäläisten hyökkäyshän oli yhä otettava lukuun. Kenraali Mannerheim johti näitä ratkaisevia sotatoimia suurelle sotapäällikölle ominaisella tahdonlujuudella, määrätietoisuudella ja taidolla kruunaten siten loistavan toimintansa vapaussodan ylipäällikkönä.»

Sodan loppuvaihetta silmälläpitäen ylipäällikkö jakoi valkoiset voimat kahteen armeijaan: länsiarmeijan, jonka päällikkönä oli kenraalimajuri *Martin Wetzer* ja esikuntapäällikkönä ruotsalainen eversti *E. Grafström*, tehtävänä oli puhdistaa Etelä-Suomi yhteistoimin saksalaisten kanssa, itäarmeija — päällikkönä kenraalimajuri *Ernst Löfström* (»Toll») ja esikuntapäällikkönä ruotsalainen everstiluutnantti, vapaaherra *A. Rappe* — taas lähetettiin Karjalan rintamalle vahvistamaan siellä taistelevia karjalaisia joukkoja ja viemään sota päätökseen, sillä lopullinen ratkaisu oli tapahtuva Venäjän vastaisella rintamalla, Viipurin tienoilla ja Karjalan kannaksella. Nyt oli Karjalan vapauttamisen hetki tullut.

Huhtikuun puolivälin jälkeen alkoi hyökkäys Karjalan rintamalla. Nopeilla ja menestyksellisillä liikkeillä murrettiin vihollisen vastarinta, ja punaisten ns. itäarmeija kärsi täydellisen tappion. Yksi valkoisten osasto katkaisi Viipurin ja Pietarin välisen rautatieyhteyden estäen siten apuvoimien saapumisen Venäjältä jo epätoivoiseen asemaan joutuneille punaisille joukoille ja sai sitten tehtäväkseen vielä Kannaksen itäosan puhdistuksen. Itäarmeijan päävoimien oli ylipäällikön suunnitelmien mukaisesti saarrettava ja vallattava Viipuri. Kolmannen ryhmän oli suoritettava rintamahyökkäys ja sidottava vastustajan voimat. Viipurin linnoitusalueella suoritettiin lopulliset monipäiväiset ja veriset taistelut ja huhtikuun 29. pnä Viipuri, vastustajan viimeinen suuri varustus, joutui valkoisen armeijan käsiin.

Samanaikaisesti koko muu Etelä-Suomi vapautettiin.

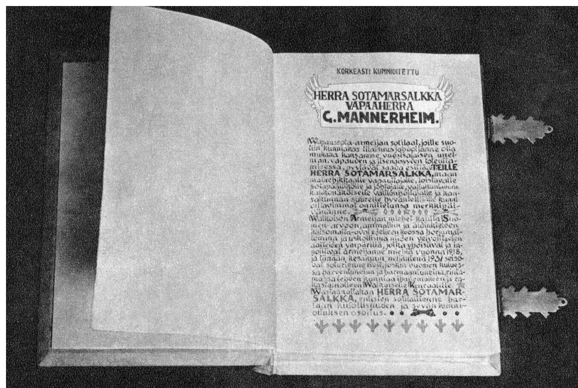
Helsingin kaupungin onnittelut 70-vuotiaalle. Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Eero Rydman ja ylipormestari Antti Tulenheimo keskustelevat sotamarsalkan kanssa.

Nuorten tervehdys lasten ystävän syntymäpäiväparaatissa.

Kansalaisjuhlasta Messuhallissa 70-vuotispäivänä. Keskellä tasavallan presidentti Kallion vieressä sotamarsalkka. Vasemmalla presidentti Relander ja eduskunnan puhemies Hakkila. Etupenkeissä oikealla diplomaattikuntaa ja hallituksen jäseniä. — Kansalaispäivälliset hotelli Seurahuoneessa seuraavana päivänä. Pöydän takana oikealla ulkoministeri Holsti, presidentti Kallio, sotamarsalkka, kenraali Wetzer, kenraali Linder, professori Kivimäki ja ylijohtaja Mantere.

Syntymäpäivänsä jälkeisenä päivänä Mannerheim vieraili Suomen Valkoisessa Kaartissa. Kantahenkilökunnan lapset tervehtivät marsalkkaa. — Monista onnitteluista on tässä vapaussodan rintamamiesten adressi.

KORKEASTI KUNNIOITETTU

HERRA SOTAMARSALKKA
VAPAAHERRA
G. MANNERHEIM.

Vapaussota-armeijan sotilaat, joille suotiin kunniakas tilaisuus johdollanne olla mukana kansamme vuosisataisen unelman, vapauden ja itsenäisyyden toteuttamisessa, pyytävät saada esittää TEILLE HERRA SOTAMARSALKKA, maan mainehikkaalle vapauttajalle, loistavalle sotapäällikölle ja johtajalle, valtakuntamme kaukonäköiselle valtionhoitajalle ja kansakunnan suurelle hyväntekijälle kunnioittavimmat onnittelunsa merkkipäivänänne.

Valkoisen Armeijan miehet! [illegible] Suomen arvoon, ammattiin ja äidinkieleen katsomatta — ovat [illegible] koossa horjumattomina ja uskollisina niiden velvoittavien aatteiden ympärillä, jotka yhdistävät ja innoittivat armeijanne miehiä vuonna 1918, ja tänään, kesäkuun neljäntenä 1937 seisovat soturinne nyt, joskin vuosien kuluessa harvenneina ja harmaantuneina, rintamassa tehden kunniaa ihailemalleen ja rakastamalleen Valkoiselle Kenraalille.

Vastaanottakaa HERRA SOTAMARSALKKA, entisten sotilaittenne hartaan kiitollisuuden ja syvän kunnioituksen osoitus.

Professori Wilho Sjöströmin Mannerheim-muotokuva. Vaasan kaupungintalon juhlasalissa.

Valkoinen länsiarmeija ja etelästä käsin hyökkäävät saksalaiset joukot olivat, niin kuin mainittiin, päässeet toistensa kanssa kosketuksiin ja vihdoin punaisten sisämaassa toimiva armeija saatettiin suomalais-saksalaisten joukkojen tiukkaan puristukseen sekä pakotettiin ankarien taistelujen jälkeen antautumaan. Jäljellä oli enää vain parin rannikkokaupungin miehittäminen. Vapaussota oli tosiasiallisesti käyty loppuun.

Tässä yhteydessä on kenties syytä lyhyesti huomauttaa sotatoimista Itä-Karjalassa ja Petsamossa. Pohjois-Pohjanmaan vapauduttua oli osa tämän alueen punaisia paennut Venäjän puolelle aikoen sieltä käsin hyökätä Rovaniemen suuntaan. Ylipäällikkö oli kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin itärajan pohjoisosien varmistamiseksi. Huhtikuun alussa alkoi hyökkäysliike Itä-Karjalaan, jonka väestö oli pyytänyt apua venäläisten karkottamiseksi. Kuitenkin vain Pohjois-Vienassa saavutettiin jonkin verran menestystä, ja suuri osa sitä olikin sodan päättyessä suomalaisten miehittämä.

Petsamon retki, jonka tarkoituksena oli maamme oikeuksien valvominen Jäämeren rannikolla, taas muodostui vapaaehtoisten rohkeaksi, mutta tyhjiin rauenneeksi yritykseksi. Patsamon kysymys sai sitten, niin kuin tiedämme, ratkaisunsa Tarton rauhassa vuonna 1920. Tällöin Petsamon alue liitettiin Suomeen, ja maamme sai siten pääsytien Pohjoiselle Jäämerelle. Yli kaksi vuosikymmentä myöhemmin sen kohtalo jälleen joutui vaakalaudalle. Moskovan rauhansopimuksen mukaisesti alue oli luovutettava Neuvostoliitolle maamme

menettäessä siten ainoan valtamerisatamansa, erinomaiset kalastusvedet sekä runsaat malmiesiintymät, ennen kaikkea nikkelin.

Toukokuun 1. pnä vapaussodan päämaja saapui ylipäällikön johdolla Viipuriin, Karjalan vanhaan pääkaupunkiin, missä pidettiin suuri voitonparaati. Viipurissa antamassaan päiväkäskyssä Mannerheim tulkitsi koko kansan ilon ja kiitollisuudentunteet siitä, että Torkkelin linnassa nyt liehui Suomen lippu. Viipuri oli oleva se tukikohta, joka suojelee itsenäistä, vapaata maata idästä päin tulevilta hyökkäyksiltä. Sotilailleen ylipäällikkö lausui mm.: »Teidän verellänne, urhoollinen armeija, on nyt Suomi tullut tasa-arvoiseksi muitten Euroopan kansojen kanssa. Otsa korkealla suomalainen voi nyt astella isäntänä omassa maassaan. Toivon, että Suomen armeijan eri joukot, jotka vieretysten ovat vuodattaneet vertansa kalliin isänmaan puolesta, ovat näissä taisteluissa saavuttaneet sen aseveljeyden ja yksimielisyyden, joka yksin voi tehdä Suomen armeijasta kansalle turvallisen, mutta viholliselle pelottavan sotajoukon.» Kiitettyään Karjalan uljasta divisioonaa, joka kolme kuukautta oli vankkana muurina seisonut ylivoimaista vihollista vastassa, ylipäällikkö päätti päiväkäskynsä sanoilla: »Se kansallinen nousu, se uhrautuvaisuus, se suurenmoinen voimien ponnistus, se urhoollisuus, se kunto ja se usko tulevaisuuteen, jota Suomen kansa on osoittanut tämän sodan aikana, ovat takeena siitä, että meidän tulevaisuutemme on perustettu vankalle pohjalle.»

Vapaussodan sotatoimet päättyivät Etelä-Suomen rannikkokaupunkien Kotkan ja Haminan valtaukseen, joka suoritettiin jo aikaisemmin Länsi-Suomen rintamalla menestyksellä toimineen eversti Linderin johdolla. Kun toukokuun 15. pnä hallituksen joukot vihdoin ottivat haltuunsa Karjalan kannaksella, Suomen ja Venäjän välisen rajan kynnyksellä olevan Inon linnoituksen, oli koko maa puhdistettu vihollisista.

Vapaussota oli päättynyt. Se oli vaatinut valkoisilta sotureilta suuria ponnistuksia, isänmaanrakkautta, sisua, uskoa ja uhrimieltä. Se oli kysynyt sodan päälliköiltä mitä suurinta taitoa ja päättäväisyyttä. Aivan erityiset vaatimukset se oli asettanut eri rintamanosien päälliköille. Päämajassa toimivat upseerit — sekä suomalaiset että ruotsalaiset — joutuivat ylipäällikön johdolla suunnittelemaan sotatoimet sekä huolehtimaan nousevan armeijan luomisesta ja huollosta. Armeijan kokoamisesta ja harjoittamisesta vastasivat ennen kaikkea jääkärit, joita oli myös monien joukko-osastojen päällikköinä. Päämajoitusmestarina oli vapaussodan alkaessa ratsumestari, pian eversti, sittemmin sodan aikana kenraalimajuriksi ja myöhemmin kenraaliluutnantiksi ylennetty Hannes Ignatius. Suurin taakka ja koko vastuu lankesi kuitenkin viime kädessä yhdelle miehelle, vapaussodan ylipäällikölle.

Antakaamme nyt lyhyt sananvuoro ylipäällikön sisarelle, vapaaherratar Sophie Mannerheimille, joka heti sotatoimien päätyttyä, toukokuun alussa, kävi veljeään päämajassa tervehtimässä. Vapaaherratar Mannerheim

kirjoittaa Mikkelissä toukokuun 5. pnä päivätyssä kirjeessään veljestään: »Hänellä on tavaton kiire, mutta minun täytyy sanoa, että hän on ihailtava, hänen aikansa riittää kaikkeen ja kaikille, hän ei koskaan ole väsynyt, aina joustava ja 30-vuotiaan näköinen. Tämä on ihanaa, ja olen hänestä oikein ylpeä. Tiedän, ettei tässä maassa kukaan muu kuin hän olisi voinut suorittaa sitä, minkä hän on tehnyt, ja hänen sotilaansa näyttävät jumaloivan häntä.»

Sotilaat ihailivat ylipäällikköään. Mutta hän oli voittanut myös kansan kiitollisuuden ja rakkauden. Kenraali Ignatius kertoo Mannerheimin käynnistä Kouvolassa, minne oli koottu murhattujen ruumiita, seuraavan: »Näin nuoren, katkerasti itkevän naisen. Siinä oli yksinkertainen kansannainen etsimässä murhatun miehensä ruumista. Hänen lähellään oleva nainen kuiskasi: 'Tuossa on Mannerheim.' Naisen kasvot kirkastuivat, hän risti kätensä ja sanoi: 'Jumalalle kiitos, että olen nähnyt miehen, joka on vapauttanut Suomen.'»

Tuli toukokuun 16:s, »valkoisen kenraalin» ja hänen valkoisen armeijansa päivä, vapaan maan suuri juhla.

Sinä säteilevän kauniina ja aurinkoisena kevätpäivänä talonpoikaisarmeijamme ylipäällikkönsä johdolla marssi pääkaupunkiin. Katujen varsille kokoontuneet kymmenettuhannet näkivät ensimmäisen kerran sen armeijan, joka oli noussut vapauttamaan maata, suorittanut vertojaan vailla olevia sankaritekoja, antanut raskaat uhrinsa, kärsinyt, mutta kestänyt ja voittanut. He näkivät puvuiltaan ja varusteiltaan kirjavan joukon, jossa sotilas-

pukujen rinnalla vilahteli maamiesten sarkatakkeja ja muita siviilivaatteita, mutta jonka yhteisenä tunnusmerkkinä oli valkoinen käsivarsinauha. Sen puuttuvan sotilaskoulutuksen ja vaillinaisen aseistuksen olivat korvanneet isänmaallinen uhrimieli ja luottamus asian oikeuteen. Siinä oli uneksittu armeijamme, siinä vihreät jääkärit, siinä vapaussodan ylipäällikkö, »valkoinen kenraali», jonka nimi odotuksen kuukausina oli syvälle syöpynyt jokaisen mieleen.

Juhlallisuudet alkoivat varhain aamulla Eläintarhassa, missä ylipäällikkö päämajansa kanssa suoritti joukkojen katselmuksen. »Valkoinen kenraali ratsasti hitaasti kunnia-asennossa seisovien talonpoikaisjoukkojen ohitse, pysähtyi hetkiseksi osastojen eteen, tarkasti tuikein katsein harmaat rivit, tervehti, sai tuhansista suista raikuvan vastauksen, hymähti kuin vanhoille tutuille ja ratsasti edelleen. Kuljettuaan kaikkien osastojen sivuitse kenraali antoi merkin ja aloitti tuhansien, taisteluissa ja koettelemuksissa karaistuneiden miestensä seuraamana historiallisen marssinsa kevätauringossa odottavaan pääkaupunkiin», kertoo eräs mukanaollut.

Joukkojensa edessä ratsasti uljas ja ryhdikäs »valkoinen kenraali» harmaassa sotilaspuvussaan ja valkoinen turkislakki päässä. Maineikas ylipäällikkö ja Suomen nuori armeija vastaanotettiin riemuiten. Päät paljastuivat, nenäliinat heiluivat, kukkia heiteltiin vapauttajien eteen kaduille ja suosionhuudot kajahtelivat. Voittajien kunniaksi liehuivat liput ja siellä täällä oli köynnöskoristeluja. Tämän veroista juhlapäivää Helsinki ei koskaan ennen ollut nähnyt.

Valkoinen armeija marssi pitkin Turuntietä. Hankkijan edustalla Helsingin pormestari *J. von Haartman* kaupungin puolesta toivotti ylipäällikön ja hänen soturinsa tervetulleiksi maan pääkaupunkiin. Marssi jatkui Senaatintorille — Suurtorille —, minne joukot asettuivat. Siinä olivat vapaaehtoiset vapaussoturit, nuoret asevelvolliset, Pohjanmaan ja Karjalan miehet, hämäläiset ja savolaiset, ruotsalainen prikaati, koko valkoisen armeijan edustajat, maan vapauttajat.

Ennen juhlallisuuksien alkamista Mannerheim kävi hallitusta tervehtimässä senaatintalossa. Hän lausui senaatin jäsenille, että valkoisen armeijan oli suotu voittaa vahva vihollinen sekä hallitukselle ja kansalle luoda se valta ja voima, jota tarvitaan isänmaan tulevaisuuden uudelleenrakentamiseksi. Tämän ylvään tietoisuuden elähyttämänä Suomen nuori armeija nyt marssi maan pääkaupunkiin, eikä tätä tietoisuutta vähentänyt suinkaan se, että Saksan liittyminen vapaustaisteluumme oli sitä lyhentänyt. Valkoisen armeijan ensimmäinen suuri tehtävä oli suoritettu, jota vastoin hallituksen nyt vasta koko laajuudessaan alkoi. Sen edessä olivat suuremmat ratkaistavat kuin millään hallituksella tai eduskunnalla maassa tätä ennen oli ollut. Viitattuaan niihin kärsimyksiin, joita kansa oli saanut kestää, kenraali jatkoi: »Armeija pitää oikeutenaan saada avoimesti lausua toivomuksenaan, että moisten olojen uusiutumisen välttämiseksi annetaan takeita luomalla yhteiskuntajärjestys ja hallitusvalta, jotka ainiaaksi suojaavat meitä uudelta samanlaiselta hirmukaudelta, josta maamme juuri on

pelastunut.» Senaatin puolesta puhui senaattori Svinhufvud, joka isänmaan nimessä kiitti ylipäällikköä ja toivotti hänet tervetulleeksi pääkaupunkiin pyytäen häntä samalla viemään »hallituksen kiitoksen voitokkaalle armeijalle ensimmäisestä upseerista viimeiseen sotamieheen asti».

Jääkärien ketjun ympäröimällä Senaatintorilla eduskunta, kaupunginvaltuusto ja ylioppilasnuoriso osoittivat kunnioitustaan valkoiselle armeijalle ja sen ylipäällikölle. Vastatessaan eduskunnan jäsenille ylipäällikkö lausui mm.: »Suomen tulevaisuus itsenäisenä valtiona riippuu sen armeijasta ja sen armeija siitä kannatuksesta, jota Te, Suomen edustajat, sille annatte. Olen vakuuttunut siitä, että tämä armeija, joka maan on pelastanut, saa Teiltä kaikkea sitä kannatusta, jota se tarvitsee pysyäkseen maan ja kansan turvana.»

Ryhmä naisia ojensi Mannerheimille Helsingin naisten valkoisesta silkistä valmistaman kunnialipun, jonka toisella puolella oli Suomen vaakuna ja toisella seppeleen ympäröimä M-kirjain sekä pitkin reunoja maakuntain vaakunat. »Olen onnellinen saadessani tässä julkituoda ne kiitollisuudentunteet, jotka elähyttävät armeijaa sen suurenmoisen, jalon ja uhrautuvan työn johdosta, minkä Suomen naiset ovat suorittaneet vapaustaistelussamme. Taistelutantereella laupeudensisarena tai Lotta Svärdinä tai kodissa uupumattomasti aherrellen sotilaiden varustamiseksi ja muonittamiseksi, kaikkialla, kaikilla aloilla on Suomen nainen työskennellyt hiljaisuudessa ja vaatimattomasti muistamatta unta ja lepoa.

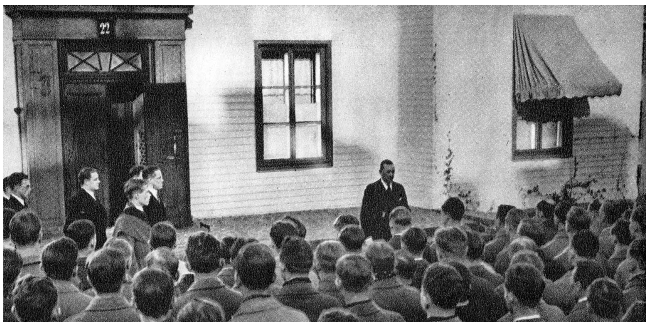
Hänen ansionsa ovat arvaamattomat, eivätkä ne milloinkaan unohdu sotilaittemme harmaissa riveissä», lausui Mannerheim lahjasta kiittäessään.

Torilla ylipäällikkö tervehti myös saksalaisten edustajia, mm. kreivi von der Goltzia.

Nikolainkirkossa — Suurkirkossa — pidetyn jumalanpalveluksen jälkeen seurasi paraati, jonka Mannerheim ratsun selässä istuen otti vastaan. Hänen editseen marssivat hänen uljaat soturinsa, joille hän samana päivänä osoittamassaan päiväkäskyssä oli lausunut: »Teitä oli kourallinen huonosti aseistettuja miehiä, jotka pelkäämättä lukuisaa vihollista aloititte vapaustaistelun Pohjanmaalla ja Karjalassa. Lumivyöryn tavoin on Suomen armeija sitten kasvanut voittokulkunsa aikana etelää kohti. Armeijan päämäärä on saavutettu. Maamme on vapaa. Lapin tuntureilta, Ahvenanmaan ulommaisilta luodoilta aina Siestarjokeen asti liehuu leijonalippu. Suomen kansa on pudistanut päältään satavuotiset kahleet ja seisoo valmiina ottamaan vastaan sen paikan, joka sille kuuluu.» Ylipäällikkö kiitti sotilaitaan, työtovereitaan, upseeristoa ja aliupseeristoa, lääkintähenkilökuntaa sekä kaikkia, jotka olivat avustaneet vapautustyötä. Hän muistutti mieliin myös kaatuneitten sankarien uhrit. »Nyt, yli sadan vuoden kuluttua, kuulemme ensi kerran suomalaisten tykkien jyskeen Viaporin linnasta. Se on tervehdys kaatuneille urhoille, mutta myöskin viesti uuden päivän noususta. Uusi aika uusine velvollisuuksineen! Ja kuitenkin ratkaistaan nyt kuten ennenkin suuret kysymykset raudalla ja verellä. Suojellak-

Vapaussodan alkamisen 20-vuotismuistopäivänä Suomen Marsalkka joutui lukuisien kunnianosoitusten kohteeksi. — Marsalkka ruotsalaisen prikaatin muistokiven äärellä Tampereen vapautuksen 20-vuotisjuhlassa.

Mannerheim Viipurissa Karjalan pääkaupungin vapautuksen 20-vuotisjuhlassa. Lapset ojentavat kukkia. — Ylioppilasnuorisoa tervehdyskäynnillä marsalkan luona toukokuussa 1938.

seen vapauttamme täytyy armeijan seistä valmiina. Linnoitukset, tykit ja vieras apu eivät auta, jollei joka mies itse tiedä, että juuri hän seisoo maansa vartijana. Muistakoot Suomen miehet, että ilman yksimielisyyttä ei luoda vahvaa armeijaa, ja ainoastaan voimakas kansa voi turvallisena käydä kohti tulevaisuuttaan.»

Arvioitaessa Mannerheimin toimintaa vapaussodan johtajana on hänen sotapäällikönkyvylleen annettu jakamaton tunnustus. Talvisodan ja jatkosodan jälkeen sen suuruus on käynyt vieläkin ilmeisemmäksi.

Vuonna 1918 oli aloitettava sota ilman koulutettuja miehiä ja ilman aseita. Muitta mutkitta ei liioin miehiä voitu kutsua aseisiin. Sen vuoksi ylipäällikön oli myös saatava senaatti julistamaan voimaan vuoden 1878 asevelvollisuuslaki, jota koskaan ei ollut kumottu. Hänen ponnistuksiaan armeijan luomiseksi helpotti kuitenkin se, että koko isänmaallinen kansanosa yksimielisenä nousi taistelemaan maan vapauden puolesta.

Sotaan valmistautumaton Suomi oli tosin talvisodankin puhjetessa, mutta sillä oli sentään armeija, reservejä sekä jonkin verran aseita. Tulemme myöhemmin näkemään, ettei Mannerheimin tehtävä tällöinkään ollut helppo ja meidän on muistettava että hänen oli johdettava taistelua valtavaa ylivoimaa vastaan.

Mannerheimin lähin mies jatkosodan aikana, yleisesikunnan päällikkönä vuosina 1940—1945 toiminut jalkaväenkenraali *Erik Heinrichs*, on surusanoman Lausannesta saavuttua luonnehtinut kolmen sodan ylipääl-

likön panosta vuoden 1918 taisteluissa mm. seuraavin sanoin: »Tässä erikoisluontoisessa sodassa, jota käytiin melkein täysin ilman tykistöä ja vailla ilmavoimia ja jolloin molemmin puolin joukot olivat heikosti organisoidut ja harjoitetut sekä ainakin alempi johtajisto tottumatonta tehtäviinsä, kadottivat korkeimman sotilasjohdon laatimat operaatiosuunnitelmat ja -ohjeet huomattavan osan sitä mielenkiintoa, joka niillä on säännönmukaisissa sodissa. Huomio kiintyy lähinnä taitoon ylipäätään *johtaa*, saada toiset ottamaan huomioon ja noudattamaan käskyjä, olkoot ne sitten enemmän tai vähemmän onnistuneesti inspiroidut. Johtamiskykyä ei luonnehdi niinkään paljon operaatioiden suunnitteleminen taiteen sääntöjen mukaan — tai niitä vastaan — vaan itse taisteluvälineen luominen, joukkoyksikköjen kokoaminen ja aseistaminen, niiden kouluttaminen, kurin ja uhrimielen juurruttaminen niihin, niiden irroittaminen kotiseudusta ja ryhmittäminen korkeamman asteen yksiköiksi, johtoportaiden organisoiminen ja johtajien valinta. Siinä olivat sekä valkoisella että punaisella puolella korkeimman päällystön sotilaalliset päätehtävät.

Korkeammalla, paljon korkeammalla — olisi houkuttelevaa sanoa: jopa aivan toisella tasolla — kuin taitavasti operoiva kenraali, oli sodan johtaja Mannerheim. Hänen taitonsa tajuta poliittiset tekijät, hänen kykynsä käyttää tarkoituksiinsa ja yhteisen asian puolesta ihmisiä ja tilanteita, hänen tahdonvoimansa, joka muovaili, taivutti ja johti, kaikki tämä ja mikä siihen liittyy, teki Mannerheimista johtajapersoonallisuuden, jonka mit-

taista meillä ei ole koskaan nähty. Vapaussotamme johtaminen ei ollut nappuloiden siirtämistä shakkilaudalla, se merkitsi huolehtimista ja vastaamista kaikesta samalla kun epäselvien ja ristiriitaisten pyrkimysten kaaoksessa oli selvitettävä, mitä meidän oli tahdottava ja miten me puuttuvin tai niukoin keinoin voimme suoriutua tehtävästämme.»

Antakaamme sananvuoro eräälle vapaussodassamme mukana olleelle ruotsalaiselle upseerille: »Olisiko valkoinen armeija ilman Mannerheimia pystynyt suorittamaan sitä, minkä se teki? Olisiko kellään muulla ollut riittävästi älyä ja luonteen hienoutta kootakseen yhteisiin ponnistuksiin suomen- ja ruotsinkieliset, jääkärit ja ruotsalaiset, suomalais-venäläiset upseerit ja saksalaiset? Olisiko kenessäkään muussa ollut uhkarohkeuteen, taitoon ja kahdeksanvuotiseen sotakokemukseen yhdistyneenä niin miellyttävää persoonallisuutta ja samaa taitoa löytää oikeat sytyttävät sanat? Varmasti ei!»

Saksalaiseltakin taholta vapaussotamme ylipäällikkö sai tunnustuksen sodanjohdostaan. Sotamarsalkka von Hindenburg sähkötti Mannerheimille keisarin myöntämien 2. ja 1. luokan rautaristien johdosta mm.: »Minulle tuottaa aivan erityistä iloa, että Hänen Majesteettinsa, kaikkein armollisin Keisarini ja Kuninkaani on siten ilmaissut korkean arvonantonsa Teidän ansioitanne Suomen vapauttajana sekä Teidän urhoollisten joukkojenne suuria saavutuksia kohtaan.»

Mannerheim ei todellakaan ollut vain vapaustaistelun suuri päällikkö. Hänen persoonallisuutensa vaikutus oli

tällöin hyvinkin yhtä merkitykselliseksi arvioitava. Jo silloin hänen aseitaan olivat myös sytyttävät sanat ja hänen kauniisti muotoillut päiväkäskynsä, jotka lietsoivat uskoa ja uhrimieltä ja jotka sisällöltään ja tyyliltään olivat sitä samaa, vertojaan vailla olevaa luokkaa kuin hänen päiväkäskynsä talvisodan ja jatkosodan päivinä. Vapaussodan aikana ilmenivät myös Mannerheimin diplomaatin lahjat, joita hän pian oli joutuva käyttämään maansa hyväksi.

Jo vapaussodan aikana Mannerheim hahmotteli Suomen armeijan tulevaa järjestelyä. Hänen laatimansa suunnitelman mukaan Suomen armeijan opettajiksi oli otettava kykeneviä saksalaisia ja ruotsalaisia upseereita, mutta varsinainen järjestelytyö sen sijaan oli uskottava suomalaisille, niille miehille, jotka mitä vaikeimmissa olosuhteissa olivat luoneet voittoisan armeijan. Ylipäällikön kannalla olivat sekä hänen lähimmät miehensä että jääkärit. Hallitustaholla sen sijaan kallistuttiin sille kannalle, että saksalaisten oli saatava olla mukana armeijaamme järjestettäessä, varsinkin kun saksalaisten puolelta siihen tarjouduttiin. Olipa esikuvanakin käytettävä Saksan armeijaa.

Oli syntynyt ristiriita senaatin ja ylipäällikön välillä ja Mannerheim katsoi parhaaksi vetäytyä syrjään. Hän pyysi eroa ja senaatti myönsi sen hänelle toukokuun 30. pnä 1918, siis vain kaksi viikkoa vapaussodan päättymisestä. Muistelmissaan Mannerheim selostaa keskusteluaan senaatin jäsenten kanssa ja kertoo, ettei kellään

ollut mitään sanottavaa hänelle eikä kukaan noussut antamaan hänelle kättä. Luonteenomaista Mannerheimille oli, että hän ollakseen kokonaan ristiriitojen ulkopuolella päätti asettua Ruotsiin. Pieni joukko lähimpiä ystäviä kokoontui asemalle häntä saattamaan ja niin pari viikkoa aikaisemmin valtavalla riemulla Helsinkiin vastaanotettu »valkoinen kenraali» matkusti kaikessa hiljaisuudessa Turkuun ja sieltä laivassa Tukholmaan. Siellä hänet otettiin vastaan mitä kunnioittavimmin. Mainittakoon vain, että Ruotsin kuningas soi Suomen vapauttajalle Miekkaritarikunnan suurristin.

Eronsa hetkellä ylipäällikkö antoi Suomen valkoisen armeijan upseereille ja sotilaille päiväkäskyn, jossa hän lausui mm.: »Suomen vapaus on ostettu Teidän verellänne, se on Teidän hankkimanne. Ylpeydellä voitte muistella niitä voittoja, joiden nimet olette aikakirjain lehdille piirtäneet, ja niitä sankareita, jotka nyt lepäävät Suomen mullassa. Niin kauan kuin Suomen nimeä historiassa mainitaan, tullaan kertomaan, kuinka suomalainen rahvaanmies astui metsien ja salomaiden syvyydestä parempiosaisten veljiensä rinnalle taistellakseen oikeuden ja vapauden puolesta. — — — Viimeisen kerran käännyn Teidän puoleenne sanoakseni Teille jäähyväiset ja lausuakseni kiitokset kaikista Teidän uhrauksistanne, kaikesta Teidän sankarillisuudestanne, kaikesta siitä sydänverestä, jolla meidän menestyksemme on ostettu. Minä kiitän Teitä jokaisesta jalosta ja kauniista muistosta urotöittemme ja voittojemme päiviltä. — — — Olen vakuuttunut siitä, ettette koskaan tule pettämään

lippujemme valkovärejä, joihin ritarillisuus, kuolonuhma, uskollisuus ja isänmaanrakkaus ovat kirjoitetut.»

Kuvauksen vapaussodasta Mannerheim muistelmissaan lopettaa toteamukseen, että »me sekä v. 1918 että myöhemmin suojelimme valtakunnan koskemattomuutta ja olemassaoloamme itsenäisenä kansakuntana. — — — Suomen armeija — — — pelasti maan perikadosta ja laski perustuksen, lujemman kuin mikään julistus, Suomen tulevaisuudelle itsenäisenä valtiona».

VALTIOMIES JA VALTIONHOITAJA

TIETO MANNERHEIMIN vetäytymisestä syrjään vastaanotettiin kaikkialla maassa raskaana iskuna. Mielet olivat masentuneita ja levottomia; monet pitivät eroa suorastaan kansallisena onnettomuutena. Olihan hän muutamassa kuukaudessa näyttänyt, mihin hän pystyi. Hän oli kyennyt nostattamaan kansan taistelemaan vapautensa puolesta ja johtanut sodan onnelliseen loppuun. Mutta jo sodan kestäessä olivat ilmenneet myös hänen organisatoriset lahjansa, hänen taitonsa ja joustavuutensa selvittää pulmallisia tilanteita sekä tehdä nopeita ja päättäväisiä rat-

kaisuja. Jo näinä kuukausina oli havaittu, ettei hän ollut ainoastaan sotapäällikkö, vaan että hänellä oli ominaisuuksia, joita olisi voitu käyttää hyväksi siinä rakentavassa ja luovassa työssä, joka nyt odotti nuorta valtiota ja vapautettua kansaa. Sitä paitsi hänen nimellään oli aivan erityinen kaiku, ja hänen henkilökohtainen viehätysvoimansa oli näyttänyt tehoavan yhtä hyvin yhteiskunnan huipuilla oleviin kuin niihin, joiden elämä, varsinkin nyt raskaan sodan päätyttyä, oli ankaraa arkea.

Varsin pian Mannerheimia tarvittiinkin ja aivan toisenlaisiin tehtäviin kuin ensimmäisellä kerralla.

Vapaussodasta oli kulunut muutamia kuukausia. Ne olivat olleet raskasta aikaa. Sisäisestä eheytymisestä, jonka merkitystä Mannerheim jo sodan kestäessä ja sen päätyttyä oli teroittanut mieliin, ei näkynyt merkkejä. Pikemminkin surullisen kuuluisiksi tulleet vankileirit olivat yhä syventäneet sitä juopaa, mikä sodan päivinä oli jakanut kansan kahtia. Hallitus ei näet ollut noudattanut ylipäällikön esitystä vain punakapinan johtajien rankaisemisesta ja muitten vapauttamisesta, erittäinkin, kun vastustajien riveissä oli ollut suurin joukoin miehiä, jotka oli pakottamalla pakotettu taisteluun. Mannerheim oli nimenomaan ehdottanut, että vain ne, jotka olivat syyllistyneet törkeisiin rikoksiin, joutuisivat oikeuteen. Muut, nekin, jotka oli vangittu ase kädessä, oli vapautettava.

Suomen Marsalkan kuoltua on tietoon tullut monia valaisevia piirteitä hänen toiminnastaan tässä suhteessa.

Kerrottakoon eräs asianomaiselle itselleen elinikäiseksi muistoksi jäänyt tapaus, joka teki hänestä Mannerheimin uskollisen ihailijan. Surusanoman saavuttua astui erään lehden toimitukseen keski-ikäinen, vaatimaton mies tuomaan muistorunoa. Hänen tarinansa on seuraava: 8-vuotiaana poikasena hän oli Karjalassa seisonut tien vieressä katkerasti itkemässä vapaussodan ylipäällikön kulkiessa ohitse. Mannerheimin huomio kiintyi häneen ja hän tiedusteli, miksi pikku mies oli niin murheissaan. »Minun isäni oli punakaartissa, enkä tiedä, mitä hänelle nyt tehdään.» Ylipäällikkö oli tällöin ottanut selkoa pojan isän nimestä ja pitänyt huolta siitä, että hänet viipymättä armahdettiin.

Myöhempinä vuosina on yhä useammin tähdennetty Mannerheimin asennoitumista sodanjälkeisiin tapahtumiin. On asetettu vastattavaksi kysymys, millaisiksi olot olisivat vuoden 1918 raskaiden kokemusten jälkeen saattaneet muodostua, jos vapaussodan ylipäällikön olisi sallittu välittömästi jatkaa toimintaansa vapauttamansa maan hyväksi.

Joka tapauksessa jo silloin Mannerheim ehti kylvää sovun ja yhteisymmärryksen siemeniä, ja hänen myöhempi, erittäin merkittävä osuutensa yhteiskunnalliseen rakennustyöhön tähtäsi juuri tähän, paremman ja sopusointuisemman yhteiskunnan luomiseen.

Kansa oli sodan jälkeen jakaantunut kahteen leiriin. Mutta sen vaikeudet eivät supistuneet tähän. Sota oli hävittänyt maata. Varsinkin asutuskeskuksissa — ennen kaikkea Tampereen kaupungissa — oli paljon koteja rau-

nioina. Puutetta, kurjuutta ja kärsimyksiä oli monella taholla ja pian näyttäytyi myös sotien väistämätön seuraus: nälkä.

Sisäisten vaikeuksien lisäksi monet ulkopoliittiset kysymykset osoittautuivat erittäin pulmallisiksi ja vaikeiksi ratkaista. Hallituksen silloinen, ymmärrettävistä syistä Saksaan päin suuntautunut politiikka oli viilentänyt maailmansodan ympärysvaltojen suhtautumista maahan. Suunnitelmat saksalaisen prinssin valitsemisesta Suomen valtaistuimelle luonnollisesti vain loitonsivat länsivaltoja meistä. Maamme oli niitten käsityskannan mukaan liian selvästi ilmaissut kuuluvansa toiseen leiriin. Ulkopoliittinen asema alkoi käydä tukalaksi. Nyt tarvittiin taas Mannerheimia. »Mannerheim takaisin», oli joillakin tahoilla lehdistössä vaadittu jo elokuusta lähtien.

Eräänä päivänä lokakuun alkupuolella ministeri *Carl Enckell* saapui hallituksen lähettämänä Tukholmaan Mannerheimia tapaamaan ja esittämään hänelle pyynnön erittäin arkaluontoisen ja suurta poliittista joustavuutta vaativan tehtävän suorittamisesta Englannissa ja Ranskassa.

Muutamia päiviä myöhemmin Mannerheim oli Helsingissä neuvottelemassa hallituksen kanssa hänelle uskottavasta tehtävästä, suhteiden solmiamisesta uudelleen Ranskaan, joka jo ennen vapaussotaa oli tunnustanut maamme itsenäisyyden, Englannin tunnustuksen hankkimisesta, selvän ottamisesta siitä, oliko mahdollista saada länsivallat hyväksymään kuninkaaksi valitun Saksan keisarin langon, Hessenin prinssin *Friedrich*

Karlin nousu Suomen valtaistuimelle, sekä luvan hankkimisesta elintarvikkeiden ostamiseksi Amerikasta ja laivauskiellon kumoamisesta. Jos tehtävä jollekin onnistuisi, niin Mannerheim oli se mies.

Mannerheim oli jälleen valmis palvelemaan maataan. Hän oli selvillä siitä, että hyvät suhteet Saksaan, joka oli tukenut vapaustaisteluamme, oli säilytettävä, mutta samalla oli solmittava suhteet myös muihin suuriin maihin, ennen kaikkea Englantiin ja Ranskaan. Matkallelähtönsä ehdoksi hän asetti, ettei hänen tarvitsisi virallisesti edustaa hallitusta.

Matka kävi Ruotsin kautta Norjaan. Bergenissä Mannerheim lankonsa, majuri Michaël Gripenbergin kanssa nousi laivaan, joka ankaran myrskyn kourissa pahasti myöhästyneenä saapui Aberdeeniin Skotlannin itärannikolle. Oli marraskuun 11:s, maailmansodan aselevon solmiamispäivä.

Seuraavana päivänä Mannerheim oli Lontoossa. Liittoutuneitten liput liehuivat kaikkialla voiton ja aselevon merkkeinä ja suunnaton riemu vallitsi. Suomesta saapuneen ei ollut helppoa näissä oloissa ajaa asiaansa. Vastaanotto oli kohtelias, mutta kylmä. Mannerheim tapasi joukon huomattavia englantilaisia poliitikkoja. Heistä mainittakoon *Balfour*, lordi *Robert Cecil*, lordi *Hardinge of Penhurst*, jonka Mannerheim tunsi tämän Britannian lähettiläänä Venäjällä oloajalta, lordi *Milner* ja Sir *Henry Wilson*. Hän oli lisäksi kosketuksissa monien muitten huomattavien hallitusta, ulkoministeriötä, parlamenttia ja lehdistöä lähellä olevien henkilöitten kanssa.

Englannin kannan Suomeen nähden oli lordi Robert Cecil määritellyt lokakuun lopussa juuri Mannerheimin matkallelähdön hetkellä. Liittoutuneet kannattivat pienten valtioitten vapautta ja itsemääräämisoikeutta. Tämän mukaisesti Suomestakin piti, niin pian kuin vahva hallitus oli muodostettu, tulla itsenäinen, edellyttäen, että Suomen kansan enemmistö kannatti itsenäisyyttä. Saksalaisen prinssin nouseminen Suomen valtaistuimelle häiritsisi pahasti Britannian ja Suomen välisiä diplomaattisia suhteita. Toisaalta Britannian hallitus oli aivan valmis asettumaan Suomen hallituksen kanssa ystävällisiin suhteisiin, jos hallitus ei ottaisi ohjeita Saksasta.

Mannerheim totesi, että Englannissa oltiin haluttomia tekemään ennen rauhanneuvotteluja mitään päätöksiä, joilla olisi kansainvälistä kantavuutta, eikä varsinkaan tahdottu ryhtyä mihinkään muutoin kuin yksissä neuvoin muitten liittoutuneitten, lähinnä Ranskan, kanssa. Suomen kuninkaanvaalille oli mahdotonta saada hyväksymistä. Ei ollut toivoa edes elintarvikkeitten saannista näissä olosuhteissa. Muuta keinoa ei ollut kuin matkustaa Pariisiin.

Ranskan pääkaupungissa Mannerheim oli kuin kotonaan. Hän tunsi Pariisin entuudestaan sangen hyvin ja lisäksi hän täysin hallitsi kielen. Hänellä oli siellä sitä paitsi joukko vanhoja ystäviä. Mannerheim tapasi vaikutusvaltaisia henkilöitä. Hän keskusteli Ranskan ulkoministerin *Stéphan Pichonin* kanssa, hänellä oli neuvotteluja ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikön *Philippe Berthelotin* kanssa, hän tapasi tunnetun valtio-

miehen *Aristide Briandin* sekä parlamentin ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan *Henry Franklin-Bouillonin.*

Monet pitkät keskustelut ja neuvottelut johtivat lopulta tulokseen. Ulkoasiainministeri lupasi, että Ranska solmisi uudelleen diplomaattiset suhteet Suomeen sekä ehdottaisi Englannille ja muille liittoutuneille, että nämä tunnustaisivat Suomen itsenäisyyden ennen rauhankonferenssia. Samoin hän lupasi tukeaan viljantuontikysymyksessä.

Pariisissakin Mannerheim koetti kaikin tavoin toimia tunnustuksen saamiseksi Suomen suorittamalle kuninkaanvaalille. Hän selvitteli eräälle johtavalle valtiomiehelle saaneensa sen käsityksen, että prinssi Friedrich Karl tultuaan Suomen kuninkaaksi toimisi ja menettelisi kokonaan maan etujen mukaisesti. Hänelle vastattiin: »'Trop tard' — liian myöhään. Tuo teidän olisi pitänyt sanoa meille kuusi kuukautta aikaisemmin. Silloin tilanne vielä oli sellainen, että olisimme tyytyneet ojennettuun pikkusormeen, mutta nyt vaadimme jo rakkautta.»

Ranskassa oli muuten, kaikesta huolimatta, sen Mannerheim saattoi todeta, myötämielisyyttä maatamme kohtaan. Hänen Pariisissa ollessaan saatiin sitä paitsi tietoja yleisen mielipiteen muutoksesta Suomessa sekä vihiä siitä, että Mannerheimista tulisi pian valtionpäämies. Nämä seikat helpottivat neuvotteluja.

Saatuaan tehtävänsä Pariisissa pääpiirteissään suoritetuksi Mannerheim palasi Lontooseen, missä hänen Ranskassa saavuttamansa menestys herätti suurta ihmetystä. Englantilaiset valtiomiehet onnittelivat häntä lämpi-

mästi tuloksista. Nyt asiat luistivat Lontoossakin. Paitsi lupausta Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta Mannerheim halusi myös saada varmuuden siitä, että Suomen ostaman viljan takavarikko peruutettaisiin ja että liittoutuneet myöntäisivät viljalainoja muista maista siihen saakka, kunnes jo ostettu amerikkalainen vilja ehtisi saapua Suomeen. Tämäkin kysymys ratkesi onnellisesti siten, että Tanskasta järjestettiin viljalaina.

Mannerheim neuvotteli matkallaan myös Ahvenanmaan kysymyksestä. Muistamme Ruotsin sekaantumisen Ahvenanmaan vapauttamiseen vuoden 1918 sodan aikana. Mutta sodan jälkeenkin Ruotsin diplomatia työskenteli innokkaasti Ahvenanmaan liittämiseksi Ruotsiin. Siltä taholta ehdotettiin, että kysymys saariryhmän omistuksesta lykättäisiin tulevaan rauhankonferenssiin. Ruotsin puolelta oli viittailtu siihenkin, että jos Suomi luopuisi Ahvenanmaasta, Ruotsi puolestaan olisi halukas tukemaan maatamme rauhankonferenssissa. Mannerheim selvitteli ympärysvaltain valtiomiehille, ettei kysymys lainkaan kuulunut rauhankonferenssissa ratkaistaviin asioihin. Ahvenanmaata oli kaikkina aikoina, siis myös siihen aikaan, jolloin Suomi kuului osana Ruotsin valtakuntaan, pidetty maamme maakuntana. Jos rauhankonferenssi sallisi Ruotsin saada Ahvenanmaan, Suomi jyrkästi kieltäytyisi alistumasta siihen ja aseet saisivat ratkaista. Voittajavallat voisivat tietystikin käyttää nälkäsaartoa saadakseen maamme taipumaan, mutta Mannerheim vakuutti, että ihmiset kuolisivat nälkään Helsingin kaduilla ennen kuin Suomi taipuisi.

Mannerheimin ollessa uudelleen Lontoossa tapahtui kotimaassa se, mistä Pariisiin oli saapunut huhuja; valtionhoitaja oli väistynyt ja Mannerheim valittu tälle paikalle. Toukokuun 18. pnä valtionhoitajaksi tullut Svinhufvud oli neuvoteltuaan porvarillisten puolueiden kanssa tullut siihen käsitykseen, että maan etu vaati hänen eroamistaan ja Mannerheimin valitsemista hänen sijaansa. Eduskunnalle jättämässään kirjelmässä hän pyysi eroa ja ehdotti, että Mannerheimistä tulisi hänen seuraajansa. Joulukuun 12. pnä ero myönnettiin ja Mannerheim valittiin tälle paikalle. Vapaussodan ylipäällikkö oli nyt maan hallitsija.

Mannerheim oli suorittanut tehtävänsä ulkomailla. Ennen Lontoosta lähtöään hän oli kutsuvieraana pienen suomalaisen siirtokunnan päivällisillä. Kuinka toisenlaiselta Suomen tuleva kohtalo nyt näyttikään kuin vain muutamia viikkoja aikaisemmin. Mannerheim saattoi olla tyytyväinen saavutuksiinsa. Päivällisillä uusi valtionhoitaja piti sytyttävän, uskoa ja luottamusta henkivän puheen. Siinä hän myös muistutti mieliin valkoisen armeijansa sankaruuden ja uhrimielen.

Sotapäällikkö oli tällä matkallaan osoittautunut myös taitavaksi diplomaatiksi. Joskin hänen diplomaatinkykyynsä myöhemminkin turvauduttiin, lienee paikallaan tässä yhteydessä se todeta ja lainata Suomen Rooman-lähettilään, ministeri *Harri Holman* sanat, jotka hän kirjoitti Suomen Marsalkan 75-vuotispäiväksi ilmestyneeseen juhlakirjaan: »Marsalkka Mannerheim on niitä synnynnäisiä diplomaatteja, jotka eivät tarvitse

ambassadöörin nimeä sitä ollakseen. Tätä on turha oikeastaan lausua; jokainen, joka sotamarsalkan tuntee, sen itsestään tietää. — — On sanottu, että aseet jatkavat poliitikkojen työtä, kun suuret asiat on ajettu umpikujaan. Sotamarsalkkaa ajatellen käännän kärjen päinvastoin: kun aseet vaikenevat, alkaa diplomaattinen jälkisato. Kumpi on tärkeämpi, jääköön sikseen. Toinen ei ole mahdollista ilman toista. Kun ne yhdistyvät *samaan* henkilöön, on eräänlainen ihanne saavutettu.»

Suomi odotti valtionhoitajaansa. Millä mielin, se näkyy eräästä Sophie Mannerheimin kirjeestä, joka on päivätty valtionhoitajan saapumisen aattona: »Kuinka kaikki sentään on mennyt ihmeellisesti ja kuinka erilaista kaikki onkaan tänä jouluna. Nyt voimme vihdoin ruveta toivomaan uuden ja paremman ajan koittoa, vaikka sodan viimeiset kouristukset ovatkin hirvittävät. Myös täällä Suomessa alkavat ihmiset tuntea helpotusta. Kaikki toivovat niin äärettömän paljon Gustafista, mutta tästä ei suinkaan tule hänelle helppo toimi, varsinkaan, koska yleinen mielipide odottaa, että hänen pitää olla taikuri, joka yhdellä iskulla muuttaa täällä kaiken ja mitä hirvittävimmästä sekasorrosta luo järjestetyt olosuhteet. Minäkin toivon sitä ja uskon, että hän onnistuu; mutta äärettömän paljon vaaditaan tuolta rakkaalta pojalta.»

Melkeinpä taikuri Mannerheim olikin nälkäänäkevän kansan silmissä, kun samana päivänä, jona hän palasi pitkältä matkaltaan, viljalasti saapui. Ensimmäiset vehnäjauhot moniin vuosiin!

Vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhlaparaati Suurtorilla.

Mannerheim saapuu suomalaisten ja ulkomaalaisten kenraalien seurassa

Stadionille hallituksen järjestämään vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhlaan.

Aamuratsastuksella.

Vain puoli vuotta aikaisemmin Suomen vapauttaja oli melkein huomaamatta saanut matkustaa maasta asettuakseen Ruotsiin. Hänen nyt palatessaan valtionhoitajana järjestettiin hänelle suurenmoinen vastaanotto.

Valtionhoitajan saapuessa joulukuun 22. pnä laivassa Turun satamaan oli sinne kokoontunut valtavia väkijoukkoja saadakseen edes vilahdukselta nähdä Mannerheimin. Maaherra ja kaupunginvaltuuston puheenjohtaja toivottivat hänet tervetulleeksi ja kaupungin naiset ojensivat hänelle kukkia. Valtionhoitaja tarkasti kunniakomppanian ja juhlallinen vastaanotto päättyi maaherran esityksestä kohotettuun 9-kertaiseen eläköönhuutoon.

Seuraavana aamuna Helsingissä vastaanotto oli vieläkin juhlallisempi. Saattoi sanoa, että koko kaupunki oli liikkeellä. Asemalla olivat useimmat hallituksen jäsenet pääministeri *Lauri Ingmanin* johdolla vastassa. Siellä olivat myös korkeimmat siviili- ja sotilasviranomaiset. Valtuuston puheenjohtaja lausui valtionhoitajan tervetulleeksi. Mannerheim tervehti vastaanottajiaan, tarkasti kunniakomppanian ja ilmestyi sitten Rautatientorille, jolla odottavat, valtavat ihmisjoukot puhkesivat raikuviin eläköön- ja hurraahuutoihin nähdessään valkolakkisen, harmaapukuisen »valkoisen kenraalin». Riemusaatoksi muodostui valtionhoitajan ajo asemalta Mikon- ja Esplanadinkatuja senaattiin ja sieltä Esplanadin varrelle entiseen kenraalikuvernöörintaloon. Valtionhoitajalle tulvi valkoisia kukkia, arvattavasti

kaikki, mitä vuoden pimeimpinä päivinä Helsingissä oli saatavissa.

Valtionhoitaja Mannerheimin kotina oli koko hänen toimikautensa kenraalikuvernöörintalo, joka sittemmin on ollut ulkoasiainministerin virka-asuntona ja valtioneuvoston juhlahuoneistona. Suomen hallitsija asui siis suhteellisen vaatimattomasti — vasta myöhemmin korjausten jälkeen entisestä keisarillisesta linnasta tuli valtion päämiehen asunto. Valtionhoitaja otti vieraansa vastaan siinä samassa salissa, jossa venäläiset kenraalikuvernöörit olivat pitäneet juhliaan. Siltä ajalta talon sisustuksessa ei ollut tapahtunut paljon muutoksia.

Raskaiden vuosien jälkeen seuraelämä virisi vähitellen. Suurimmissa juhlissa oli keskeisenä henkilönä valtionhoitaja, joka ritarillisella käytöksellään voitti kaikkien ihailun. Mannerheimin omassa kodissa pidetyissä kutsuissa oli useimmiten emäntänä hänen nuorempi tyttärensä, elegantti ja viehättävä Sophie.

Helsinkiin saapumisensa jälkeen valtionhoitaja antoi julistuksen, missä hän lyhyesti määritteli toimintaohjelmansa pääkohdat tehostaen erityisesti yksimielisyyden merkitystä. Julistus, joka on antajaansa hyvin kuvaava, oli seuraavansisältöinen:

»Tällä hetkellä, jolloin minä eduskunnan luottamuksesta valtionhoitajaksi valittuna jälleen astun isänmaani mantereelle, tervehdin maata ja kansaa täydestä sydämestäni. Tunnen raskaasti edesvastuun taakan, ja vaikka olen syvästi kiitollinen luottamuksesta, olisin kui-

tenkin ehdottomasti kieltäytynyt siitä, elleivät nykyiset kohtalokkaat ajat tapauksineen, jotka maailmanhistoriassa ovat vailla vertaansa, olisi pakottavasti velvoittaneet minua ankarana aikana suostumaan kansanedustajain kutsuun. Olen ottanut vastaan tämän korkean tehtävän vakuuttuneena siitä, että vilpitön pyrkimykseni on kohtaava koko Suomen kansan ymmärtämyksen, ja että tämä kansa nyt on yksimielisenä lopullisesti puolustava Suomen itsenäisyyttä ja vapautta.

Nyt jos koskaan on yksimielisyys ja isänmaan todellisen menestyksen tajuaminen välttämätön. Nyt on vastaisuuden varalle käytävä läheisiin ja ystävällisiin suhteisiin niitten valtain kanssa, jotka tulevat ratkaisemaan valtakuntain kohtalot ja jotka, ylevämielisesti kyllä, ovat osoittaneet nälän partaalla olevalle kansallemme sen suuren luottamuksen, että ovat antaneet minun tuoda mukanani lupauksen saada tuottaa maallemme satakaksikymmentä miljoonaa kiloa leipäviljaa.

Yksimielinen työ on edelleen tarpeen sisällisten olojemme järjestämiseksi, niin että Suomen kansa ja sen eduskunta piakkoin toimitettavien uusien vaalien jälkeen tyynesti ja turvallisesti voisivat työskennellä kaikkien sodan iskemien haavain parantamiseksi ja sisäisen sovinnollisuuden edistämiseksi sekä nauttia äsken saavuttamastaan vapaudesta. Vihdoin vaaditaan yksimielisyyttä, jotta tämä kansa voisi säilyä kansakuntain kunnioittamana ja saada kaikkien valtioiden tunnustuksen kovassa taistelussa saavutetulle itsenäisyydelleen sekä jotta se voisi kasvaa niin voimakkaaksi, että se, pyrkien

ystävällisiin suhteisiin naapurikansain kanssa, jotka ovat säilyttäneet lainalaisen yhteiskuntajärjestyksen, vahvana ja arvokkaana voisi elää omaa kansallista elämäänsä ja kulkea edelleen historiallisen kehityksen tietä.

Luottaen jokaisen kansalaisen rehelliseen tahtoon kutsun Suomen kansan yksimieliseen työhön hyvinvointimme, vapautemme ja tulevaisuutemme menestykseksi.»

Uusi valtionhoitaja ryhtyi suureen tehtäväänsä, maan tulevan kehityksen pohjan luomiseen. Hänen hallituskautensa näytti alkavan valoisin entein. Kenties vaikeimmat ulkopoliittiset pulmat oli saatu selvitetyksi. Silloisten ulkomaisten suhteitten kannalta oli merkittävä edulliseksi saksalaisen sotaväen poistuminen maasta marraskuussa kansan osoittaessa kiitollisuuttaan saksalaisille heidän osuudestaan Suomen vapauttamisessa. Aivan vuoden lopussa myös vasta valittu kuningas olosuhteitten muututtua ilmoitti luopuvansa Suomen kruunusta. Erittäin suuri merkitys oli lisäksi sillä, että elintarvikehuollossa oli tapahtunut käänne parempaan päin. Mutta suuria ratkaisuja oli vielä tulossa ja raskas työ odotti valtionhoitajaa.

Mannerheimin palatessa ympärysvaltoihin tekemältään matkalta Suomen itsenäisyyden tunnustaminen oli näyttänyt selvältä asialta, mutta monta pitkää kuukautta oli vielä kuluva, ennen kuin tunnustus lopulta saatiin.

Jo Mannerheimin Ranskassa ja Englannissa ollessa oli näitten maitten taholta esitetty hyökkäyksiä Ingma-

nin hallitusta vastaan. Ne saivat jälleen uutta vauhtia huolimatta siitä, että maamme taholta oli selvästi ilmoitettu Ingmanin hallituksen, vaikkei se ollutkaan valtionhoitajan asettama, nauttivan hänen luottamustaan. Sen sijaan Mannerheim oli ilmeisesti matkallaan ja toiminnallaan saavuttanut ympärysvalloissa itselleen hyvän nimen. Uudelleen ympärysvaltojen taholta lisäksi näkyi merkkejä halusta siirtää kysymys Suomen alueesta rauhankonferenssiin ja siis myös pyrkiä lykkäämään maan suvereenisuuden tunnustaminen tuonnemmaksi.

Näissä olosuhteissa on huomattavina tapahtumina itsenäisyytemme tunnustuksen saavuttamiseksi pidettävä valtionhoitajan matkaa Ruotsiin ja Tanskaan sekä eduskuntavaaleja, joissa ulkomaitten silmissä ns. saksalaismieliset jäivät pieneksi vähemmistöksi. Näihin molempiin palaamme pian tarkemmin. Hallituksen vaihdos — senaattori *Kaarlo Castrénin* muodostama hallitus oli huhtikuun puolivälissä tarttunut ohjaksiin — oli kenties myös asiaan vaikuttamassa. Huhtikuussa Suomi sitä paitsi sai vaikutusvaltaisen asiansa ajajan, Pariisissa toimivan American Relief Administrationin (Amerikan avustustoimikunnan) johtajan *Herbert Hooverin*, joka sittemminkin, niin kuin tiedämme, on osoittautunut uskolliseksi maamme ystäväksi. Hän kirjoitti Yhdysvaltain presidentille *W. Wilsonille* huomauttaen, että Suomen suvereenisuuden tunnustamista olisi kiirehdittävä, ja esitti painavia syitä sen tueksi viittaamalla samalla maamme Yhdysvalloissa nauttimaan myötätuntoon. Niin kauan kuin Suomella ei ole de jure tunnustettua

hallitusta, ei sillä liioin ole tilaisuutta hankkia luottoa, suomalaisilla ei ole sellaista lippua, joka oikeuttaisi heidät purjehtimaan kaikilla merillä, eivätkä edes suomalaiset passit kelpaa. »Viime tammikuussa sadat suomalaiset kuolivat tosiasiallisesti nälkään.» Jollei tunnustusta saataisi, suomalaiset joutuisivat perikatoon. Lisäksi Hoover mainitsi, ettei Suomi voinut käyttää Yhdysvalloissa olevia saataviaan.

Ratkaisevaksi muodostui toukokuun alussa pidetty Ranskan, Englannin, Yhdysvaltain ja Japanin ulkoministerien kokous, johon kysymys Suomen tunnustamisesta oli siirretty mm. Suomen tiedoituksen vuoksi, ettei se katsonut aluekysymyksensä kuuluvan rauhankonferenssille. Konferenssissa Ranska ilmoitti jo kauan sitten tunnustaneensa Suomen riippumattomuuden. Kolmen muun vallan edustajat olivat myös valmiit tunnustamaan sen, vaikkakin sekä Englannin että Japanin taholta esitettiin eräitä toivomuksia. Samana päivänä, jolloin konferenssi pidettiin, saatiin lisäksi Pariisista tietää rauhankonferenssin tulleen siihen tulokseen, ettei Suomen riippumattomuus koske sitä.

Toukokuun 6. pnä Englanti tunnusti Suomen itsenäisyyden de jure. Päivää myöhemmin seurasi Yhdysvaltain tunnustus ja pari viikkoa myöhemmin Japanin. Mannerheimin valtionhoitajakaudella useat muutkin maat tunnustivat itsenäisyytemme. Ruotsi ja Saksa olivat sen jo aikaisemmin tehneet. Näin oli nuoren valtion tulevaisuuden yksi kulmakivi pystytetty. Nimenomaan on syytä tähdentää sitä merkitystä, mikä Manner-

heimin henkilöllä oli ollut tässä tärkeässä kysymyksessä. Tässä yhteydessä on myös muistettava, että hän koko ajan piti tärkeänä hyvien suhteitten säilyttämistä Saksaan.

Valtionhoitajan ulkopolitiikasta on vielä mainittava hänen toimintansa heimolaistemme hyväksi. Mannerheimin valtionhoitajakaudella keväällä ja kesällä 1919 Itä-Karjalan asukkaat vetosivat Suomen apuun. Vaikkakaan hallitus virallisesti ei ryhtynyt toimenpiteisiin, se kuitenkin tuki pienten vapaaehtoisjoukkojen muodostamista, jotka lähtivät huhtikuun lopussa Itä-Karjalaan. Kesän lopussa suomalaisten joukkojen oli kuitenkin vetäydyttävä takaisin. Tarton rauhansopimuksen nojalla Repola ja Porajärvi joutuivat Neuvostoliitolle. Vironkin kohtalo oli joutunut vaakalaudalle. Sen avunpyynnöt herättivät maassamme lämmintä myötätuntoa ja apua kiirehdittiin lähettämään. Helmikuun lopulla koko Viro oli vapautettu ja saman kuun 24. pnä se julistautui itsenäiseksi.

»Yksimielinen Pohjola on suurvalta, joka kaikkien on otettava huomioon.» Kenraali Ignatius on teokseensa lainannut oheiset kenraali Mannerheimin sanat vapaussodan päiviltä. Valtionhoitajakaudellaan Mannerheim työskentelikin maamme lähentämiseksi toisiin pohjoismaihin pitäen hyviä suhteita niihin ehdottoman välttämättöminä. Sen vuoksi hän hallituskautensa alussa oli valmis noudattamaan Pohjolan kuninkaitten kutsua käydä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, vaikka luottamuksellista kanssakäymistä Ruotsin kanssa vielä ratkai-

suaan odottava Ahvenanmaan kysymys jossakin määrin häiritsikin.

Ruotsin kuningas *Kustaa V* otti vieraansa vastaan helmikuun 12. pnä. Ensimmäisen kerran itsenäisen Suomen valtionpäämies saapui nyt vierailulle vanhaan emämaahan. Tukholman linnassa tarjoamillaan päivällisillä kuningas lausui mm.: »Kun tänään Suomen valtionhoitaja on käynnillä Ruotsissa, tervehditään sitä vilpittömällä ilolla todisteena niistä ystävyyden siteistä, jotka niin monien vuosisatojen yhteinen historia on solminut Ruotsin ja Suomen välille ja jotka jatkuvasti kestävät.» Valtionhoitaja vastasi: »Kun siteet katkesivat, oli kansamme ei vain säilytettävä ja kartutettava, vaan myöskin oman kansallisen erikoisuutensa mukaisesti uudistettava se länsimaisen elämänkatsomuksen kallisarvoinen perintö, kulttuuri ja oikeusjärjestys, joka ensi sijassa Ruotsin kautta oli tullut osaksemme, ja riippuvaisena valtakunnasta, jolla oli aivan toiset kulttuurimuodot, säilyttävä länsimaisen viljelyksen äärimmäisenä kulttuurivartiona.»

Ahvenanmaan kysymyksestä keskusteltiin valtionhoitajan vierailun aikana ja Mannerheim esitti mielipiteenään, että Suomen ja Ruotsin olisi yhdessä järjestettävä saariryhmän puolustus mahdollisen sodan varalta. Ajatus ei kuitenkaan saavuttanut vastakaikua.

Ruotsista Mannerheimin olisi pitänyt jatkaa matkaansa Norjaan, mutta sairaus pakotti luopumaan vierailusta. Sen sijaan hän matkusti suoraan Kööpenhaminaan, missä kuningas *Kristian X* ja hänen kansansa

Hymyilevä marsalkka palaa ulkomaanmatkaltaan v. 1937.

Partiolaiset tuovat kesäkuussa 1938 maakuntaviestin kunniapartiolaiselle.

Nuoren partiopojan suuri hetki: kunniapartiolainen kiinnittää Mannerheim-soljen hänen rintaansa vuoden 1938 Yrjönpäivänä.

ottivat valtionhoitajamme mitä sydämellisimmin vastaan. Tanskasta Mannerheim palasi Ruotsin kautta suoraan kotimaahan.

Suomen tulevan kehityksen kestäviksi kulmakiviksi muodostuivat myös Mannerheimin valtionhoitajakaudella säädetty uusi hallitusmuoto ja puolustuslaitoksemme perustan luominen.

Skandinavian-matkalta palattuaan valtionhoitaja hajoitti ns. tynkäeduskunnan — vapaussodan jälkeen ei vasemmisto ollut edustettuna valtiopäivillämme — ja määräsi uudet vaalit heti toimitettaviksi. Tämä uusi eduskunta oli saava tehtäväkseen mm. uuden hallitusmuodon säätämisen. Valtiopäivien päättäjäisissä valtionhoitaja piti puheen, jossa hän lausui mm.: »Suomen kansa, joka niin kalliisti on lunastanut kauan kaivatun vapautensa, nouskoon nytkin yhtenäisenä sitä puolustamaan. Tällainen yhteistyö edellyttää sitä, että rehellisesti pyritään sovittamaan ristiriitaisia etuuksia, kuin myöskin, että isänmaan onni asetetaan ryhmä- ja luokkaharrastusten yläpuolelle. Tätä silmälläpitäen täytyy tietoisuuden velvollisuudestamme yhteiskunnan kovempiosaisia kohtaan yhä edelleenkin ohjata lainsäädäntötyötämme. Kyetköön kansamme, huolimatta meitä ympäröivästä hajaannuksesta, tällä pohjalla kaikissa jäsenissään ylläpitämään ja lujittamaan kansallisen yhteenkuuluvaisuutemme tietoisuutta isänmaamme onnen ja vapauden vakuudeksi.»

Uusi eduskunta kokoontui huhtikuun 4. pnä. Valtiopäivien juhlallisissa avajaisissa valtionhoitaja viitoitti

ohjelman, jota nuoren valtion oli noudatettava ulko- ja sisäpolitiikassaan. Huomautettuaan, että luottamus maatamme kohtaan ulkomaitten taholta oli lisääntynyt, valtionhoitaja lausui olevansa vakuuttunut siitä, että ystävälliset suhteet muihin maihin vahvistuvat ja kehittyvät, »niin pian kuin Suomen kansa on täysin osoittanut, että horjumattomuus ja tyyni edistys ovat ne johtotähdet, joita se on päättänyt yhä edelleenkin järkähtämättä seurata». Siirryttyään sisäpoliittiseen ohjelmaan valtionhoitaja ensin viittasi kysymykseen maan tulevasta hallitusmuodosta. »Sellaisina aikoina, joita me nyt elämme, saattaa ainoastaan se hallitusmuoto, joka antaa hallitukselle riittävän arvovallan ja voiman, taata valtion säilymisen ja rauhallisen kehityksen.» Hallitusmuotokysymyksen rinnalla valtionhoitaja mainitsi armeijamme lopullisen järjestämisen. »Tämä meidän elinkysymyksemme täytyy saada niin ratkaistuksi, että maan puolustuslaitos, liiaksi rasittamatta kansamme taloudellista kannatusvoimaa, kuitenkin tekee meille mahdolliseksi voimakkaasti puolustaa sitä edesvastuullista, mutta samalla myös kunniakasta asemaa, joka meillä yhtenä länsimaiden viimeisistä etuvartioista on.» Valtionhoitaja kiinnitti myös huomiota valtiotalouden järjestelyyn, jossa oli pidettävä silmällä sitä, ettei vähäväkisiä liiaksi rasitettaisi, maanomistusolojen uudistukseen, jotta maanvuokraajat saatettaisiin viljelemänsä maan itsenäisiksi omistajiksi, sekä yleisen oppivelvollisuuden säätämiseen.

Maassamme voimassaoleva hallitusmuoto on Gustaf Mannerheimin nimikirjoituksellaan heinäkuun 17. pnä

1919 vahvistama. Valtiomuodosta käytiin ankara taistelu tasavaltalaisten ja monarkistien välillä. Valtionhoitaja puolestaan ei halunnut tähän kysymykseen puuttua, mutta sen sijaan hän useasti tehosti voimakkaan valtiovallan merkitystä, kuten näimme hänen eduskunnalle pitämästään puheestakin valtiopäivien avajaisissa. Henkilökohtaisesti hän tohtori Donnerin mukaan oli sitä mieltä, että lapsuudesta saakka tehtävään valmistettu valtionpäämies oli paljon edellä henkilöä, jota ei ollut kasvatettu sille paikalle. Tiedämme, että lopulta päädyttiin tasavaltaiseen hallitusmuotoon. Perustuslakimme myöntää kuitenkin tasavallan presidentille ja valtioneuvostolle varsin laajan vallan, suuremman kuin on kuninkaalla eräissä monarkioissa, joten maamme joka tapauksessa oli saanut, niin kuin valtionhoitaja oli toivonut, lujan hallitusvallan.

Maamme »elinkysymyksen», puolustuslaitoksen, kehittämiseksi valtionhoitaja työskenteli tarmokkaasti.

Vaasan senaatti oli helmikuun 18. pnä 1918, kuten jo mainittiin, antanut julistuksen Suomen kansalle, jossa se »vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin nojaten, jota ei ole koskaan kumottu» kutsui »jokaisen asevelvollisuusiässä olevan lainkuuliaisen kansalaisen aseisiin isänmaan puolustukseksi». Itsenäisen maan armeija oli syntynyt sodan melskeissä. Se oli luotu jääkärien johdolla muutamien lyhyiden viikkojen aikana ja tuota pikaa joutunut rintamalle taistelemaan suojeluskuntajoukkojen rinnalla maalle vapautta.

Armeija oli nyt saatettava vankalle pohjalle. Manner-

heimin valtionhoitajakaudella lujitettiin nuorta armeijaa. Tässä yhteydessä mainittakoon vain kadettikoulun perustaminen ja eri aselajien vahvistaminen. Vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin, niin kuin kohta näemme, Mannerheim sai tilaisuuden todenteolla omistautua armeijan kehittämiseen tultuaan silloin perustetun puolustusneuvoston johtoon.

Suojeluskunnat olivat muodostaneet vapaussota-armeijan rungon. Sodan jälkeen ne kuitenkin olivat joutuneet lamaannustilaan. Nyt ne oli uudelleen koottava ja järjestettävä, sillä tällaista vapaaehtoista maanpuolustusjoukkoa pidettiin välttämättömänä armeijan ohella. Valtionhoitaja oivalsi, että sen luonteeseen kuului itsehallinto ja että sen asiain hoito oli uskottava valituille esikunnille ja edustajakokoukselle. Suojeluskunnista annettiin asetus helmikuun 14. pnä 1919 ja se tuli voimaan Mannerheimin valtionhoitajakaudella. Tällä asetuksella sisäinen itsehallinto taattiin suojeluskunnille. Oman luottamusmiesjärjestelmän luominen osoittautui kaukonäköiseksi toimenpiteeksi ja sillä oli huomattava merkitys järjestön kasvussa. Neljännesvuosisadan suojeluskunnat toimivat maanpuolustuksen tukena, ja ne taistelivat uusien koettelemuksen vuosien tultua sodanaikaisissa muodostelmissa Mannerheimin johdolla kansanarmeijan riveissä. Jatkosodan jälkeen solmitun Moskovan rauhansopimuksen mukaan suojeluskuntajärjestö lakkautettiin.

Tunnusomaista valtionhoitaja Mannerheimille oli hänen ripeä puuttumisensa kaikkeen, mikä oli korjauksen

tarpeessa. Esimerkkeinä mainittakoon kaksi tapausta. Hänen tietoonsa oli tullut, että eräässä vankilassa olosuhteet eivät olleet niin kuin olla piti. Viipymättä hän matkusti ottamaan asioista selkoa. Hän saapui vankilaan, puhutteli vankeja, söi heidän ruokaansa ja tarkasti asunnot. Epäkohdat poistettiin heti. Hän oli myös kuullut, että erään joukko-osaston sairaala ei vastannut tarkoitustaan. Tuotapikaa hän oli sairaalassa, missä hän otti selkoa asioista ja sai aikaan tarvittavat korjaukset.

»Det låg ett skimmer över Gustafs dagar» (vapaasti kääntäen: »Gustafin päivien yllä oli kimmellystä»). Näitä ruotsalaisen runoilijan Tegnérin sanoja toistettiin usein Mannerheimin hallituskaudella. Hänen olemuksensa valoi sille hohdettaan ja monessa suhteessa tuo vähän yli puoli vuotta olikin valoisien toiveiden aikaa.

Kansan ihailu, kiitollisuus ja kunnioitus kohdistuivat valtionhoitajaan niillä matkoilla, joita hän kohta toimeensa ryhdyttyään teki eri osiin maata perehtyäkseen oloihin. Pohjanmaa, Karjala ja Savo saivat pian nähdä hänet.

Tammikuun lopulla valtionhoitaja lähti Pohjanmaalle ollakseen läsnä Vaasassa ja Oulussa vapaussodan alkamisen vuosipäivänä järjestetyissä juhlissa. Samalla matkalla hän kävi myös Tampereella ja Hämeenlinnassa. Historiallisen tammikuun 28. päivän vuosipäivänä Mannerheim Vaasassa suojeluskuntien paraatissa tervehti pohjalaisia. »Täällä nousi se aurinko, jonka sarastus jo oli syttynyt Viipurin muureilla, täällä meidän talon-

poikaisarmeijamme nousi kinoksista ja kävi taistelemaan epätasaista taisteluaan. Siitä, mitä Te, pohjalaiset, uskollisessa aseveljeydessä Satakunnan, Savon ja Karjalan urhojen kanssa suorititte, on isänmaa iäti oleva kiitollisuuden velassa Teille», lausui valtionhoitaja ja muistutti sitten Pohjanmaan miehille, että vapaus ei ole ainoastaan hankittava, vaan sitä on myöskin varjeltava. »Suojeluskuntamme — kansanarmeijamme ovat ylpeytemme esineenä ja turvanamme. Ne lepäävät nyt aseissaan, mutta eivät saa väsyä niitä kantamaan. Te vapautta rakastavat talonpojat Pohjanmaan laajoilta lakeuksilta aina Karjalan metsäisiin erämaanseutuihin asti, Lapinmaan lumenpeittoisilta tuntureilta äärimmäisiin merensaariin saakka lounaassa, Suomi tarvitsee kaikki poikansa! Ojentakaa sen vuoksi toisillenne kätenne ylitse maakunta- ja kielirajojen, yksimieliseen työhön isänmaan voimaksi ja onneksi.»

Pohjanmaan matkaa seurasi helmikuun alussa matka Karjalaan. Joensuu sai ensimmäisenä valtionhoitajan vieraakseen. Sen jälkeen oli Sortavalan vuoro. Käkisalmen kautta matka jatkui Viipuriin. Paraatissa pitämässään puheessa valtionhoitaja erityisesti tervehti suojeluskuntia.

Valtionhoitaja kävi myös hovioikeudessa, minkä ensimmäisenä presidenttinä hänen isoisänsä, niin kuin muistamme oli ollut. — Mainittakoon, että Viipurin hovioikeuden vuonna 1939 viettäessä satavuotisjuhlaansa marsalkka Mannerheim oli siinä läsnä.

Jo samassa kuussa — vaikka välillä oli ollut Ruotsin

matkakin — valtionhoitaja vieraili Savossa käyden Kajaanissa, Iisalmessa, Kuopiossa ja Mikkelissä.

Toukokuun 16. päivän ensimmäinen vuosipäivä Helsingissä muodostui suureksi isänmaalliseksi juhlaksi. Tuhannet koululapset ottivat osaa kunnianosoituksiin Mannerheimille. Heille hän piti puheen, josta lainattakoon seuraavat usein toistetut sanat: »Nähdessäni Teidät, Suomen sinisilmäiset lapset, on kuin näkisin kevään lupauksineen — tulevaisuuden. Teidän vielä hennot kätenne tulevat kylvämään ja niittämään uuden Suomen toukoja. Teidän on rakennettava yksimielinen ja onnellinen Suomi.» Päivän paraatissa valtionhoitaja antoi sotilaille ja suojeluskuntalaisille päiväkäskyn omistaen sen isänmaan puolesta kaatuneille, invaliideille sekä aseveljilleen.

Ollessaan valtionhoitajana Mannerheim sai, kuten jo Aasian-matkaa selostettaessa mainittiin, vastaanottaa Helsingin yliopiston filosofian kunniatohtorin arvon. Keväällä 1919 yliopisto vietti tällöin — vuoden kuluttua vapaussodan päättymisestä — promootiojuhlaa. Myös filosofianmaistereiksi vihittävät kandidaatit tahtoivat osoittaa valtionhoitajalle kunnioitustaan valitsemalla hänen tyttärensä Sophien yleiseksi seppeleensitojattareksi. Tapaus on ainoalaatuinen. Tradition mukaanhan yleinen seppeleensitojatar valitaan yliopiston professorien tyttäristä. Toukokuun 30. pnä sidottiin laakeriseppeleet valtionhoitajan kodissa. Yleisen seppeleensitojattaren isä piti tilaisuudessa puheen, jonka hän kohdisti erityisesti nuorille. Viitattuaan päättyneisiin opintoihin

ja niiden aiheuttamiin ponnistuksiin hän sanoi uskovansa niiden opettaneen, että kieltäymys ja raudanluja tahto raivaavat tien korkeampia päämääriä kohti ja toivoi tämän tien vievän nuoret valon soihdun kantajat, joiden kadehdittavana osana oli tien valaiseminen omalle kansalle, lähemmäksi ikuisia totuuksia.

Mannerheim oli valtionhoitajana lujittanut maamme ulko- ja sisäpoliittista asemaa sekä laskenut pohjan tulevalle kehitykselle. Mutta hän ei saanut kauan jatkaa suurissa vaikeuksissa onnellisesti suoritettua työtään maansa ja kansansa parhaaksi. Kun eduskunta — se oli päättänyt, että ensimmäinen presidentinvaali oli sen suoritettava — heinäkuun 25. pnä toimitti tasavallan presidentin vaalin, Mannerheim syrjäytettiin ja professori *K. J. Ståhlberg* tuli valituksi. Hän sai 143 ja Mannerheim 50 ääntä, nimittäin ainoastaan oikeiston äänet. Jo ennen vaalia sosiaalidemokraattinen puolue oli ilmoittanut vastustavansa Mannerheimin vaalia. Edistyspuolue asettui pian samalle kannalle ja lopulta maalaisliittokin.

Vaalin tuloksen tultua tunnetuksi joukko huomattavia kansalaisia julkaisi sanomalehdistön välityksellä kehoituksen varojen keräämisestä kansalaislahjaksi isänmaan vapauttajalle, joka taas oli syrjäytetty hänelle kuuluneelta paikalta. Lyhyessä ajassa saatiin kokoon 7,5 miljoonaa markkaa, mikä siihen aikaan oli todella suuri summa. Se jätettiin kansakunnan kunnialahjana kenraali Mannerheimille, samalla kun lausuttiin toivomus,

Suomen Punaisen Ristin sairaala — ja sen vihkiäiset 24. 9. 1932. Mannerheim puhuu.

Mannerheim-liiton vuosikokous syksyllä 1939 — ja pikku miehiä, joitten elämän alkutaivalta liitto on tasoittanut.

että hän käyttäisi sen korkovarat elinaikanaan ja että pääoma sen jälkeen luovutettaisiin hänen toivomuksensa mukaisesti hänen itsensä tarkemmin määräämään tarkoitukseen.

Vaalin aikaan valtionhoitaja oli sisarensa, vapaaherratar Sophie Mannerheimin kanssa Runnilla. Mitenkä Mannerheim suhtautui vaalin tulokseen ja mitenkä Sophie Mannerheim sitä arvosteli, näkyy viimeksi mainitun kirjeestä eräälle sukulaiselle: »Gustaf itse ottaa asian suurenmoisesti niin kuin arvasit. Mutta minun sydämeni vuotaa verta ajatellessani, miten hän on eläytynyt täkäläisiin oloihin ja millaisen suuren sosiaalisen ohjelman hän oli ajatellut toteuttaa. Ihmeellistä todella on, että hän aina saa valmistaa tietä toisille. Mutta tällä kai on jokin tarkoitus, niin täytyy uskoa. Sääli kuitenkin kansaa, jota on petetty taitavilla poliittisilla tempuilla. Hän saa joka päivä tukuttain sähkösanomia joka puolelta maata.»

Eräänä elokuun päivänä Mannerheim lähti autolla Runnilta paluumatkalle Helsinkiin. Kulovalkean tavoin tieto siitä levisi niille seuduille, joitten halki kenraali Mannerheimin auto oli ajava. Matkasta muodostui todellinen riemukulku. Kansaa kerääntyi sadoin ja tuhansin maantien varteen osoittamaan kunnioitustaan maan vapauttajalle. Kylien kohdalla ihmiset suorastaan sulkivat autolta tien. Joku joukosta piti puheen ja autossa olijat peittyivät kukkaspaljouteen.

Eräässä tienkäänteessä oli suuren kartanon valtijatar autoa vastassa. Hän kutsui kenraalia käymään talossa. Het-

ken kuluttua ilmestyi isäntäkin korkeata vierasta tervehtimään, mutta hävisi pian. Kohta hän palasi yltä päältä pölyisenä ja muurilaastia olkapäillä, kaksi viinipulloa kädessään. Hän oli kiiruhtanut talon viinikellariin, jonne sortovuosien aikana oli muurannut seinään hyvää viiniä. Nyt kun kartano oli saanut vieraakseen maan vapauttajan, isäntä oli tyhjentänyt kätkönsä.

Kohta Mannerheimin Helsinkiin paluun jälkeen suojeluskuntajärjestö osoitti ihailuaan ja kiitollisuuttaan hänelle valitsemalla hänet kunniapäällikökseen. Suojeluskuntalaisia maan kaikista osista oli saapunut pääkaupunkiin ottaakseen osaa vapaussodan ylipäällikölle omistettuihin kunnianosoituksiin. Elokuun 16. pnä 1919 — niin kuin tuona toukokuun 16. pnä 1918 — Mannerheim Esplanaadilla Runebergin patsaan kohdalla vastaanotti suojeluskuntajoukkojen ohimarssin. Siinä oli jälleen Tampereen valloittajia kuusenoksa lakissaan, siinä Pohjanmaan, Savon ja Karjalan vapaussotureita. Siltä päivältä on seuraava ote eräästä teoksesta: »Unohtumaton oli päivä, jolloin syksyn viehkeimmät kukkaset satelivat kaikista ikkunoista ja muodostivat pääkaupungin kaduille loistavan maton Mannerheimin kulkiessa jalan Esplanaadille, missä hän vielä kerran vastaanotti suojeluskunnan ohimarssin. Sinä päivänä liputtivat kaupungin kaikki talot ja satamien kaikki laivat tämän yksinäisen miehen kunniaksi ja kansanjoukko katkaisi katuja sulkevat nuorat kerääntyäkseen hänen ympärilleen, joka kerran oli nostanut kansansa epätoivon partaalta maineen ja kunnian kukkuloille.»

Myöhempi aika on antanut yksimielisen tunnustuksen Mannerheimille hänen valtiomiestoiminnastaan. Ne miehet, jotka hänen valtionhoitajakaudellaan olivat hallituksessa, ovat tämän tunnustuksen ehkäpä sattuvimmin sanoiksi pukeneet siinä adressissa, jonka he ojensivat Suomen Marsalkalle hänen 70-vuotispäivänään kesäkuun 4:ntenä 1937. Lainaamme siitä seuraavan: »Teidän henkilökohtainen osuutenne Suomen itsenäisyyden tunnustamisen hankkimisessa, maan ulkopoliittisen riippumattomuuden tehostamisessa, mutta samalla ulkovaltojen kanssa läheisten suhteitten luomisessa, Ahvenanmaan kysymyksessä, hallitusmuodon vahvistamisessa, sen pohjan laskemisessa, jolle maan puolustuslaitos lainsäädäntöteitse oli järjestettävä, suojeluskuntien järjestysmuodon luomisessa, hädän lieventämisessä ja monessa muussa kysymyksessä, joissa kaikissa Teidän kannanottonne ja asioiden kulkuun ratkaisevasti vaikuttava toimintanne perustui Teille ominaiseen viisaaseen harkintaan, poliittisten tosiasioitten terävään huomioimiseen, kaukonäköisyyteen ja pyrkimykseen saavuttaa kestäviä tuloksia, on piirtänyt Teidän nimenne isänmaan historian lehdille yhtä suurena valtiomiehenä rauhan töissä kuin mainehikkaana sotapäällikkönä.»

V Ä L I V U O S I A

TOISET miehet olivat astuneet maamme asioita johtamaan ja rakentamaan sille vankalle pohjalle, jonka Mannerheim sotapäällikkönä ja valtiomiehenä oli laskenut. Olisi ollut ymmärrettävää, jos Mannerheim presidentinvaalin jälkeen olisi vetäytynyt kokonaan syrjään saatuaan kokea, ettei hänen isänmaan hyväksi suorittamalleen työlle osattu antaa arvoa. Mutta se ei olisi ollut hänen luonteensa mukaista. Päinvastoin hän jatkoi työtään, vaikkakin se hänen asemansa muututtua oli saava toisenlaiset muodot. Näemme hänen perustavan lastensuojelujärjestön ja astuvan Suo-

men Punaisen Ristin johtoon. Monella muullakin tavalla hänen toimintansa koitui maan parhaaksi. Hän suoritti yhteiskunnallisen työn monilla aloilla suorastaan uranuurtajan tehtävän. Tätä puolta Mannerheimin elämäntyössä kosketteleme erikseen.

Muutamia viikkoja oli kulunut. Hallitustaakasta vapautunut Mannerheim oli varhaissyksyn Pariisissa. Monien vuosien jälkeen hän taas saattoi omistautua kaikelle sille, mitä suurkaupunki hänenlaiselleen kulttuuri-ihmiselle voi tarjota, nauttia taiteesta, käydä kilpa-ajoissa ja tavata vanhoja ystäviään. Mutta olosuhteista riippuen hänen toinenkin matkansa itsenäisestä Suomesta Ranskaan ja Englantiin sai osittain poliittisen luonteen.

Suomen ulkopoliittiset suhteet eivät vieläkään olleet täysin vakiintuneet. Ennen kaikkea Ahvenanmaan kysymys oli yhä päiväjärjestyksessä. Lopullisestihan se ratkaistiinkin vasta kaksi vuotta myöhemmin Genèvessä. Mannerheimin Pariisissa ollessa pääministeri *Georges Clemenceau* edustajakamarissa pitämässään puheessa selitti rauhankonferenssin pitävän huolta siitä, että Ruotsi saisi vaatimuksensa Ahvenanmaahan nähden tyydytetyiksi. Clemenceaun kantaan asiassa oli ilmeisesti vaikuttanut Ruotsin pääministeri *Hjalmar Branting*, jonka hän oli tuntenut jo vuosikausia.

Mannerheim päätti lähteä »vanhan tiikerin» puheille selvittääkseen hänelle Ahvenanmaan kysymystä. Hän aloitti kertomalla vapaussodastamme, pohjalaisten talon-

poikien noususta väkivaltaa vastaan, ensimmäisistä sotatoimista Vaasan tienoilla, missä aluksi täytyi viholliselta vallata aseet ennen kuin voitiin ryhtyä taisteluun. Hänen kertomuksensa palautti kuulijan mieleen chouanien, Clemenceaun kotiseudun kuningasmielisten talonpoikien, nousun vallankumouksellisia vastaan lähes puolitoista vuosisataa aikaisemmin. Clemenceau lämpeni ja Mannerheim jatkoi. Hän tuli Ahvenanmaan kysymykseen ja selosti sen juurtajaksain. Clemenceau muutti mieltään ja sanoi, että hänen puheensa oli käsitetty väärin: hän ei ollut tarkoittanut sanoa, että Ruotsin piti saada Ahvenanmaa, vaan ainoastaan, että sen lailliset vaatimukset oli turvattava. Ranskan hallitus ei suinkaan ollut sitoutunut tukemaan Ruotsin pyrkimyksiä. Hän lupasi oikaista syntyneet väärinkäsitykset.

Lontoossakin Mannerheimilla samalla matkalla oli tilaisuus puhua maansa asioista vaikutusvaltaisten henkilöitten kanssa. Lontoon yliopiston professori, suomalaissyntyinen *Tancred Borenius* kuvaa Mannerheim-elämäkerrassaan erään tapauksen, joka sattuvasti osoittaa sitä taitoa, millä Mannerheim osasi voittaa ystäviä itselleen ja maalleen. Oli selvää, että Suomen entisen valtionhoitajan oli tavattava Englannin kuuluisa sanomalehtikuningas ja maan maailmansodanaikainen propagandapäällikkö, lordi *Northcliffe*, jonka suhtautuminen Suomeen ei siihen aikaan ollut erityisemmän myötämielinen. Borenius kertoo: »Järjestettiin tapaaminen, jossa minua pyydettiin olemaan läsnä, ja kaksi suomalaista vierasta ohjattiin myöhään eräänä iltana lordi

Northcliffen työhuoneeseen Carlton House Terracella. Keskustelun alkuhetkestä lähtien Gustaf Mannerheim kiehtoi isäntänsä huomion kokonaan; viimeksi mainittu kuunteli mitä jännittyneimpänä selontekoa, joka melko yksityiskohtaisesti koski Suomen vaikeuksia ja Suomen asemaa silloisissa kansainvälisissä riitakysymyksissä. Lopulta lordi Northcliffe sanoi: 'Kenraali Mannerheim, yhdessä tunnissa te olette kokonaan muuttanut käsitykseni Suomen kysymyksistä. Tästä lähtien koko vaikutusvaltani on varauksitta käytettävissänne.'»

Tältä Ranskaan ja Englantiin tekemältään matkalta, jolla Mannerheim oli, kuten mainittiin, tavannut johtavia valtiomiehiä, hän osoitti tasavallan presidentille avoimen kirjeen. Kirjeessään, joka julkaistiin myös sanomalehdistössä, hän kehoitti Suomea ottamaan osaa venäläisten emigranttien hankkeeseen Venäjän uusien vallanpitäjien kukistamiseksi. Näihin aikoihin oli kenraali *Judenitsh* aloittanut Virosta käsin hyökkäyksen Pietaria kohti, mutta se oli kohdannut vastoinkäymisiä. Kirjelmässä esitetyt ajatukset saavuttivat tosin jonkin verran vastakaikua, mutta eivät hallitustaholla, ja niin asia raukesi. Myöhempien tapausten näkökulmasta ehdotusta katsellessa on syytä myöntää, että epäilijät olivat oikeassa.

Mannerheimin elämäntyön kuvaukseen niiltä vuosilta, jotka jäävät hänen valtionhoitajakautensa ja hänen puolustusvoimien johtoon astumisensa välille, kuuluu viittaus siihen, että Mannerheim pysytettiin syrjässä niiltä

paikoilta, joille ei olisi voinut löytää hänen veroistaan miestä. Vapaussodan ylipäällikkö ei kelvannut suojeluskuntien eikä armeijan päälliköksi. Kuvaava tässä suhteessa oli seuraava vuonna 1921 sattunut tapaus.

Suojeluskuntien johdon ja hallituksen välillä oli syntynyt paha ristiriita sen johdosta, että suojeluskuntien päällikkö, eversti *Didrik von Essen* oli kieltäytynyt noudattamasta tasavallan presidentin pyyntöä erottaa Helsingin suojeluskunnan päällikkö erään tämän laatiman sanomalehtikirjoituksen johdosta. Eversti von Essen ei puolestaan itsekään suostunut pyytämään vapautustaan, jolloin presidentti Ståhlberg erotti hänet suojeluskuntien päällikön virasta. Tästä huolimatta suojeluskuntajärjestön edustajakokous asetti hänet ehdokkaaksi suojeluskuntien päällikön toimeen. Valtioneuvosto ilmoitti kuitenkin suhtautuvansa kielteisesti von Essenin ehdokkuuteen ja tasavallan presidentti asettui valtioneuvoston kannalle. Tämän johdosta suojeluskuntien uusi edustajakokous yksimielisesti päätti pyytää kenraali Mannerheimia suojeluskuntien päälliköksi. Vaalin tapahtuessa Mannerheim ei ollut Helsingissä. Saatuaan tiedon kokouksen päätöksestä hän sähkötti: »Jos suojeluskuntien valtuutetut ovat sitä mieltä, että voin olla suojeluskunnille hyödyksi, pidän kunnianani johtaa niitä sataatuhatta kansalaista, jotka ovat liittyneet puolustamaan Suomen vapautta ja laillista järjestystä.» Tasavallan presidentti ilmoitti kuitenkin puolustusministerin välityksellä suojeluskunnille, ettei hän katsonut voivansa hyväksyä Mannerheimin ehdokkuutta.

Mannerheim matkusti usein lentoteitse.

Taisteluharjoituksista Karjalassa elokuussa 1939. — Marsalkka ottaa vastaan joukkojen ohimarssin.

Mannerheim asettui asumaan Helsinkiin. Hän loi itselleen ensin Mariankadun 5:een, sitten Kaivopuistoon kodin, joka mitä parhaimmalla tavalla kuvasi isäntäänsä, sotapäällikköä, valtiomiestä ja tutkimusmatkailijaa sekä osoitti hänen harrastustensa moninaisuutta. Tähän kotiin palaamme myöhemmin. Mutta hän hankki myös kesäkodin.

Hangon edustalla, miltei mantereessa kiinni, on kaunis kalliosaari. Ollessaan eräänä kesänä Hangossa Mannerheim näki saaren ja sillä olevan huvilan. Siinä oli hänelle juuri sellainen kesäpaikka, jota hän kaipasi. Ja pian hänestä oli tullut huvilan omistaja.

Stormhällan — siksi Mannerheim risti kesäkotinsa — sai siitä lähtien useina kesinä tarjota isännälleen sitä lepoa ja virkistystä, mitä hän talvikuukausien aherruksen ja matkojen jälkeen tarvitsi.

Viehättävämpää paikkaa on vaikeata kuvitella: aava meri kolmella taholla ja mantereen puolella Hankoniemen valkea hiekkaranta. Siellä saattoi elää omaa elämäänsä ja kuitenkin tuossa tuokiossa olla muun maailman yhteydessä. Tätä yhteyttä Mannerheim vielä paransi. Hän rakennutti mantereen ja saaren väliseen salmeen penkereen ja niin voitiin autolla ajaa aivan huvilan portaitten eteen. Rakennuskin muutti muotoaan. Se korjattiin perusteellisesti ja sitä laajennettiin huomattavasti. Alakerrassa olivat salonki ja ruokasali, joista pääsi suoraan avoterassille. Yläkerrassa oli isännän vaatimaton makuuhuone sekä vierashuoneita.

Tässä ympäristössä Mannerheim viihtyi. Hän nautti

sanomattomasti meren äänistä. Päivänsä hän saattoi aloittaa pistäytymällä vilpoisiin aaltoihin. Saari kävi hänelle rakkaaksi. Hän istutti sille mäntyjä niitten puitten lisäksi, jotka saarta vanhastaan kaunistivat. Kallionkoloihin ilmestyi pian monenlaista kasvillisuutta, heleänvärisiä kukkia, alppikasveja ja saniaisia. Jokaisella kasvilla oli oma tarinansa. Mikä oli mistäkin kaukaa vartavasten saarelle tuotu. Oikeutetulla ylpeydellä Mannerheim kuljetti vieraitaan »puutarhaansa» katsomassa.

Niin, vieraat! Mannerheim tahtoi usein nähdä ystäviään Stormhällanissa. Mutta myös monet ulkomaalaiset kuuluisuudet kävivät hänen luonaan. Eräällä Suomen-matkallaan tuli Mannerheimia sinne tervehtimään Hollannin silloisen kuningattaren Wilhelminan puoliso, prinssi *Hendrik*. Yhtä mainio isäntä kuin Helsinginkodissa Mannerheim oli kesäkodissaan — ja siellä kenties vieläkin välittömämpi kuin kaupungissa.

Mannerheimin Hangon-huvila, jonka nimeen myrskysana sisältyy, sai kokea sodan myrskyn. Hangon vuokra-alueen joutuessa jatkosodassa taisteluiden pyörteeseen Stormhällan kärsi pahoja vaurioita eikä sen isäntä enää koskaan palannut kalliosaarelle kesää viettämään.

Mannerheim saattoi nyt omistautua mieliharrastukselleenkin, metsästykselle. Metsästysretket ulottuivat kolmeen maanosaan. Hänen tarkka pyssynsä kaatoi peuroja Norjan tuntureilla, vuorikauriita Alpeilla, hirviä Itä-Preussin ja biisoneja Puolan metsissä, leijonia Afrikan erämaissa ja tiikereitä Intian viidakoissa.

Monet metsästysmatkat olivat jännittäviä ja useimmat vaativat suuria ruumiillisia ponnistuksia. Joskus sattui tapaturmakin. Vakavin oli auto-onnettomuus Pohjois-Afrikan vuoristossa. Mannerheim sai reisiluunmurtuman ja joutui kahdeksi kuukaudeksi siirtomaasairaalaan hoidettavaksi. Jalan täytyi parantua ja parantua pian. Reisi pantiin vetositeeseen kaikkien lääketieteen sääntöjen mukaan, mutta sittenkin potilas epäili, ettei hoito ollut aivan niin kuin olla piti. Hän kirjoitti vanhalle ystävälleen, professori *R. Faltinille* Helsinkiin ja kuvasi tarkoin vammansa laadun. Vastauksessaan Faltin kummasteli vetositeessä käytettyjen painojen pienuutta. Saatuaan sairaalan hoitajat liittolaisikseen Mannerheim vaati yöksi suuremmat painot. Päivän ajaksi ne poistettiin, jottei lääkäriä loukattaisi. Jalka parani nopeasti.

»Ihania metsästysmaita.» Niin Mannerheim itse sanoi Intiasta, jonne hän kaksi kertaa matkusti suurriistan pyyntiin.

Vuonna 1928 hän etelästä käsin lähestyi Tibetin vuoristoseutuja, joita hänen matkansa Aasian halki kaksi vuosikymmentä aikaisemmin oli sivunnut pohjoispuolelta. Viehättävän Darjeelingin kaupungin kautta hän matkusti Sikkimin pieneen vuoristovaltioon, missä hän ampui tiikereitä, biisoneja, hirviä ja leopardeja. Suurriistaa hän sai parikymmentä eläintä. Sikkimissä hän vieraili englantilaisen upseerin, eversti *F. M. Baileyn* leirillä. Iltaisin tähtien tuikkiessa ja viidakon salaperäisesti suhistessa upseerit istuivat leirivalkean ääressä keskustellen sotakokemuksistaan.

Sikkimin pohjoisrajalla vuoristossa on suomalainen lähetysasema, jossa kolme suomalaista naista oli kauan elänyt. Kuultuaan, että Suomen vapauttaja oli metsästysmatkallaan saapunut Sikkimiin, lähetyssaarnaajat ratsastivat 50 mailin pituisen matkan pääkaupunkiin Gangtokiin tapaamaan häntä. Suureksi surukseen he sinne saavuttuaan saivat kuulla Mannerheimin jo lähteneen. Mutta silloin Sikkimin maharadsha tarjosi auton heidän käytettäväkseen ja eräällä rautatieasemalla 70 mailin päässä pääkaupungista he tapasivat Mannerheimin. Aseman pienessä odotushuoneessa tapahtui tuo harvinainen kohtaaminen.

Matkallaan, joka kesti useita kuukausia ja ulottui aina Birmaan saakka, Mannerheim sai osakseen mitä suurinta ystävällisyyttä ja vieraanvaraisuutta.

Kotimatka tapahtui laivassa Bagdadiin ja sieltä lentoteitse Sinain erämaan yli Kairoon, mistä matka jatkui Italian, Sveitsin ja Ruotsin kautta kotimaahan. Tukholmassa hän sai tilaisuuden olla läsnä ruotsalaisten vapaaehtoisten kunniaksi järjestetyssä juhlassa.

Palatessaan Mannerheim saattoi havaita, että hän oli tervetullut kotiin. Kunniakomppaniat ja sotilassoittokunnat olivat häntä vastassa ja tuhatlukuinen yleisö osoitti hänelle suosiotaan. Hänen asuntoonsa oli lähetetty suuret määrät kauniita kukkia.

Välivuosien puitteisiin kuuluu myös vapaussodan päättymisen 10-vuotisjuhla. Suomen kansa ei ollut unohtanut vapauttajaansa: sen sai Mannerheim touko-

kuun 16. pnä 1928 tuntea. Valkopukuiset lapset muodostivat kujanteen hänen lähtiessään kodistaan päivän suuriin juhlallisuuksiin, joitten kestäessä väkijoukot osoittivat kiitollisuuttaan vapaussodan ylipäällikölle.

Juhlat Helsingissä saivat erityisen loisteliaat muodot sen johdosta, että niiden ajaksi sattui Tanskan kuninkaan *Kristianin* ja prinssi *Knudin* vierailu Suomessa.

Toukokuun 16. päivän — armeijan lippujuhlapäivän — suurimmat juhlallisuudet olivat Suurtorilla, jossa kuningas, prinssi, tasavallan presidentti *Lauri Kr. Relander* ja kenraali Mannerheim seurueineen ottivat vastaan joukkojen paraatin. Suojeluskuntalaisia eri puolilta maata oli kokoontunut juhlaa viettämään ja niitten harmaapukuisissa riveissä oli paljon vuoden 1918 taistelijoita. Ohimarssin aloitti vapaussodan invaliidien 400-päinen joukko ja sitä seurasivat suojeluskuntalaiset sekä armeijamme nuoret sotilaat.

Tuon toukokuun 16. päivän yllä oli ensimmäisen toukokuun 16. päivän hohdetta.

MAANPUOLUSTUKSEN JOHTOON

UONNA 1931 Mannerheim tuli maanpuolustuksemme johtoon. Nyt hän vihdoinkin saattoi omistautua tehtävään, jossa hänen kykynsä, perusteellinen sotilaskokemuksensa ja johtajanominaisuutensa parhaiten koituivat isänmaan hyväksi. Puolustusneuvoston puheenjohtajana hän pääsi jatkamaan vapaussodan aikana ja valtionhoitajakaudellaan aloittamaansa työtä maan puolustuksen kehittämiseksi ja lujittamiseksi.

Mannerheimin kutsuminen puolustusneuvoston johtoon vaatii taustakseen lyhyen viittauksen sisäpoliitti-

siin oloihin kolmikymmenluvun taitteessa. Kommunistien toiminnan voimistuminen oli synnyttänyt vastavaikutuksen, Lapuan-liikkeen. Helsinki sai nähdä talonpoikaismarssin; tuhannet maakuntien miehet saapuivat pääkaupunkiin vaatimaan jyrkkää suunnan muutosta ja kommunistien toiminnan kertakaikkista lopettamista. Talonpoikaismarssi johti hallituksen vaihdokseen. Vanha, kokenut itsenäisyysmies Svinhufvud muodosti uuden hallituksen, joka ryhtyi toimenpiteisiin kommunismin tukahduttamiseksi. Vuoden 1931 alkupuolella oli jälleen suoritettava tasavallan presidentin vaali, jossa valituksi tuli pääministeri Svinhufvud. Hänen ensimmäisiä tehtäviään valtionpäämieheksi tulonsa jälkeen oli kutsua kenraali Mannerheim puolustusneuvoston puheenjohtajaksi. Hänen käsityksensä mukaan oli näet tälle paikalle saatava pystyvin mies.

Ennen kuin seuraamme Mannerheimia hänen uuteen virkahuoneeseensa, silloisen yleisesikunnan rakennukseen Korkeavuorenkadun varrelle, viitattakoon niihin suhteisiin, joita vapaussodan ylipäällikkö kuluneina välivuosina oli ylläpitänyt puolustusvoimiin, ennen kaikkea vapaaehtoiseen maanpuolustusväkeen.

Valtionhoitajakaudellaan Mannerheim, niin kuin näimme, laski pohjan suojeluskuntajärjestölle, ja suojeluskuntien kunniapäällikkönä hän koko ajan oli läheltä seurannut järjestön kehitystä ja kasvua maanpuolustuksen kulmakiveksi.

Suojeluskuntien rinnalle syntynyt naisten vapaaehtoinen Lotta Svärd järjestö piti Mannerheimia työnsä vii-

toittajana. Miesten lähtiessä kevättalvella 1918 maata vapauttamaan naiset kaikkialla ryhtyivät toimintaan valkoisen armeijan hyväksi. Uhrautuvan ja epäitsekkään lottatyön ohella heräsi ajatus myös naisten aseellisesta osanotosta vapaustaisteluun. Kun tätä hanketta vastustavat naispiirit olivat vedonneet ylipäällikköön, hän päämajastaan lähettämässään kirjeessä ilmaisi kantansa. Hänen seuraaviin sanoihinsa sisältyi lottatyön ohjelma: »Minä odotan Suomen naisilta apua armeijan monien kipeiden tarpeiden tyydyttämisessä, kuten sairashoidossa, vaatekappaleitten valmistuksessa, kodin ja konnun hoitamisessa ja niiden lohduttamisessa, jotka ovat rakkaimpansa menettäneet. Sotaista kamppailua rintamalla pidän sitä vastoin miehen yksinomaisena oikeutena ja velvollisuutena.» Koko lottajärjestön olemassaoloajan Mannerheim antoi varauksettoman tukensa sen työlle. Jo lottien ensimmäisillä kursseilla Artjärvellä vuonna 1922 Mannerheim vieraili, ja tältä kurssilta kerrotaan, että hän »rivimiehen» tavoin pesi ruoka-astiansa aterian päätyttyä.

Mannerheimin ja vapaussodan rintamamiesten suhteista myös muutama sana. Kun rintamamiehet vuonna 1929 perustivat Vapaussodan Rintamamiesten Liiton — nimi muutettiin vuonna 1940 Rintamamiesliitoksi —, he kutsuivat Mannerheimin liiton ensimmäiseksi kunniajäseneksi. Aivan erityisellä harrastuksella hän suhtautui entisiin aseveljiinsä, ja varsinkin hätääkärsivien rintamamiesten asia oli hänelle läheinen. Mainittakoon vain, että hänen aloitteestaan liitto perusti »Sotavanhusten

Talvisodan ylipäällikkö päämajassaan.

Summan »Mannerheim-linjaa» joulukuussa 1939.

kotisäätiön» kodin hankkimiseksi vanhoille ja sairaille vapaussotureille.

Maanpuolustusväki oli vapaussodan päivistä lähtien luonnollisestikin pitänyt Mannerheimia maan ensimmäisenä sotilaana, miehenä, jolle olisi pitänyt kuulua ei ainoastaan puolustusvoimien johto vaan myös korkein sotilasarvo. Mannerheim säilytti kodissaan tämän käsityksen näkyvääkin todistetta, kullasta, norsunluusta ja sinisestä silkistä valmistettua marsalkansauvaa, jonka maanpuolustusväki lahjoitti hänelle vapaussodan 10-vuotismuistojuhlien yhteydessä toivoen, että maan vapauttajalle jo silloin olisi suotu sotamarsalkan arvo.

Mannerheim ryhtyi koko innollaan, tarmollaan ja työkyvyllään uuteen tehtäväänsä. Hän oli hyvin perillä puolustuslaitoksen tilasta v. 1931 ylläpidettyään, kuten mainittiin, koko ajan kosketusta sekä armeijaan että vapaaehtoiseen maanpuolustusväkeen. Koulutusta oli suuresti edistetty. Aseistuksen ja varusteiden hankkiminen oli sen sijaan miltei kokonaan laiminlyöty. Nykyaikaista kalustoa, kuten panssari- ja lentoaseita, ei ollut juuri nimeksikään. Valtion perustamien muutamien sotateollisuuslaitosten tuotanto ei riittänyt tyydyttämään rauhanaikaistakaan aseiden ja ammusten tarvetta. Tällaisissa olosuhteissa Mannerheim joutui vastaamaan maan puolustusvalmiudesta. Hänen ensimmäisiä tehtäviään oli koettaa saada maan johtavat piirit tajuamaan, että maanpuolustukseen kohdistuneet laiminlyönnit oli no-

peasti saatava korjatuiksi ja puolustuslaitos siirtymään jo periaatteessa päätettyyn ns. aluejärjestelmään.

Uudistus oli aloitettava itse puolustusneuvostosta, joka jonkinlaisena neuvoa-antavana elimenä oli ollut olemassa jo vuodesta 1924. Se oli tehtävä ennen Mannerheimin varsinaista nimittämistä sen johtoon, koska aikaisemman asetuksen mukaan puolustusministeri toimi puolustusneuvoston puheenjohtajana. Uusi puolustusneuvosto perustettiin maaliskuun 11. pnä 1931 annetulla asetuksella, ja kokoonpanoltaan se oli puhtaasti sotilaallinen. Puheenjohtajan valitseminen kuului tasavallan presidentille. Puolustusneuvosto oikeutettiin ja velvoitettiin nyt tekemään puolustusvalmiuden lisäämistä koskevia esityksiä. Mannerheimin nimitys neuvoston puheenjohtajaksi merkitsi samalla sitä, että sodan sattuessa puheenjohtajan oli ryhdyttävä ylipäälliköksi. V. 1938 annetulla asetuksella puolustusneuvoston merkitystä vielä tehostettiin. Sen mukaan puheenjohtaja määrättiin kutsumalla eikä neuvoston jäsenistä.

Puolustusneuvoston keskeisimpiä kysymyksiä alkuvuosien aikana oli käydä keskeytymätöntä, mutta suurelta osalta tuloksetonta taistelua puolustusmäärärahojen lisäämiseksi. Vasta vuosi 1934 oli ensimmäinen, jolloin määrärahat sallivat suorittaa uudishankinnat alkuperäisen, sinänsä tosin riittämättömän ehdotuksen mukaisesti. Sama vuosi oli myös sikäli merkkivuosi, että aluejärjestelmä oli saatu toteutetuksi ja että kesällä pidettyjen kertausharjoitusten jälkeen kenttäarmeijaa voitiin pitää organisaatioltaan täysin mobilisaatiovalmiina.

Laiminlyötyjä aselajeja olivat erityisesti ilmavoimat. Tähän asiaan puolustusneuvoston puheenjohtaja kiinnitti huomiota tämän tästä. Entistä ponnekkaammin hän teki sen v. 1934 oltuaan kutsuvieraana Englannin ilmavoimien näytöksessä Hendonissa. Sekä näytös että sen yhteyteen järjestetty Englannin lentokoneteollisuuden tuotteiden näyttely todistivat lentoaseen valtavaa kehitystä. Matkalta palattuaan Mannerheim haastattelussaan lausui, että Suomen oli ehdottomasti sijoitettava lentoase sille kuuluvalle paikalle puolustusjärjestelmässä, varsinkin, kun se voitiin taloudellista kantokykyämme ylittämättä saavuttaa suhteellisen vähäisin aineellisin uhrauksin. Pienelle, uhanalaiselle maalle tällä aselajilla oli mitä ratkaisevin merkitys. — Seuraavana kesänä Preussin ministeripresidentti, ilmailuministeri ja siten myös Saksan ilmavoimien päällikkö *Hermann Göring* kutsui puolustusneuvoston puheenjohtajan vierailemaan maan lentokonetehtaissa. Mannerheim matkusti syyskuussa Saksaan käyden mm. Junkersin ja Heinkelin tehtaissa. Hän sai myös tilaisuuden tutustua lentäjien koulutukseen ja näki ensimmäisen kerran liitolentoa käytettävän ohjaajien koulutuksen valmistavana vaiheena. Matkallaan saamiaan kokemuksia Mannerheim selosti ilmavoimien johdolle ja sai myös Ilmasuojeluliiton mielenkiinnon heräämään tähän halpaan ja tehokkaaseen koulutusmuotoon, joten se otettiin käytäntöön. Liitolento on siitä pitäen ollut erittäin suuren harrastuksen kohteena maassamme.

Puolustusneuvoston puheenjohtaja seurasi valppaasti

suurpolitiikkaa voidakseen sen kehityksestä tehdä Suomen puolustuksen kannalta tärkeitä johtopäätöksiä. Muistelmissaan hän tavantakaa viittaa tähän kehitykseen ja nimenomaan toteaa kansainliiton heikkouden sekä sen arvovallan asteettaisen heikkenemisen. Suomessa todettiin sen seurauksena mm. olleen naapurimaamme Ruotsin puolustuspolitiikan lujittumisen, joka kenties saattaisi avata mahdollisuuden Pohjoismaiden yhteiselle puolustukselle. Mannerheim nimittää sitä »mieliajatuksekseen». Hän neuvotteli siitä tasavallan presidentin ja hallituksen kanssa. Ajatus saatettiin myös eduskunnan ja puolueiden johtavien piirien tietoon. Yleisenkin mielipiteen muokkaus oli tarpeen. Saadakseen sanomalehdistön mielenkiinnon hereille hän kutsui huomattavia lehtimiehiä kotiinsa keskustelemaan asiasta. Mannerheimin ponnistukset tuottivat tuloksia: ehdotettuaan hallitukselle Suomen virallista kannanilmaisua, pääministeri *T. M. Kivimäki* joulukuun alussa 1935 esitti lausunnon, jossa selvästi ilmaistiin maamme harras toivomus yhteistoiminnasta Skandinavian maiden kanssa Pohjoismaiden yhteisen puolueettomuuden turvaamiseksi. Se oli oleva Suomen ulkopolitiikan olennaisia tehtäviä. Tämän lausunnon eduskunta hyväksyi yksimielisesti. Mannerheim toivoi, että julistus aikanaan johtaisi osittaiseen molemminpuoliseen avunantosopimukseen kansainliittojärjestelmän puitteissa. Tämä toive ei kuitenkaan toteutunut. Ruotsin edustaja ilmoitti näet kansainliiton yleiskokouksessa 1936, että »Ruotsin hallitus ei ollut halukas tekemään sopimuksia, jotka

ylittivät peruskirjassa mainitut velvoitukset, ei sellaisiakaan, jotka rajoittuisivat alueellisiin ryhmiin.»

Kysymys Ahvenanmaan saariryhmän linnoittamisesta — sehän oli demilitarisoitu vapaussodan jälkeen — sukeltautui jälleen esille useaan otteeseen. Koska puolustuslaitteiden puuttuminen saattoi vaarantaa puolueettomuuden säilyttämisen, Mannerheim vuoden 1938 alussa antoi yleisesikunnan laatia suunnitelman Ahvenanmaan puolustamiseksi, sen linnoittamiseksi ja miehittämiseksi sekä liikkuvien merivoimien osuudeksi näissä tehtävissä. Myös kustannuslaskelmat tehtiin. Näitä suunnitelmia laadittaessa Suomen puolustusviranomaiset olivat kosketuksissa Ruotsin sotilaspiireihin, joissa niin ikään oltiin levottomia siitä, ettei Ahvenanmaata voitaisi tarvittaessa tehokkaasti puolustaa. Keskusteluja käytiin siltä pohjalta, että Suomi rakentaisi linnoituslaitteet. Ruotsin osuus rajoittuisi erinäisiin liikkuvien merivoimien toimenpiteisiin. Suunnitelmien mukaan olisi Ahvenanmaan väestön otettava osaa kotiseutunsa puolustamiseen. Sitä varten tarvittaisiin erityinen lainsäädäntö. Suomen ja Ruotsin neuvotteluissa oli saman vuoden syksyllä — Münchenin kriisin aikana — edistytty niin pitkälle, että oli päätetty yhtenäistää saariryhmän sotilaalliset suojelutoimenpiteet. Käytännöllisiin tuloksiin onnistuttiin kuitenkin pääsemään ainoastaan Ahvenanmaan linnoittamisen ja puolustamisen bilateraalisesta kysymyksestä. Tammikuussa 1939 neuvottelut siten johtivat alustavaan ns. Tukholman suunnitelmaan, jonka mukaan saariryhmän puolustus

jakautui kolmeen pääryhmään: eteläsaariston rannikkotykistöasemiin, ahvenanmaalaisten asepalveluun ja itse mantereen ilmatorjuntaan. Suunnitelman vahvistamiseksi ryhdyttiin Suomen aloitteesta neuvotteluihin Ahvenanmaan sopimuksen allekirjoittajavaltojen sekä Ruotsin pyynnöstä myös Neuvostoliiton kanssa, joka ei kuulunut niihin. Asia olisi — jos tulos olisi myönteinen — siirrettävä edelleen kansainliitolle. Kaikki muut allekirjoittajavallat hyväksyivät suunnitelman, mutta Neuvostoliitto asettui torjuvalle kannalle ja jätti kannanottonsa riippumaan siitä, olisiko Suomi valmis suostumaan sen v. 1938 tekemiin ehdotuksiin. Näihin ehdotuksiin palaamme myöhemmin. Joka tapauksessa todettakoon jo nyt, että Ahvenanmaan puolustussuunnitelmat jäivät vain suunnitelmiksi.

Mannerheim teki työtä aamusta iltaan. Varhaisen ratsastusretkensä jälkeen hän lähti yleisesikuntaan. Puolustusneuvoston puheenjohtaja ei istunut vain työpöytänsä ääressä. Hän teki tarkastusmatkoja eri puolille maata, ja kun sotaharjoituksia toimeenpantiin, hän oli usein niissä mukana liikkuen »etulinjoillakin» perehtymässä siihen tapaan, jolla nuoret asevelvolliset tai reserviläiset tehtävistään suoriutuivat.

Puolustusneuvoston puheenjohtajalle tasavallan presidentti ja hallitus uskoivat tärkeän ja kunniakkaan edustustehtävän protestanttisen maailman viettäessä marraskuun 6. pnä 1932 Lützenin taistelun ja Ruotsi-Suomen

valtakunnan kuninkaan *Kustaa II Aadolfin* sankarikuoleman 300-vuotismuistoa. Mannerheimin johtama sotilaslähetystö matkusti juhlaan. Myöskin armeija, kirkko ja ylioppilasnuoriso lähettivät edustajansa Lützenin juhlille.

Mannerheim otettiin Saksassa huomaavaisesti vastaan. Armeija oli hänen käytettäväkseen asettanut Suomen vapaussodassa olleen eversti *Nikolaus von Falkenhorstin*, hallitus taas Saksan Helsingin-lähetystössä aikaisemmin palvelleen lähetystöneuvos *Albert Duckwitzin.* Sekä Berliinissä että Leipzigissä ja taistelupaikoilla suomalainen kenraali herätti uljaalla olemuksellaan ja arvokkaalla esiintymisellään suurta ja ihailevaa huomiota. Kotimaassa taas Mannerheimin matkaa seurattiin askel askelelta, ja sen yhteydessä palautuivat mieliin suomalaisten hakkapeliittain sankariteot kolme vuosisataa takaperin.

Kun Ruotsin kruununprinssi Kustaa Aadolf oli Lützenin juhlassa esittänyt Ruotsin tervehdyksen, Mannerheim piti puheen, jossa hän lausui mm.: »Kaukaisesta Pohjolasta olemme me saapuneet Lützeniin osoittaaksemme kunnioitusta kuolemattomalle sankarille, rakastetulle kuninkaalle ja siunataksemme niitten esi-isien muistoa, jotka kylki kyljessä toveriensa ja uskonveljiensä kanssa taistelivat ja vuodattivat vertaan hänen voitollisten lippujensa alla.» Viitattuaan uskonpuhdistukseen ja sen Suomen kansalle suomaan omakieliseen Jumalan sanan julistukseen, joka antoi sille voimia pitää vuosikymmenet lippujen alla kaksikymmentätuhatta miestä ja täyttää riveihin syntyneet aukot aikana, jolloin koko

kansan väkiluku oli vain noin 300 000 henkeä, puhuja jatkoi: »Vuosisadat kiitävät ohi ja katoavat. Aika tasoittaa ja sovittaa. Hengen ja työn jättiläiset, jotka kerran ovat ohjanneet kansojen kohtaloita ja epäitsekkäästi itse uhrautuneet korkeiden päämäärien eteen, loistavat milloinkaan sammumattomien soihtujen tavoin yli pimeyden ihmiskunnan pitkällä vaelluksella kohden henkistä kasvua ja täydellistymistä. Kustaa Aadolfissa, sotapäällikössä ja valtiomiehessä, maani sivistyksen kohottajassa ja sen itäisen rajan asettajassa, kunnioittaa Suomen kansa vielä tänään miehuutta sen jaloimmassa ilmauksessa: tahdon suuruutta, ajatuksen lentoa, pyrkimysten puhtautta ja uskon nöyryyttä.» Sen jälkeen hän laski Suomen presidentin ja hallituksen seppeleen.

Lützenin ja Breitenfeldin taistelukentiltä palattuaan Mannerheim pysähtyi Berliiniin, missä presidentti von Hindenburg otti hänet vastaan. Tällöin Mannerheim Suomen puolesta esitti valtakunnan päämiehelle kiitokset siitä avusta, jonka Saksa oli antanut vapaustaistelussamme.

»Aika tasoittaa ja sovittaa.» Näitä Mannerheimin sanoja voidaan soveltaa siihen kehitykseen, joka maassamme vähitellen oli tapahtunut. Näiden sanojen lausujalla oli — se voidaan nyt asiaa kahden vuosikymmenen perspektiivissä katsellen todeta — sangen keskeinen osa kansamme eheyttämisessä. Eheyttämisajatus oli miltei »punaisena lankana» hänen monissa puheissaan. Mutta vielä enemmän kuin puheet merkitsivät teot. Manner-

Korkein sotilaallinen kunnianosoitus — presidentti Kallio kiinnittää talvisodan maineikkaan ylipäällikon rintaan 1. luokan vapaudenmitalin.

Kaatuneitten urheilijain muistokilpailuissa heinäkuussa 1940 ylipäällikkö oli läsnä.

heimin panos yhteiskunnallisen työn monilla saroilla oli ollut omansa tehokkaasti edistämään yhteisymmärryksen syntymistä eri kansankerrosten välille. Tähän puoleen hänen toiminnassaan tulemme pian.

Tässä kohden on myös paikallaan lyhyesti viitata Mannerheimin suhtautumiseen kansaa repiviin kieliriitoihin, jotka varsinkin 1930-luvun alkupuolella olivat sangen kireitä. Niillä oli sitä paitsi jossakin määrin ulkopoliittistakin merkitystä, koska ne viilensivät Suomen ja Ruotsin suhteita. Niin äidinkieleltään ruotsinkieliseen väestöön kuuluva kuin Mannerheim itse olikin, hän aina sanoi itseään suomalaiseksi (finne). Kieli ei häntä erottanut suomenkielisistä maanmiehistään. Todettakoon lisäksi — kuten myöhemmin näemme —, että hän sangen hyvin hallitsi suomen kielen ja käytti sitä mielellään, jopa pyrki vielä elämänsä loppuvuosina taitoaan kohentamaankin. Itse hän mielellään viittasi myös sukunsa traditioihin suomen kielen käytön edistämisessä tarkoittaen eritoten isoisäänsä, Viipurin hovioikeuden presidenttiä, jonka suomen kielen harrastuksista on aikaisemmin tämän elämäkerran sivuilla mainittu.

Kieliriidat, joiden haitallisista seurauksista Mannerheim oli hyvin selvillä, saivat hänet yhdessä lähimpien ystäviensä, kenraalien Ignatiuksen ja Waldenin, kanssa helmikuussa 1935 julkaisemaan Suomen kansalle osoitetun vetoomuksen, jossa he totesivat, että »kielikysymys uhkaa jakaa kansamme kahteen leiriin ja siten heikentää valtakuntaamme. Siihen, missä olemme, on historia meidät saattanut, mutta olemme vakuutetut siitä, että

hyvällä tahdolla kummaltakin puolen kielisuhteet voidaan järjestää siten, että molempien kieliryhmien oikeutetut toiveet saadaan toteutetuiksi ja että kaikki kansalaiset tuhlaamatta voimiaan voivat yhdessä kohdistaa työnsä kansamme kaikkien kerrosten hyvinvoinnin kehittämiseksi ja isänmaamme turvaamiseksi.» Lopuksi he erityisesti vetosivat aseveljiinsä — rintamamiehiin. »Muistakaamme, ettei historiamme ole lopussa. Hetki on vielä tuleva, jolloin kansamme on pakko keskittää kaikki voimansa. Suokoon Jumala, että silloin löytäisimme maassamme yksimielisen kansan.»

Vapaussodan haavat olivat todella arpeutumassa, kun kaikkialla maassa vuonna 1933 ryhdyttiin viettämään vapaussodan 15-vuotismuistojen juhlia. Nekin, jotka vakaumuksensa mukaan vuonna 1918 olivat taistelleet punaisten puolella, alkoivat tajuta, että vapaussodan tulos oli ratkaissut maan kohtalon kansalle onnellisimmalla tavalla.

15-vuotisjuhlista muodostuikin koko kansaa yhdistäviä tilaisuuksia. Tampereella ja Viipurissa, niissä molemmissa kaupungeissa, joiden valtaus oli tavallaan merkinnyt sodan ratkaisua ja joitten vapauttaminen oli myös vaatinut raskaimmat uhrit, vietettiin suurimmat muistojuhlat. Tampereella Mannerheim tervehti entisiä rintamamiehiä ja nuoria asevelvollisia lausuen mm.: »Täällä katkaistiin 15 vuotta sitten kansamme orjuuden kahleet. On tuleva päivä, jolloin tätä muistoa — talonpoikaisarmeijamme suurta urotyötä — kansa yksimielisesti kiitollisena kunnioittaa.» Ja Viipurissa, jossa juhlamieli

kohosi ehkä vieläkin korkeammalle, Mannerheim lausui rintamamiehilleen: »Karjalan pääkaupungin valloitukseen päättyi se sankaritekojen sarja, joka on oleva lapsillenne ja lastenlapsillenne todistuksena karjalaisten monista taisteluista ja heidän esi-isiensä urotöistä.»

Kauneimmat muotonsa 15-vuotisjuhla sai kuitenkin Helsingissä. Vapaussodan rintamamiehet ja sotainvalidit, joitten valtaosan muodostivat jo keski-ikään ehtineet miehet, sekä heidän rinnallaan Suomen armeijan nuoret miehet ja suojeluskuntalaiset kokoontuivat Suurtorille. Samana päivänä Kansallisteatterissa pidetyssä juhlassa Mannerheim puhui taistelutovereilleen: »Rintamamiehet! Kun tänään teitä tervehdin, ei minun tarvitse teitä kehoittaa isänmaallisuuteen ja uskollisuuteen. Sellainen kehoitus olisi loukkaus miehiä kohtaan, joiden ansiosta Suomi on valtakunta vapaitten valtakuntien joukossa. Sen sijaan toivotan teille, että pojillenne ja tyttärillenne perintönä jättäisitte sen saman hengen, joka teidät sai lähtemään vaaroihin ja rasituksiin isänmaan puolesta.» Merkittävä on varsinkin eräs puheen kohta, jossa Mannerheim kehoitti unohtamaan vuoden 1918 taisteluihin liittyneet repivät muistot. Hän lausui: »Varjelkoon kaikkivaltias, jonka kädessä kansojen kohtalot ovat, maatamme sodan koettelemuksilta. Mutta aikamme on levotonta ja uhanalaista. Meidän tulee olla valmiina. Ja kaikkien tulee olla mukana rakentamassa valtakuntaamme voimakkaaksi ja suureksi. Ojentakaamme sen tähden alttiisti veljenkäsi jokaiselle, joka tahtoo tehdä työtä ja on valmis täyttämään velvollisuutensa maansa

puolesta. Puolustustahtona ilmenevä isänmaallinen henki ja alttius täyttää rivimiehen velvollisuus silloin, kun maata on puolustettava, se on ainoa mitä vaadimme, eikä meidän tarvitse kysellä, missä hän oli 15 vuotta sitten.» Samana iltana hän toisessa juhlassa lausui mm.: »Pienen maan suurin voima on yksimielisyys. Unohtakaamme sen vuoksi riitaisuudet ja epäluottamus. Älkäämme enää tuhlatko kansakunnan voimia toisarvoisiin kysymyksiin. Me kaikki tarvitsemme toisiamme, ja suokoon Jumala, että me rinta rinnan olisimme kyllin lujia.»

Kun vapaussodan 15-vuotisjuhlat olivat ohitse ja rintamamiehet matkustaneet kotiseuduilleen, sai vapaussodan ylipäällikkö, ratsuväenkenraali, vapaaherra Mannerheim sotamarsalkan arvon. Itsenäinen Suomi oli saanut ensimmäisen sotamarsalkkansa, ja tieto siitä otettiin vastaan jakamattomalla ilolla. Sitä pidettiin ansaittuna kunnianosoituksena vapaussodan maineikkaalle ylipäällikölle ja hänen armeijallaen.

Siihen aikaan, kun Suomi kuului Ruotsin valtakuntaan, oli Ruotsi-Suomella ollut 69 sotamarsalkkaa, monet heistä suuria sotapäälliköitä, mutta toisilla ei ollut edes tilaisuutta osoittaa, mihinkä he taistelutantereilla olisivat pystyneet. Heidän joukossaan oli suomalaissyntyisiäkin miehiä. Kun Mannerheim sai sotamarsalkan arvon, saatettiin sanoa, että suuremmalle johtajalle tätä arvoa tuskin on annettu Pohjoismaissa.

Nyt oli viisi vuotta Mannerheimin kodissa ollut maanpuolustusväen antama marsalkansauva joutuva käytäntöön. Mutta vain vähäksi aikaa, sillä muutamien kuu-

kausien kuluttua Mannerheim sai tasavallan presidentin kädestä vastaanottaa toisen marsalkansauvan. Tämä »virallinen» marsalkansauva oli tehty mustasta puusta, kullasta ja norsunluusta. Ylimpänä on kultainen Suomen vaakunan leijonan yläosa miekkoineen ja käsivarsineen. Leijonan toisen käpälän alapuolella on tammenlehtien ympäröimä Mannerheim-suvun vaakuna. Sauvan sivuilla ovat maakuntien vaakunat, välikoristeinaan kuusenoksia ja takana vapaudenristi. Nämä somisteet ovat norsunluuta. Marsalkan suvun vaakunan alapuolella on hänen tunnuslauseensa. Ojentaessaan Mannerheimille sotamarsalkan arvonmerkin presidentti Svinhufvud lausui mm.: »Teidän nimenne ei historiassamme liity ainoastaan aikaisempien, loistavien suomalaisten sotapäällikköiden sarjaan, vaan se symbolisoi koko kansamme kunniakasta urotyötä, jonka merkityksestä ulkopuolella omien rajojemmekin historia tulee kertomaan ikuiseksi kunniaksi Suomen kansalle.»

Uuraan työnsä lomassa Mannerheim soi itselleen vain harvoin lomaa. Mutta syksyisin — usein parhaimpaan metsästysaikaan — hän muutamaksi viikoksi tapasi lähteä ulkomaille. Jonkin kerran, niin kuin olemme jo nähneet, hänen matkansa ulottuivat toisiin maanosiin, suurille riistamaille saakka. Väliin hän pistäytyi joksikin viikoksi Pariisiin ja Lontooseen tyttäriään tervehtimään ja tapaamaan vanhoja ystäviään. Matkoillaan hän aina käytti tilaisuutta tutkiakseen myös sotilaallisia kysymyksiä ja perehtyäkseen sotatarviketuotantoon.

Mannerheim joutui matkustamaan ulkomaille jälleen edustustehtävissäkin. Tasavallan presidentti lähetti hänet edustajakseen Englannin kuninkaan *Yrjö V:n* hautajaisiin tammikuussa 1936. Surujuhlan aattoiltana Mannerheim oli Lontooseen saapuneiden Euroopan hallitsijain ja valtionpäämiesten kanssa valtaistuimelle nousseen *Edvard VIII:n* vieraana Buckingham Palacessa. Seuraavana aamuna varhain surusaattue lähti jalkaisin liikkeelle Westminster Abbeyn edustalta Paddingtonin asemalle. Valtavat kansanjoukot olivat kokoontuneet katujen vierille osoittamaan kunnioitustaan kuolleelle kuninkaalleen. Surusaattueesta ne panivat merkille kookkaan ja ryhdikkään suomalaisen sotamarsalkan, joka oli pukeutunut univormuun ja jolla oli valkoinen turkislakki. Seuraavana päivänä Mannerheim oli jälleen kuninkaallisessa linnassa, jossa kuningas vielä kerran vastaanotti hautajaisvieraat. Uuden hallitsijankin huomiota Mannerheim oli kiinnittänyt. Useita kuukausia myöhemmin kuningas Edvard oli kertonut isänsä hautajaisvieraista puhuessaan, että syvimmän vaikutuksen häneen oli tehnyt »suomalainen kenraali». — Samalla matkalla Mannerheimin ollessa läsnä jossakin tilaisuudessa yksi Englannin sotamarsalkoista kääntyi läsnäolleitten suomalaisten puoleen ja lausui: »Oletteko Suomessa selvillä siitä, että teillä sotamarsalkassanne on ei ainoastaan etevä ja loistava sotapäällikkö vaan myös taitava valtiomies?»

Samana vuonna Mannerheim oli syyskuussa uudelleen Englannissa, nyt maan hallituksen kutsumana. Mannerheim otettiin vastaan mitä huomaavaisimmin.

Hänen käytettäväkseen oli asetettu mm. kenraali, Sir *George Macdonogh*, maailmansodan tunnettuja englantilaisia sotapäälliköitä ja Suomen ystävä. Hän oli siihen aikaan Anglo-Finnish Societyn puheenjohtajana ja hänen suhteistaan maahamme mainittakoon, että hänen puolisonsa, o.s. Borgström, on isänsä puolelta suomalainen. Toinen suomalaisen vieraan seurueeseen kuulunut kenraali oli Sir *Walter Kirke*. Kolmaskin nimi on mainittava, ulkoasiainministeriön pohjoismaisen osaston virkamies *George Vereker*, joka myöhemmin toimi Englannin lähettiläänä maassamme siihen saakka, kun Suomi katkaisi diplomaattiset suhteensa Englantiin vuonna 1941. Hallitus tarjosi Mannerheimille päivälliset Lancaster Housessa, jossa kaikkein arvokkaimmat hallituksen vieraat otetaan vastaan. Sotaministeri *A. Duff Cooper* toimi isäntänä ja piti vieraalleen puheen, josta Mannerheim on sanonut, että hänelle pidetyistä monista puheista se oli kauneimpia. Vierailun aikana Suomen lähettiläs *Georg Gripenberg* järjesti Mannerheimin kunniaksi suuret päivälliset Claridgen hotellissa. Vieraitten joukosta mainittakoon ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö, silloinen sir, sittemmin lordi *Robert Vansittart*, joka päivällisillä tiedusteli isännältä Mannerheimin ikää. »Kuinka vanhan hänen arvelette olevan?» vastasi Gripenberg. »Ehkäpä vähän vanhempi kuin minä.» Sir Robert oli silloin 54 vuoden ikäinen ja Mannerheim 69-vuotias.

Matkallaan Mannerheim oli saapuvilla Salisburyn tasangolla järjestetyissä tankkiharjoituksissa ja kävi useissa

sotatarviketehtaissa. Englannin lehdet omistivat vierailulle suurta huomiota, jopa marsalkka oli joutunut pakinoitsijainkin palstoille huhun johdosta, että hän oli saanut ruokamyrkytyksen. Kronikoitsija sanoi huhun »herjaavan hallituksen vieraanvaraisuusrahastoa».

Virallisen vierailun jälkeen Mannerheim matkusti Northumberlandiin ja Skotlantiin ollen mm. kauppaministeri, lordi *Runcimanin* vieraana. Edinburghissa hän tutustui War Memorialiin, yhteen kauneimmista maailmansodan muistomerkeistä ja niin perusteellisesti, ettei hänen isäntänsä koskaan ollut nähnyt kenenkään ulkomaalaisen osoittavan sitä kohtaan sellaista mielenkiintoa.

Kaksi vuotta myöhemmin, marraskuussa 1938, Mannerheim jälleen oli Englannissa. Hänen matkansa oli sillä kertaa epävirallinen, mutta käynti Lontoossa ei mennyt huomiotta. Niinpä ulkoministeri, lordi *Halifax* tarjosi hänelle lounaan kodissaan Eaton Squarella.

Vuoden 1936 lopulla Mannerheim uudelleen lähti Intiaan saadakseen jälleen metsästää »ihanilla metsästysmailla». Hänen matkansa määränä oli nyt Nepalin kuningaskunta Himalajan rinteellä. Nepal on ihmeellinen ja eristetty maa. Kukaan ei sinne pääse muutoin kuin maharadsha *Joodha Shumshere Jung Bahadur Ranan* erikoisluvalla. Eurooppalaiset urheilumetsästäjät ovat tosin saaneet metsästää Nepalin eteläosien metsissä, mutta vain hyvin harvojen on sallittu matkustaa maan sisäosiin. Jos tahtoi päästä pääkaupunkiin, Katman-

Ylipäällikön seppele Ässä-rykmentin sankarivainajien muistomerkille lokakuussa 1940. — Helsingin asevelipiirin sankarivainajien muistojuhlasta Kansallisteatterissa 19. 5. 1941. Pääministeri Rangel, Suomen Marsalkka, presidentti ja rouva Ryti.

Ylipäällikkö ja talvisodan sotasokea, joka juuri on saanut opaskoiran.

Ylipäällikkö tervehtii »sankariarmeijansa valioita» Sotainvaliidien Veljesliiton perustavassa kokouksessa Jyväskylässä kesällä 1940.

Marsalkka kiittää talvisodan Amerikan-suomalaisia vapaaehtoisia pääjoukon lähtiessä kesällä 1940.

duun, täytyi kulkea määrättyjen seutujen kautta. Ainoa poikkeus tästä oli myönnetty Mannerheimin ystävälle, eversti Baileylle, joka nyt oli Britannian lähettiläänä Nepalissa. Suomalaiselle marsalkallekin, jonka maine oli ehtinyt Himalajan rinteille saakka, tämä salaperäinen maa avautui.

Englannin lähettiläs viettää talvikuukaudet vuoristoleirillä. Tammikuun alussa Mannerheim saapui eversti Baileya tapaamaan. He metsästivät ahkerasti ja jälleen he, niin kuin kahdeksan vuotta aikaisemmin, istuivat iltaisin leirivalkean ääressä. Eräänä päivänä Mannerheim sai maharadshalta kutsun saapua hänen leirilleen. Kaukaisen vieraan kunniaksi järjestettiin tiikerinmetsästys, joka nepalilaiseen tapaan suoritettiin norsujen avulla. Satakunta norsua »piirittää» tiikerien asuinsijoja. Kehä supistuu supistumistaan ja lopulta saalis on aseen kantaman päässä, ja norsun selässä olevalta lavalta metsästäjä kaataa viidakkojen kuninkaan. Mannerheim ampui useita tiikereitä. Yksi niistä oli jättiläismäinen otus: vain kerran aikaisemmin oli Nepalissa kaadettu vieläkin suurempi. Paluumatkallaan Baileyn leirille Mannerheim ampui ison pythonkäärmeen, krokotiilin, useita suohirviä, jopa tiikerinkin.

Helmikuun puolivälissä Mannerheim vieraili Katmandussa. Matka sinne oli äärimmäisen vaivalloinen: tiettömiä vuoristoja oli kuljettava osaksi pienten vuoristohevosten selässä, osaksi jalan. Nepalin pääkaupungissa Mannerheim otettiin juhlallisesti vatsaan. Tässä ihmeellisessä kaupungissa hän tapasi maharadshan, joka osoitti

hänelle mitä suurinta vieraanvaraisuutta. Mannerheim puolestaan palkitsi sen antamalla maharadshan puolisolle Suomen Punaisen Ristin ansiomerkin. Tämä ei unohtanut ystävällisyyttä ja Suomen jouduttua talvisotaan maharadshan puoliso lahjoitti varoja Punaiselle Ristillemme lääkkeitten ja sideaineitten ostoa varten.

Nepalista Mannerheim matkusti Intiaan ja sieltä laivassa Eurooppaan mukanaan uljaita tiikerinnahkoja ja muita metsästysmatkan voitonmerkkejä. Hän palasi kotiin parhaiksi 70-vuotissyntymäpäiväänsä viettämään.

70-vuotispäivänään Mannerheim sai vastaanottaa koko kansan kunnioituksen, kiitollisuuden ja ihailun ilmaukset. Kesäkuun 4. päivä 1937 oli suuri juhlapäivä, jonka viettoon kaikki kansankerrokset ottivat osaa. Tasavallan presidentti, maan hallitus, puolustusvoimat, sivistysjärjestöt, talouselämä, yhteiskunnallisen työn eri aloilla toimivat ja maan nouseva nuoriso omistivat onnittelunsa ja lahjansa vapauttajalle. Valkopukuiset neitoset sirottivat kukkia Mannerheimin tielle hänen lähtiessään kotoaan päivän suureen juhlaparaatiin Suurtorille, minne jälleen hänen armeijansa edustajat vuodelta 1918 maan kaikilta kulmilta olivat kokoontuneet ja missä puolustusvoimien johtajan juhlintaan ottivat osaa myös armeija ja suojeluskunnat sekä Lotta Svärd järjestö. Riemuitsevat yleisöjoukot tervehtivät Mannerheimia katujen vieriltä ja paraati muistutti muodoiltaan ensimmäisen toukokuun 16. päivän, vapaussodan päättymispäivän,

suurta juhlaa. Juhlapäivän iltana oli Messuhallissa kansalaisjuhla, jossa lähes 10 000 kansalaista osoitti kunnioitustaan Mannerheimille. Onnitteluja tulvi sotamarsalkalle myös ulkomailta. Seuraavana iltana pidettiin hänen kunniakseen suuret kansalaispäivälliset hotelli Seurahuoneessa.

Tultiin vuoteen 1938, vapaussodan 20-vuotismuistojen juhlavuoteen. Valkoinen armeija kokoontui jälleen ja juhlat olivat suuria, yhdistäviä tilaisuuksia. Kaksikymmentä vuotta olivat yhdistäneet kansan, merkinneet maalle rauhallista ja määrätietoista rakennustyötä. Kaikilla aloilla oli tapahtunut meitä itseämme ilahduttava ja koko sivistyneessä maailmassa huomiota herättänyt kehitys. Suomi oli — siltä näytti — kulkemassa onnellista tulevaisuutta kohti. Mannerheim saattoi Tampereella pidetyssä muistojuhlassa todeta, että »uuttera luomistahto on pystynyt tasoittamaan sodan jäljet niin, että taistelutantereet tänään jälleen vihannoivat ja lupaavat uusia satoja». Mutta muistoihin liittyvää opetusta ei pitänyt unohtaa. Viipurissa Mannerheim puheessaan lausui: »Velvoittakoot nämä uljaat muistot vastaisuudessakin valppauteen ja valmiuteen, menköön isiemme soturihenki perintönä tuleville sukupolville.»

Tampereella ja Viipurissa Mannerheim ja hänen rintamamiehensä olivat joutuneet suurten kansanjoukkojen riemuitsevan juhlinnan kohteiksi. Helsingissä pidetyistä vapaussodan 20-vuotisjuhlista muodostui varmaankin ulkonaisilta muodoiltaan loistavimmat, mitä meillä koskaan on vietetty. Tuhannet rintamamiehet olivat taas

koolla ja heidän kanssaan juhliin ottivat osaa myös armeija ja vapaaehtoinen maanpuolustusväki. Aamupäivällä oli Suurtorilla juhlaparaati ja iltapäivällä hallituksen järjestämä juhla vastavalmistuneella Stadionilla. Mannerheimin astuessa ruohokenttää kutsuvierasparvekkeelle seurassaan suomalaisia ja ulkomaalaisia vapaussodassa olleita upseereita yleisö puhkesi raikuviin suosionosoituksiin, jotka eivät lainkaan olleet loppua. Ja kun Mannerheim hetkeä myöhemmin nousi puhumaan, hän ei riemuhuudoilta tahtonut päästä puhettaan alkamaan.

Mannerheimin Stadionin juhlassa pitämästä puheesta lainattakoon seuraava ote, joka sitä myöhemmin lukiessa tuntuu kuin antavan aavistuksen siitä, ettei vaara ollut ohi. Mutta siihen sisältyy myös varmuus siitä, että mitä kohtalolla olikin maamme varalle, kansa yksimielisenä oli nouseva vaaraa torjumaan. Mannerheim lausui: »On ollut ilahduttavaa nähdä, miten viime aikoina kahdessa laajakantoisessa valtakunnan turvallisuutta koskevassa päätöksessä kansamme on voinut saavuttaa yksimielisyyden, sekä myös todeta, miten puolustustahto on samalla kasvanut. Toinen näistä päätöksistä tehtiin silloin, kun ulkomaan asioittemme johtoa varten oli määrättävä varma suunta ja päätettävä Suomen liittymisestä pohjoismaiseen puolueettomuusryhmään, toinen nyt viimeksi, kun oli myönnettävä suurempi määräraha kuin milloinkaan ennen tätä puolueettomuutta turvaavaa varustussuunnitelmaa varten. — Nämä kaksi suurta päätöstä ovat panneet koetukselle kansamme kyvyn yhtyä suurissa asioissa; ne todistavat, että — vaikkakin muuten

olisi eriäviä mielipiteitä ja vastakkaisia pyrkimyksiä — me voimme kuitenkin löytää toisemme ja päästä yhteisiin päätöksiin ja tekoihin silloin, kun valtakunnan turvallisuus ja puolustus ovat kysymyksessä. Tämä tietoisuus oikeuttaa meitä katsomaan toiveikkaina tulevaisuuteen, sillä eheä rintama kansan elintärkeissä kysymyksissä ja jokaisen yksilön uuttera työ ne yhdessä tekevät meistä henkisesti ja aineellisesti voimakkaan lännen etuvartion Pohjolassa.»

Mannerheim oli puheessaan osunut oikeaan sanoessaan, että »me voimme kuitenkin löytää toisemme». Vain pari kuukautta Stadionin juhlan jälkeen sosiaalidemokraattisen puolueen johtaja ja silloinen valtiovarainministeri *Väinö Tanner* eräässä puheessaan lausui sanoja, joita on suorastaan pidetty käännekohtana puolueen asennoitumisessa vuoden 1918 tapahtumiin ja erityisesti vapaussodan ylipäällikköön ja joille on annettu vieläkin suurempi merkitys: niitä on pidetty ensimmäisenä porvarillisten ainesten ja sosiaalidemokraattien yhteisymmärryksen merkkinä. Tanner lausui tällöin mm.: »Epäilemättä meidän maamme työväestö teki suuren erehdyksen ryhtyessään kansalaissotaan. Työväenluokka mieluummin unohtaisi senaikaiset tapaukset. Se on oppinut ajattelemaan niitä murhenäytelmänä, jollaisia luonnossa ja historiassa sattuu useinkin. Tuosta tietoisuudesta lähtien on myös kadonnut katkeruus tuon sodan voittajaa, valkoista kenraalia Mannerheimia kohtaan. Työväestö on sittemmin joutunut osoittamaan hänelle tunnustusta monien hänen viimeksi kuluneiden

vuosien aikana lausumiensa miehekkäiden sanojen johdosta. Se on ymmärtänyt, että hän suorittaessaan tehtävänsä täytti velvollisuutensa sotilaana.»

Siitä hetkestä lähtien, jolloin Mannerheim oli tullut puolustusneuvoston puheenjohtajaksi, hän oli keskeisiä henkilöitä ei ainoastaan armeijan piirissä vaan julkisessa elämässä yleensäkin. Oli itsestään selvää, että hän joutui erittäin läheisesti seuraamaan niin sisä- kuin ulkopolitiikkaakin. Valtiomiehen valppaudella hän käytti jokaista tilaisuutta hankkiakseen itselleen ensikäden tietoja kaikista oleellisista ja asioiden kulkuun vaikuttavista tekijöistä. Olemme seuranneet Mannerheimia monille matkoille, joilla usein oli tärkeän edustustehtävän luonne ja jotka siten saattoivat hänet kosketukseen johtavien poliitikkojen ja yleensä määräävien piirien kanssa.

Kotimaassa Mannerheim 1930-luvulla oli usein nähty vieras diplomaattipäivällisillä, ja hän itsekin kutsui ulkovaltojen lähetystöjen päälliköitä luokseen. Kutsua noudatettiin erityisen mielellään. Isäntä valitsi pöytäseuran siten, että aterian aikana saatettiin todella vaihtaa mielipiteitä tärkeistä kysymyksistä. Suinkaan halveksittavia eivät myöskään olleet pöydän antimet. Eräs Suomessa kauan ollut diplomaatti toteaa muistelmissaan, että »korkeimman luokan vieraanvaraisuutta tarjosi marsalkka Mannerheim» ja että hänelle »tuotti erikoista iloa harvinaisten ruokien tarjoaminen vierailleen».

Tullessaan puolustuslaitoksemme johtoon Manner-

heim oli, niin kuin näimme, selvillä niistä vaatimuksista, jotka armeijalle ja sen aseistukselle oli asetettava, jotta armeija vaaran tullen kykenisi turvaamaan maan vapauden. Hän joutui usean kerran asettamaan koko arvovaltansa vaakalaudalle saadakseen perushankintasuunnitelmat nopeasti toteutetuiksi. Kesäkuun puolimaissa 1939 hän katsoi parhaimmaksi vetäytyä syrjään ja pyytää vapautusta puolustusneuvoston puheenjohtajan tehtävistä. Kun hallitus tällöin lupasi ratkaista puolustuslaitosta koskevat esitykset toivottuun suuntaan, Mannerheim peruutti eronpyyntönsä.

Puolustusneuvoston puheenjohtajana Mannerheim joka tapauksessa suoritti suurtyön, jonka tulokset näyttäytyivät talvisodassamme ja sitä seuranneessa taistelussa. Tehtävä puolustuslaitoksemme johdossa oli hänelle itselleen mitä läheisin. Sen hän puki sanoiksi eräässä puheessaan 70-vuotispäivänään. Hän lausui mm.: »Minun on suotu vielä nyt, vieraille mailla vietetyn vaiherikkaan sotilaselämän jälkeen, auringon jo lähestyessä laskuaan, omistaa voimani oman isänmaani palvelukseen sen pyramidin huipulla, jonka puolustuslaitoksemme muodostaa. Tämä on totisesti onni, jolle vanhana soturina osaan antaa arvoa. Sotilaan ammatin tarjoamat mahdollisuudet saavuttaa sotaista kunniaa eivät houkuttele sitä, joka on nähnyt sodan kauhujen huuhtovan yli monien maiden ja viimeksi yli oman maan, mutta kotoisen konnun puolustaminen on korkein velvollisuus ja suurin kunnia, mikä voi tulla ihmisen osaksi. Siinä on vanhan sotilaan onni.»

YHTEISKUNNALLISTA RAKENNUSTYÖTÄ

ON VARMAAN harvinaista, kenties ainoalaatuistakin, että elämänsä keskipäivään ehtinyt, vieraassa maassa aivan muunlaisissa toimissa nimen itselleen hankkinut ja omassa maassa ratkaisevasti kansansa kohtaloihin vaikuttanut mies myös suorittaa yhteiskunnallisen uudistajan ja tienviitoittajan tehtävän. Mannerheim oli tässäkin suhteessa poikkeuksellisten mittojen persoonallisuus.

Jouduttuaan vapaussodan jälkeen moniksi vuosiksi syrjään puolustuslaitoksen johdosta ja yleensä virallisista tehtävistä Mannerheimille jäi aikaa omistaa voimansa

Suomen Marsalkka onnittelee 20 vuotta täyttävää lastensuojeluliittoaan 4. 10. 1940.

Suomen Marsalkka saapuu Suomen Punaisen Ristin invaliidisairaalan vihkiäisiin 4. 10. 1940.

Marsalkka palaa Ruotsista toukokuussa 1941.

Ylipäällikkö päämajassaan v. 1941.

työhön, joka todella ensi silmäykseltä saattoi näyttää vieraalta sotilaalle, mutta joka sittenkin juuri hänenlaiselleen henkilölle oli läheistä. Hän oli nähnyt sotien kauhut ja niiden tuottamat kärsimykset, jotka eivät kohdistu läheskään yksinomaan taisteleviin armeijoihin, vaan jotka miltei luonnonlakien välttämättömyydellä levittävät hätää ja puutetta rintamien taaksekin, siviiliväestön keskuuteen.

Vapaussodan päivistä lähtien Mannerheim määrätietoisesti työskenteli nousevan polven, sairaiden ja puutteessa olevien sekä sotainvalidien hyväksi. Tähän työhön häntä kannusti lämmin myötätunto hätään joutuneita kohtaan, mutta tuskin erehtyy, kun sanoo sen vaikuttimena olleen myös hänen tietoinen pyrkimyksensä toimia itse ja saada muut mukaan työhön kansan eheyttämiseksi päämääränä itsenäisyytensä arvoinen kansakokonaisuus. Jo usein aikaisemmin on viitattu hänen puheisiinsa, joissa hän korosti tämän seikan merkitystä. Todettakoon vielä kerran hänen vuoden 1918 katkerien kokemusten jälkeen ehkä selvemmin kuin kenenkään muun käsittäneen, että ensimmäinen ja tärkein tehtävä oli rakentaa sisäistä sopusointua ja rauhaa ja sille perustaa Suomen kansan tulevaisuus.

»Teidän, nuorten, on tulevaisuus», toistui usein valtionhoitaja Mannerheimin puheissa lapsille ja nuorisolle. Mutta heistä oli maan tulevaisuutta silmälläpitäen myös kasvatettava ruumiiltaan ja sielultaan terveitä kansalaisia. Tämän päämäärän saavuttamiseksi tarvittiin laki-

sääteisen toiminnan lisäksi vapaaehtoista työtä, ja siihen oli mahdollisimman laajat piirit saatava mukaan.

Jo valtionhoitajakaudellaan Mannerheim vapaussodan syttymisen ensimmäisenä vuosipäivänä oli varannut melkoisen summan silloista rahaa niitten turvattomien lasten huoltoon ja kasvatukseen, jotka sodan takia olivat menettäneet huoltajansa riippumatta siitä, millä puolella nämä olivat taistelleet. Hänen tarkoituksenaan ei silloin ollut ainoastaan avustaa sodan jälkeisen ajan polttavimman kysymyksen — sodan haavojen parantamisen — ratkaisua, vaan yleensä vetää kansalaisia määrätietoiseen työhön niiden kovaosaisten kohtalon lieventämiseksi, joiden hätä, niin kuin hän sanoi, »näytti suurimmalta, kärsimykset ansaitsemattomimmilta ja onnettomuus raskaimmalta kantaa».

Lokakuun 4. pnä 1920 Mannerheim kutsui kotiinsa — se sijaitsi siihen aikaan Mariankadun varrella — joukon kansalaisia pohtimaan kysymystä »liiton perustamisesta Suomen lasten suojelemiseksi ja huoltamiseksi». Tässä tilaisuudessa syntyi järjestö, jolle perustajan mukaan yksimielisesti annettiin nimeksi Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Seuraavana päivänä Mannerheim vetosi Suomen kansaan. Liiton tarkoitus oli työskennellä niin, että »jokainen Suomen lapsi äidinkohdusta asti ja koko kasvuaikansa saa oikeutetun osansa siitä hellyydestä ja huolenpidosta, joka yksinään voi laskea pohjan nuorten kehitykselle hyviksi ja hyödyllisiksi kansalaisiksi». Päämääränä oli oleva »uuden yhteiskunnan rakentaminen, jonka kansalaiset ovat ruumiillisesti

ja siveellisesti terveitä, jossa vallitsee suurempi ymmärtämys kansanluokkien välillä ja jossa onnellisen kehityksen edellytykset ovat nykyistä suotuisammat.»

Mannerheim-liiton syntysanojen lausuja valittiin perustavassa kokouksessa liiton kunniapresidentiksi ja hänen henkilökohtaisella johdollaan työ alkoi. Jopa kansliakin sijoitettiin aluksi hänen yksityisasuntoonsa. Toiminta ulotettiin ripeästi kaikkialle maahan. Ensimmäisen varsinaisen työvuoden lopussa paikallisosastojen luku oli 32 ja seuraavien vuosien kuluessa perustettiin melkeinpä maamme jokaiseen kuntaan osasto, joka kokoaa paikkakunnan vapaaehtoiset voimat lastensuojelu-, nuorisonhuolto- ja kansanterveyden kohottamistyöhön.

Monessa suhteessa liiton oli aloitettava aivan alusta. Jopa työvoimakin oli koulutettava. Sen vuoksi sairaanhoitajia lähetettiin aluksi Berliiniin ja sittemmin Punaisen Ristin yhdistysten liiton kansainvälisille sairaanhoitajakursseille Lontooseen perehtymään terveydenhuoltotyöhön. Ennen pitkää liitto ryhtyi järjestämään erikoiskursseja terveydenhuoltotyön toimialakseen valitseville sairaanhoitajille. Liitto ylläpiti näitä kursseja vuosikausia, kunnes valtio saattoi jatkaa tätä tärkeätä koulutustoimintaa. Terveyssisarista tuli kansanterveyden kohottamistyön iskujoukko. Vapaaherratar Sophie Mannerheimin vapaussodan aikana perustamaan ja liitolle siirtyneeseen Lasten Linnaan Helsingissä sijoitettiin taas lastenhoidon opetuslaitos, jossa koulutettiin lastenhoitajia. Sen seinien sisäpuolella alkoi toimintansa las-

tenhoidon neuvola, jossa suoritettu työ on ollut esikuvana sadoille maahan myöhemmin perustetuille neuvoloille. Niiden toimintaohjelmaan on liitetty myös äitiyshuoltotyö. Talvisodan ja jatkosodan jälkeen neuvolatoiminta huomattavasti laajeni, sillä ymmärrettiin, että jokainen lapsi oli pelastettava rakentamaan maan tulevaisuutta. Erittäinkin rajaseudulle perustettiin uusia neuvoloita ja terveystaloja: osa ulkomailta saatuja lahjavaroja käytettiin täten pysyvällä tavalla nousevan polven parhaaksi.

Neuvolat ovat luoneet pikkulasten terveelle kehitykselle pohjan, jolle Mannerheim-liiton monet työmuodot nuorisoa silmälläpitäen rakentuvat. Alusta pitäen toiminta ulotettiin myös leikki-ikäisiin ja koulunuorisoon. Liitto on luonut kouluhoitaja-, koululääkäri- ja kouluhammaslääkärilaitokset, jotka nyt toimivat lakisääteisellä pohjalla valtion ja kuntien tuen varassa.

Mannerheim-liitolla on sitä paitsi ollut annettavaa sille nuorisolle, joka lopettelee koulunkäyntiään astuakseen elämänkouluun. Se on silläkin tavoin tahtonut toteuttaa perustajansa sille viitoittamaa ohjelmaa. Nuorisonhuoltotyönkin alalla se on antanut herätteitä usealle toimintamuodolle. Mainittakoon erityisesti hyvin vilkkaaksi kehittynyt työ nousevan polven ruumiillisen kunnon kehittämiseksi. Liitto on järjestänyt kesäisin uinninopetusta sekä toimeenpannut uinti- ja urheilukilpailuja ja talvella hiihtokilpailuja. Tälläkin työsaralla on liiton täytynyt kouluttaa työvoimaa. Se on järjestänyt kesäkaitsija- ja uinninopettajakursseja, viimeksi mainittuja

yhdessä Suomen Uimaliiton kanssa. Monet liiton osastot ylläpitävät vilkasta kerhotoimintaa, jonka välityksellä varhaisnuorisolle tarjoutuu tilaisuus hyvään ja hyödylliseen ajanvietteeseen.

Sivuutettakoon Mannerheim-liiton monet muut työmuodot, mutta mainittakoon vielä pari sotien synnyttämää: sotakummitoiminta ja kummikuntaliike.

Talvisodan jälkeen Mannerheim, tietäen ne suuret vaikeudet, joihin kaatuneiden perheet olivat joutuneet, kehoitti lastensuojeluliittoaan kohdistamaan toimintansa erityisesti tuen tarpeessa oleviin sotaorpoihin hankkimalla heille kummeja, jotka määräsummalla avustaisivat suojattejaan. Mannerheim-liiton sotakummivaliokunta on pitänyt kortistoa maan sotaorvoista ja sen välityksellä on kymmenilletuhansille sotaorvoille hankittu erittäin tervetullutta apua. Sotaorpomme ovat saaneet kummeja paitsi omasta maasta myös monista muista maista, eritoten Ruotsista, Tanskasta, Sveitsistä ja Yhdysvalloista.

Kummikuntaliike taas on tähdännyt taloudellisen tuen hankkimiseen ulkomailta lastensuojelutyöhön. Sen välityksellä on maahamme saatu hyvin tuntuvia rahasummia, jotka on käytetty varsinkin lastenhuoltolaitosten perustamiseen. Kummikuntaliike on vähitellen muuttanut muotoa ja sen tärkein merkitys tällä haavaa on ystävyyssuhteiden ylläpitäminen suomalaisen ja ulkomaisen kummipaikkakunnan kesken. Se on lähentänyt Pohjolan veljeskansoja toisiinsa.

Suomen Marsalkan henkilökohtainen työpanos varsinkin Mannerheim-liiton alkutaipaleella oli ratkaisevaa laa-

tua. Hänelle ominaisella järjestelmällisyydellä ja perinpohjaisuudella hän syventyi lastensuojelukysymyksiin. Mannerheim-liiton kunniapresidenttinä hän kiinteästi otti osaa työn johtoon. Liiton liittoneuvoston kokouksissa hän teki aloitteita ja suunnitteli uusia työmuotoja. Myös Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajana hän vaikutti Mannerheim-liiton kehitykseen, sillä vuodesta 1925 lähtien liitto neljännesvuosisadan kuului Suomen Punaiseen Ristiin sen lastensuojelu- ja kansanterveysosastona.

Kahden vuosikymmenen ajan — aina talvisotaan saakka — Suomen Marsalkka henkilökohtaisesti otti osaa Mannerheim-liiton johtoon. Sotavuosina hän kiinteästi seurasi sitä ja halusi saada tietoja työstä. Erityisesti on mainittava, että hän talvisodan aikana kehoitti liittoa suunnittelemaan toimenpiteitä työn laajentamiseksi, jotta nuoretkin saataisiin mukaan tuotantotaisteluun. Elämänsä ehtoopuolella hän saattoi iloita monista uusista ja huomattavista saavutuksista lastensuojeluliittonsa työsaroilla, ennen kaikkea uuden Lasten Linnan valmistumisesta Helsinkiin vuonna 1948. Sen rakennusrahasto oli pantu hänen toimestaan alulle jo miltei kaksi vuosikymmentä aikaisemmin.

Mannerheim-liitto on maassamme osaltaan aikaansaanut mullistavan käänteen yleisessä käsityksessä lastensuojelun merkityksestä ja yksityistenkin suhtautumisessa lapseen ja sen oikeuksiin. Se on kyennyt vetämään kymmenettuhannet lastensuojelutyöhön ja sitä voisi miltei kutsua kansanliikkeeksi. Sen avulla lukemattomat

lapset ovat saaneet osakseen hellyyttä ja huolenpitoa, niin kuin liiton perustaja oli toivonut. Sillä on varmaan myös osuutensa sen ruumiillisen kunnon kehittämisessä, joka antoi leimansa suomalaiselle sotilaalle talvisodan ja jatkosodan ankarissa taisteluissa.

Sisareltaan, vapaaherratar Mannerheimilta lastensuojeluliiton kunniapresidentti sai Mannerheim-liiton alkutaipaleella arvokasta ja ymmärtämyksellistä tukea pyrkimyksilleen. Kun Sophie Mannerheim vuoden 1928 alussa kuoli, merkitsi hänen poismenonsa Mannerheimille paitsi sisaren myös hyvän työtoverin menetystä.

Sotanäyttämöillä Mannerheim oli oppinut antamaan arvoa Punaisen Ristin toiminnalle. Hänen ensimmäinen kosketuksensa Suomen Punaiseen Ristiin oli tapahtunut Venäjän-Japanin sodan aikana, jolloin hän itse oli korvatulehduksen vuoksi joutunut sen ambulanssiin hoidettavaksi. Ambulanssin ylilääkärinä oli tällöin hänen koulutoverinsa, professori Faltin.

Vuonna 1922 Mannerheim professori Faltinin pyynnöstä suostui ottamaan vastaan Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajan tehtävän. Se oli käännekohta yhdistyksen toiminnassa. Punainen Risti oli tosin toiminut maassamme jo vuodesta 1877 lähtien, mutta maan valtiollisesta asemasta johtui, että sen toiminta oli ollut rajoitettua ja supistunut etupäässä ambulanssien lähettämiseen Venäjän käymiin sotiin eikä se edes vapaussodan aikana voinut tehokkaasti tukea juuri perustettua armeijan sotalääkintälaitosta, sillä sen varas-

tot olivat vihollisen haltuun jääneessä Etelä-Suomessa. Kun maan vapaus oli saavutettu ja itsenäisyys lujitettu, Suomen Punainen Risti ryhtyi toimenpiteisiin saattaakseen sääntönsä yhdenmukaisiksi voimassaolevien kansäinvälisten säännösten kanssa. Vuonna 1920 se tunnustettiin Genèvessä kansalliseksi yhdistykseksi ja otettiin seuraavana vuonna Punaisen Ristin yhdistysten liiton jäseneksi.

Mannerheimin ensimmäisiä tehtäviä oli uusia yhdistyksen hallinto- ja toimeenpanoelimet. Tutustuakseen Punaisen Ristin tehtäviin sodan ja rauhan aikana hän matkusti Genèveen, minne hänet oli kutsuttu Suomen yhdistyksen puheenjohtajana ottamaan osaa Punaisen Ristin yhdistysten liiton kokoukseen. Sieltä hän palasi Ruotsin kautta luodakseen pohjan kahden Pohjolan maan Punaisen Ristin yhdistysten läheiselle ja luottamukselliselle yhteistoiminnalle. Hän asetti kaksi toimikuntaa, joista toisen tehtävänä oli laatia Punaisen Ristin toimintaohjelma sotavalmiutta silmälläpitäen, toisen taas hahmotella yhdistyksen rauhanaikaiset tehtävät. Molempien toimikuntien työtä hän johti itse ja pian Suomen Punaisen Ristin tuleva työ oli viitoitettu.

Toimintansa lähtökohdaksi Punainen Risti tarvitsi oman sairaalan. Maan viettäessä vuonna 1928 vapaussotansa 10-vuotisjuhlaa Mannerheim vetosi kansaan kehoittaen sitä »ikuistamaan raskain uhrein ostetun vapauden muiston yhteisymmärryksen ja ihmisrakkauden merkeissä Punaisen Ristin sairaalan välityksellä, jossa rauhan aikana voitaisiin tarjota hoitoa työn kentillä va-

Ylipäällikkö rintamalla syyskuun alussa 1941.

Ylipäällikkö syksyllä 1941 Kannaksen rintamalla.

Ylipäällikkö seuraa tilannetta rintamalla.

Prinssi Kustaa Aadolf on ojentanut ylipäällikölle Miekkaritarikunnan suuren ristin 1. luokan ritarimerkin.

hingoittuneille tai raajarikkoisiksi joutuneille ja jossa joukko koulutettuja sairaanhoitajia voisi saada kasvatuksensa lääkintäpalvelua varten taistelukentällä». Vetoomus herätti lämmintä vastakaikua. Mannerheim toimi itse rakennustoimikunnan puheenjohtajana. Ajanmukainen, monikerroksinen sairaala valmistui syksyllä vuonna 1932 ja arkkipiispa vihki sen tarkoitukseensa. Vihkiäisjuhlassa pitämässään puheessa Mannerheim lausui, että sairaalassa uhrimieli ja uskollisuus edistävät sitä kansallista työtä, joka on Suomen Punaisen Ristin tehtävänä. Punaisen Ristin sairaalasta on tullut se yhdistyksen toiminnan tuki, joksi Mannerheim oli sitä suunnitellut.

Punaisen Ristin sairaalan perustamisen ohella on mainittava muutamia työmuotoja, jotka olivat erityisen lähellä Mannerheimin sydäntä. Jo 1920-luvun loppupuolella hän — saatuaan kuulla niistä vaikeuksista, joita raja- ja syrjäseutujen asukkailla oli sairaanhoitoavun saamisessa — oli valmis ottamaan Punaisen Ristin toimintaohjelmaan sairasmajojen perustamisen. On syyllä sanottu, että koko sairasmajatoiminta saatiin alulle hänen asiaa kohtaan osoittamansa vilkkaan harrastuksen ansiosta. Talvisotaan mennessä oli Punainen Risti rakennuttanut kahdeksan sairasmajaa. Sotavuodet merkitsivät tällä työsaralla ankaraa iskua; viisi majaa tuhoutui tai jäi luovutetuille alueille. Rauhan tultua Punainen Risti on jälleen ryhtynyt kehittämään sairasmajatoimintaansa ja tämä työ on jo tuottanut tuloksia.

Valistustoimintaan Mannerheim kiinnitti erityistä

huomiota ja hänen mielenkiintonsa esimerkiksi Punaisen Ristin aikakauslehtiä ja joulujulkaisuja kohtaan oli mitä vilkkain.

Ankarina, koko maailmassa vallinneesta lamakaudesta johtuneina pulavuosina 1931—1933, jolloin työttömyys maassa oli suurempi kuin koskaan aikaisemmin, Suomen Punainen Risti ryhtyi hallituksen vedottua yhdistykseen Mannerheimin johdolla avustamaan hätään joutuneita. Yhdistys perusti erityisen keskuskomitean toimintaa johtamaan ja Mannerheim otti kiinteästi osaa sen työhön. Avustustyö saavutti laajat mittasuhteet, ja yli neljännesmiljoona ihmistä sai kipeästi kaipaamansa tuen. Yhdistyksen pulavuosina suorittamasta työstä saadut kokemukset olivat suureksi hyödyksi sen joutuessa sotavuosina ja niiden jälkeen jälleen suuressa mittakaavassa avustamaan vaikeuksiin joutuneita. Pulavuosien työ raivasi myös tietä yhä monipuolisemmalle rauhanaikaiselle toiminnalle. Samalla sille luotiin entistä kiinteämmät muodot jakamalla maa piireihin, asettamalla niitten johtoon erityinen Punaisen Ristin piirihallitus ja uskomalla Mannerheim-liiton osastoille paikallisten elinten tehtävät. Tämän laajan järjestelytehtävän Mannerheim päätti vuonna 1936 vahvistamalla piirihallitusten ohjesäännön.

Mannerheim piti aina mielessä, että Punaisen Ristin oli myös oltava valmiina sodan varalta. Hänen aloitteestaan perustettiin vuonna 1926 sairaanhoitajareservi, jonka riveihin kutsuttiin maan kaikki koulutetut sairaanhoitajat. Reservi saattoi sotavuosina välittää armeijan lää-

kintämuodostelmiin niiden tarvitseman hoitohenkilökunnan. Muulloinkin — esimerkiksi kulkutautien sattuessa — on reserviin vedottu. — Kenttäsairaaloiden varustamista Mannerheim piti tärkeänä, ja Punaisen Ristin kenttäsairaalat olivat armeijan sotalääkintälaitokselle sodan syttyessä tuiki tarpeellinen ja tervetullut apu.

Mannerheimin johdolla Suomen Punainen Risti otti osaa myös kansainvälisen Punaisen Ristin työhön. Yhdistyksen puheenjohtajana hän oli mukana Punaisen Ristin konferensseissa. Hän piti maamme Punaisen Ristin kunnia-asiana tarjota muille kansoille apua sodan ja muiden onnettomuuksien niitä kohdatessa. Niinpä Suomen Punainen Risti varusti oman ambulanssin Italian—Abessinian sotaan ja heti talvisodan jälkeen lähetti ambulanssin Norjaan.

Talvisodan puhjetessa ja Mannerheimin ryhtyessä puolustusvoimiemme ylipäällikön vastuunalaiseen tehtävään hänen oma järjestönsä oli valmis suorittamaan osuutensa sekä sotanäyttämöllä että kotirintamalla. Sillä oli puolustuslaitoksen lääkintähuollon käytettäväksi luovutettavana kenttäsairaalansa, sairaalalaivansa, suuret joukot sairaanhoitovälineitä, lääkkeitä, ambulanssiautoja ja sairaalatelttoja. Sen sairaalan ympärille muodostettiin suuri sotasairaala ja sen sairaanhoitajareservi sai toimintamääräyksen. Punainen Risti valvoi myös, että se lääkintäapu, jonka ulkomaitten Punaiset Ristit avokätisesti asettivat Suomen Punaisen Ristin käytettäväksi, viipymättä osoitettiin sinne, missä sitä parhaiten tarvit-

tiin. Kotirintamalla se tehokkaasti otti osaa sodan muassaan tuomiin moniin tehtäviin, mm. väestönsuojeluun. Sen piirihallituksen ympärille ryhmittyi vapaaehtoinen toiminta sodasta kärsimään joutuneitten, ennen kaikkea siirtoväen, hyväksi. Se oli myös heti valmis, niin kuin kohta näemme, työhön haavoittuneitten ja sotainvalidien hyväksi. Jatkosodan aikana sen toiminta sai samantapaiset muodot.

Koskaan herpaantumattomalla harrastuksella Suomen Marsalkka seurasi Punaisen Ristin työtä. Ehtipä ja jaksoipa hän sotavuosina päämajastaan käsin tehdä uusia aloitteitakin työn kehittämiseksi. Erityisesti on mainittava, että hänen henkilökohtaista ansiotaan on reumatautien vastustamisen liittäminen yhdistyksen toimintaohjelmaan jatkosodan aikana sekä ajanmukaisen reumasairaalan rakennushankkeen alullepaneminen.

Yhtä merkittävä kuin Suomen Marsalkan aktiivinen osanotto Mannerheim-liiton työn johtoon oli talvisotaan saakka, oli hänen osuutensa kansallisen Punaisen Ristimme kehittämiseen. Hän oli uskollinen sille ja pysyi kuolemaansa saakka sen puheenjohtajana, joskaan hän ei 1940-luvulla olosuhteiden ja lopulta pitkäaikaisen ulkomailla olonsa vuoksi voinutkaan henkilökohtaisesti olla työssä mukana.

Viimeisinä elinvuosinaan Mannerheim saattoi ilokseen todeta Suomen Punaisen Ristin kasvun suureksi kansalaisjärjestöksi ja ehti myös saada tiedon siitä, että yhdistys oli organisoitu uudelleen, jotta se entistä paremmin täyttäisi tehtävänsä.

Molemmat sotainvalidijärjestömme, Vapaussodan Invaliidien Liitto ja Sotainvaliidien Veljesliitto, kutsuivat Mannerheimin kunniapuheenjohtajakseen. Sotainvalidien tällä tavoin osoittama huomio ylipäällikölleen ei ollut vain pelkkä muodollisuus, vaan se oli osoituksena heidän syvästä kiitollisuudestaan häntä kohtaan hänen ratkaisevasta osuudestaan sotainvalidien huoltotyöhön maassamme.

Jo vapaussodan aikana Mannerheim jättiläismäisestä työtaakastaan huolimatta ehti ja tahtoi osoittaa harrastustaan ja myötätuntoaan niitä kohtaan, joihin sota kovimmin oli koskenut, sekä kaikin käytettävissä olevin keinoin lieventää kaatuneiden omaisten ja sotainvalideiksi jäävien kohtaloa. Haavoittuneihin hän suhtautui erityisellä huolenpidolla ja osanotolla. Hän kävi sotasairaaloissa heitä tervehtimässä, keskusteli heidän kanssaan kuin vanhojen tuttujen, tiedusteli heidän vointiaan ja otti selvää heidän kotioloistaan. Monen haavoittuneen sankarin rintaan hän itse kiinnitti Vapaudenristin tai -mitalin. Niitä suhteita, jotka hän vapaussodan aikana solmi invalideihin, hän jatkuvasti ylläpiti. Usein hän kävi Vapaussodan Invaliidien Liiton vuosikokouspäivinä tervehtimässä aseveljiään. Tultuaan Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajaksi hän tehokkaammin kuin kukaan muu työskenteli sotainvalidien hyväksi.

Talvisodan aikana ja sen jälkeen Mannerheim viitoitti Suomen Punaisen Ristin sotainvalidien huoltotyön suuntaviivat, ja tästä työstä tuli vuosikymmeneksi yhdistyksen tärkeimpiä tehtäviä. Sotainvalidisairaala pe-

rustettiin ja siinä tuhannet haavoittuneet saivat tarvitsemansa erikois- ja jälkihoidon. Sotasairaaloista pääseville järjestettiin toipilaskoteja. Punaisen Ristin sotainvalidien hyväksi suorittaman toiminnan päämääränä oli sodassa vammoja saaneitten palauttaminen elämään ja tuottavaan työhön. Sitä silmällä pitäen järjestettiin sotainvalidien ammatti- ja sosiaalinen huolto. Mannerheimin aloitteesta yhdistys ryhtyi sotainvalideille jakamaan myös tuntuvia perusavustuksia, joitten turvin he nopeasti saattoivat päästä uudelleen elämän alkuun. Sotainvalidien huolto on myöhemmin järjestetty lakisääteiselle pohjalle. Suomen Punainen Risti jatkaa sitä vielä osaltaan sikäli, että sotasokeiden huolto on sen käsissä. Se ylläpitää sotainvalidien työkeskusta omistamassaan Nynäsin kartanossa Heinolan lähellä.

Moni jalkavammainen sotainvalidi liikkuu tukevan kepin varassa, jonka helassa on M-kirjain. Mannerheim, joka itse monet kerrat joutui käyttämään keppiä toipuessaan tapaturmista, päätti talvisodan jälkeen lahjoittaa jokaiselle sotainvalidille, joka elinikänsä saa turvautua keppiin, oman keppinsä mallin mukaan valmistetun kepin. Näitä ns. Mannerheim-keppejä Suomen Punainen Risti on jakanut 4 732 jalkavammaiselle sotainvalidille. Ne ovat heille kullekin henkilökohtainen muisto ylipäälliköstään.

Eräänä kesäpäivänä 1940 talvisodan invalidit kokoontuivat perustamaan omaa järjestöä, Sotainvaliidien Veljesliittoa. Mannerheim matkusti kokoukseen. »Voittakaa kaikki vaikeutenne, pysykää lujina ja näyttäkää

maailmalle sodassa jo näyttämänne ihmeen lisäksi uusi, se, mihin suomalainen sotilas invalidinakin sisullaan pystyy»,kuuluivat Mannerheimin sytyttävät sanat hänen tervehtiessään »sankariarmeijansa valioita». Sotainvaliidien Veljesliiton toimintaan hän elämänsä loppuun saakka suhtautui suurella harrastuksella.

Yhteiskunnallisen rakennustyön piiriin voidaan lukea myös Suomen Marsalkan kannustava harrastus partioliikettä kohtaan ja partiolaisten läheiset suhteet häneen. Jo ensimmäisestä toukokuun 16:nnesta muuan 13-vuotias partiopoika kirjoitti: »Me näimme hänet ja sen jälkeen seurasimme häntä kadulta kadulle, päivästä päivään — vuodesta vuoteen.» Valtionhoitajakaudelta on peräisin Mannerheimin mielenkiinto partiolaisia kohtaan. Hän oli havainnut partiojärjestöissä nuorten erinomaisen kasvattajan kunnon kansalaisiksi, ja siitä lähtien hänen nimensä liittyi partioliikkeen vaiheisiin. Jo silloin partiolaiset päättivät kutsua valtionhoitajan ensimmäiseksi kunniapartiolaisekseen.

Valtionhoitajana ollessaan Mannerheim lupasi perustaa partiolaisille soljen, joka olisi heidän kunniamerkkinsä. Aie toteutui seuraavana vuonna. Soljen kehyksen muodostavat tammenlehvät, joiden keskellä on jousi. Soljen kannassa on M-kirjain. Solkea on kahta luokkaa; ensimmäisen luokan hopeinen, toisen luokan kullattua pronssia. Mannerheim-soljen sommitteli *Akseli Gallen-Kallela.* Ilmoittaessaan soljen perustamisesta Mannerheim kirjoitti: »Minun tarkoituksenani oli tämän — —

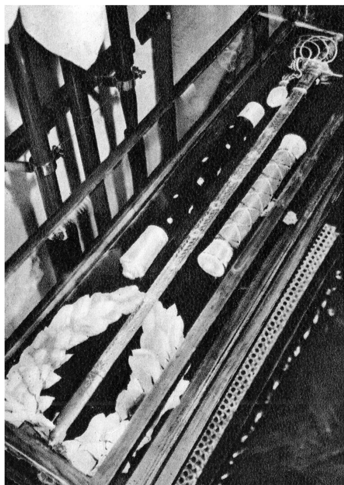
pienen muiston avulla koettaa lisätä nuorisossa harrastusta partioliikkeeseen ja sen pyrkimykseen luoda kasvavaan nuorisoon ritarillisuuden, uhrautuvaisuuden ja velvollisuudentunnon henkeä sekä luoda uusi, ahtaista puolue- ja poliittisista rajoista riippumaton sukupolvi, jossa todelliseen toveruuteen ja veljeyteen yhtyvät ruumiilliset ja siveelliset hyveet.» Mannerheim-soljen jako tapahtuu kerran vuodessa partiolaisten omana juhlapäivänä, Yrjön päivänä. Ensimmäinen jako toimitettiin vuonna 1920 ja Mannerheim suoritti sen itse niin kuin monet kerrat sen jälkeenkin. Näissä tilaisuuksissa hän piti partiolaisille lyhyen, innostavan puheen. Mannerheim-solkia on jaettu useita satoja.

Suomen Marsalkan ja partiolaisten kosketus ei supistunut vain tähän. Mainittakoon vain, että kun partioliikkeen perustaja, lordi *Baden-Powell of Gilwell* kesällä 1933 vieraili maassamme, Mannerheim järjesti kodissaan hänen kunniakseen vastaanoton. Vuonna 1936 hän otti vastaan Suomen Partiopoikien keskusvaliokunnan kutsun kunniapuheenjohtajaksi ja koko maan partiopoikien vuonna 1940 yhdyttyä Suomen Partiopoikajärjestöksi, tämän kunniapuheenjohtajaksi.

Mannerheimin luottamusta partiolaisiin todisti sekin, että hän Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajana uskoi partiolaisille useita niistä tehtävistä, jotka muissa maissa kuuluvat Nuorison Punaiselle Ristille. Partiolaiset ovat avustaneet Suomen Punaista Ristiä mm. Punaisen Ristin viikkojen ja päivien järjestämisessä myymällä Punaisen Ristin kukkaa.

Suomen Marsalkan kodista: makuuhuone, kokoelma buddhankuvia, arvokkaimmat sotilaalliset ja tieteelliset kunnianosoitukset.

Salonki ja alahalli.

Ylähallista — seinällä Akseli Gallen-Kallelan Afrikka-aiheinen maalaus — ja ruokasali.

Mikkelin nuoria naisylioppilaita ylioppilaaksitulopäivänään toukokuun 30:na 1942 tuomassa kukkia ylipäällikölle päämajaan. — Ylipäällikkö muisti sodan kestäessä kotirintaman »joukkoja». Marraskuussa 1942 hän pääkaupungissa käydessään jakoi vapaudenristin ansiomitaleja Helsingin sotateollisuuspiirin työnjohtajille ja työläisille.

Partiolaisten kiintymys Mannerheimiin ilmeni kenties vaikuttavimmalla tavalla partiolaisten muodostaessa Esplanaadille kujanteen hänen viimeisellä matkallaan Helsingin halki. Hautajaispäivän iltana Mannerheim-soljen saaneiden partiolaisten soihtukulkue saapui hänen leposijalleen, ja viikkoa myöhemmin partiolaiset kokoontuivat Johanneksen kirkkoon, missä pidettiin muistojumalanpalvelus ja surujuhla.

Kolmen vuosikymmenen ajan on maalaisnuorison parissa tehty maatalouskerhotyötä. Tämä sekä kasvatuksellisesti että taloudellisesti tärkeä toiminta ansaitsee muutaman rivin, koska työmuodon tuominen Suomeen tapahtui Mannerheimin aloitteesta. Saatuaan tiedon tästä nuorisotyöstä Yhdysvalloissa hän matkusti 1920-luvun alkupuolella Tanskaan tutustumaan siellä aloitettuun maatalouskerhotyöhön. Mannerheim-liitto liitti sen toimintamuotoihinsa. Työn saavutettua vankan pohjan Mannerheim antoi sysäyksen maatalouskerhotyön erikoisjärjestön, Maatalouskerholiiton, perustamiselle. Mannerheim-liiton piirissä jatketaan kuitenkin yhä myös maatalouskerhotyötä. Maatalouskerhotoiminta on ollut maaseudun varhaisnuorison erinomainen ammattikoulu sen valmistuessa jatkamaan isiensä ammattia.

Vain harvoja voidaan verrata Mannerheimiin yhteiskunnallisena uudistajana itsenäisyysvuosinamme. Hänen aloittamansa työ laajenee ja voimistuu vuosi vuodelta, ja se tuottaa yhä runsaampia satoja.

TALVISODAN YLIPÄÄLLIKKÖNÄ

ASE KÄDESSÄ Suomen kansa kevättalvella 1918 saavutti vapautensa. Vapaudesta ja itsenäisyydestä sen oli uudelleen taisteltava, ja silloin oli kysymys suorastaan elämästä ja kuolemasta.

Talvisotaan johtaneet tapahtumat vaativat taustakseen katsauksen maailmanpolitiikkaan 1930-luvun lopussa. Mitä pitemmälle aika kului, sitä ilmeisemmäksi kävi suurvaltojen välisen sodan uhka. Tämä uhka selveni selvenemistään sitä mukaa kuin kansallissosialistinen Saksa »neuvottelutietä» anasti itselleen jalansijaa idässä.

Itävalta joutui sen valtapiiriin »Anschlussin» jälkeen kevättalvella 1938. Pian oli Tshekkoslovakian vuoro, sitten Memelin alueen. Tämä kehitys sai Neuvostoliiton entistä kiinteämmin ajattelemaan omaa turvallisuuttaan.

Näissä olosuhteissa itäisen naapurimme huomio kiintyi myös Suomeen. Jo heti Itävallan tapausten jälkeen se aloitti Suomen hallituksen kanssa keskustelut, joilla lopulta tuli olemaan ratkaiseva merkitys maallemme. Mitä nämä neuvottelut koskivat, siitä ei korkeimmalle sotilasjohdolle, ei edes puolustusneuvoston puheenjohtajalle, ilmoitettu. Neuvostoliiton taholta niitä hoiti eräs lähetystövirkamies ja niissä oli puhetta mahdollisuuksista suuremman yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi molempien maitten välillä. Neuvostoliiton hallitus halusi nimenomaan takeita siitä, ettei Suomi sodan sattuessa tukisi Saksaa Neuvostoliittoa vastaan. Näitä neuvotteluja jatkettiin sitten kevään ja kesän aikana. Neuvostoliitto esitti, että se voisi tyytyä kirjalliseen sopimukseen, jossa Suomi sitoutuisi torjumaan Saksan hyökkäyksen ja selittäisi olevansa halukas ottamaan vastaan aseellista apua Neuvostoliitolta. Neuvostoliitto oli valmis suostumaan Ahvenanmaan linnoittamiseen, jos se saisi itse ottaa osaa siihen sekä valvoa linnoitustöitä ja puolustuslaitteiden käyttöä. Korvaukseksi se toivoi saavansa rakentaa linnoitetun lento- ja laivastoaseman Suursaarelle. Näillä ehdoilla se oli valmis takaamaan Suomen koskemattomuuden ja allekirjoittamaan edullisen kauppasopimuksen. Suomen hallitus piti Neuvostoliiton

ehdotusta maan suvereenisuutta loukkaavana. Neuvostoliiton uusikin — pidättyväisempi ehdotus — torjuttiin, ja samalla kauppasopimusneuvottelutkin raukesivat, nimenomaan Suursaaren kysymykseen.

Mannerheim seurasi valppaasti maailmanpoliittisessa asemassa tapahtunutta hälyttävää käännettä. Ollessaan myöhään saman vuoden syksyllä virkistysmatkalla Keski-Euroopassa hän samalla Pariisissa ja Lontoossa käydessään sai sen vaikutelman, ettei rauha olisi pitkäaikainen. Jo vuodenvaihteessa hän — niin hän mainitsee muistelmissaan — oli varma siitä, että Eurooppa ja sen mukana Suomi oli kulkemassa vakavia selkkauksia kohti. Sen vuoksi hän piti ehdottoman välttämättömänä armeijan varusteiden täydentämisen jouduttamista. Helmikuun alussa tehtiin hallitukselle ehdotus puolustuslainan ottamisesta. Lainaesityksen sijasta eduskunnalle annettiin esitys 350 miljoonan markan lisämäärärahan myöntämisestä. Sen eduskunta keväämmällä hyväksyikin, ja sen nojalla voitiinkin huomattavasti tehostaa puolustusvalmiutta.

Tällä välin Neuvostoliitto oli tehnyt aloitteen uusista neuvotteluista. Se halusi vuokrata Suomenlahden saaret Suursaaren, Lavansaaren, Seiskarin ja molemmat Tytärsaaret 30 vuodeksi. Suomen hallitus ilmoitti vastauksessaan, ettei se voinut keskustella saarien luovuttamisesta. Tähän Neuvostoliitto puolestaan ilmoitti, että Suomi saisi korvaukseksi alueen Itä-Karjalasta, Laatokan pohjoispuolelta. Tämäkään ehdotus ei tyydyttänyt maamme hallitusta. Tässä vaiheessa Mannerheim aset-

tui toiselle kannalle. Hänen mielestään olisi pitänyt tavalla tai toisella osoittaa myöntyväisyyttä ja siten parantaa suhteita Neuvostoliittoon. Hän neuvotteli asiasta sekä pää- että ulkoministerin kanssa sekä kävi tasavallan presidentin puheilla. Hän huomautti nimenomaan, ettei mainituista Suomenlahden saarista olisi maallemme mitään hyötyä eikä arvovaltamme kärsisi, jos vaihtoon suostuttaisiin. Hänen mielipiteensä eivät saavuttaneet ymmärtämystä. Hän meni vieläkin pitemmälle: Suomen olisi ollut edullista tarjoutua siirtämään kunnollista korvausta vastaan Leningradia lähinnä olevaa rajalinjaa muutamaa peninkulmaa lännemmäksi. Hän oli jopa valmis esiintymään asiassa, jos ei olisi ilmaantunut ketään muuta, joka sen olisi uskaltanut — kansansuosiota ajatellen — tehdä.

Suursodan puhjetessa elo- ja syyskuun vaihteessa 1939 oltiin selvillä siitä, että sota saattaisi puolueettomiksikin julistautuneille ja eritoten pienille valtioille tuoda muassaan odottamattomia tapahtumia. Siltä varalta ryhdyttiin varmentamaan maan turvallisuutta kutsumalla reservejä ylimääräisiin kertausharjoituksiin ja tehostamaan muutenkin puolustusvalmiutta.

Baltian maiden tapahtumat suursodan ensimmäisinä viikkoina olivat jo enteitä siitä, mitä Suomikin vuorollaan saattoi odottaa. Lokakuun alussa hallitus sai Neuvostoliitolta kehoituksen lähettää edustajansa Moskovaan »neuvottelemaan konkreettisista poliittisista kysymyksistä». Erinäisiä neuvotteluja oli, kuten mainittiin,

ollut jo vuodesta 1938 lähtien. Idän suurvalta vaati nyt alueita Kannakselta Leningradin turvallisuuden vuoksi. Se vaati myös tukikohtia, ennen kaikkea Hankonientä, kyetäkseen niistä sekä Virosta saamistaan tukikohdista hallitsemaan koko Suomenlahtea. Hallitus oli kyllä valmis myönnytyksiin, mutta ei siihen määrin, että ne olisivat tyydyttäneet Neuvostoliittoa. Marraskuun puolivälissä Suomen valtuutetut palasivat viimeisen kerran neuvottelumatkalta Moskovasta. Yhteistä pohjaa neuvottelujen jatkamiselle ei ollut onnistuttu löytämään.

Nopeasti tapahtumat seurasivat sitten toisiaan: marraskuun 28. pnä Neuvostoliitto sanoi irti hyökkäämättömyyssopimuksen, seuraavana päivänä se katkaisi diplomaattiset suhteet, ja kolmantena päivänä se aloitti hyökkäyksensä.

Sinä päivänä, marraskuun 30:ntena, jolloin sadat lentokoneet ilmestyivät Suomen taivaalle, tasavallan presidentti *Kyösti Kallio* antoi seuraavan päiväkäskyn: »Valtioneuvostossa tänään tekemälläni päätöksellä luovutan Suomen tasavallan puolustusvoimien päällikkyyden sotamarsalkka, vapaaherra Carl Gustaf Mannerheimille». — Äärimmäisen vaaran hetkellä Mannerheim oli se mies, johon voitiin turvata ja luottaa. Hänen horjumaton velvollisuudentuntonsa sai hänet ottamaan vastaan tehtävän, jonka vaikeuden hän tunsi paremmin kuin kukaan muu. Hän, jos kukaan, oli selvillä ylen rajoitetuista puolustusmahdollisuuksistamme, joiden parantamista hän ollessaan puolustusneuvoston puheenjohta-

jana niin määrätietoisesti, mutta riittävää tukea valtiovallan taholta saamatta, oli ajanut. Ryhtyminen talvisodan johtoon oli todellakin, niin kuin eräs hänen vanhoja upseeritovereitaan on sanonut, hänen monista sankariteoistaan suurimpia.

Mannerheimin tehtävänä oli johtaa Suomen puolustautumista; hän tiesi, että maamme sai tehdä sen yksin. Kaiken lisäksi varusteluista puuttui vielä paljon sillä hetkellä, jolloin Neuvostoliitto aloitti hyökkäyksensä, vaikka oli tehty, mitä oli ehditty ja varusteluja vielä neuvottelujen kestäessä kuumeisella kiireellä jatkettu. Muistettava myös on, että vapaaehtoisetkin voimat olivat kesällä ennen suursodan puhkeamista ylioppilasnuorison aloitteesta suorittaneet laajahkoja linnoitustöitä. Taistelutahdon ja uhrimielen sekä »sisun» oli kyettävä korvaamaan puuttuvat puolustuslinjat ja aseitten vähyys. Näitä ominaisuuksia oli rajojemme turvana olleilla joukoilla ja niitä oli koko kansalla, jonka kunnia kohtalon hetkellä salli vain yhden ratkaisun: puolustautumisen. Ja se, minkä tärkeyttä Mannerheim oli vuodesta 1918 lähtien teroittanut mieliin, toteutui: luokka-, puolue- ja kielirajat unohdettiin ja yksimielisinä, rinta rinnan oltiin valmiit käymään puolustussotaa niin tulilinjoilla kuin kotirintamallakin.

Taisteluun käydessään Suomi saattoi asettaa vihollistaan vastaan vähälukuiset, mutta nimenomaan talvisodan olosuhteisiin koulutetut miehensä, joiden kuntoon ja taistelutahtoon voitiin luottaa. Puolustuksemme tukena olivat mm. itäisen rajaseudun mittaamattomat,

tiettömät erämaat, joissa vihollisen osittain koneistetun armeijan oli vaikea päästä liikkumaan. Ja mikä oli tärkeintä, puolustuksen johdossa oli nerokas, kokenut sotapäällikkö, johon koko kansa ehdottomasti luotti.

Ottaessaan vastaan puolustusvoimien ylipäällikkyyden Mannerheim antoi ensimmäisen päiväkäskynsä, jossa hän totesi, että »luottamus päällikköön on onnistumisen ensimmäinen ehto. Te tunnette minut ja minä tunnen teidät, ja tiedän, että jokainen teistä on valmis täyttämään velvollisuutensa aina kuolemaan asti.» Päiväkäsky päättyi sanoihin: »Me taistelemme kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.»

Vihollinen eteni, mutta hitaasti, eikä sen onnistunut hajoittaa viivytysjoukkoja, jotka suunnitelman mukaisesti ja tiukasti taistellen vetäytyivät taaksepäin. Suomen armeijan päämaja saattoi ilmoittaa viholliselle tuotetuista suurista tappioista niinäkin päivinä, jolloin heikot rajavartiosto- ja suojajoukot viivytystaisteluissa turvasivat taempana olevien päävoimien puolustukseen asettumisen. Toista viikkoa kului, ennen kuin venäläiset pääsivät kosketuksiin päävoimien kanssa, ja silloin heidän etenemisensä pysähtyi kahdeksi kuukaudeksi. Oli tapahtunut ihme; tuskin neljämiljoonainen kansa pystyi puolustautumaan lähes kaksisataamiljoonaista kansaa vastaan. Ylipäällikön ja hänen urheitten sotilaittensa maine levisi kautta maailman ja suomalaisten sankarillista puolustautumista verrattiin muinaisten hel-

Suomen Marsalkan 75-vuotispäiväksi 1942 valtioneuvosto lyötti mitalin, jonka professori Emil Wikström oli muovaillut. Marsalkan piirteitä reunustavat hänen nimensä, syntymäpäivänsä ja vaalilauseensa. Toisella puolen vertauskuvallinen ryhmä sekä sanat: »Turvattu, ehyt kansa.»

leenien taisteluun persialaisia vastaan. Koko maailma seurasi suomalaisten taistelua ja tahtoi sitä tukea.

Neuvostoliitto oli sijoittanut divisiooniaan pitkin koko lähes 1 600 km:n pituista rajaa. Petsamossa oli vain heikkoja suomalaisia joukkoja, joten vihollinen suhteellisen helposti maa-, meri- ja ilmavoimiensa tukemana valtasi sen. Mutta Petsamosta käsin etelään päin suunnattu hyökkäys pysähtyi Nautsiin. Ne Suomen puolustusvoimat, jotka joutuivat ottamaan vastaan vihollisen hyökkäykset pitkällä rajalla Petsamosta Laatokkaan, olivat sodan alkaessa varsin pienet. Sallan, Suomussalmen ja Värtsilän suunnilla venäläiset pääsivätkin etenemään niin kauas, että tilanne alkoi olla huolestuttava. Ylipäällikkö joutui ratkaisemaan vaikean kysymyksen reservien lähettämisestä näiden joukkojen vahvistukseksi huolimatta siitä, ettei vielä ollut koettu, kestäisikö Kannaksen puolustus.

Apujoukot ehtivät ensin Värtsilän rintamalle, missä aloitettiin vastahyökkäys. Se johti sodan ensimmäiseen loistavaan voittoon Tolvajärvellä. Vähän myöhemmin lisäjoukot saapuivat Suomussalmen rintamalle. Kaksi viikkoa kestäneen taistelun jälkeen Suomussalmi, josta oli täytynyt luopua, oli jälleen suomalaisten joukkojen käsissä. Suomussalmen suuri voitto oli yhtä sykähdyttävä kuin Tolvajärvellä saavutettu. Se valoi kansaan luottamusta armeijaan ja itseensä. Voitonsanoman saavuttua tasavallan presidentti onnitteli ylipäällikköä kirjeessä, joka kuvastaa koko kansan mielialaa. »Onnittelen Teitä, Herra Sotamarsalkka, sekä kauttanne koko

armeijaamme niiden suurten menestysten johdosta, joita olemme saavuttaneet kaikilla rintamilla, mutta erityisesti Suomussalmella, jossa on suoritettu historiallinen ihmeteko. Se jää sotahistoriaamme kirkkaaksi tähdeksi.»

Suomussalmelta koilliseen suoritettiin viikon kestänyt kuuluisa Raatteen tuhoamistaistelu. Kokonaisia neuvostodivisioonia suljettiin motteihin, joista vain harvojen miesten onnistui paeta erämaitten halki omiensa puolelle. Moteista, mm. »Raatteen tieltä», joutui joukkojen käsiin suuria sotasaaliita, hyökkäysvaunuja, tykkejä ja muita aseita, jotka pian voitiin kääntää entisiä käyttäjiään vastaan. Venäläiset eivät enää kyenneet Suomussalmen rintamalla uuteen hyökkäykseen ja Mannerheim saattoi siirtää joukkojaan sinne, missä niitä jälleen kipeästi tarvittiin. Osa joukkoja sijoitettiin Kuhmon suunnalle torjumaan siellä hyökkääviä vihollisia. Parissa päivässä syntyi suuri motti, jota vihollinen ei kyennyt pelastamaan.

Sallan kirkonkyläkin oli ollut jätettävä sodan alkuvaiheessa. Neuvostojoukot olivat sieltä käsin päässeet etenemään lähelle Kemijärveä ennen kuin suomalaiset ehtivät niiden vyöryä pysähdyttämään. Vihollista ryhdyttiin ajamaan takaa ja sotasaalista kertyi runsaasti. Venäläiset puolestaan saivat hekin lisävoimia ja järjestäytyivät puolustusasemiin Sallan kirkonkylän länsipuolelle. Sodan loppuvaiheessa ruotsalainen vapaajoukko saapui Sallan rintamalle vapauttamaan suomalaisia. Rauha tuli ennen kuin ruotsalaiset ehtivät ryhtyä hyökkäämään.

Laatokan koillispuolella — merkitykseltään hyvin tärkeällä rintamalla — venäläiset eivät kyenneet murtamaan puolustusta. Joulukuun puolimaissa siellä päinvastoin aloitettiin hyökkäys, joka johti suuriin voittoihin. Syntyi myös useita suurmotteja, joissa moni vihollisdivisioona tapasi kohtalonsa. »Kollaa kesti» kahden venäläisen divisioonan hyökätessä viikkomäärin yötä päivää muutamien suomalaisten pataljoonien miehittämiä Kollaanjoen asemia vastaan.

Näillä rintamilla joukot moniaalla kykenivät voittamaan maa-alaakin ja tunkemaan hyökkääjän rajan taakse. Erityisesti hiihtojoukot kunnostautuivat ja osoittautuivat vähäisestä lukumäärästään huolimatta ylivoimaisiksi vastustajan ollessa tottumaton liikkumaan korkeissa kinoksissa ja hiihtämään tiettömissä korvissa. Hiihtopartiot ulottivat retkensä Itä-Karjalan eräseutuihinkin häiriten vihollisen yhteyksiä ja tuoden arvokkaita tietoja sen sotatoimista ja suunnitelmista.

Ankarimman painostuksensa vihollisjoukot kohdistivat Karjalan kannakselle. Siellä suomalaisten olikin pakko asettua torjuvaan puolustukseen sen sijaan, että muualla puolustus oli ollut aktiivista. »Suomen portille» Neuvostoliitto lähetti tuleen suuret määrät miehiä ja materiaalia, ja sen sotatoimia tukeva vahva tykistö jylisi viikkokausia yötä päivää.

Karjalan kannaksella oli myös pääpuolustuslinjamme, kuuluisaksi tullut Mannerheim-linja. Se ei ollut yhtenäinen puolustuslinja eikä missään tapauksessa verratta-

vissa Ranskan Maginot-linjaan tai Saksan Westwalliin. Siinä oli erillisiä kenttävarustettuja tukikohtia, joissa oli muutamia betonisia konekivääri- ja tykkiasemia. Tämän 125 km:n pituisen puolustusaseman muodostivat oikeastaan vain »sotamarsalkka Mannerheimin sotilaitten urhoollisuus ja uskomaton kestävyys, suomalainen 'sisu'», niin kuin everstiluutnantti *T. Peitsara* kirjassaan »Suomen ja Venäjän talvisota 1939—40» sattuvasti sanoo.

Vihollisen onnistui hitaasti päästä eteenpäin, mutta hyökkäys pysähdytettiin 70 päiväksi Keski-Kannakselle Summaan, jossa käytyä asemasotaa on verrattu maailmansodan suuriin asemataisteluihin Flanderissa. Useita kertoja päivässä venäläiset hyökkäsivät asemiamme vastaan ja kerta toisensa perästä heidät lyötiin takaisin. Ns. Lähteen lohkolla, Summan itäpuolella, venäläisten vihdoin onnistui murtautua suomalaisten asemiin. Sisäänmurto laajeni läpimurroksi ja joukkojemme oli vetäydyttävä uusiin, taempiin asemiin venäläisten hyökkäyksen laajetessa koko Kannaksen rintaman leveydelle.

Taipaleessa, Itä-Kannaksella, suomalaiset koko sodan ajan kykenivät torjumaan vihollisen hyökkäykset. Siellä käydyt taistelut »kuuluivat suuriin suorituksiin», sanottiin armeijan päiväkäskyssä.

Musertava ylivoima pakotti lopulta joukot, jotka viikkokausia yötä päivää olivat joutuneet olemaan tulessa, vetäytymään yhä taaksepäin, mutta niitten iskuvoimaa ja taistelutahtoa vihollinen ei kyennyt murtamaan. Vetäytyessäänkin ne tuottivat viholliselle suuria

menetyksiä. Maaliskuun alussa venäläiset olivat ylittäneet Viipurinlahden ja uhkasivat Viipurin yhteyksiä länteen päin, mutta Karjalan pääkaupunkia he eivät ehtineet valloittaa: tuli rauha.

Pitkän merirajamme puolustuksessa merivoimilla oli oma tärkeä tehtävänsä, jonka lisäksi niitten oli suojeltava ulkomaista meriliikennettä. Rannikolla käydyt taistelut todistivat, että rannikkopuolustus ei talvisodan aikana joutunut vain olemaan valmiina vihollisen hyökkäyksen varalta, vaan se myös omalla merkittävällä panoksellaan otti osaa taisteluun. Ilmavoimat, eritoten hävittäjät, ja ilmatorjunta suorittivat sodassa myös oman kunniakkaan osuutensa.

Talvisodan Suomi sai käydä yksin. Tosin monista maista saapui vapaaehtoisia, mutta heitä oli sittenkin vain kourallinen, ja suurelta osaltaan he olivat vailla uudenaikaista sotilaskoulutusta sekä tottumattomia liikkumaan lumisissa metsissä ankarassa pakkasessa. Ulkomaalaiset vapaaehtoiset oli ensin koulutettava talvisodan tehtäviin eivätkä he ruotsalaisia lukuunottamatta ennen rauhan tuloa ehtineetkään rintamalle. Runsain määrin saatiin aseita Ruotsista ja jonkin verran myös eräistä muista maista. Sen sijaan melkeinpä kaikkialta maailmasta tuli humanitääristä apua lääkärien, sairaanhoitajattarien, ambulanssien, lääkeaineiden tai elintarvikkeiden muodossa.

Merkityksellisin oli Ruotsin tuki. Läntisessä naapurimaassa syntyi todellinen kansanliike Suomen avus-

tamiseksi. Ruotsista saatiin kaikkea sitä apua, mitä maa puolueettomuuttaan vaarantamatta saattoi tänne lähettää. Sieltä saapui lisäksi runsaasti vapaaehtoisia. Myös norjalaisia ja tanskalaisia kiirehti Suomen avuksi.

Svenska Frivilligkåren (ruotsalainen vapaajoukko), jossa sodan lopulla oli kaikkiaan 8 700 miestä, niistä 725 norjalaisia, ehti rintamalle vasta helmikuussa ja silloinkin vain osaltaan. Se suoritti sille uskotut tehtävät Pohjois-Suomessa menestyksellä, päällikkönään jo vapaussodassa ollut kenraaliluutnantti, talvisodan jälkeen armeijamme ratsuväenkenraaliksi ylennetty Linder.

Ruotsalaisten ja norjalaisten vapaaehtoisten saapuessa ylipäällikkö tervehti heitä päiväkäskyssään ja heidän lähtiessään talvisodan jälkeen hän kiitti heitä koko kansan puolesta. »Te kaikki olette osoittaneet, että vielä on miehiä, joita kannustavat jalot ihanteet ja usko elämän korkeimpiin arvoihin. Olkoon täällä solmimamme aseveljeys omiaan lujittamaan yhteisymmärrystä ja pysyvästi lähentämään kansojamme toisiinsa. Suomen tunteet, sen kiitollisuus ja kunnioitus eivät koskaan laimene», lausui ylipäällikkö.

Taistelutantereilta ja kotirintamalta kaikki langat johtivat yhteen paikkaan, Mannerheimin päämajaan. Ne, joilla talvisodan ankarina päivinä oli tilaisuus seurata ylipäällikön toimintaa, ovat kertoneet, millä vertojaan vailla olevalla velvollisuudentunnolla hän hoiti tuhansia tehtäviään suomatta itselleen juuri lainkaan lepoa. Monesti sotaliikkeitten suunnittelu, tärkeitten päätösten

tekeminen ja rintamilta taukoamatta saapuvat tiedoitukset veivät ylipäälliköltä sydänyön tunnitkin. Hän seurasi hetki hetkeltä jokaista rintamanosaa ja tiesi tarkalleen jopa jokaisen komppaniankin asemat. Tuntui siltä kuin hän olisi ollut läsnä kaikkialla. Ylipäälliköltä vaadittiin kylmää harkintaa, ripeätä päättäväisyyttä, lujia hermoja ja rautaista terveyttä. Sillä paikalla ei varmaankaan olisi kestänyt kukaan muu kuin sotien karaisema ja suuren sotapäällikön mitat täyttävä Mannerheim, mies, joka oli uskaltanut ottaa vastuun ja joka jaksoi sen kantaa.

Monesti Mannerheim suoritti tarkastusmatkoja eri rintamanosille. Hänen lähimmät miehensä ihailivat hänen kestävyyttään ja voimiaan. Kerran oltiin yhteen menoon liikkeellä jopa 38 tuntia ehtimättä levätä tai edes syödä. Virkeämpänä kuin tuskin kukaan muu hän päämajaan palattuaan ja lyhyen yön nukuttuaan oli jälleen valmis uusiin tehtäviin. Tarkastusmatkoillaan ylipäällikkö pistäytyi sotasairaaloissa tervehtimässä haavoittuneita. Mikkelissä ja sen läheisyydessä olevissa sairaaloissa hän kävi usein. Kun hän sai tiedon, että haavoittuneita kuljettava juna kulkisi Mikkelin kautta, hän kävi tapaamassa sotilaitaan ja lausumassa heille rohkaisevia sanoja.

Ylipäällikön läsnäolo tuntui kotirintamallakin ja levitti turvallisuudentunnetta ja valoi luottamusta mieliin. Hän oivalsi kotirintaman suuren merkityksen sodan menestykselle. Siellä olevat — millä paikoilla he sitten työskentelivätkin — ottivat hekin osaa taisteluun.

Hän muisti sen; yhtenä osoituksena tästä mainittakoon vain hänen lämmin joulutervehdyksensä teollisuuden palveluksessa työskenteleville.

Lukemattomien tehtäviensä ohella Mannerheim päämajassaan sodan kestäessä varasi aikaa myös huomattaville ulkomaalaisille, jotka vierailivat maassa tutustumassa sodanaikaisiin oloihimme ja neuvotellakseen avustuksen eri muodoista Järkkymätön, rauhallinen ja uljas ylipäällikkö teki heihin mitä voimakkaimman vaikutuksen; samaan henkeen kirjoittivat ne ulkomaalaiset sanomalehtimiehet, jotka talvisodan aikana saivat tilaisuuden tavata Mannerheimia.

Armeija suoritti talvisodan päivinä sankaritekoja, joitten maine levisi kautta maailman. Se kesti ylivoimaisen vihollisen painostusta viikkomäärin seisten paikallaan jäisissä viimoissa, ankarissa pakkasissa ja lumimyrskyissä. Joka mies tunsi vastuunsa ja oli valmis viimeiseen saakka täyttämään velvollisuutensa.

Miesten rinnalla lotat suorittivat uhrautuvasti oman tärkeän osuutensa puolustustaistelussamme. Eräät heistä kaatuivat isänmaan puolesta. Lainatkaamme ote ylipäällikön jouluaattona antamasta päiväkäskystä. »Kaukana lumien peittämässä Pohjolassa, Jäämeren rannikolla, on lotta *Sirkka Liisa Uurasmaa* sekä itäisillä korpimaillamme lotat *Julia Shemeikka* ja *Julia Merkku* loppuun asti täyttäneet velvollisuutensa. Uskollisesti he seisoivat vaaranalaisilla vartiopaikoillaan ja kaatuivat järjestönsä ensimmäisinä. Armeijan nimessä teen kunniaa heidän muis-

Ylipäällikkö keskustelee sankarivainajien omaisten kanssa kaatuneiden muistopäivänä v. 1942. — Lohjan Kirkniemi — Suomen Marsalkan maatilan päärakennus.

Vastavalittu tasavallan presidentti Mannerheim antaa eduskunnalle juhlallisen vakuutuksen. Vasemmalla puhemies Hakkila ja taustalla ylipäällikkö-presidentin adjutantti, everstiluutnantti Grönvall.

tolleen ja samalla kiitän Suomen lottia antaumuksesta, urhoollisuudesta ja uupumattomasta vartiotyöstä».

Kansa ei taistellut vain tulilinjoilla. Sotilaitten kestävyyteen ja urhoollisuuteen on verrattavissa se uhrimieli, joka talvisodan aikana oli ominainen jokaiselle suomalaiselle. Kaikki jännittivät voimansa tukeakseen maanpuolustusta. Tehtaissa ja työpaikoilla työskenneltiin kaksinverroin. Naiset antoivat lukemattomia esimerkkejä isänmaallisesta palvelushalustaan. Niissä kodeissa, joissa ei muuta voitu tehdä, valmistettiin ainakin lämpimiä pukimia rintamasotilaille, jotka joutuivat taistelemaan pakkassäässä.

Suomen armeijan päämajoitusmestari, kenraaliluutnantti *A. F. Airo* on kirjoittanut niistä olosuhteista, joissa Suomi kävi talvisotansa mm.: »Improvisoiduin asein saivat miehemme aloittaa taistelun hyökkäysvaunumassoja vastaan, pienellä määrällä hävittäjäkoneita saivat ilmavoimamme aloittaa taistelun päivittäin usein satoina laskettavia vihollisen pommikoneita vastaan, muutamilla ilmatorjuntapattereilla oli suojattava useita tärkeitä pommituskohteita joukkojen ollessa sodan alussa tässä mielessä käytännöllisesti täysin vailla ilmatorjunta-aseita. Armeijamme oli koulutettu talvisodan erikoisoloihin, talvisodan meille tuomat edut olivat selvät, mutta sodan puhjetessa armeijalla ei ollut talvivarusteita. Ihmeellisintä tässä kuitenkin on, että taistelut suoritettiin menestyksellisesti erästä maailman voimakkainta ja sekä laatuun että lukumäärään katsoen ensiluokkaisesti aseistettua armeijaa vastaan.»

Yhä selvemmäksi oli hallitukselle käynyt, että sota oli saatettava päätökseen. Armeijaa ei ollut lyöty, mutta se ei voinut kestää loppumattomiin ylivoimaista painostusta. Reservejä ei ollut eikä ollut enää aseita. Oli taivuttava ja hyväksyttävä ankara, mutta sittenkin kunniakas rauha.

Joukot joutuivat vetäytymään asemistaan, joita vihollinen ei ollut valloittanut, jättämään Neuvostoliitolle suurimman osan Karjalaa ja sen mukana vanhan Viipurin, jonka liepeillä oli ankarasti taisteltu, mutta joka ei ollut murtunut. Kahdeksas osa kansaa menetti kotinsa ja kotiseutunsa; se ei halunnut jäädä vieraan vallan alle vaan siirtyi lohduttoman pitkinä siirtolaisjoukkoina muun Suomen alueelle. Rauhanteon ankaria ehtoja olivat myös Sallan alueen luovutus ja Hankoniemen vuokraaminen Neuvostoliiton tukikohdaksi.

Rauhanteossa Neuvostoliitto sai vaatimuksensa runsain mitoin tyydytetyiksi. Mutta sen oli niistä myös täytynyt maksaa kallis hinta. Suomalaisten tappiot olivat noin 22 500 kaatunutta ja kuollutta sekä noin 44 000 haavoittunutta—, mutta pienelle kansalle ne olivat raskaat ja niitten painoa lisäsivät aluemenetykset ja puolen miljoonan ihmisen kodittomaksi joutuminen.

Rauha tuli kunniakkaitten 105 taistelupäivän jälkeen kansalle ja armeijalle yllätyksenä, mutta siihen oli alistuttava. Liput vedettiin maaliskuun 13. pnä 1940 kaikkialla maassa puolitankoon kansallissurun merkiksi. Monin paikoin ne liehuivat sinitaivasta vasten raunioitten keskeltä: olihan vihollisen lentoase ulottanut hävitys-

retkensä syrjäisimmillekin seuduille sen pommien kylväessä tuhoa ja kuolemaa kauas rintaman taakse.

Siitä masennuksesta, millä kansamme otti vastaan rauhansanoman, sitä oli omansa nostamaan ylpeä tietoisuus siitä, että se oli kunniakkaasti taistellut ja osoittautunut esi-isien veroiseksi sekä taistelutantereilla että kotirintamalla. Nyt jälleen Mannerheim valoi siihen uskoa uuden päivän koittoon rauhan tultua antamassaan seuraavassa päiväkäskyssä:

»Suomen kunniakkaan armeijan sotilaat!

Rauha on solmittu maamme ja Neuvosto-Venäjän välillä, ankara rauha, joka on Neuvosto-Venäjälle luovuttanut melkeinpä jokaisen taistelukentän, millä te olette vuodattaneet vertanne kaiken sen puolesta, mitä me pidämme kalliina ja pyhänä.

Te ette ole tahtoneet sotaa, te rakastitte rauhaa, työtä ja kehitystä, mutta teidät pakotettiin taisteluun, jossa olette tehneet suurtöitä, tekoja, jotka vuosisatoja tulevat loistamaan historian lehdillä.

Yli 15 000 teistä, jotka lähditte kentälle, ei enää näe kotejansa, ja kuinka monet ovatkaan ainiaaksi menettäneet työkykynsä. Mutta te olette myös jakaneet kovia iskuja, ja kun nyt parisataatuhatta vihollistamme lepää hangessa ja tuijottaa särkynein katsein tähtitaivaallemme, ei syy ole teidän. Te ette heitä vihanneet ja tahtoneet heille pahaa, vaan seurasitte sodan ankaraa lakia, tappaa tai kuolla itse.

Sotilaat! Olen taistellut monilla tantereilla, mutta en vielä nähnyt vertaisianne sotureita. Olen ylpeä teistä

kuin olisitte omia lapsiani, yhtä ylpeä tuntureitten miehestä Pohjolassa kuin Pohjanmaan lakeuksien, Karjalan metsien, Savon kumpujen, Hämeen ja Satakunnan viljavien vainioitten, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen lauhkeitten lehtojen pojasta. Olen yhtä ylpeä uhrista, jonka tarjoaa köyhän majan poika siinä kuin rikaskin.

Kiitän teitä kaikkia, upseereita, aliupseereita ja miehistöä, mutta tahdon erikoisesti painostaa reserviupseerien uhrautuvaa uljuutta, heidän velvollisuudentuntoaan ja etevyyttään, millä he ovat täyttäneet tehtävän, joka ei alkuaan ollut heidän. Niinpä on heidän uhrinsa prosenttimäärältään sodan korkein, mutta se on annettu ilolla ja horjumattomalla velvollisuudentunnolla.

Kiitän upseereita esikunnissa heidän taidostaan ja uupumattomasta työstään, ja lopuksi kiitän lähimpiä apulaisiani, yleisesikunnan päällikköä ja päämajoitusmestaria, armeijan päälliköitä, armeijakuntien päälliköitä ja divisioonien komentajia, jotka usein ovat tehneet mahdottomasta mahdollisen.

Kiitän Suomen armeijaa kaikkine aselajeineen, jotka jalossa kilpailussa ovat suorittaneet sankaritekoja sodan ensi päivistä saakka. Kiitän rohkeudesta, millä se on käynyt päin monin kerroin ylivoimaista vihollista, joka on ollut varustettu osittain tuntemattominkin asein, ja sitkeydestä, millä se on pureutunut jokaiseen tuumaan kotimaan kamaraa. Yli 1 500 venäläisen hyökkäysvaunun ja yli 700 pommi- ja hävittäjäkoneen hävittäminen kertoo sankaritöistä, joita usein ovat suorittaneet yksityiset miehet.

Ilolla ja ylpeydellä ajattelen Suomen lottia — heidän uhrimieltään ja uupumatonta työtään eri aloilla, mikä on vapauttanut tuhansia miehiä tulilinjoille. Heidän jalo henkensä on kannustanut ja tukenut armeijaa, jonka kiitollisuuden ja arvonannon he täysin ovat saavuttaneet.

Kunniapaikalla ovat myös sodan ankarana aikana seisoneet ne tuhannet työläiset, jotka usein vapaaehtoisina ilmahyökkäystenkin aikana ovat tehneet työtä koneittensa ääressä valmistaen armeijalle sen tarpeita, sekä ne, jotka herpaantumatta vihollisen tulessa ovat työskennelleet asemien varustamisessa. Kiitän heitä isänmaan puolesta.

Huolimatta kaikesta rohkeudesta ja uhrimielestä on hallitus ollut pakotettu tekemään rauhan kovilla ehdoilla, mikä kuitenkin on selitettävissä. Armeijamme oli pieni ja sen reservit ja kaaderit riittämättömät. Ei oltu varustauduttu sotaan suurvaltaa vastaan. Urhoollisten sotilaittemme puolustaessa rajojamme oli ylivoimaisin ponnistuksin hankittava sitä mitä puuttui. Oli rakennettava puolustuslinjoja, joita ei ollut. Oli koetettava saada apua, jota ei tullut. Oli hankittava aseita ja varusteita, aikana, jolloin kaikki maat kuumeisesti varustautuvat myrskyä vastaan, joka vyöryy yli maailman. Teidän sankaritekonne ovat herättäneet ihailua yli maiden, mutta kolme ja puoli kuukautta kestäneen sodan jälkeen olemme edelleen melkein yksin. Emme ole saaneet enempää kuin 2 vahvistettua pataljoonaa tykistöineen ja lentokoneineen ulkomaista apua rintamillemme, joilla omat miehemme taistelussa yötä päi-

vää ilman vaihdon mahdollisuutta ovat saaneet ottaa vastaan yhä uusien vihollisvoimien hyökkäykset ponnistaen ruumiilliset ja henkiset voimansa rajattomiin asti.

Kun tämän sodan historiaa kerran laaditaan, tulee maailma tuntemaan teidän työnne!

Ilman aulista apua aseissa ja varusteissa, mitä Ruotsi ja länsivallat meille ovat antaneet, olisi tähänastinen taistelumme ollut mahdoton vihollisen lukemattomia tykkejä, hyökkäysvaunuja ja lentokoneita vastaan.

Valitettavasti ei suuriarvoista lupausta avusta, minkä länsivallat antoivat, voitu toteuttaa, kun naapurimme itsestään huolehtien kielsivät joukoilta oikeuden läpikulkuun.

16 viikon veristen taistelujen jälkeen ilman yön ja päivän lepoa seisoo armeijamme vielä tänä päivänä voittamattomana vihollisen edessä, joka hirveistä tappioistaan huolimatta vain on kasvanut lukumäärältään, eikä kotirintamammekaan, missä lukemattomat ilmahyökkäykset ovat levittäneet kuolemaa ja kauhua naisten ja lapsien keskuudessa, ole horjunut. Poltetut kaupunkimme ja raunioitetut kylämme kaukana rintaman takana, vieläpä länsirajoillamme, ovat näkyviä todisteita tämän kansan kärsimyksistä kuluneina kuukausina.

Kohtalomme on kova, kun olemme pakotetut jättämään vieraalle rodulle, jolla on toinen maailmankatsomus ja toiset siveelliset arvot, maan, jota vuosisatoja hiellä ja vaivalla olemme viljelleet. Mutta meidän on otettava kovat otteet voidaksemme siellä, mitä meillä on jäljellä, valmistaa kodin niille, jotka ovat tulleet kodit-

tomiksi, ja paremmat toimeentulomahdollisuudet kaikille, ja meidän tulee olla kuten ennenkin valmiina puolustamaan pienempää isänmaatamme samalla päättäväisyydellä ja samoin kovin ottein, millä olemme puolustaneet jakamatonta isänmaatamme.

Meillä on ylpeä tietoisuus siitä, että meillä on historiallinen tehtävä, jonka me edelleen täytämme: länsimaisen sivistyksen suojaaminen, joka vuosisatoja on ollut meidän perintömme, mutta me tiedämme myös, että olemme viimeistä penniä myöten maksaneet velan, mikä meillä siitä länteen on ollut.»

Kun talvisodan jälkeinen rauha solmittiin, oltiin raskaista rauhanehdoista huolimatta ja vaikka armeijaa ei ollut lyöty, jotenkin yksimielisiä siitä, että tehty ratkaisu oli niissä olosuhteissa ainoa oikea päätös. Johtavat poliitikot — ennen kaikkea talvisodan aikainen ulkoministeri Tanner — olivat varsin pian tulleet vakuuttuneiksi siitä, että sodan lopettamiseen oli pyrittävä niin pian kuin siihen suinkin avautui mahdollisuus. Suomella ei ollut toiveita kovinkaan kauan jaksaa yksin kestää ylivoimaista painostusta, eikä liioin ollut takeita siitä, että länsivaltojen lupaama apu olisi ollut riittävän tehokas ja kyllin nopea, jotta sillä olisi ollut merkitystä sodan lopputulokselle.

Talvisodan historia on tältä kohdin viimeksi kuluneina aikoina saanut arvokasta ja selventävää valaistusta. Sillä aikaa kun armeija ylipäällikkönsä johdolla kävi raskasta ja menestyksellistäkin puolustussotaa, käytiin

taistelua Suomen tulevaisuudesta toisellakin »rintamalla». Sekin oli raskasta ja vaati niiltä miehiltä, joiden oli vastattava rauhaan pääsystä, herkeämättömiä ponnistuksia. Vaikeutta lisäsivät monet tekijät, ennen kaikkea se, että Suomen kansa talvisodan aikana oli oppinut luottamaan sekä armeijaan että sen ylipäällikköön eikä tajunnut, millainen raskas rauhansopimus väistämättömästi oli edessä.

Se lisävalaistus, mitä julkisuuteen saatetut asiakirjat ja ennen kaikkea tapahtumien keskipisteessä olleet henkilöt muistelmissaan ovat antaneet talvisodasta, on myös tuonut monta piirrettä ylipäällikön kuvaan. Hän oli alusta pitäen täysin selvillä niistä vähäisistä mahdollisuuksista, joita Suomella oli puolustautua valtavaa ylivoimaa vastaan. Noiden 105 taistelupäivän aikana hän ei ollut ainoastaan ylipäällikkö vaan nyt — niin kuin vapaussodan kestäessä — myös merkittävällä tavalla poliittisiin ratkaisuihin vaikuttava henkilö. Kylmän realistisesti hän arvioi tilannetta eikä sotilaallisestikaan valoisina päivinä menettänyt selkeätä käsitystään sodan lopputuloksesta.

Jalkaväenkenraali Heinrichs kiinnittää huomion tähänkin puoleen kuvatessaan Mannerheimia talvisodan ylipäällikkönä: »Kun talvisodan kriitillinen hetki lähestyi, oli ylipäällikkö valmis päättävästi puuttumaan politiikkaan. Hänen taajat puhelinsoittonsa hallituksen jäsenille Helsinkiin osoittivat hänen kasvavaa huolestumistaan ja hänen käsitystään siitä, että hänen velvollisuutensa oli saada sota nopeasti loppumaan.» Samalla

Kunniaa kaatuneille aseveljille. Marsalkka-presidentti puhuu Hietaniemen sankarihaudalla itsenäisyyspäivänä 1944.

Tamminiemi, tasavallan presidentin Helsingin Meilahdessa oleva kesäasunto. Presidentti Mannerheim viihtyi hyvin valkeassa huvilassa meren rannalla. — Tamminiemen eteisestä.

Marsalkka-presidentillä on kesäkuun 21. pnä 1945 nuoria vieraita. Tyttönormaalilyseon uusia ylioppilaita. Puheet on pidetty ja isännän tarjoamat kahvit juotu.

Missä tahansa marsalkka-presidentti liikkuikin, oitis oli kansaa koolla häntä innokkaasti tervehtimässä.

hän jaksoi, niin kuin kenraali Heinrichs kirjoittaa, teroittaa sodan johtajien mieleen: »Teidän tehtävänne on kestää ja saattaa myös alaisenne komentajat vakuuttuneiksi siitä, että on kestettävä niin kauan kuin on välttämätöntä.»

Ylipäällikkö oli kestänyt, armeija oli kestänyt ja kansa oli kestänyt. Mutta uusi, vaikea taival oli pian edessä.

On aivan ilmeistä, että talvisota kestettiin sekä taistelutantereella että kotirintamalla hyvin suurelta osalta Mannerheimin ansiosta. Sen vuoksi koko kansan jakamaton kiitollisuus kohdistui häneen hänen palatessaan sodasta. Tästä kiitollisuudesta hän sai monta näkyvää todistetta, ja hyvin luultavaa on, että vastaisina aikoina juuri talvisodan historian lehdillä hänen nimensä säilyy kirkkaimpana, siitäkin huolimatta, että kohtalolla oli hänen varalleen vielä monessa suhteessa kenties vaikeampi ja raskaampikin tehtävä: johtaa maa kolmannesta sodasta rauhan tielle.

Mannerheim sai kohta rauhan tultua vastaanottaa näkyvänä todistuksena osuudestaan isänmaan pelastamisessa vuosina 1939—1940 tasavallan presidentin kädestä Vapaudenristin jalokivillä koristetun suurristin ja vähän myöhemmin, toukokuussa 1940, korkeimpana sotilaallisena kunnianosoituksena 1. luokan Vapaudenmitalin ruusukenauhassa.

Kaikkialla maailmassa Mannerheim talvisodan ylipäällikkönä hankki miltei ainoalaatuisen nimen. Voidaan sanoa, että hän ja hänen armeijansa hankkivat

Suomelle siinä määrin goodwill'iä, ettei jatkosota, jonka Suomi joutui käymään aivan toisenlaisissa olosuhteissa ja taistelemaan Saksan rinnalla, kyennyt sitä hälventämään, vaan että Suomen osuus toisen maailmansodan vaiheisiin pian haihtui ainakin maamme kanssa muutoin ystävällisissä suhteissa olleiden kansojen mielestä. Suomen Marsalkan kuoltua koko maailman kiinnittäessä huomion tämän suuren suomalaisen elämäntyöhön on talvisota aina erityisellä ihailulla mainittu.

JATKOSOTA JA RASKAS RAUHA

RAUHAN tultua armeija kotiutettiin, mutta ylipäällikkö hoiti tehtäväänsä jatkuvasti. Tietoisuus siitä valoi mieliin luottamusta ja turvallisuudentunnettà. Siinä johtajan asemassa, johon Mannerheim talvisodan koettelemuksissa oli kohonnut, hän pyrkimyksissään saattoi nojautua kaikkien piirien tukeen. Nyt aloitettiin suuri jälleenrakennustyö, kotien valmistaminen kodittomille ja parempien toimeentulomahdollisuuksien luominen kaikille, niin kuin ylipäällikkö päiväkäskyssään oli viitoittanut. Taistelukentillä ilmennyt uhrimieli ja aseveljeyden henki näyttäytyivät

myös rauhantöissä, ja yhteisvoimin oltiin valmiit rakentamaan pienentynyttä Suomea.

Talvisota oli osoittanut, että Suomi saattoi puolustautua jopa sellaista jättiläismäistä sotilasvaltiota vastaan kuin Neuvostoliitto. Mannerheim oli sitä mieltä, että jos puolustuksemme olisi ollut täysin kunnossa, olisi kenties sota voitu välttääkin. Rautaisin ottein ryhdyttiin rakentamaan maanpuolustusta niin lujaksi, että se kestäisi kohtalon päivän kenties jälleen koittaessa. Uudet puolustuslinjat oli rakennettava, armeijan aseistusta täydennettävä, koulutusta tehostettava ja joudutettava sekä sodan harventamat rivit täytettävä. Mannerheimin johtaessa tätä työtä saatettiinkin jo muutamia kuukausia rauhanteon jälkeen sanoa, että puolustuslaitos oli valmiimpi kuin talvisodan syttyessä vastaanottamaan mahdollista uutta hyökkäystä.

Tarmokkaasti ja itseään säästämättä Mannerheim työskenteli virkahuoneessaan. Hänen rauhallinen olemuksensa ja reipas mielensä rohkaisivat ja kannustivat kaikkia niitä, jotka joutuivat hänen kanssaan kosketuksiin. Saattoipa myös sattua, että hän pääesikunnan käytävässä tapasi nuoren vänrikin. »Minne olette menossa?» kysyi ylipäällikkö ystävällisesti hymyillen. »Tulin hakemaan vapaudenristiäni, Herra Sotamarsalkka», vastasi nuorukainen. »No, lähdetään yhdessä!» Marsalkka ja vänrikki astuivat siihen huoneeseen, missä kunniamerkkejä jaettiin, ja ylipäällikkö itse kiinnitti Vapaudenristin vänrikin rintaan.

Mannerheimin harvinaista työkykyä osoitti, että hän talvisodan rasitusten jälkeen ja jatkuvasti ponnistellessaan maanpuolustuksen kehittämiseksi jaksoi ottaa osaa Suomen Punaisen Ristin ja Mannerheim-liiton toimintaan. Kun muistaa, että hän talvisodan jälkeen täytti 73 vuotta ja että hänen terveytensä ei aina ollut kaikkein parhain, on hänen vitaalisuuttaan todella pidettävä poikkeuksellisena.

Suomen Marsalkan harrastus ja mielenkiinto kaikkeen, mitä tapahtui, oli ihmeteltävä. Raskaasta sodasta ja ankarasta rauhasta vähitellen tointuvalle kansalle oli Mannerheimin esimerkki kenties paras kannustin ja siveellinen tuki sen pyrkiessä sopeutumaan uusiin olosuhteisiin.

Talvisota oli tehnyt Mannerheimista maan keskeisimmän hahmon. Herpaantumattomalla mielenkiinnolla seurattiin miltei jokaista hänen askeltaan, ja hän sai suorastaan päivittäin kokea, miten kiitollisesti ja luottavaisesti häneen suhtauduttiin.

Suomen kansa on aina pitänyt korkeampaa opillista sivistystä arvossa; valtionyliopisto on vuosisatojen kuluessa ollut sen lempilapsi. Talvisodan jälkeiseksi keväksi sattui Helsingin yliopiston 300-vuotisjuhla. Juhlaa vietettiin todellisena kansallisena merkkitapauksena. Sen mainitseminen kuuluu Mannerheimin elämänvaiheiden kuvaukseen. Kaksi vuosikymmentä varhemmin — vuoden kuluttua vapaussodan päättymisestä — yliopisto oli viettänyt loistavan promootiojuhlan, jonka kohokohta oli ollut, kuten aikaisemmin kerrottiin, valtionhoitaja Mannerheimin vihkiminen filosofian kunniatohtoriksi.

Kunniatohtori Mannerheim oli nyt yliopiston riemujuhlan huomatuin vieras. Tilaisuudessa olleet eivät koskaan unohda hetkeä, jolloin talvisodan ylipäällikkö tohtorinhattu kädessään astui parnassolle luovuttamaan yliopistolle armeijan kunnianosoituksena Vapaudenristiä ja siihen liittyvää päiväkäskyä.

Tuskin kauniimmin voidaan yliopiston tehtävää kuvata kuin sen teki Mannerheim lausuessaan seuraavan: »Suomen sivistyselämän tyyssijan tänään viettäessä perustamisensa kolmisatavuotismuistoa on maan Puolustusvoimilla syytä esittää sille onnittelut sen perustavasta osuudesta vapaan isänmaan luomisessa. Suurvalta-ajan Turun Akatemiassa ja tässä sen perinteitä nyt vaalivassa yliopistossa suoritettu kylvötyö on tuottanut runsaasti satoa. Porthan, Calonius, Runeberg, Lönnrot, Snellman, Topelius ja monet muut heidän ohellaan ovat raivanneet sarkoja. Tässä maassa elää nyt kulttuurikansa, joka on maailmalle osoittanut, että sillä on oikeus elää omaa elämää. Tässä laitoksessa sytytetty ja vaalittu liekki on sukupolvelle toisensa jälkeen valaissut tietä ja luonut sen hengen, joka jaloimpana ilmenee Vänrikin tarinoissa, ja sama liekki on osaltaan kasvattanut tätä sitkeää ja lujaa soturikansaa. Täällä koulutettu virkamieskunta ei olisi ilman tätä henkeä niin taajoin rivein noussut laillisuuden lipun alla taisteluun sortoa ja väkivaltaa vastaan ja sitä ilman eivät jääkärit koskaan olisi lähteneet toivottomalta näyttäneelle matkalleen. Kansamme, joka yksimielisemmin kuin koskaan ennen on kuluneena ankarana talvena vielä kerran

käynyt vanhan taistelunsa kunnian ja isänmaan puolesta, osaa pitää henkisiä arvoja itse elämääkin kalliimpina.»

Vuoden 1940 lopulla Mannerheim joutui kansaa syvästi järkyttäneen tapahtuman lähimmäksi todistajaksi. Tasavallan presidentti Kallio oli heikentyneen terveytensä vuoksi päättänyt luopua paikaltaan, ja eduskunta oli hänen seuraajakseen valinnut pääministeri *Risto Rytin.* Presidentti Kallion lähtiessä kotiin, Nivalaan, Heikkilän taloon hän vaipui kuolleena Mannerheimin käsivarsille Helsingin asemalla tuhansien saattajien silmien edessä.

Suursota oli tällä välin kehittynyt täyteen voimaansa. Kertaamme lyhyesti tapahtumat kesäkuuhun 1941 mennessä. Sota, joka Puolan sodan jälkeen oli ollut paikallaan pysyvää valmistautumista tosiotteluun, kiihtyi nyt asteittain ankaraksi ja veriseksi kamppailuksi. Huhtikuun 9. pnä — siis vain muutamia viikkoja Suomen talvisodan päättymisestä — Saksa oli yllättäen hyökännyt Tanskaan ja Norjaan. Tanskan oli ylivoiman edessä miltei vastarinnatta alistuttava miehitykseen. Norja aloitti urhean, mutta jo alusta pitäen toivottomaksi näyttäytyneen taistelun maahantunkeutujaa vastaan, ja muutamassa viikossa saksalaiset olivat miehittäneet maan. Sen jälkeen tuli Hollannin, Belgian ja Ranskan kohtalonhetki. Ne nousivat taisteluun Saksaa vastaan, mutta hyökkääjä oli liian voimakas ja sen aseistus siksi vahva, että puolustajien sankarillinen vastarinta murtui. *Adolf Hitlerin* Saksa oli vajaassa vuodessa miehit-

tänyt suuren osan Eurooppaa. Se haaveili Englanninkin kukistamista, mutta siihen sen voimat eivät riittäneet, eikä se uskaltanut ryhtyä yrittämään maihinnousua Brittein saarille. Mutta idässä oli Neuvostoliitto. Saksa, jonka kansaan Hitler oli vuosikausia valanut vihaa sitä kohtaan, oli nyt valmis suuntaamaan aseensa toisen maailmansodan alkuaikojen sopimuskumppania vastaan.

Nämä tapahtumat heittivät varjonsa Suomenkin yli, joka kiihkeästi rakensi sitä, minkä talvisota oli hävittänyt. Mitä pitemmälle aika kului, sitä selvempiä merkkejä näkyi siitä, ettei tämän maan kohdalta sota vielä ollut lopussa.

Suomi oli oikeastaan joutunut ikään kuin kahden tulen väliin. Toisaalta Neuvostoliitto aloitti kiihkeän hermosodan. Sen diplomaattinen edustus esitti uusia vaatimuksia niiden lisäksi, mitkä sisältyivät rauhansopimukseen ja joiden täyttämisestä Suomi koetti omantunnontarkasti huolehtia. Toisaalta taas Saksa halusi kuljettaa joukkojaan Suomen kautta Pohjois-Norjaan ja sittemmin myös Pohjois-Suomeen Neuvostoliiton vastaiselle rajalle. Näinä aikoina tiedetään Suomen-kysymyksen olleen esillä Saksan ja Neuvostoliiton johtajien välisissä neuvotteluissa. Suomi ei ollut kummankaan maan kannalta merkityksetön. Ilmassa oli valtavien tapahtumien odotusta.

Mitä pitemmälle kevät 1941 kului, sitä selvemmiksi kävivät merkit idässä odotettavissa olevasta jättiläismäisestä kamppailusta. Kesäkuussa oli Suomen jälleen

Kaksi suurten mittojen miestä. Presidentti Mannerheim ottaa päivää ennen eroaan linnassa vastaan maan hallituksen. Mannerheim ja pääministeri — tuleva tasavallan presidentti — Paasikivi keskustelevat.

Presidenttikausi on päättynyt ja Suomen Marsalkka poistuu linnasta johdettuaan kansamme sotapoluilta rauhan askareisiin.

ryhdyttävä kutsumaan reservejä ylimääräisiin harjoituksiin puolustusvalmiuden vahvistamiseksi. Kesken kuumeisinta jälleenrakennuskautta maa joutui uudelleen sotaan. Sinä päivänä, jolloin Saksa aloitti hyökkäyksensä, Neuvostoliiton ilmavoimat ryhtyivät pommittamaan Suomen rannikkopuolustuslaitteita, ja seuraavana päivänä sen joukot ampuivat rajavartijoitamme. Kesäkuun 25. pnä alkoivat avoimet sotatoimet. Suomi oli jälleen sodassa.

Sodan päämäärät tasavallan presidentti Ryti ilmaisi sodan alettua pitämässään radiopuheessa. Hän lausui siinä mm.: »Vuosisadat ovat osoittaneet, että paikalla, minkä kohtalo on kansallemme antanut, ei pysyväistä rauhaa ole voitu saavuttaa.» Samassa puheessaan presidentti Ryti totesi: »Luottamuksemme puolustusvoimiimme ja niiden maailmanmainetta saavuttaneeseen johtajaan, sotamarsalkka Mannerheimiin, on ehdoton.»

Marsalkka Mannerheim tervehti sotilaitaan päiväkäskyllä mm. seuraavin sanoin: »Suomen sotilaat. Kunniakas talvisotamme päättyi katkeraan rauhaan. — Isänmaan tulevaisuus vaatii teiltä uusia tekoja. — Aseveljet! Seuratkaa minua vielä viimeinen kerta.»

Sotilaat seurasivat Mannerheimia ja häntä seurasi jälleen koko kansa. Talvisota käytiin poikkeuksellisen ankaran, pimeän talven vallitessa. Nyt jatkosodan alkaessa Pohjolan kesäinen luonto oli hehkeimmillään.

Tällä kertaa Suomi ei taistellut yksin, vaan Saksan rinnalla. Jäämeren äärellä olivat kenraalieversti *N. von Falkenhorstin* johtamat saksalaiset ja suomalaiset joukot

murtamassa jättiläismäisen rintaman pohjoisimmassa osassa yhteisen vihollisen vastarintaa. Suomalaisten rinnalle Mannerheimin johtoon asetettiin kenraaliluutnantti *Erwin Engelbrechtin* komentama 163. saksalainen divisioona.

Sotilaat lähtivät uuteen taisteluun yhtä uhrauksiin valmiina kuin talvisotaan. Menestys seurasi aseita ja armeija saavutti jälleen loistavia voittoja.

Suomalaisten ja saksalaisten joukkojen hyökkäys Pohjois- ja Keski-Suomesta rajan yli alkoi muutamia päiviä sodan puhjettua ja pari viikkoa myöhemmin suomalaiset ryhtyivät hyökkäämään Laatokan-Karjalassa.

Voitonsanomat alkoivat saapua joukkojen edetessä Laatokan-Karjalassa. »Suomalaiset joukot ovat Laatokan itäpuolella kolmessa viikossa ottaneet haltuunsa monta kertaa enemmän alueita kuin mitä venäläiset saivat kolmessa kuukaudessa viime sodan aikana ja huomattavasti enemmän kuin mitä idässä joutui venäläisten haltuun Moskovan rauhassa.» Tämä sykähdyttävä tiedoitus julkaistiin lehdissä heinäkuun lopulla. Mutta paikannimien maininnoissa voitonsanomat olivat aluksi niukkoja. Tiedettiin vain, että Pitkäranta, Mantsinsaari ja Lunkulansaari olivat jälleen meidän. Elokuun puolivälissä vallattiin ankaran taistelun jälkeen Sortavala sekä samanaikaisesti Lahdenpohja ja Jaakkima. Vihollinen suljettiin motteihin ja tuhottiin niissä. Sotasaalista saatiin jälleen, niin kuin talvisodan aikana, suuret määrät.

Hyökkäys kääntyi yhä enemmän Karjalan kannasta kohti, sinne, missä talvisodan päivinä oli ankarimmin taisteltu. Käkisalmi vallattiin elokuun lopulla. Sotatoimet sillä suunnalla kruunasi elokuun ja syyskuun vaihteessa Viipurin valloitus. Torkel Knuutinpojan vanhan linnan torniin nostettiin jälleen Suomen sotalippu, joka joukkojen oli täytynyt vetää alas talvisodan päättyessä. Rajattomalla riemulla vastaanotettiin tieto Karjalan pääkaupungin vapautumisesta. Jo syyskuun alussa ylipäällikkö päiväkäskyssään sotilailleen saattoi ilmoittaa: »Valtakunnan vanha raja Karjalan kannaksella on saavutettu.»

Laatokan-Karjalasta ja pohjoisempaa hyökkäystä jatkettiin Itä-Karjalaan. Tuli tieto Aunuksen kaupungin valtauksesta. Syväri saavutettiin syyskuun alkupäivinä ja pian ylitettiinkin. Laatokan saaret vapautuivat. Syys- ja lokakuun vaihteessa Suomen joukot valloittivat Karjalan neuvostotasavallan pääkaupungin, Petroskoin — Äänislinnan —, Venäjän tsaarien lähes kaksi vuosisataa sitten karjalaisten asuma-alueelle perustaman kaupungin.

Munjärven Lahden kauppala, Paateneen kauppala, Karhumäen kaupunki, Kontupohjan kauppala ja Poventsa ovat nimiä päämajan tiedonannoissa joukkojen saavutuksista. Repolassa ja Porajärvellä, missä Suomen lippu yli kaksikymmentä vuotta sitten oli lyhyen aikaa liehunut, se jälleen vedettiin salkoon.

Sallan suunnalla vihollinen työnnettiin rajan taakse ja kauempana pohjoisessa suomalaiset ja saksalaiset joukot turvasivat rajan itää vastaan.

Uuden sodan ensimmäisistä päivistä lähtien oli taisteltu Hangon rintamalla. Siellä oli suomalaisten rinnalla ruotsalaisia vapaaehtoisia, jotka jälleen olivat saapuneet maatamme auttamaan. Joulukuun alussa Hanko oli jälleen vapaa. Suursaaren ja Tytärsaaren valtaukset maalis- ja huhtikuun vaihteessa 1942 merkitsivät viholliselle tärkeiden meritukikohtien menetystä.

Keskelle sodan arkea sattui Mannerheimin 75-vuotispäivä. Sinä päivänä hän sai kokea, että koko kansa ymmärsi hänen johtajantyönsä ja isänmaallisen toimintansa arvon.

Kesäkuun 4. pnä 1942 liehuivat siniristiliput kaikkialla maassa ylipäällikön kunniaksi, ja juhlapäivä oli kenties vieläkin kokoavampi ja kauniimpi kuin 70-vuotispäivä viisi vuotta aikaisemmin, muodoiltaan vain sodan riehuessa aivan toisenlainen. Lukemattomien kansalaisten harras toive saada nähdä ylipäällikkö merkkipäivänä Helsingissä ei toteutunut, sillä sotilaana hän oli silloinkin »siellä jossakin», mutta hänen luokseen kantautuivat kaikkialta maasta parhaat toivotukset ja hänen kodissaan Helsingissä oli jokaisella tilaisuus esittää onnittelunsa ja jättää lahjansa. Onnitteluihin yhtyivät myös Suomen ystävät kaikkialla maailmassa.

Ylipäällikkö vietti syntymäpäiväänsä tarkastusmatkalla ja itse juhlapaikkakin oli vain harvojen tiedossa. Sinne Mannerheimin juna pysähtyi varhain kesäkuun 4. päivän aamuna ja pian sinne saapui tasavallan presi-

dentin erikoisjuna tuoden valtionpäämiehen, eduskunnan puhemiehet ja hallituksen edustajat sekä eräät muut juhlavieraat. Valtakunnankansleri Hitler saapui lentoteitse päämajastaan vierailulle Mannerheimin luo esittääkseen kansansa ja armeijansa onnittelut Suomen puolustusvoimien ylipäällikölle.

Mannerheim vastaanotti onnittelijansa koivunlehvin koristetussa salonkivaunussaan, jonka ikkunoista avautui kaunis kesäinen maisema. »Loistavat sotilaalliset tekonne asettavat Teidät kunniapaikalle historiamme suurimpana sotilaana, ne ovat oikeuttaneet meidät antamaan Teille *Suomen Marsalkan* nimen ja määräämään syntymäpäivänne, kesäkuun neljännen, sankarillisten puolustusvoimiemme lippupäiväksi», sanottiin tasavallan presidentin lukemassa hallituksen adressissa. Eduskunta kunnioitti Suomen Marsalkkaa lahjoittamalla hänelle »kansamme kunnioituksen, kiitollisuuden ja rakkauden ilmauksena» Kaivopuiston vaalean talon, joka jo kauan oli ollut hänen kotinaan. Myöhemmin, kuten näemme, lahjan muoto muuttui. Maan työväestön onnittelut sisältyivät Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton adressiin, josta kiittäessään Mannerheim lausui mm.: »Teidän kaunis tervehdyksenne tuottaa minulle aivan erikoisen ilon ja samalla suuren tyydytyksen nähdessäni siinä todistuksen vuosikymmenien aikaisten unelmieni ja pyrkimysteni toteutumisesta.» Upseerikunta, aseveljet, jääkärit, Uudenmaan rakuunat ja Mannerheim-ristin ritarit ojensivat adressinsa ja Jääkäriliitto kutsui ylipäällikön kunniajäsenekseen.

Samaan aikaan kuin Mannerheim vastaanotti onnittelijansa kaukana pääkaupungista, hänen kotiinsa tulvi katkeamattomana virtana onnittelijoita, lahjoja ja adresseja. Vieraskirjaan kertyi tuhatkunta nimeä; julkisen elämämme eturivin miesten ja naisten sekä diplomaattikunnan jäsenten nimien rinnalle piirtyi suuren kirjan lehdille työmiehen jäykin sormin kirjoittama onnittelu tai lapsen haparoiva nimikirjoitus. Kaivopuiston kauniiseen kotiin tuotiin arvokkaita lahjoja ja liikuttavia rakkauden osoituksia. Pöydillä oli niitä pian kosolta, joukossa useita rintamajoukkojen ylipäällikölleen valmistamia. Syntymäkodista, Louhisaaresta, oli lähetetty arvokas muisto. Pääkaupunki taasen kunnioitti marsalkkaa ristimällä suurimman valtaväylänsä, Heikinkadun ja Turuntien, Mannerheimintieksi.

»Ylipäällikköä kohtaan tuntemaamme suurta kunnioitusta ja ihailua emme voi milloinkaan täysin tulkita, mutta sen tuomme esille kaikissa meille uskottujen tehtävien täyttämisessä», kirjoitti onnittelukirjeeseensä eräs kersantti rintamalta. Samantapaisia olivat satojen rintamamiesten kirjeet Mannerheimille. Kaikissa yksiköissä vietettiin ylipäällikön syntymäpäivää ja Helsingissä Messuhallissa oli suuri asemiesilta merkkipäivän johdosta.

Suomen Marsalkan syntymäpäivän kunniaksi järjestämällään juhla-aterialla tasavallan presidentti piti puheen Mannerheimille. Presidentti Ryti lausui mm.: »Teidän sydämenne ja kätenne ovat aina olleet heikko-

jen, kärsivien ja apua tarvitsevien puolella. Caritas on ollut yksi Teidän johtosanojanne. Keskinäisen katkeruuden hävittäminen ja sisäisten ristiriitojen poistaminen kansastamme sekä syvän yhteisvastuuntunteen ja lujan puolustustahdon luominen siihen on ollut Teidän valtiomiesajatuksenne, jonka pohjalle Te olette toivonut isänmaan suuruuden ja tulevaisuuden rakentuvan. Teidän osuutenne ja ansionne puolustusvoimiemme järjestämisessä ja kehittämisessä ovat olleet perustavaa laatua. Teidän tietonne ja kokemuksenne ja taitonne kansainvälisissä kysymyksissä ja niiden hoidossa ovat olleet valtiollemme verraton omaisuus koko itsenäisyytemme aikana. Kolmessa vaikeassa sodassa on Teidän sallittu menestyksellä johtaa kansamme vapaustaistelua ja kaikissa näissä ovat Teidän ehdoton arvovaltanne sekä siihen perustuva puolustusvoimiemme ja koko kansamme rajaton luottamus Teihin olleet sellaisia voiman, uskon ja toivon lähteitä, joista synkimpinäkin hetkinä on voitu ammentaa. Te olette näin saanut erinomaisen onnen suorittaa kansallenne palveluksia, joiden vertaisia ei kukaan toinen ole sille tehnyt.» Presidentti jatkoi: »Teillä on ollut onni johtaa Suomen karaistuneita sotilaita, joilla sitkeydessä, kestävyydessä, taistelutaidossa ja taistelutahdossa ei ole voittajiansa. Ja Teidän takananne on ollut vaatimaton, oikean asian puolesta suurimpiinkin uhrauksiin valmis Suomen kansa, joka aina on uskonut oikeuden lopulliseen voittoon eikä vaikeimmistakaan kohtaloniskuista menettänyt elämänuskoaan ja luottamustaan tulevaisuuteen. Teidän johta-

manne vapaussodat ovat olleet jaloa taistelua kansan pyhimpien oikeuksien ja arvojen puolesta hävityksen ja vääryyden voimia vastaan. Kansanne tukemana Te olettekin sotilaittenne kanssa teoilla luonut kuolemattoman, ylvään sankarirunoelman, joka vain odottaa Runebergiaan pukemaan sen sanoihin.»

Kiittäessään saamistaan onnitteluista ja kunnianosoituksista Suomen Marsalkka silmäili kulkemaansa taivalta. Hän sanoi olevansa ylpeä saadessaan johtaa »urhoollisuudessa vertaansa vailla olevaa armeijaa — se on ja tulee jäämään elämäni kauneimmaksi muistoksi». Mannerheim lausui lopuksi mm.: »Lahjaksi saatu itsenäisyys on vähempiarvoinen kuin hiellä ja verellä ostettu. Suomen kansalle ja sen puolustusvoimille se on ollut kova koulu, joka on vaatinut monia uhreja, mutta me olemme saavuttaneet kokemuksen, jota ei saavuteta harjoituskentillä.» Hän lopetti puheensa sanoihin: »Valtakunta ilman maanpuolustusta ei ole valtakunta.»

Tällaiset olivat 75-vuotissyntymäpäiväjuhlat. Ne olivat tavallaan myös historiallinen tapahtuma: kahden valtionpäämiehen — Suomen tasavallan presidentin ja Saksan valtakunnankanslerin — kohtaus suuren sotapäällikön luona. Ja tapahtumapaikka oli mitä luonnonihanin seutu Kaukopään haararadan varrella Saimaan rannalla.

Sotaa oli käyty jotenkin päivälleen vuosi. Suomalaiset joukot olivat ehtineet, niin kuin kerrottiin, vanhoille rajoille ja Itä-Karjalassa edenneet niin pitkälle kuin

sotilaallisista ja sotilaspoliittisista syistä oli pidetty tarpeellisena. Pohjois-Suomessa saksalaiset joukot taas olivat asettuneet lujiin asemiin. Niiden monista tehtävistä mainittakoon ennen kaikkea Petsamossa olevien Kolosjoen nikkelikaivosten suojeleminen, koska Saksa sodankäyntiään varten kipeästi tarvitsi nikkeliä.

Päättäväisenä Suomi oli lähtenyt uuteen sotaan. Vaikka sodan alkaessa ja menestyksen seuratessa aseita oli useilla tahoilla annettu valtaa kuvitelmalle, että sota ei muodostuisi kovinkaan pitkäaikaiseksi, alistuttiin sen yhä jatkuessa ajatukseen, että oli kärsivällisesti odotettava sen onnellista lopputulosta, kestipä siihen pääseminen miten kauan tahansa. Mieliala suuren yleisön keskuudessa jaksoi sen vuoksi pysyä luottavaisena siitäkin huolimatta, että huoltotilanne heikkeni tuntuvasti jo jatkosodan ensimmäisen vuoden kuluessa ja osoitti jatkuvia huonontumisen merkkejä.

Jo kesällä 1942 alettiin aavistaa, että edessä saattoi olla vaikea ja raskas kausi. Niihin saakka oli länsivaltojen, ennen kaikkea Amerikan taholla, melkoisella ymmärtämyksellä suhtauduttu Suomen taisteluun, vaikka olosuhteet olivat vieneet maan aseveljeyteen Saksan kanssa. Hitlerin käynti Suomessa ei ollut meille näiden maiden silmissä mikään mairitteleva kunnianosoitus, ja sen suoranaisia tai välillisiä seurauksia oli, että U.S.A. heinäkuun puolivälissä 1942 katkaisi konsulisuhteet.

Jo näihin aikoihin alettiin eräillä tahoilla hiljakseen mietiskellä erillisrauhan mahdollisuuksiakin, vaikka kaik-

ki julkisuuteen tulleet tiedot sellaisen ajattelemisestakin heti jyrkästi kumottiin. Hallitustaholla terävä-katseisimmat tajusivat, ettei akselivaltojen voitto enää ollutkaan selvä asia. Suomen kannalta sodasta irroittautuminen oli sikäli ajateltavissa, ettei maa ollut tehnyt mitään sopimuksia Saksan enempää kuin muidenkaan sen liittolaisten kanssa. Tässä yhteydessä on syytä myös huomauttaa, että myötätunto Saksaa kohtaan ei ollut erityisen lämmin, vaikkakin tämä oli sangen auliisti tukenut Suomen elintarvikehuoltoa. Vanha, koeteltu pohjoismainen ystävyys ilmeni voimakkaana mielialareaktiona sen tavan johdosta, jolla miehittäjä kohteli Norjaa ja Tanskaa.

Vaikkakaan maassamme ei oltu erityisen kärkkäitä kuuntelemaan sitä propagandaa, jota länsivallat harjoittivat Suomen irroittamiseksi sodasta, se kuitenkin sai yhden ja toisen kallistamaan korvansa tälle ajatukselle. Vaikuttavana tekijänä oli myös Saksan hyökkäysliikkeen pysähtyminen Neuvostoliiton alueella ja sodan kehittyminen pitkäksi, hermoja ja kestävyyttä kysyväksi asemasodaksi.

Näissä olosuhteissa ylipäällikkö, joka yleensäkin otteissaan oli ollut paitsi sotilas myös tiukasti poliittista kehitystä seuraava henkilö, kieltäytyi jatkuvasta etenemisestä sielläkin, missä se kenties olisi ollut suhteellisen helppo tehtävä. Suomen armeija jäi pitkiksi ajoiksi samoihin asemiin, niihin, joita se sodan päämääriä silmällä pitäen oli pitänyt tavoiteltavina.

Pistäytykäämme välillä ylipäällikön päämajaan. Jo talvisodan aikana se oli ollut aluksi Mikkelissä, mutta kun se rakennus, missä se sijaitsi, sai pommituksessa osuman, siirtyi Mannerheim päämajoineen kaupungin ulkopuolelle. Sen paikaksi valittiin tällöin Otavan kansanopisto. Jatkosodankin päämajan Mannerheim sijoitti Mikkeliin ja sen lähettyville. Hän itse asui aluksi eräässä yksityishuvilassa, myöhemmin Mikkelissä ja sodan loppuvaiheessa Sairilan kartanossa.

Ei ollut mikään harvinainen tapaus nähdä Mannerheim asioilla kaupungilla, jopa aivan yksinkin. Hän saattoi astella torin laitaa, seurata kaupankäyntiä ja antautua puheisiin vastaantulevan tutun, jopa tuntemattomankin kanssa. Joskus joku hänet pysähdytti. Niin läheiseksi oli ylipäällikkö käynyt kansalle! Kerrotaan, että muuan maalaismummo eräänä päivänä astui Mannerheimin eteen ja tiedusteli savolaisen suorasukaiseen ja uteliaaseen tapaan: »Ootko se sie ite?» ja sai tietysti vastaukseksi, että hän itsehän se siinä oli.

Ylipäälliköllä oli päämajassa usein vieraita. Etupäässä he olivat luonnollisesti eri rintamanosien komentajia, jotka kävivät neuvottelemassa sodankäyntiä koskevista kysymyksistä, ja hallituksen jäseniä, joilla oli tärkeitä asioita esitettävänään. Joskus päämajassa kävi huomattavia ulkomaalaisia arvohenkilöitä. Mutta Mannerheimilla oli muunkinlaisia vieraita. Kun keväällä 1942 Mikkelissä juuri ylioppilaiksi tulleet nuoret neitoset saapuivat tervehtimään ylipäällikköä ja ojentamaan hä-

nelle ruusuja, lämmitti ja ilahdutti käynti Mannerheimia suuresti.

Sodan kestäessä Mannerheim sai useita todistuksia sotilaittensa jakamattomasta kiintymyksestä ja ihailusta. Talvisodan jälkeen oli perustettu Mannerheim-risti jaettavaksi sodassa aivan erityisesti kunnostautuneille. Mannerheim-ristin ritarit puolestaan halusivat, että tämä kunniamerkki annettaisiin ylipäällikölle. Eräänä päivänä tasavallan presidentti noudatti toivomusta ja ojensi marsalkalle Mannerheim-ristin 1. ja 2. luokan ritarimerkin. Presidentti lausui tällöin pitämässään puheessa mm.: »Se sankarillisuus ja se sotilaallinen kunto ja taito, jota puolustusvoimamme talvisodan raskaissa taisteluissa kauttaaltaan olivat osoittaneet, antoi sodan jälkeisenä aikana aiheen perustaa Vapaudenristin ritarikuntaan Herra Sotamarsalkan nimeä kantavan Mannerheim-ristin kunniamerkin kahdessa luokassa. Tätä kunniamerkkiä tarkoitettiin jaettavaksi varsin rajoitetussa määrässä, vain poikkeuksellisen suurista sotilaallisista ansioista: erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeitten tulosten tai erikoisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkinnoksi. Näillä korkeimmilla sotilaallisilla kunniamerkeillämme ei ole sitä poikkeuksellisen suurta arvoa ja merkitystä, joka niille on tarkoitettu antaa, elleivät ne myös korista suurimman ja näiden kunniamerkkien kantamiseen parhaiten ansioituneen sotilaamme, Sotamarsalkka Mannerheimin omaa rintaa.»

Mannerheim-ristiä on kaiken kaikkiaan jaettu 191 kappaletta. — Suomen Marsalkan kuollessa oli hänen

ritaritovereitaan elossa 145, jotka kutsuttiin hautajaisjuhlallisuuksiin. Kutsua saattoi noudattaa 117 Mannerheim-ristin ritaria. Suomen Marsalkan viimeisellä matkalla kahdeksan Mannerheim-ristin ritaria laski ylipäällikkönsä viimeiseen leposijaan.

Huomattavia ulkomaisiakin kunnianosoituksia Mannerheim sai sodan kestäessä. Hitler soi hänelle korkeimman saksalaisen sotilaallisen kunnianosoituksen, rautaristin ritariristin sekä lisäksi soljet vuoden 1914 ensimmäisen luokan ja toisen luokan rautaristeihin.

Maaliskuun puolivälissä 1942 saapui Suomen armeijan päämajaan Ruotsin perintöprinssi *Kustaa Aadolf* tuomaan Mannerheimille Ruotsin korkeinta sotilaallista kunniamerkkiä, Kustaa III:n Suomen sotanäyttämölle lähtiessään perustamaa Miekkaritariston suuren ristin ensimmäisen luokan ritarimerkkiä. Sen saajien luettelo on lyhyt, sillä sitä on annettu ainoastaan poikkeuksellisen loistavista sotilaallisista suorituksista. Sitä on kantanut vain kolme Ruotsin hallitsijaa, 68 ruotsalaista upseeria sekä eräät ulkomaalaiset hallitsijat ja sotapäälliköt. Yli sataan vuoteen sitä ei ollut kenellekään annettu. Ojentaessaan kunniamerkkiin kuuluvat tunnukset ja kiinnittäessään Mannerheimin rintaan Miekkaritariston suuren ristin I luokkaan liittyvän hopeamiekan prinssi Kustaa Aadolf toisti Mannerheimin tunnuslauseen »Candida pro causa ense candido» — puhtain asein puhtaan asian puolesta. Jo vapaussodan päätyttyä ja Mannerheimin saavuttua heti

sen jälkeen Ruotsiin kuningas oli, kuten aikaisemmin mainittiin, suonut hänelle Miekkaritariston suurristin.

Sodan kestäessä ylipäällikkö ylläpiti yhteyttä kotirintamaan. Niinpä hän muisti niitä, jotka omilla paikoillaan sotatarviketeollisuuden palveluksessa työskentelivät armeijan hyväksi. Muutaman kerran hän kävi tehtaissa tervehtimässä työntekijöitä ja ainakin kahdesti hän itse jakoi sotateollisuuden palveluksessa oleville Vapaudenristejä ja -mitaleja.

Kauneimpia ja vaikuttavimpia asiakirjoja jatkosodan päiviltä on ylipäällikön äitienpäivänä 1942 Suomen äideille antama päiväkäsky, jossa heille yhteisesti annettiin Vapaudenristi. Päiväkäsky, jota suurina painoksina on levitetty maan äideille ja joka monina äitienpäivinä oli suosituin lahja äideille, kuului seuraavasti:

»Suomen äideille! Viettäessämme tänä vuonna toukokuun toista sunnuntaita Suomen äideille omistettuna merkkipäivänä isänmaamme puolustajat hiljenevät sodan kentillä hartain mielin ja syvä rakkaus rinnassaan muistamaan Teitä, äidit.

Te olette paljon antaneet tälle maalle. Te olette kehdosta alkaen kasvattaneet sen polven, jonka ansiosta maa on vapaa. Parhaillaan käytävän vapaustaistelumme aikana — miestenne taistellessa rintamalla — Te kasvatatte kodeissa isänmaalle uutta polvea, jonka sallittakoon viljellä ja rakentaa tätä maata rauhallisemmissa oloissa kuin mitä nykyinen polvi on saanut tehdä.

Töin ja rukouksin Te olette näinä taistelun vuosina tukeneet puolustusvartiossa seisovia poikianne ja tyttärianne. Näistä rakkaistanne Teidän on ollut luovuttava maan hyväksi kansamme koettelemuksen ajaksi. Teidän siunauksenne on seurannut lapsianne taistelukentille ja antanut heille sankariuden voimaa isänmaan pelastamiseksi ja kestävän rauhan turvaamiseksi. Tahdon tänä päivänä erikseen lausua tervehdykseni ja syvän osanottoni niille Suomen äideille, joiden rakkaimmat sankareina ovat uhranneet henkensä isänmaan ja sen tulevaisuuden puolesta.

Kaikkien Teidän työnne on ja on ollut kansamme taisteluissa arvioimattoman suuri ja uhrinne mittaamaton.

Suomen armeijan nimessä, suuren kiitollisuuden ja kunnioituksen osoituksena annan tänä päivänä Isänmaamme äideille yhteisesti omistettuna Vapaudenristin.

Olkoon se tulevillekin sukupolville tunnuskuvana äidin pyhästä kutsumuksesta kasvattaa tämän kansan lapsiin palava vapaudentahto, joka ikuisiksi ajoiksi on turvaava maallemme kalliisti lunastetun itsenäisyyden ja kansallemme sisäisen suuruuden.»

Mitä pitemmälle aika kului, sitä hiljaisempaa oli Suomen rintamalla. Etenemisestä pitemmälle vihollisalueelle oli kokonaan luovuttu, ja sotatoimet rajoittuivat vain saavutettujen asemien säilyttämiseen. Näissä olosuhteissa ylipäällikkö oli katsonut voivansa kotiut-

taakin melkoisen määrän vanhempiin ikäluokkiin kuuluvia asemiehiä, mikä taas oli omansa kohottamaan mielialaa kotirintamalla. Tilannetta voisi parhaiten luonnehtia sanomalla, että se oli hiljaista odotusta niin rintamilla kuin rintamien takana.

Kysymys erillisrauhasta alkoi olla tavallistenkin ihmisten keskustelujen aiheena. Määräävissä piireissä sitä kosketeltiin yhä useammin, ja yhä tarmokkaammin koetettiin keksiä keinoja sodasta irroittautumiseksi. Suomi tunsi olevansa eristettynä miltei koko maailmasta. Englanti oli julistanut sille sodan jo niin varhain kuin itsenäisyyspäivänä 1941. Yhdysvallat olivat, kuten kerrottiin, katkaisseet konsulisuhteensa v. 1942. Saksan ja sen liittolaisten ohella oli Ruotsi kutakuinkin ainoa maa, jonka kanssa Suomi saattoi ylläpitää yhteyttä, ja sanomattakin on selvää, että tämä kosketus muodosti ikään kuin sillan muuhun maailmaan. Miltei ainoa virkistys, minkä suomalainen näinä vuosina saattoi saada, olikin pistäytyminen läntisessä naapurimaassa, jonka kansa jatkuvasti osoitti mitä lämpimintä myötätuntoa Suomea kohtaan. Muistettakoon vain yksistään se vertojaan vailla oleva huolenpito suomalaisista lapsista, joita ruotsalaiset kodit kymmenintuhansin ottivat hoiviinsa.

Vuoden 1943 alkupuolella oli maassa suoritettava presidentinvaali. Sodan poikkeuksellisissa olosuhteissa ei toimitettu valitsijamiesvaaleja, vaan tehtävä uskottiin vuonna 1937 valituille valitsijamiehille, jotka siis nyt kolmannen kerran joutuivat kantamaan vastuun siitä,

Suomen Marsalkka täytti uskollisesti kansalaisvelvollisuutensa ja kävi ulkomailtakin käsin äänestämässä. Tällä kertaa on kotimatkan aiheena tammikuussa 1950 suoritettu tasavallan presidentin valitsijamiesvaali.

Suomen Marsalkka ja hänen adjutanttinsa, everstiluutnantti Lindeman tutkivat kirjettä. — Professori Nanna Svartz — Suomen Marsalkan henkilääkäri loppuvuosina.

kenen käsiin valtakunnan ylin johto uskottaisiin. Risto Ryti, joka presidentti Kallion pyydettyä eroa syksyllä 1940 oli tullut valituksi hänen työnsä jatkajaksi saaden likipitäen kaikki äänet, valittiin nyt uudelleen miltei yksimielisesti; vain 31 valitsijamiestä pidättäytyi äänestämästä. Tässä yhteydessä lienee paikallaan mainita, että Mannerheimin nimi sukelsi vaaleja edeltäneissä keskusteluissa ensimmäisen kerran esille. Tiedetään erityisesti maalaisliiton taholla harkitun kysymystä hänen ehdokkuudestaan, ja katsoen siihen kansansuosioon, mikä ylipäälliköllä oli, olisi hän saattanut tulla valituksi.

Tasavallan presidentin vaali selvensi tilannetta ja ennen kaikkea saattoi kysymyksen Suomen asemasta käytävässä sodassa vakavan pohdinnan alaiseksi. Merkille pantava on näet sosialidemokraattisen puolueen puolueneuvoston itse vaalipäivänä esittämä kannanotto sotaan. Se kuului seuraavasti: »Suomi ei ole mukana suurvaltojen taistelussa. Se seikka, että Suomi taistelee Saksan rinnalla samaa vihollista vastaan, ei muuta tätä tosiasiaa missään suhteessa. Tästä johtuu myös, että Suomella on, milloin sopiva tilaisuus siihen tarjoutuu ja sen vapaus ja itsenäisyys ovat turvatut, vapaa valta päättää eroamisestaan sodasta.» Kun kysymys uuden hallituksen muodostamisesta tavan mukaan presidentin vaalin jälkeen tuli päiväjärjestykseen, maalaisliitto puolestaan ilmoitti, että uusi hallitus oli saatava ja sen tärkein tehtävä oli puolustustaistelun saattaminen tehokkaaseen päätökseen ja tavalla, jolla maan itsenäisyys ja tulevat puolustusmahdollisuudet saadaan taatuiksi.

Antaessaan presidentin virkaan astuessaan juhlallisen vakuutuksen presidentti Ryti totesi, ettei taistelua jatkettaisi sen pitemmälle, kuin että turvallisuus saavutettaisiin. Uusi hallitus muodostettiin sitten professori *Edw. Linkomiehen* johdolla.

Viittaus niihin olosuhteisiin, joissa uusi hallitus joutui suorittamaan raskaan tehtävänsä, on epäilemättä paikallaan, joskin yksityiskohdat on sivuutettava osittain sen vuoksi, ettei niitä vielä ole tarkoin valaistu, osittain siksi, että tapausten yleinen kulku on vielä tuoreessa muistissa.

Lähtökohdaksi on joka tapauksessa otettava suursodan silloinen vaihe. Sen ratkaiseva käännekohta oli taistelu Stalingradista. Sen raunioihin päättyi Saksan eteneminen Neuvostoliiton alueella. Tämä kaupunki, jota piiritettiin kuukausikaupalla, mainittiin kai useammin kuin mikään muu paikka toisen maailmansodan rintamatiedoituksissa. Ja kun Stalingrad kesti, kesti myös Saksan lujin vastustaja, josta yhdessä liittolaisten kanssa vihdoin tuli tämän valtavan voimienmittelyn voittaja.

Jo vuoden 1943 kuluessa oli sodan pitkittyessä niille jotka kykenivät tilannetta arvioimaan selvinnyt, ettei Saksa missään tapauksessa voittaisi sotaa. Tämä käsitys antoi suunnan ja leiman sille ulkopolitiikalle, jota Suomen hallitus ryhtyi nyt noudattamaan. Mutta sen toteuttaminen ei ollut mikään helppo asia, sillä Saksa oli yhä mitä varteenotettavin tekijä, ja lisäksi huomattava määrä saksalaisia joukkoja oli Suomen kama-

ralla. Nämä joukot olivat sitä paitsi valioväkeä ja erinomaisesti varustettuja.

Kansan keskuudessa vallinnut luottavainen mieliala alkoi yhä selvemmin muuttua sotaväsymykseksi, eikä sillä ollut suinkaan vähäinen merkitys. Sen sijaan, että sodan alkuaikoina ei paljoakaan välitetty Saksan vihollisten propagandasta, se nyt sai yhä enemmän kuuntelijoita. Tuskin milloinkaan on tässä maassa niin tarkkaan seurattu ulkomaisia radiolähetyksiä kuin näihin aikoihin. Kuunneltiin yhtä hyvin itäisen naapurimaan radiota kuin Amerikan ääntä ja englantilaisen BBC:n suomenkielistä ohjelmaa.

Suomen politiikan johtomiehet olivat vilkkaassa toiminnassa. Linkomiehen hallituksen ulkoministeri *Henrik Ramsay* oli miltei ensi töikseen käynyt Saksassa tapaamassa valtakunnanulkoministeri *Joachim von Ribbentropia* ja tunnustelemassa, miten Saksa suhtautuisi Suomen rauhaa koskeviin neuvotteluihin. Erityisen merkittävänä on pidettävä vanhan koetellun poliitikon, valtioneuvos *J. K. Paasikiven* aktiivista toimintaa kosketuksen saamiseksi Neuvostoliittoon. Hän ei ensimmäistä kertaa ollut liikkeellä tällaisessa tärkeässä asiassa. Hän oli ollut jo Tarton rauhanvaltuuskunnan puheenjohtaja. Hänen johdollaan talvisodan edellä suomalaiset neuvottelijat kolmesti kävivät Moskovassa. Hän johti Suomen puolesta rauhanneuvotteluja, jotka johtivat Moskovan rauhaan vuonna 1940, ja talvisodan jälkeen hän toimi lähettiläänä Neuvostoliitossa. Nyt Paasikivi uudelleen astui esille, ja käytännöllisesti katsoen hän on siitä

lähtien taukoamatta ollut tapahtumien polttopisteessä. Mutta älkäämme kiiruhtako niiden edelle!

Suomen sotilaallinen asema heikkeni vuoden 1944 alussa oleellisesti. Tammikuun puolivälissä Neuvostoliitto aloitti Leningradin seuduilla hyökkäyksen, joka mursi saartorenkaan ja pakotti saksalaiset vetäytymään Narvan linjalle saakka. Kohta sen jälkeen Amerikka antoi Suomessa olevan asiainhoitajansa välityksellä ymmärtää, että rauhanehdot kävisivät sitä epäedullisemmiksi, mitä kauemmin Suomi jatkaisi sotaa. Tällä tiedonannolla oli huomattava vaikutus virallisiin kannanottoihin, ja se saattoi johtavat piirit harkitsemaan mahdollisuuksia saada tietoja Venäjän rauhanehdoista. Tähän vaikutti myös tilanteen kehitys Kannaksen rintamalla. Leningradin saarron päätyttyä Neuvostoliitto saattaisi koota voimiaan sinne, ja joka tapauksessa sillä nyt oli hallussaan osa Suomenlahden rannikkoa, joka näin ollen tarjosi sille entistä paremman meri- ja ilmasotatoiminnan tukialueen. Ylipäällikkö antoi myös tilanteesta asiallisen ja kaikkea muuta kuin valoisan kuvan.

Helmikuun alussa Paasikivi odottamatta lensi Tukholmaan. Hänen tarkoituksenaan oli tavata Neuvostoliiton lähettilästä, madame *Alexandra Kollontayta.* Tämän tiedettiin olevan melko suopea Suomelle vanhojen suomalaisten suhteittensa vuoksi. Äitinsä puolelta hän oli suomalaista syntyperääkin. Varhaisessa nuoruudessaan hän oli viettänyt kesiäkin Karjalan kannaksella. Häneltä Paasikivi halusi saada tietoja rauhanehdoista, missä hän onnistuikin. Ehdot eivät olleet lempeät, ja hallituksen

ulkoasiainvaliokunta päättikin ilmoittaa Neuvostoliiton hallitukselle, ettei niitä voitu hyväksyä. Yhtenä vaikeimmista kohdista pidettiin vaatimusta, että Saksan Suomessa olevat joukot oli internoitava. Hallitus oli kuitenkin valmis jatkuviin neuvotteluihin. Neuvostoliitto puolestaan saattoi Suomen tietoon, että rauhanehtoihin oli suostuttava viikon kuluessa. Eduskunnan salaisessa istunnossa ei Suomen kanta muuttunut, mutta sen sijaan kyllä tähdennettiin rauhantahtoa.

Kansan mielialan kannalta oli helmikuu ollut erittäin raskas kuukausi. Kuin antaakseen pontta rauhaan tähtääville keskusteluille Neuvostoliiton ilmavoimat olivat saman kuun aikana kolmesti pommittaneet Helsinkiä, kuten muistamme — kymmenen päivän väliajoin —, ja tällöin aiheuttaneet raskaita menetyksiä. Pommitukset kohdistuivat myös eräihin muihin kaupunkeihin.

Vaikka Neuvostoliitto oli Suomelta saanut kieltävän vastauksen esittämiinsä rauhanehtoihin, ei kosketus kuitenkaan ollut katkennut. Maaliskuun lopulla Paasikivi ja toinen vanha, koeteltu poliitikko ja entinen lähettiläs *Carl Enckell* lensivät Tukholman kautta Moskovaan. Paasikivi tunsi nyt Venäjän pääkaupungin paremmin kuin ollessaan siellä neuvottelutehtävissä talvisodan edellä. Hänhän oli heti sodan jälkeen ollut Suomen lähettiläänä Moskovassa. Tämä lentomatka oli vain harvojen tiedossa: siitä olivat selvillä todennäköisesti ainoastaan presidentti ja ylipäällikkö sekä pää- ja ulkoministerit. Ne rauhanehdot, jotka Neuvostoliitto tällöin esitti, olivat ankarat, ja parin viikon perusteellisen harkinnan jälkeen

tiedoitettiin, ettei Suomi voinut niitä hyväksyä. Tämän jälkeen Neuvostoliitto virallisesti ilmoitti, että välirauhanneuvottelut olivat sen käsityksen mukaan katkenneet.

Tultiin kesäkuuhun 1944, jatkosodan vaiheikkaimpaan ja ratkaisevimpaan kuukauteen. Jo kevään kuluessa oli ollut havaittavissa merkkejä siitä, että vihollinen valmistautui hyökkäämään Karjalan kannaksella.

Kesäkuun alussa, 4. päivänä, oli ollut merkkipäivä: puolustusvoimien lippujuhlapäivä ja ylipäällikön syntymäpäivä. Tasavallan presidentti oli tällöin henkilökohtaisesti käynyt päämajassa esittämässä Suomen Marsalkalle ja puolustusvoimille omat ja valtiovallan onnittelut sekä ojentanut Mannerheimille Suomen Valkoisen Ruusun suurristin ketjuineen, miekkoineen ja jalokivineen.

Kesäkuun 9. päivänä varhain aamulla vihollinen aloitti ankaran yleishyökkäyksen Karjalan kannaksella ja pian Aunuksen kannaksella, jatkaen sitä sitten taukoamatta. Rintamaviestit, jotka kauan aikaa olivat olleet vain lyhyitä, usein mitäänsanomattomia tiedonantoja, saivat nyt dramaattisen sävyn. Sota riehui jälleen täydellä voimallaan.

Hyökkäys tapahtui niin valtavin mies- ja asevoimin, että suomalaisten rintama sen pääsuunnassa pahasti taipui. Ensimmäinen todella hälyttävä tieto hyökkäyksestä annettiin kesäkuun 15. pnä, jolloin venäläisten ilmoitettiin tunkeutuneen suomalaisten asemien läpi Kuuterselän suunnalla. Asema oli silloin jo mitä arveluttavin. Seuraavana päivänä ylipäällikkö antoi päiväkäskyn, josta

lainattakoon seuraavat sotilaiden taistelutahtoa terästävät sanat: »Karjalan kannas, kansamme vuosisataisten taistelujen verikenttä, on jälleen vihollisen raivoisan rynnistyksen ensisijaisena hyökkäyskohteena. Talvisodan jäyhät kuvat suomalaisen sotilaan sisukkaasta kestävyydestä, uhrivalmiista urhoollisuudesta ja murtumattomasta tulevaisuudenuskosta uusiutuvat. Nuoret miehet seisovat sodassa jo paljon kokeneiden taistelijain rinnalla suuren materiaalitaistelun teräsmyrskyssä. Sotilaat! Te tiedätte, että isänmaan kohtalo riippuu teistä. Te ette lannistu vastoinkäymisistä.»

Sitkeästi taistellen, uusia, levänneitä joukkoja tuleen lähettäen ja edullisempiin puolustusasemiin vetäytyen Suomen armeija jatkoi taisteluaan ylivoimaa vastaan. Joukkoja säästääkseen ylipäällikkö antoi käskyn viivytystaisteluun siirtymisestä ja rintamalle saapuvien reservien keskittämisestä luonnon muodostamalle ja paikoitellen jo jossakin määrin varustetulle Viipurin—Vuoksen linjalle. Kiivaimmat taistelut käytiin Summan—Leppäsuon maastossa, missä joukot talvisodan aikaisissa raunioasemissa puolustautuivat sitkeästi.

Kesäkuun raskain isku oli Viipurin menetys juuri juhannuksen alla. Lyhyen taistelun jälkeen oli luovuttava Karjalan pääkaupungista, johon uusi elämä jo oli ehtinyt viritä sen jouduttua jatkosodan alkuvaiheissa suomalaisten käsiin.

Vuoden 1944 juhannuksen tienoo oli taas mitä tärkeimpien ja kohtalokkaimpien ratkaisujen aikaa. Suomen sotilaallinen asema oli vajaassa kahdessa viikossa

kokonaan muuttunut, ja sen ohella uhkasivat muutkin onnettomuudet, ennen kaikkea huoltotilanteen huolestuttava huonontuminen sen johdosta, etteivät Saksasta luvatut viljamäärät olleetkaan saapuneet. Kaiken lisäksi Amerikka, joka koko ajan oli osoittanut pitkämielisyyttä Suomea kohtaan, kehoitti maamme lähettilästä ja hänen tärkeimpiä työtovereitaan poistumaan maasta, mikä ei kuitenkaan merkinnyt diplomaattisten suhteiden katkaisemista. Kaikkein painavin syy huoleen oli sittenkin Suomen hallituksen saama tieto, että Neuvostoliitto vaati antautumista.

Ainoaksi tieksi osoittautui nyt vetoaminen Saksan apuun. Kesäkuun 19. päivänä yleisesikunnan päällikkö esitti Saksan armeijan ylimmälle johdolle pyynnön aseavusta ja apujoukkojen lähettämisestä Suomen rintamalle. Mutta sen antamiselle Saksa asetti omat ehtonsa. Yllättäen Saksan valtakunnanulkoministeri von Ribbentrop tiedoitti kesäkuun 22. päivänä maan Suomessa olevalle lähettiläälle saapuvansa jo samana päivänä lentoteitse Helsinkiin. Samana iltana hän meni tapaamaan tasavallan presidenttiä, ja tämän kanssa käyty keskustelu kesti aamuyöhön.

Juhannuspäivänä presidentti Ryti ja ulkoministeri Ramsay lensivät päämajaan tapaamaan ylipäällikköä. Tasavallan presidentti ei näet tahtonut näissä olosuhteissa tehdä mitään tärkeätä poliittista ratkaisua neuvottelematta Suomen Marsalkan kanssa. Seuraavana päivänä Hitler vaati Suomen poliittisesta asenteesta avointa selitystä. Jollei sitä annettaisi, ei mitään apua saataisi.

Näiden raskaiden ja hermoja kysyvien »juhannusneuvottelujen» tuloksena oli, että tasavallan presidentti suostui allekirjoittamaan Hitlerille osoitetun kirjelmän, jonka ydinkohta oli, että Suomi ilmaisi taistelevansa Saksan rinnalla ja ettei se laskisi aseitaan muutoin kuin yhteisymmärryksessä sen kanssa, mikä merkitsi sitä, ettei Suomi tekisi erillisrauhaa. Kesäkuun 26. päivän iltana von Ribbentrop sai tällaisen kirjeen, ja seuraavana päivänä hän lähti paluumatkalle. Tieto vierailusta annettiin Suomen kansalle sanomalehdistössä kesäkuun 28. päivänä ja siinä lyhyesti todettiin, että Saksa antaa Suomen toivomaa aseapua ja että »kaikissa kohdissa saavutettiin Suomen ja Saksan hallitusten käsitysten täydellinen yhtäpitäväisyys». Heinäkuun 4. päivänä Hitler vastasi presidentti Rytin kirjeeseen vahvistaen jo von Ribbentropin lupauksen kaiken mahdollisen aseavun antamisesta ja Suomen tukemisesta taloudellisessakin suhteessa.

Suomi sai nyt nopeasti saksalaisia pommikoneita, hävittäjiä, ammuksia ja sotilaita, joten uhanalaisimmilla rintamanosilla voitiin vihollisen eteneminen pysähdyttää ja tilanne vakauttaa.

Kaikista ponnistuksista huolimatta sodan lopputulos alkoi olla selvillä, vaikka nyt pystyttiin joillakin kohdilla vastaiskuihinkin. Jo vähän ennen heinäkuun puoliväliä tiedetään ylipäällikön ja hänen lähimpien miestensä arvioidessaan sotilaallista tilannetta pitäneen sitä heikompana kuin aikaisemmin; nimenomaan ylipäällikkö ei uskonut Suomen pystyvän rintamilla saavuttamaan menestystä.

Sillä aikaa kun rintamilla taisteltiin käytiin johtavissa piireissä keskustelua siitä, oliko menetelty oikein pyydettäessä Saksan apua, ja oliko se tapa, millä asia oli hoidettu, oikea. Avunpyyntökysymystähän ei ollut alistettu eduskunnalle.

Mieliala maassa ei näihin aikoihin ollut erityisemmän toiveikas, vaikka rintamilta ei nyt kuulunutkaan suorastaan hälyttäviä tietoja. Saksa oli heinäkuun kuluessa kärsinyt sotilaallisia vastoinkäymisiä sekä itärintamallaan että Balkanilla, ja kuun lopulla Narva joutui venäläisten käsiin. Tämän johdosta Saksan oli pakko vetää — Marsalkan suostumuksella — Narvan rintamalle tänne lähetetty jalkaväkidivisioona.

Elokuun ensimmäinen päivä merkitsi uutta, odottamatonta käännekohtaa valtakunnan ylimmässä johdossa. Tasavallan presidentti ilmoitti näet tällöin valtioneuvostolle osoittamassaan kirjeessä luopuvansa toimestaan. Eroaan hän perusteli seuraavasti: »Harkitessani maamme nykyistä vaikeata ja uhanalaista asemaa olen johtunut siihen vakaumukseen, että ylin toimeenpanovalta sekä sotilas- että siviilihallinnon alalla olisi tällä hetkellä keskitettävä samalle henkilölle. Tämän aikaansaamiseksi olen päättänyt luopua tasavallan presidentin toimesta.» Samalla hän kirjeessään viittasi myös monivuotisen vastuun ja työtaakan johdosta heikentyneeseen terveyteensä.

Pääministeri ryhtyi hallitusmuodon mukaisesti hoitamaan tasavallan presidentin tehtäviä. Nyt tapahtumat seurasivat toisiaan nopeassa tahdissa. Jo samana

päivänä annettiin eduskunnalle esitys laiksi tasavallan presidentin valitsemisesta. Lakiehdotuksen mukaan tasavallan presidentin luovuttua toimestaan määrättäisiin hänen jälkeensä uusi presidentti ilman vaalia ja tasavallan presidentin toimi uskottaisiin Suomen Marsalkka Mannerheimille, joka astuisi toimeensa heti, kun laki on tullut voimaan. Eduskunta käsitteli lain jo samana päivänä viidessä eri istunnossa ja suoritti sen toisen lukemisenkin tuona päivänä. Pari päivää myöhemmin tapahtui sen kolmas käsittely ja samana päivänä laki vahvistettiin.

Elokuun 4. päivänä 1944 Mannerheim toisen kerran astui valtakunnan päämiehen paikalle. Vastikään täytettyään 77 vuotta hän oli jälleen valmis suorittamaan raskaan palvelustehtävän: johdattamaan maan sodan poluilta rauhan tielle.

Suomen tasavallan seitsemäs presidentti astui korkeaan virkaansa ilman juhlallisuuksia, ja kuitenkin se hetki, jolloin hän antoi vakuutuksensa, oli kaiketi vaikuttavin, minkä todistajana mikään eduskunta aikaisemmin oli ollut. »Minä Gustaf Mannerheim, jonka Suomen kansa on valinnut Suomen tasavallan presidentiksi, vakuutan täten, että minä presidentin toimessani tulen vilpittömästi ja uskollisesti noudattamaan ja voimassa pitämään tasavallan valtiosääntöä ja lakeja sekä kaikin voimin edistämään Suomen kansan menestystä.» Uuden presidentin astuessa hallituksen huoneeseen pääministeri Linkomies ilmoitti hallituksen jättävän paikkansa hänen käytettäväkseen.

Eduskuntatalon ulkopuolella tapahtuivat ainoat varsinaiset juhlallisuudet: siellä odotti kunniakomppania, jonka presidentti tarkasti. Ja ylipäällikkö-presidentin noustessa autoon sankat väkijoukot kohottivat hänelle voimakkaita eläköönhuutoja toivottaakseen hänelle menestystä raskaaseen ja koko kansan kohtaloihin ratkaisua merkitsevään tehtävään. Ryhtyessään siihen Mannerheim saattoi olla varma siitä, että näihin toivotuksiin yhtyi koko kansa.

»Vastaanottaessani nyt toisen kerran isänmaan vaikeana kohtalonhetkenä valtionpäämiehen tehtävät teen sen syvästi tietoisena minulle asetetusta vastuusta. Ne vaikeudet, jotka meidän on voitettava turvataksemme tulevaisuutemme, ovat suuret. Mielessäni on tällä hetkellä erityisesti Suomen armeija ja sen viidettä vuotta käymä taistelu. Korkeimpaan luottaen minä toivon ja minä uskon, että eduskunnan ja hallituksen tukemina, takanamme yksimielinen kansa, meidän onnistuu turvata itsenäisyytemme ja kansallinen olemassaolomme.»

Nämä sanat oli Mannerheim lausunut tasan 13 minuuttia kestäneessä juhlatilaisuudessa, jossa hän astui valtakunnan ensimmäisen miehen paikalle. Hän oli, kuten hänen lyhyt puheensa kansanedustajille osoitti, täysin tietoinen tehtävänsä vaikeudesta, mutta samalla selvillä siitä, että hän saattoi nojautua jotenkin yksimielisen kansan tukeen pyrkiessään irroittamaan Suomen sodasta. Miten vaikeaksi tehtävä todella oli muodostuva, sitä ei edes hän saattanut arvioida.

Uuden presidentin ensimmäisiä tehtäviä oli pitää

huolta siitä, että maa saisi hallituksen, ja sen muodostamisen hän uskoi varatuomari *Antti Hackzellille*. Ulkoministerin tärkeälle paikalle tuli tunnettu teollisuusmies, entinen lähettiläs *Carl Enckell*, joka sitten vuosikausia — vaikka hallituksetkin vaihtuivat — hoiti ulkoministeriötä. Hallitus sai heti tehtäväkseen mm. ottaa selkoa, voitaisiinko Ruotsista, jos suhteet Saksaan katkaistaisiin, saada viljaa ja elintarvikkeita. Se saikin tätä apua koskevan lupauksen.

Ylipäällikkö-presidentti, niin kuin Mannerheimia aluksi yleisesti nimitettiin, joutui nyt vastaamaan sekä sodankäynnistä että maan asioista. Kuten hän usein aikaisemmin oli ollut ikään kuin läsnä kaikkialla, hän nyt miltei kirjaimellisesti oli sekä päämajassa että Helsingissä. Voisi suorastaan sanoa: samanaikaisesti! Viidettä kuukautta hän joutui jakamaan aikansa Mikkelissä olevan päämajan ja Helsingin kesken.

Vihollinen jatkoi hyökkäyksiään ja puolustussotaa oli jatkettava. Muutamia päiviä tasavallan presidentiksi tulonsa jälkeen Mannerheim antoi armeijalle päiväkäskyn, jossa hän kohdisti sotilailleen seuraavat sanat: »Taistelu olemassaolomme ja tulevaisuutemme puolesta jatkuu. Maan puolustusvoimain ylipäällikkönä vetoan Teidän kestävyyteenne ja järkkymättömään lujuuteenne.»

Taisteluiden riehuessa rintamilla oli käytävä toinenkin taistelu: taistelu rauhasta neuvottelupöydän ääressä. Ottaessaan vastaan presidentin toimen Mannerheim oli tehnyt sen rauha päämääränään. Kun presidentti Ryti omissa nimissään — tosin ylipäällikön neuvosta — oli

allekirjoittanut ns. Ribbentrop-sopimuksen ja jättänyt sekä hallituksen että eduskunnan sen ulkopuolelle, ei sen nyt katsottu sitovan enempää Mannerheimia kuin hänen hallitustaankaan. Suomella oli näin ollen vapaat kädet ryhtyä sopivalla hetkellä neuvottelemaan Neuvostoliiton kanssa rauhasta. Saksa, joka itse koki yhä tuntuvampia vastoinkäymisiä rintamillaan, oli täysin selvillä siitä, että Suomi nyt aikoi kulkea omia teitään, ja se teki vielä viimeisen yrityksen elokuun puolivälissä taivuttaakseen asekumppaninsa jatkamaan taistelua. Kenraalisotamarsalkka *Wilhelm Keitel* kävi näet tällöin Mannerheimin päämajassa neuvottelemassa asiasta. Hänellä oli ylipäällikölle tuliaisiakin: tammenlehvä. Vastaukseksi hän sai, että sekä presidentti että hallitus katsoivat velvollisuudekseen säilyttää täyden toimintavapautensa.

Elokuun loppupuolella Suomen hallitus ryhtyi jälleen rauhantunnusteluihin, mitkä tehtiin Neuvostoliiton Tukholman-lähettiläälle. Elokuun 29. päivänä saapui vastaus, jossa itäisen naapurimaan hallitus ilmoitti olevansa valmis vastaanottamaan suomalaisen valtuuskunnan. Tällä välin rintamatilanne oli aivan oleellisesti heikentynyt.

Ratkaiseva oli syyskuun 2. päivä. Sinä päivänä eduskunta suljetussa istunnossa hyväksyi hallituksen toimenpiteet neuvotteluihin ryhtymiseksi Neuvostoliiton kanssa rauhaan pääsemiseksi. Suomen kansalle asian tiedoitti pääministeri samana iltana pitämässään radiopuheessa, jossa hän viittasi rintamatilanteen jatkuvaan huonontumiseen sekä asekumppanin, Saksan, sotilaal-

lisen aseman ratkaisevaan heikkenemiseen. »Reaaliset edellytykset Suomen ja Saksan yhteistyölle ovat loppumassa», hän totesi. »Antaessaan elokuun 29. päivänä Suomen Tukholman-lähettiläälle vastauksen hallituksen tiedusteluun Neuvostoliiton lähettiläs korosti, että Neuvostoliiton ja Ison-Britannian hallitukset ovat sopineet tästä vastauksesta. Vastaus on alistettu myös Yhdysvaltain hallituksen hyväksyttäväksi, eikä viimeksi mainitulla ole ollut mitään huomauttamista sen johdosta. Tässä vastauksessa vaaditaan, että Suomen hallituksen on julkisesti selitettävä katkaisevansa suhteensa Saksaan sekä vaadittava Saksaa kahden viikon kuluessa poistamaan joukkonsa Suomen alueelta.» Jos Suomen hallitus täyttäisi nämä ennakkoehdot, Neuvostoliitto olisi valmis ottamaan vastaan Suomen hallituksen valtuuskunnan Moskovaan neuvottelemaan välirauhasta, rauhasta tai molemmista. Puhuessaan pääministeri nimenomaan tähdensi: »Nyt on meidän velvollisuutemme tukea sitä miestä, jolle kuukausi sitten suuren yksimielisyyden vallitessa uskottiin tasavallan presidentin tällä hetkellä niin vaativa tehtävä. Suomen Marsalkka, jolla on suuremmat edellytykset kuin kellään muulla arvostella nykyistä poliittista ja sotilaallista tilannetta ja jonka elämänkokemus on niin suuri ja monipuolinen, että vain harvalla kansalla on vastaavaa valtiomieskykyä käytettävissään, on asiaa tarkkaan harkittuaan valinnut sen tien, jolle tänään on lähdetty. Meidän, kansalaiset, on seisottava yksimielisenä rintamana yhdessä hallituksen ja kansaneduskunnan kanssa

hänen takanaan edessä olevina kohtalokkaina aikoina.» Samana päivänä annettiin Saksan Helsingin-lähettiläälle nootti suhteiden katkaisemisesta Saksan kanssa.

Syyskuun 4. päivän aamuna kello 8 suomalaiset lopettivat sotatoimet. Kaksi päivää myöhemmin Suomen rauhanvaltuuskunta pääministeri Hackzellin johdolla matkusti yöjunassa itään.

Aselevon ehdot olivat tiukat. Armeijan oli peräydyttävä ensimmäisen Moskovan-rauhan rajalle, ja sen jälkeen se oli kotiutettava. Samalla oli puolustuslaitos saatettava rauhanaikaiselle kannalle. Lisäksi oli pidettävä huolta siitä, että saksalaiset joukot poistuisivat maasta. Syyskuun 19. pnä solmitun välirauhan ehdot olivat vieläkin raskaammat. Niihin sisältyi mm. ns. sotasyyllisten saattaminen vastuuseen.

Sota oli päättynyt, mutta vielä uusi sota oli käytävä, tällä kertaa monivuotista aseveljeä vastaan. Pohjois-Suomessa olevat saksalaiset joukot eivät poistuneetkaan maasta, vaan ryhtyivät viivytysasemien rakentamiseen.

Alkoi lähes kolme kuukautta kestänyt dramaattinen ja kova taistelu Pohjois-Suomesta ja Lapista. Se merkitsi jatkuvia ponnistuksia armeijalle ja sen ylipäällikölle. Mutta toisellakin taholla jouduttiin kesken aselevon sotatoimiin: syyskuun puolivälissä saksalaiset tekivät Suursaarelle yllättävän maihinnousuyrityksen, mikä hyökkääjille raskaita tappioita tuottaen torjuttiin.

Vainovalkeat! Niin otsikoi eräs suuri päivälehti syyskuun puolimaissa pääkirjoituksen omistaessaan sen Poh-

jois-Suomen tapahtumille. Perinpohjaisuudella, johon vain saksalaiset pystyvät, vetäytyvät joukot ryhtyivät hävittämään sitä maata, jota he olivat yli kolmen vuoden ajan verellään puolustaneet. Siltoja tuhottiin, maa miinoitettiin, kyliä poltettiin, tuleen sytytettiin yksinäisiä eräseutujen taloja ja mökkipahasiakin, joista väestö oli kiireesti evakuoitu läntiseen naapurimaahan tämän jälleen tarjotessa veljellistä apuaan ja vastaanottaessaan loputtomina jonoina saapuvat pakolaiset, heidän vähäiset tavaransa, hevosensa, lehmänsä ja poronsa.

Taas ilmestyivät lehtien palstoille viralliset tiedoitukset sotatoimista. Nyt ne tulivat pohjoisesta. Askel askelelta joukot etenivät. Pitäjä pitäjän jälkeen vallattiin takaisin. Lokakuun alussa Tornio ja vähän myöhemmin Kemi joutuivat joukkojemme käsiin. Saman kuun puolivälin jälkeen tiedoitettiin virallisesti, että »Lapin pääkaupunki», Rovaniemen kauppala, oli vallattu. Yksikään toinen asutuskeskus ei sodan kestäessä ollut kokenut niin täydellistä hävitystä kuin Rovaniemi: 1 000 talosta oli suomalaisten saadessa kauppalan haltuunsa jäljellä vain 50.

Eteneminen jatkui. Kiivaita taisteluita käyden suomalaiset joukot valloittivat takaisin Lapin. Pitäjän nimi toisensa jälkeen ilmestyi virallisiin tiedoituksiin, ja samalla kun kerrottiin armeijan saavuttamasta menestyksestä kerrottiin myös siitä tuhosta, mikä avautui joukkojen silmien eteen niiden vallatessa takaisin sen, mikä meille kuului. Maa oli kaikkialla hävitetty ja autio. Rakennukset poltettu, jopa kaivotkin paikoitellen tu-

hottu. Pallastunturin uljaan 4-kerroksisen hotellin paikalla oli vain kaksi valtavaa kuoppaa. Taistelu pohjoisinta maanäärtämme mielettömästi hävittäneitä saksalaisia vastaan oli, niin kuin eräs johtava päivälehti itsenäisyyspäivän aattona 1944 kirjoitti, rauhantyöhön palaavan sodanaikaisen armeijan viimeinen kunniakas ja suurimerkityksinen palvelus isänmaalle. Tämä taistelu saatettiin päätökseen kohtalokkaan vuoden loppuun mennessä. Mutta huhtikuun loppuun 1945 saksalaiset pitivät hallussaan viimeistä maakaistaa Suomen aluetta.

Lapin murhenäytelmä oli itse asiassa vieläkin järkyttävämpi. Peräytyvät saksalaiset joukot kuljettivat muassaan sotavankejaan pakkasessa ja tuiskussa, ja moni heistä uupui tien oheen. Viimeinen näytös esitettiin suomalaisten palatessa kotikonnuilleen; he löysivät useimmiten kotiensa paikalta vain valkean lumen peittämät rauniot.

Mutta kenties sisukkaammin kuin muut ovat Lapin asukkaat jälleenrakentaneet kotinsa, ja uusi elämä on alkanut pohjoisimmissa maanäärissämme.

Seurattuamme sotatoimia niiden päättymiseen saakka palatkaamme jälleen syyskuun 19. päivään, jolloin välirauhansopimus allekirjoitettiin Moskovassa.

Välirauhansopimus, jolle Pariisissa helmikuun 10. päivänä 1947 solmittu rauha Neuvostoliiton kanssa rakentui, sisälsi pääpiirtein sen, että rajoiksi määrättiin vuoden 1940 rauhan rajat, Petsamo oli luovutettava, Porkkalan alue annettava vuokralle 50 vuodeksi, maassa olevat

saksalaiset riisuttava aseista, armeija asetettava rauhanaikaiselle kannalle, Neuvostoliitolle suoritettava sotakorvausta tavaroina 300 miljoonan dollarin arvosta, sotasyylliset pidätettävä ja tuomittava, maassa oleva saksalainen omaisuus luovutettava, suomalaiset kauppa-alukset asetettava liittoutuneiden ylimmän sotilasjohdon valvontaan sekä lakkautettava ne järjestöt, jotka harjoittivat Yhdistyneitä Kansakuntia ja erityisesti Neuvostoliittoa kohtaan vihamielistä propagandaa. Välirauhan sopimus edellytti, että Suomeen muodostettiin liittoutuneiden valvontakomissio, joka rauhan tekoon saakka huolehtisi sopimusehtojen täytäntöönpanosta.

»Vakaa pyrkimyksemme olkoon rauhan toimin kohottaa maamme uuteen, koko kansaamme kohdistuvaan kukoistukseen vilpittömissä ja ystävällisissä suhteissa naapurimaihimme», sanottiin ylipäällikkö-presidentti Mannerheimin sotilailleen välirauhansopimuksen jälkeen antamassa päiväkäskyssä.

Olemme jo nähneet, miten Suomi täytti välirauhansopimuksen mukaisen määräyksen maassa sopimuksentekohetkellä olleisiin saksalaisiin nähden. Muidenkin sopimuskohtien täyttämiseen ryhdyttiin viipymättä ja omantunnontarkasti. Porkkalan alue tyhjennettiin, sen kukoistavat viljelysalueet, kauniit saaristot ja lainehtivat vedet jäivät puoleksi vuosisadaksi vuokralle. Sotakorvausten suorittamiseen ryhdyttiin heti, ja niiden hoitamiseksi perustettiin erikoiselin, sotakorvausteollisuuden valtuuskunta, Soteva, jonka on onnistunut suurista vaikeuksista huolimatta täyttää toimitukset määräaikoina.

Sotakorvauksiin saatiin muuten myöhemmin lievennyksiä ja niiden toimitusaikaan nähden pidennystä. Korvaukset tulivatkin määräaikana suoritetuiksi. Jotta tämä sopimusehto tulisi täytetyksi, järjestettiin maan teollisuus osittain palvelemaan sitä, ja varsinkin metalliteollisuuden alalla on sotakorvausten suorittaminen merkinnyt aivan uusille urille siirtymistä, mikä taas tietää, että jo nyt on puuteollisuuden rinnalle kehittynyt tuotantokykyinen ja uudenaikainen konepajateollisuus.

Vuoden 1944 päättyessä maassa oli rauhantila ja vaikeuksista huolimatta saatettiin Mannerheimin johdolla aloittaa uusi taival.

PRESIDENTTIKAUSI

SOTATOIMIEN päätyttyä presidentti Mannerheim joutui antautumaan niihin tehtäviin, jotka aiheutuivat sodan jälkiselvityksistä. Niin kuin hänen hoidettavakseen vapaussodan jälkeisenä valtionhoitajankautena oli jäänyt uuden tien viitoittaminen kansalle, niin hän nyt vieläkin vaikeammissa olosuhteissa sai selvittääkseen raskaan sodan ja ankaran rauhan jälkeiset pulmakysymykset. Hänen toinen kautensa maan johdossa oli siten mitä suurimmassa määrin voimia ja hermoja kysyvää aikaa. Muistelmissaan hän

nimenomaan toteaa, että aseleposopimuksen määräysten täyttäminen oli hänen presidenttikautensa päätehtävä.

Ensimmäisiä raskaita velvollisuuksia oli »sotasyyllisten» saattaminen vastuuseen ja heidän tuomitsemisensa. Suomen laissa puhutaan yksistään »sotarikollisista», ja sen vuoksi oli säädettävä erikoislaki. Sen laatimiseen presidentti Mannerheim otti tehokkaasti osaa saaden lakiehdotukseen sekä selvennyksiä että lievennyksiä.

Oikeudenkäynti sotasyyllisiä vastaan alkoi vuoden 1945 lopulla, marraskuun 15. päivänä Säätytalossa. Se oli eräänlainen jatkosodan tilitys ja sen kuluessa käsiteltiin yksityiskohtaisesti kesän 1944 vaiheikkaat tapahtumat. Mitään oikeudenkäyntiä ei tässä maassa ole seurattu sellaisella herpaantumattomalla mielenkiinnolla kuin tätä, eikä oikeudenistuntoihin koskaan ole ollut niin vaikeata päästä kuin siihen perinteistä rikkaaseen saliin, jossa kahdeksan miestä oli vastaamassa toimistaan isänmaan kohtalonhetkellä kesäkuussa 1944. Oikeudenkäynnin yhteydessä kuultiin myös presidentti Mannerheimia.

Sotasyyllisyysoikeus tuomitsi, kuten tiedämme, presidentti Rytin, kuusi Ribbentrop-sopimuksen aikana hallituksessa ollutta ministeriä sekä Suomen Berliininlähettilään eri pitkiksi ajoiksi vapausrangaistuksiin. Ankarimman tuomion sai presidentti Ryti, joka yksin oli ottanut kantaakseen vastuun hädän hetkellä solmitun sopimuksen allekirjoittamisesta.

Toinen tärkeä ja raskas tehtävä, jonka hoitaminen kysyi Mannerheimilta aikaa, voimia ja hermoja, oli

sotakorvauskysymys. Mieskohtaisesti presidentti otti osaa sen käsittelyyn ollen pitkissä neuvotteluissa valvontakomission johtomiesten, ennen kaikkea kenraalieversti *Zhdanovin* kanssa. Sotakorvaussopimus allekirjoitettiin joulukuun 17. pnä 1944.

Muista kiireellisesti hoidettavista kysymyksistä mainittakoon eduskuntavaalit, joita ei ollut pidetty vuoden 1939 jälkeen. Ne toimeenpantiin maaliskuussa 1945.

Ne ylen raskaat velvollisuudet, jotka Mannerheim presidenttikaudellaan sai hoitaakseen, aiheuttivat, että hän vain perin harvoin oli läsnä julkisissa tilaisuuksissa. Hänen esiintymisensä supistuivat miltei yksinomaan aivan välttämättömien edustustehtävien hoitoon, sellaisiin kuin valtiopäivien avajaisiin ja lopettajaisiin.

Presidenttikautenaan Mannerheim ei asunut tasavallan presidentin linnassa eikä liioin kodissaan Kaivopuiston vaaleassa huvilassa. Hän valitsi asunnokseen tasavallan presidentin kesäasunnon, Tamminiemi-nimisen huvilan Meilahdessa. Ehkä tähän asunnon vaaliin oli osaltaan syynä se, että hän oli siellä paremmin sivussa yleiseltä huomiolta kuin linnassa tai omassa kodissaan.

Elämä Tamminiemessä oli yksinkertaista. Mitään vastaanottoja ei siellä järjestetty; siihen eivät tilat eikä aika yksinkertaisesti olisi riittäneetkään. Aterioilla oli läsnä enintään 5—6 henkeä; enemmän ei pöydän ääreen kunnolla olisi sopinut. Mutta joka päivä pysähtyi moni auto Tamminiemen edustalle. Presidentti otti vastaan hallituksen jäseniä ja muita virka-asioissa saa-

puvia henkilöitä. Joskus olivat vieraat kaikkea muuta kuin virallisia arvohenkilöitä. Joskus jopa nuorisoa. Keväällä 1945 kävivät hänen luonaan Tyttönormaalilyseon uudet ylioppilaat, jotka tahtoivat suurena juhlapäivänään kunnioittaa valtakunnan ensimmäistä miestä. Ritarillinen Suomen Marsalkka esiintyi tällöin aivan erinomaisena isäntänä. Nuoret pitivät hänelle puheen, johon Mannerheim vastasi, ja tilaisuus päättyi kahvitarjoiluun. Lopuksi koko joukko valokuvattiin Marsalkan seurassa.

Missä tahansa presidentti Mannerheim liikkui, oli kansaa tuota pikaa koolla häntä tervehtimässä. Uljaan ryhdikkäänä — ikään kuin ikä ja vastuu eivät häntä lainkaan painaisi — presidentti, joka useimmiten ulkona esiintyessään käytti sotilaspukua, vastasi hänelle osoitettuihin kunnioituksen ja ihailun ilmauksiin.

Mannerheimin kuvaan liitettäköön pari piirrettä, jotka kenties eivät ole yleisesti tunnettuja.

Sotavuosina ja presidenttikautenaan Suomen Marsalkka johdonmukaisesti käytti suomen kieltä puhutellessaan henkilöitä, joiden hän tiesi paremmin hallitsevan suomea kuin ruotsia. Ruotsinkielisestä kodista lähtenyt, pitkän palvelusajan Venäjällä suorittanut ja vasta keski-ikään ehdittyään kotimaahan jälleen palannut Mannerheim opetteli suomen kielen niin hyvin, että hän käytti sitä aivan vaivattomasti. Hän ei tyytynyt siihen, että hän osasi sitä sujuvasti puhua, vaan hän tahtoi tietää, miksi juuri niin ja niin oli sanottava. Adjutantit saivat lukemattomia kertoja aivan kieliopillisesti selvittää suomen kielen salaisuuksia. Hänen kielivaistonsa oli erin-

Sveitsissä kesällä 1949. Kävelyretken mieluisa levähdyspaikka Val-Montissa.

Val-Montin klinikka, jossa Suomen Marsalkka Sveitsissä ollessaan asui. Alakerrassa vasemmalla puiden peitossa hänen huoneensa, jonka parvekkeelta avautui laaja näköala Genèven järvelle.

Aamukävelyllä. — Vasemmalla olevalla rinteellä sijaitsee Val-Montin klinikka. Rannalla Chillonin historiallinen linna.

Ryhdikkäänä loppuun saakka.

omainen; kykenipä hän antamaan ohjeita, miten jokin lause tyylillisesti oli muotoiltava.

Toinen Mannerheimin luonteenomainen piirre oli se huolellisuus, jolla hän hoiti kirjeenvaihtoaan. Aivan viime vuosiin saakka hän kirjoitti kaikki yksityiskirjeensä käsin ja teki sen omalla, erikoislaatuisella tavallaan. Ne olivat selkeätä käsialaa, ikään kuin jokainen kirjain erikseen piirrettyjä. Helpommin luettavia kirjeitä tuskin kukaan on kirjoittanut. Stilistisesti kirjeetkin — puheita ja päiväkäskyjä mainitsemattakaan — olivat korkeinta luokkaa.

Todellisen ylimyksen ennakkoluulottomuudella Mannerheim suhtautui kaikkiin kanssaihmisiin; hänelle ei merkinnyt mitään, millaista syntyperää kukin oli, vaan se, mihin hän pystyi. Tämä ilmeni hänen pitkän elämänsä aikana monissa vaiheissa, mm. hänen valitessaan ystäviään ja apulaisiaan.

Mannerheimin terveys oli jo talvisodan jälkeen osoittanut horjumisen merkkejä. Jatkosodan aikana hänen oli otettava »lomaa» ja vietettävä keväällä 1943 jonkin aikaa Sveitsissä virkistymässä.

Presidenttikaudella Suomen Marsalkan terveys alkoi vakavasti horjua. Hänen oli aika ajoin turvauduttava lääkärinhoitoon, ja vuoden 1945 marraskuun alussa hän lääkärin neuvosta matkusti leudompaan ilmanalaan. Matka suuntautui Portugaliin, missä oleskelu teki hänelle hyvää. Hän tapasi siellä sekä presidentti *Carmonan* että pääministeri *Salazarin.*

Kotimatkalla Mannerheim sairastui joutuen potemaan avointa pohjukaissuolen haavaa, joka sen jälkeen häntä alituisesti kiusasi ja joka lopulta pakotti hänet luopumaan presidentin tehtävistään. Lääkärien uuden vuoden alussa 1946 suorittama perusteellinen tutkimus osoitti, että hän tarvitsisi useita viikkoja toipuakseen sairaudestaan. Hän asettui aluksi hoidettavaksi perustamaansa Punaisen Ristin sairaalaan ja siirtyi myöhemmin Ruotsiin, missä hänestä tuli professori *Nanna Svartzin* potilas. Hänen suomalaisena henkilääkärinään oli jatkosodan päivistä alkaen professori *Lauri Kalaja.*

Pitkittyvä ja rasittava sairaus sai Mannerheimin vakavasti miettimään eroamistaan presidentin paikalta siitäkin huolimatta, että hänellä oli apunaan ja tukenaan pääministeriksi vuoden 1944 marraskuussa tullut kokenut Paasikivi.

Maaliskuun 4. päivänä 1946 Suomen Marsalkka lähetti valtioneuvostolle seuraavan ilmoituksen: »Koska terveyteni jo pitemmän aikaa on ollut horjuva ja erikoisesti viime syksyn kuluessa on huonontunut, en enää, oheellisiin lääkärintodistuksiin viitaten katso voivani hoitaa minulle uskottuja Tasavallan Presidentin tehtäviä. Kun Suomi sotasyyllisyysoikeuden käsiteltyä syyllisyydestä sotaan syytettyjä vastaan nostetun jutun ja annettua nyttemmin päätöksensä asiassa siten on täyttänyt välirauhansopimuksessa edellytetyt velvoitukset, lukuunottamatta niitä sitoumuksia, joiden lopullinen täyttäminen tulee tapahtumaan vasta useamman vuoden kuluttua, katson sitä paitsi omalta kohdaltani oleelliselta osal-

tani suorittaneeni ne tehtävät, joiden hoitamista varten maallemme kohtalokkaana ajankohtana suostuin vastaanottamaan Tasavallan Presidentin toimen. Edellä olevan saatan täten kunnioittaen Valtioneuvoston tietoon tästä ilmoituksesta aiheutuviin toimenpiteisiin ryhtymistä varten.»

Samana iltana pääministeri Paasikivi esitti radiossa hallituksen tiedonannon presidentti Mannerheimin erosta ja lausui viitattuaan Suomen Marsalkan johdolla suoritettuun maamme irroittamiseen sodasta mm.: »Tästä samoin kuin muusta hänen maan hyväksi tekemästään uhrautuvasta työstä on Suomen kansa presidentti Mannerheimille syvästi kiitollinen. — — Presidentti Mannerheim voi nyt siirtyä hyvin ansaittuun lepoon tietoisena siitä, että Suomen kansa ei ole unohtava niitä suuria palveluksia, jotka hän on isänmaalle tehnyt. Kansamme parhaat ja lämpimimmät onnentoivotukset tulevat häntä alati seuraamaan.»

Jälleen oli annettava laki presidentin vaalista, koska sitä ei hallituksen mielestä silloisissa oloissa voitu suorittaa hallitusmuodossa säädetyssä järjestyksessä, siis valitsijamiehiä käyttäen. Vaalin toimittaminen uskottiin jälleen eduskunnalle, ja muutamia päiviä myöhemmin pääministeri Paasikivi valittiin Mannerheimin seuraajaksi niiksi vuosiksi, jotka tämän presidenttikaudesta vielä olivat jäljellä.

Maaliskuun 8. päivänä tasavallan presidentin linnan harjalla liehui Suomen Marsalkan lippu vaakunoineen ja marsalkansauvoineen presidentti Mannerheimin saa-

puessa autolla Kaivopuiston kodistaan linnaan. Puolipäivän lähestyessä hallitus saapui tervehdyskäynnille eroavan presidentin luo.

Pääministeri Paasikivi piti Suomen Marsalkalle puheen, jossa hän kiitti tätä hallituksen puolesta. Puheeseen vastasi Mannerheim lausuen siinä mm.: »Omasta puolestani iloitsen siitä, että olen saanut valtion päämiehenä myötävaikuttaa maamme johtamiseen sodasta syksyllä 1944 solmittuun aselepoon sekä sen jälkeen osallistua monien ylipääsemättömiltä tuntuvien vaikeuksiemme voittamiseen ja kansaamme kohdanneiden raskaiden taakkojen keventämistä tarkoittavaan työhön.»

Samana päivänä Suomen Marsalkka sai vastaanottaa lukuisia kiitollisuuden ja ihailun osoituksia kansalta, jonka kohtaloita hän oli johtanut vaiheikkaina vuosina.

Tasavallan presidentin linnan edustalle oli tänä päivänä, jolloin Mannerheim viimeisen kerran suoritti virallisen tehtävän, kerääntynyt sankka väkijoukko, joka innokkaasti häntä tervehti hänen poistuessaan linnasta.

Presidenttikausi oli päättynyt. Mannerheimia odottivat levon ja rauhan vuodet.

VIIMEISET VUODET

LUOVUTTUAAN tasavallan presidentin toimesta Suomen Marsalkka vetäytyi yksityiselämään; vain ylen harvoin hänet sen jälkeen nähtiin. Mutta kaikkialla häntä seurasi kansan lämmin myötätunto ja harras kiitollisuus.

Viimeiset vuotensa Mannerheim vietti osittain kotimaassa, osittain Sveitsissä.

Koti on usein asujansa erinomainen kuvastin. Käykäämme niissä kolmessa paikassa, joissa tiedämme Suomen Marsalkan hyvin viihtyneen: hänen Kaivopuiston-

kodissaan, hänen maatilallaan Lohjan Kirkniemessä ja vihdoin lumihuippuisten alppien ympäröimän Genèven järven rannalla sijaitsevassa Val-Montin hotelliparantolassa, jossa hän sai tarvitsemansa lévon.

Mannerheimin Kaivopuiston-koti ei erityisemmin erottunut ympäristöstään. Korkeintaan oli silmäänpistävää rakennuksen äärimmäinen yksinkertaisuus. Kaksi kerrosta ja niitten yllä punatiilinen taitekatto. Tumma, kaksiosainen ovi, jossa ei ollut nimikilpeä. Oven pielessä soittokello, jonka yläpuolella messinkilevy: »Lähetykset pyydetään viemään keittiön kautta». Kesäisin antoivat rakennukselle eloa ja väriä lohenpunaiset markiisit ikkunoitten yläpuolella, kukkalaatikot yläkerran ikkunoitten alla ja rakennuksen seinustaa kohoava villiviini.

Tämä talo oli neljännesvuosisadan ajan Suomen Marsalkan varsinainen koti, vaikka isäntä olosuhteiden pakosta usein kauan, jatkosodan aikana jopa vuosikausia, oli poissa.

Katsoessaan kotinsa ikkunoista ulos Mannerheim näki Kruunuvuorenselän ja Suomenlahtea kauas Suomenlinnan taa. Meri oli aivan hänen lähettyvillään. Ja kotinsa edustalle, meren puolelle hän oli hankkinut perennoja, jotka kukkivat helein värein keväästä myöhään syksyyn asti.

Mannerheimin koti oli todellinen koti. Se oli syntynyt niin kuin oikeat kodit syntyvät, esine esineeltä, vähitellen. Ja siitä kuvastui kuin rikkaasti kuvitetusta kirjasta Suomen Marsalkan pitkä ja mitä monivaiheisin

elämä. Se oli soturin koti, mutta samalla myös tiedemiehen ja tutkimusmatkailijan, yhteiskunnallisen rakennustyön edistäjän sekä monipuolisen ja hienosti sivistyneen kulttuuri-ihmisen koti. Siitä voi lukea niitten harrastusten moninaisuuden, joille Mannerheimilta riitti aikaa työn lomassa.

Soturin koti. Jo makuuhuoneesta lähtien. Sotavuosiin saakka Mannerheim nukkui kapeassa, vaatimattomassa kenttävuoteessa, joka ei isäntäänsä hemmotellut. Huoneen ainoana koristuksena olivat ratsuja ja hevosmiehiä esittävät vanhat kaiverrukset.

Kodissa oli runsaasti aseita aina muinaissuomalaisesta jalkajousesta lähtien. Mutta ne eivät tarkoituksestaan muistuttaen eronneet ympäristöstä, vaan sulautuivat siihen koristeellisena lisäpiirteenä aivan niin kuin niitä ei koskaan olisi aiottu sodan julmaa leikkiä varten. Niitten joukossa oli sellaisia, joita Mannerheim itse oli kantanut. Koti kertoi myös reippaasta ulkoilmaihmisestä, ratsastajasta ja metsästäjästä. Pitkiltä, kaukaisilta metsästysmatkoilta oli komeita voitonmerkkejä kuten sarvikokoelma ja kaksi suurta tiikerintaljaa.

Vuoden 1918 sotaan liittyviä esineitä oli kodissa yltä kyllin. Niitä olivat muistorikkaat liput, kuvat, maalaukset ja erilaiset aseet. Moni lahja, naiivikin, osoitti, miten maansa vapauttaja oli voittanut sydämet. Talvisodan ja jatkosodan muistoja ehti kertyä tähän kotiin, samoin suurten syntymäpäiväjuhlien lahjoja.

Aasian-matkan ajoilta oli peräisin Mannerheimin viehtymys Aasiaan ja itämaihin. Siellä täällä tapasi kodissa

itämailta tuotuja esineitä. Oli Buddhan kuvia, kiinalaisia mattoja, rukousmyllyjä, joukossa todellisia harvinaisuuksia. Osan niitä Mannerheim oli saanut pitkillä matkoillaan muistolahjoina, sillä hän oli vieraassakin ympäristössä se valloittava ja viehättävä ihminen, miksi me hänet opimme tuntemaan.

Monta todistusta oli kodissa siitäkin, että Suomen Marsalkka oli Suomen Punaisen Ristin puheenjohtaja ja Mannerheim-liiton perustaja. Oli paljon muuta, mikä osoitti, että yhteiskunnan paras ja sen kaikkien jäsenten onni oli Mannerheimista saanut hartaan tukijan.

Tämä kaikki oli kuitenkin ikään kuin kotiin muualta tullutta, siihen vain sopivasti sijoitettua, tarkalla silmällä ja taitavalla kädellä oikealle paikalleen pantua. Mannerheim oli asunut Pietarissa, Varsovassa, Pariisissa — — —. Hänen Helsingin-kotinsa oli synteesi kaikesta siitä, mikä häntä aikaisemmin oli ympäröinyt. Ja niin olivat eri vaiheista tähän kotiin tulleet monet ihastuttavat huonekalut, taide-esineet ja muistot. Harvinaista aistia Mannerheim osoitti kotiaan järjestäessään. Hän sulatti sopusointuiseksi kokonaisuudeksi vuosikymmenien aikana lahjaksi saadut ja kootut esineet. Tähän ympäristöön hän sijoitti myös sukunsa monet muistot ja teki sen tavalla, joka osoitti hänen pieteetillä ajatelleen menneitä sukupolvia. Seinillä oli sukumuotokuvia ja salongissa Victor Westerholmin maalaama Louhisaarta esittävä taulu.

Mannerheimin koti todisti varmaa ja koulittua taideaistia. Itä-Aasian taide oli hänen vilkkaan harrastuk-

sensa kohteena. Hän oli todellisen kokoilijan ja tuntijan silmällä vuosien varrella hankkinut taideteoksen, koriste-esineen, jopa käyttöesineenkin toisensa jälkeen. Ne eivät edustaneet hänelle vain arvokasta lisää kokoelmaan, vaan hän todellakin tunsi ja tiesi niitten historian ja vaiheet, osasi tarkoin kuvailla, missä mikin oli sijainnut ja mihin sitä oli käytetty. Mannerheim oli myös harras musiikin ystävä. Hän kävi ahkerasti sinfoniakonserteissa. Hänen kotinsa salongissa flyygeli oli kunniapaikalla, mutta kukaan ei kuitenkaan nähnyt eikä kuullut hänen itsensä soittavan.

Kaivopuiston vaalea talo oli elävä ja kodikas. Sen monet pehmeät sohvat ja nojatuolit houkuttelivat vierasta ja sen esineet herättivät uteliasta mielenkiintoa. »Mikä on tuon tai tuon tarina?» teki mieli kysyä, sillä tässä kodissa oli jokaisella esineellä oma historiansa. Ja jos Mannerheimilla sattui olemaan aikaa, hän oli valmis sillekin, joka vain asioissa oli saapunut hänen luokseen, kertomaan kodistaan. Hän saattoi innostua, tarttua vieraan käteen ja sanoa: »Mennään katsomaan, mitä minä sieltä ja sieltä olen mukanani tuonut.» Joskus vieras sai nousta tuolille jotakin seinällä olevaa ihmettä katsomaan.

Kodissaan Mannerheim oli loistava ja vieraanvarainen isäntä, kutsuipa hän sitten luokseen vanhoja aseveljiään, muita ystäviään tai kaupungissa olevan ulkomaalaisen vieraan. Korkea sivistys ja kyky pitää arvossa hyvän keittiön tuotteita kulkevat ylipäätään käsikädessä. Keittiötaiteen harrastus on muuten sangen yleinen

Mannerheim-suvussa. Marsalkan sisar, kreivitär Eva Mannerheim-Sparre on julkaissut tunnetun ja suositun herkkusuitten keittokirjan ja on itsekin mitä taitavin ruoanlaittaja. Mannerheim oli sitä paitsi joutunut oleskelemaan ja asumaan niissä maissa, jotka ovat kuuluja keittiöstään. Ranska ja Venäjähän ennen vanhaan olivat ne maat, joissa keittotaito Euroopassa oli korkeimmalla. Mannerheim tunnusti kerran, että hänellä itsellään oli varsin laaja keittokirjakokoelma. Mutta kysymykseen, pistäytyikö hän joskus niin kuin moni gourmet keittiöön valmistamaan jonkin herkun, hän vastasi, ettei hänellä siihen koskaan ollut aikaa.

Mannerheim luki paljon. Hänellä oli huolella valikoitu kirjasto, jota hän ahkerasti käytti. Hänen laaja kielitaitonsa avasi hänelle portit Euroopan suurten sivistyskielten kirjallisuuteen.

Presidenttikaudellaan Mannerheim osti Kirkniemen kartanon Lohjan pitäjästä. Hän kävi vuonna 1945 sitä katsomassa, mieltyi siihen ja päätti hankkia sen vanhuudenkodikseen. Kaivopuiston vaaleata rakennustahan hän ei — niin kuin tiedetään — lopulta kuitenkaan saanut omakseen. Kirkniemen hän osti osalta niillä varoilla, jotka eduskunta Suomen Marsalkan 75-vuotispäivänä oli päättänyt sijoittaa kansallislahjaan, oman kodin hankkimiseen miehelle, joka oli suorittanut ainoalaatuisen elämäntyön kansaansa palvellessaan.

Kirkniemi sijaitsee Lohjanjärven rannalla. Tämä vanha säteritila on kuulunut aikojen vaihdellessa mm.

Tott- ja Fleming-suvuille. Muistamme, että Flemingit olivat aikoinaan isännöineet myös Louhisaaressa. Nyt Mannerheim elämänsä ehtoolla sai jälleen kosketuksen seutuihin, joilla Flemingien soturisuku oli asunut ja elänyt.

Loppuvuosinaan Mannerheimista tuli maanviljelijä. Kirkniemestä hän tahtoi luoda todellisen mallitilan. Hän kutsui Ruotsista maatalouden rationalisoimiskysymyksiin perehtyneen asiantuntijan suunnittelemaan tarvittavia uudistuksia, ja niitä ryhdyttiin heti määrätietoisesti toteuttamaan. Viljelysmaat salaojitettiin, talousrakennukset uusittiin ja uusi talli rakennettiin, suuri kasvihuone kohosi tilalle ja maatalouskoneita, jopa lypsykoneita, hankittiin. Kun maanluovutus vei suuren osan Kirkniemen maita, laadittiin uusi suunnitelma — saman ruotsalaisen asiantuntijan johdolla —, ja sekin saatiin suurin piirtein toteutetuksi. — Kirkniemeen kuuluu nykyisin noin 120 hehtaaria viljeltyä maata sekä metsiä.

Myös päärakennuksessa suoritettiin uudistustöitä. Rakennus oli sangen vanhanaikainen ja talvella hyvin kylmä, joten marsalkka ei voinut oleskella siellä talvisaikaan. Lämpöjohdot oli asennettava ja ylipäätäänkin tehtävä paljon korjauksia. Kirkniemen isäntä viettikin kartanossaan yleensä vain kesät.

Mannerheim oli hyvin kiinnostunut maanviljelyksestä, ja kesäisin Kirkniemessä ollessaan hän liikkui viljelyksillä ja karjakartanossa, tallista puhumattakaan; hänhän oli erityisesti kiintynyt hevosiin. Hän seurasi tarkoin tilan kehitystä ja saattoi viimeksi kesää 1950

Kirkniemessä viettäessään tyydytyksellä todeta, että vanhasta kartanosta oli todella tulemassa mallitila.

Suurella harrastuksella Suomen Marsalkka suoritti Kirkniemen päärakennuksen sisustamisen. Siihen hankittiin uutta kalustoa, ja runsaasti tavaraa tuotiin Kaivopuiston vaaleasta talosta, jonka alakerran hän jo useita vuosia aikaisemmin oli luovuttanut toiseen käyttöön. Kirkniemestä tuli siten oikea koti. Sen viehätystä lisäsi kartanon rehevä puisto, jossa vanhat saarnit ja lehmukset kohottivat latvojaan korkeuksiin ja jota huolellisesti hoidetut istutukset somistivat. Kirkniemi soi hänelle jälleen tilaisuuden hankkia ympärilleen kukkia ja perennoja.

Kirkniemessä on myös sauna, ja sillä on oma historiansa. 14. divisioona, kenraalimajuri *E. Raappanan* divisioona, oli sodan aikana rakentanut ja lahjoittanut ylipäällikölle metsästysmajan, joka myöhemmin siirrettiin saunoineen kaikkineen Lopelle. Kun Mannerheim iän karttuessa lopetti mieliurheilunsa metsästämisen, lahjoitti hän vuonna 1948 Sisulan metsästysmajan Suomen Yleiselle Metsästäjäliitolle. Metsästäjäliitto tahtoi antaa kunniapresidentilleen vastalahjan ja rakennutti Kirkniemeen saunan, joka oli tarkka jäljennös pyöreistä hirsistä pystytetystä Lopen karjalaissaunasta. Sauna valmistui keväällä 1949. Mannerheim oli siihen hyvin ihastunut ja kävi usein ottamassa kipakat löylyt.

Hankkiessaan Kirkniemen Suomen Marsalkka oli suunnitellut, että hän asuu siinä elämänsä viimeiset vuodet ja jälkisäädöksessään määrää sen vuonna 1945 perus-

tamalleen »Kenraali Gustaf Mannerheimin kansallisrahaston» säätiölle, jonka tarkoituksena on tukea nuorten, lupaavien miesten, ennen kaikkea upseerien, opintoja. Kirkniemen isännän suunnitelmat levon ja rauhan vuosista siellä ei toteutunut. Sen sijaan vanha kartano kuuluu nyt säätiölle ja muodostaa sen omaisuuden huomattavimman osan.

Miltei Mannerheimin kodiksi saattaisi kutsua Val-Montin kylpyläparantolaa Montreux'n kaupungin ylävuorella alppien rinteellä Genèven järven rannalla Sveitsissä. Useita talvia peräkkäin hän vietti siellä hoitaen terveyttään, mutta ennen kaikkea keskittyen viimeiseen työhönsä, muistelmien kirjoittamiseen. Kotimaahan hän pistäytyi vain tuolloin tällöin: niinpä hän tammikuussa 1950 saapui varta vasten täyttämään kansalaisvelvollisuuttaan, äänestämään tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleissa.

Viehättävämpää ympäristöä ei »Pohjolan suuri erakko», niin kuin muuan sveitsiläinen kuvalehti häntä laajassa kirjoituksessaan nimitti, olisi voinut työnsä kehykseksi valita. Hänen ensimmäisessä kerroksessa olevan huoneensa parvekkeelta avautui laaja näköala Genèven järvelle ja sen taustalla kohoaville Dents du Midin ikuisen lumen peittämille huipuille. Ilma oli helppoa hengittää, kevyttä ja raikasta niin kuin vuorilla yleensä.

Val-Montissa Mannerheim vietti yksinkertaista ja säännöllistä elämää. Hän oli liikkeellä varhain aamulla

eikä tahtonut laiminlyödä reipasta kävelyretkeä. Useimmiten hän asteli ryhdikkäästi tietä, jonka nimenä on Promenade des Invalides — Invaliidien tie. Eräälle suomalaiselle ystävälleen hän oli kerran hymyillen sanonut, että se sopi hyvin juuri hänenlaiselleen invaliidille. Joskus hän halusi vieläkin korkeammalle ja nousi sähköjunassa muutaman asemavälin ylöspäin käydäkseen alppirinteen sveitsiläiskylissä. Väliin hänen retkensä määränpää oli Montreux'n punakattoisten talojen kaupunki, jonka lähettyvillä, miltei suoraan Val-Montin alapuolella, sijaitsee 1200-luvulla rakennettu, historiallinen Chillonin linna.

Itse Val-Montin kylpyläparantola on kuin hotelli, ja samalla myös hoitola. Pohjakerroksessa sijaitsevat klinikan hoito-osastot: muutoin ei rakennuksella ole rahtuakaan sanatorion leimaa, jollei ota huomioon sitä, että sen asukkaat ovat etupäässä vanhoja ihmisiä. Mannerheim sanoi kerran suomalaiselle vieraalleen, että tätä paikkaa voisi kutsua ukkokodiksi, jollei täällä olisi muutamia akkojakin.

Marsalkan oma huone oli vähän vanhanaikaisesti ja jykevästi kalustettu. Lisäksi hänen käytettävissään oli pieni työhuone. Sen pöydät ja hyllyt olivat pitkät ajat täynnä lähdeaineistoa: muistelmien alkuaineksia. Sillä järjestelmällisyydellä, mikä aina oli ollut Mannerheimille ominainen, hän kolmen viimeisen elinvuotensa aikana laati kuvauksen kaikesta siitä, mitä hän oli kokenut ja missä hän oli ollut mukana. Hän ei nyt enää itse kirjoittanut, vaan saneli sanottavansa, ja kun se oli kir-

joitettu koneella, hän itse suoritti huolellisen muokkaus- ja viimeistelytyön. Hän ehti saada muistelmansa päätökseen. Niiden esipuheen hän päiväsi Val-Montissa 10. 5. 1950. Kuva-aineistonkin hän tarkoin suunnitteli ja valikoi. Muistelmat alkavat siitä vuodesta, jolloin Mannerheim astui Haminan kadettikouluun, ja ne päättyivät maaliskuuhun 1946, jolloin hän luopui valtakunnan johdosta.

Mannerheim vietti rauhallista ja eristettyä elämää Val-Montissa. Mutta hänen suureksi ilokseen siellä pistäytyi silloin tällöin suomalaisia häntä tervehtimässä. Kävipä Sveitsissä läpikulkumatkalla Suomen Marsalkan ulkomaalaisia tuttaviakin Val-Montissa. Hän oli sitä paitsi hankkinut suhteita sveitsiläisiin piireihin ja voittanut niiden keskuudessa monta uskollista ystävää. Le Maréchal — marsalkka — oli sekä Val-Montissa että Montreux'ssa, jopa muuallakin Sveitsissä, henkilö, jonka tavallinen kadun mieskin tunsi uljaasta ja ryhdikkäästä olemuksesta.

Suomalaisten vieraiden käynneistä hän aivan silminnähtävästi ilahtui, ja saattoi hyvin sattua, että hän antautui pitkiin ja perusteellisiin keskusteluihin heidän kanssaan kotimaan tapahtumista. Hän seurasi sanomalehtien välityksellä niitä herpaantumattomalla mielenkiinnolla ja voi siten keskustella aivan päiväntapahtumistakin. Kun hänellä oli aikaa, hän lähti vierastaan saattamaan, jopa joskus Montreux'hön saakka. Hänen suuria ilojaan oli toimia ensimmäistä kertaa kaupungissa olevan oppaana ja esitellä vanhoja rakennuksia ja muistomerkkejä.

Toista vuotta sen jälkeen kun Suomen Marsalkka oli luopunut presidentin toimesta, sattui hänen 80-vuotispäivänsä. Merkkipäivän Mannerheim halusi viettää hiljaisuudessa. Hän oli tällöin kotimaassa, mutta tuota kesäkuun 4:ttä hän vietti matkoilla, joten mitään juhlallisuuksia ei toimeenpantu. Armeijalla oli tavan mukaan lippujuhlapäivänsä, yksiköissä oli juhlatilaisuuksia ja koko maassa liehuivat liput puolustusvoimien ja Suomen Marsalkan kunniaksi.

Kaivopuiston kotiin saapui sinä päivänä suuri joukko onnittelijoita — kansalaisia kaikista piireistä alkaen pienestä partiopojasta ulkovaltojen lähettiläisiin saakka. Nimi toisensa jälkeen piirtyi vieraskirjaan, adressi toisensa jälkeen kertyi pöydälle.

Lahjojen tulva oli jälleen suuri. Niitä oli — niin kuin aina Mannerheimin merkkipäivinä — mitä erilaisimpia: kolme kalkkunaa, Uudenmaan Rakuunarykmentin pienoislippu, jonka valmistukseen olivat ottaneet osaa seppä, puuseppä ja erään aliupseerin vaimo. Föreningen Finlandskrigare 1918 Ruotsista oli muistanut marsalkkaa, ja lahjojen joukossa oli kukkakori, joka itse asiassa sisälsi varhaisvihanneksia retiiseihin ja porkkanoihin saakka.

Siitä huolimatta, että lehdissä tavan takaa näkyi uutisia Suomen Marsalkan terveydentilasta, ja vaikka hän tuolloin tällöin joutui sairaalahoitoon itsepintaisen vatsavaivan vuoksi, hän itse asiassa oli harvinaisen pirteä ja reipas ikäisekseen. Hänen fyysillinen kuntonsa oli mil-

tei ihmeteltävä. Presidenttikaudellaan hän tosin oli lopettanut jokapäiväiset aamuratsastuksensa, mutta kävelyretkiä hän ei laiminlyönyt. Vielä hämmästyttävämpää oli, että hän ui viimeisinä kesinäänkin, jopa myöhäiseen syksyyn saakka. Hän väitti kylmien kylpyjen ja uimisen olevan erinomaista »lääkettä» reumatismiin.

Saatuaan muistelmansa valmiiksi Mannerheim ryhtyi suunnittelemaan laajoja matkoja. Hän ei koskaan ollut käynyt Yhdysvalloissa, ja siksi hän aikoi kesällä 1951 tehdä matkan Atlantin yli. Niin ikään hänen mielessään väikkyi käynti Pohjois-Afrikassa, jossa hän tosin oli kerran ollut, mutta jossa sattunut tapaturma oli katkaissut oleskelun lyhyeen.

Vuoden 1950 joulun Mannerheim vietti Luganossa. Tammikuun 7. pnä hän palasi Val-Montiin. Nyt viimeisen kerran. Tammikuun 19. päivän vastaisena yönä hän äkkiä sairastui, ja seuraavana aamuna saapunut lääkäri, professori *A. Vannotti* totesi, että hänelle oli suolisolmun vuoksi suoritettava leikkaus. Tiistaina, tammikuun 23. päivänä Mannerheim siirrettiin Lausannen kanttoninsairaalaan, missä professori *P. Decker* seuraavana päivänä suoritti leikkauksen. Jo torstaina potilas oli virkeä, jopa kykeni itse avaamaan ja lukemaan postinsa. Hän oli hyvällä tuulella ja toiveikas toipumisensa suhteen.

Lauantain vastaisena yönä tapahtui käänne pahempaan, ja seuraavana päivänä potilas ja hänen lääkärinsä kamppailivat lähestyvää kuolemaa vastaan. Lauantai-iltana hänen sveitsiläiset lääkärinsä julkaisivat tiedon-

annon: »Marsalkka Mannerheimin terveydentila huononi viimeksi kuluneiden tuntien aikana. Tilanne on tyydyttävä kirurgin kannalta, mutta verenkierron komplikaatiot ovat vähentäneet parantumismahdollisuuksia.»

Loppu oli lähellä. Marsalkan adjutantti everstiluutnantti *O. Lindeman* oli pari päivää aikaisemmin saapunut Lausanneen. Lauantaina lensi potilaansa luo professori Svartz Tukholmasta. Suomen Marsalkan tyttäret olivat koko ajan — miltei tunti tunnilta — saaneet tietoja isänsä voinnista, ja nuorempi heistä, Sophie, oli Pariisista lähtenyt Lausanneen. Hän saapui sairaalaan vain muutamia minuutteja kuoleman jälkeen.

Kello 23,30 Sveitsin aikaa ja puoli tuntia puolen yön jälkeen Suomen aikaa Mannerheimin pitkä, vaiheikas elämä päättyi Suomen lähettilään, ministeri *R. Sventon*, professori Svartzin ja everstiluutnantti Lindemanin saapuvillaollessa. Kuolema tuli varhain tammisunnuntaina, vapaussodan alkamisen 33-vuotismuistopäivänä, Gustaf Mannerheimin ja hänen sukunsa miespuolisten jäsenten nimipäivänä.

Seuraavana päivänä professorit Svartz, Decker ja Vannotti kirjoittivat Lausannen Palace-hotellin lomakkeelle suurimman suomalaisen aikalaisemme näin kuuluvan kuolintodistuksen: »Marsalkka Mannerheimin tilassa tapahtui lauantai-iltana, tammikuun 27. pnä 1951 kello 21 äkillinen sydämentoiminnan heikkeneminen. Tuskaton, hiljainen kuolinkamppailu alkoi tuntia myöhemmin. Kuolema saapui kello 23,30.»

Tieto Suomen Marsalkan poismenosta levisi nopeasti yli maailman, ja kaikkialla sanomalehdet omistivat hänen muistolleen kirjoituksia kuvaillen hänen toimintaansa oman kansansa hyväksi sen kohtalonhetkinä. Kaunein sanoin häntä muistelivat sen maan lehdet, jossa hänen elämänsä oli päättynyt. »Uskollinen ystävämme on meidät jättänyt», todettiin niissä. Amerikkalaiset lehdet nimittivät häntä »kansallissankariksi», ja englantilaiset lehdet, joissa ei suursodan jälkeen ole ollut tilaa pitkille kirjoituksille, tiedoittivat Mannerheimin kuolemasta etusivuillaan.

Kauneimmat ja lämpimimmät olivat ruotsalaisten lehtien muistosanat. »Suomella on suru», kirjoitti Stockholms-Tidningen ja jatkoi: »Carl Gustaf Mannerheim, Suomen Marsalkka ja tasavallan presidentti, on ollut vielä enemmänkin kuin hänen korkeat arvonimensä osoittavat. Hän on ollut Suomen, länsimaisen Suomen henkilöitymä sen taistelussa ulkoista uhkaa vastaan vapauden ja oikeuden puolesta ja pyrkimyksessä pitää kiinni pohjoismaisista ja eurooppalaisista oikeuden ja kunnian ihanteista sisäisiä hämäriä voimia vastaan. Hän on ollut puolueiden ja ryhmien yläpuolella. Kaikki ovat kunnioittaneet hänen henkilöään. Hänen sanansa ja tekonsa ovat painaneet paljon kaikissa tilanteissa. Hän on ollut maan viimeinen toivo, kun kaikki on näyttänyt synkimmältä, ja kaikki ovat tietäneet, ettei hän koskaan voisi pettää maanmiestensä luottamusta eikä taipua vaatimuksiin, jotka sotivat hänen oikeudentuntoaan ja velvollisuuskäsityksiään vastaan tulivatpa nuo vaatimuk-

set mistä tahansa. Oli itsestään selvää, että marsalkasta talvisodan syttyessä tuli sotavoimien ylipäällikkö. Kunniaa, jonka hän ja Suomen armeija näinä kohtalokkaina kuukausina saavuttivat, ei tarvitse muistuttaa mieliin. Suomalaisten urhoollisuuden ohella hänen sotapäällikön taitonsa teki mahdolliseksi sen mielikuvituksellisen vastarinnan, jota kauan voitiin tehdä ylivoimaiselle viholliselle. 74 vuotta täyttäneenä marsalkka Mannerheim sai sitten kolmannen kerran raskaaksi tehtäväkseen johtaa maan puolustusta Suomen vuoden 1941 kesällä joutuessa jälleen sotaan mahtavaa venäläistä naapuria vastaan. Hän suoritti sotilaallisen velvollisuutensa voimakkaasti, urheasti ja taitavasti myös koko tämän traagillisen sodan ajan, jonka lopputuloksen hän varmasti näki erehtymättömämmin kuin useimmat.»

Dagens Nyheter-lehti kirjoitti mm.: »Talvisodan syttymisellä 1939 alkoi se kausi, joka paljon suuremmassa määrin kuin mikään muu Mannerheimin aikaansaannos vakiinnutti hänen paikkansa Suomen tietoisuudessa. Hiukan epäröityään hän otti vastaan ylipäällikön tehtävän. Taitavana sotapäällikkönä ja inspiroivana johtajana hänestä tuli kansan voimanlähde, jota ilman suomalaisten ihmeellinen taistelu valtavaa ylivoimaa vastaan tuskin olisi ollut mahdollinen. Hän oli lieventänyt sisällissodan aiheuttamia vastakohtia, ja kun hän pari vuotta myöhemmin — kesäkuussa 1942 — täytti 75 vuotta, tervehti Suomen ammattijärjestö häntä valtiomiehenä, 'joka oli työskennellyt vuoden 1918 jälkien häivyttämiseksi ja kansamme yhtenäisyyden vahvistamiseksi'».

Ulkomaiden radiolähetyksissä oli Mannerheimille omistettuja muistohetkiä. »Ruotsissakin tunnemme, että pohjoismainen suurmies on jättänyt meidät», lausui läntisen naapurimaan pääministeri *Tage Erlander* radiopuheessaan.

Joskus on sanottu, että maamme valtiollisen historian kolme ensimmäistä vuosikymmentä muodostuivat »Mannerheimin aikakaudeksi». Tämä aikakausi oli nyt päättynyt.

MATKAN PÄÄHÄN

Tämän kirjan sivuilla olemme seuranneet Suomen Marsalkan elämänvaiheita siitä hetkestä lähtien, jolloin hän Askaisten Louhisaaressa kesäkuun 4:ntenä 1867 näki päivänvalon, siihen tammisunnuntain vastaiseen yöhön 1951, jolloin kuolema tavoitti hänet Lausannen kanttoninsairaalassa.

Surusanoman saavuttua kotimaahan kansan ajatukset suuntautuivat pieneen kappeliin, jossa Mannerheim lepäsi Suomen siniristilippuun verhottuna laakerien, kukkien ja kynttilöiden keskellä sveitsiläisen

kunniavartion pitäessä vahtia, ja se hiljentyi kuuntelemaan niitä muistosanoja, jotka Yleisradion järjestämässä kansallisessa surujuhlassa keskipäivän tienoissa esitettiin Suomen Marsalkan elämäntyöstä kauniin musiikin korostaessa tunnelmaa.

Tasavallan presidentti Paasikivi lausui:

»Suruviesti on saapunut, että Suomen Marsalkka Gustaf Mannerheim on siirtynyt iäisyyden maailmaan.

Yksi Suomen historian suurimpia miehiä ja loistavimpia hahmoja on poistunut.

Ei ole mahdollista tässä muistiin palauttaa, mitä Gustaf Mannerheim on isänmaansa hyväksi tehnyt. Eikä se ole tarpeenkaan. Suomen kansa sen tuntee ja tietää.

Gustaf Mannerheim oli monilla taistelukentillä koeteltu soturi. Mutta hän oli myös rauhan töihin pystyvä valtiomies. Omaten erinomaiset johtajanominaisuudet hän sekä soturina että valtiomiehenä suoritti itsenäisen Suomen hyväksi tekoja, jotka ovat syvälti vaikuttaneet isänmaan kohtaloihin. Hänen nimensä on lähtemättömästi piirtynyt Suomen historiaan.

Velvollisuuksilleen aina uskollisena ja lämpimänä isänmaanystävänä Gustaf Mannerheim suoritti täysinäisen työpäivän, niin kuin vain harvoille on suotu. Hän on nyt astunut Tuonelan joen yli. Surusanoma täyttää Suomen kansalaisten sydämet kaipauksella. Isänmaa on kiitollinen siitä, mitä hän on sen hyväksi tehnyt.

Rauha hänelle, maallisen matkansa päättäneelle valtion uskolliselle palvelijalle.»

Kansan ja valtiovallan nimissä puhui pääministeri *Urho Kekkonen*, jonka sanat kuuluivat seuraavasti:

»Raskas surusanoma on tänään saapunut maahamme. Suomen Marsalkka, vapaaherra Carl Gustaf Emil Mannerheimin pitkä ja työntäyteinen elämä on päättynyt. Suomen maa ja kansa ottavat syvän surun vallassa vastaan tiedon suuren sotilaansa ja entisen valtionpäämiehensä siirtymisestä manan majoille.

Kun keisarillisen Venäjän armeijassa loistavan sotilasuran läpikäynyt kenraaliluutnantti Mannerheim vuonna 1918 nimitettiin Suomen armeijan ylipäälliköksi, oli hänen nimensä tuntematon varsinaiselle Suomen kansalle. Siitä lähtien on hänen työnsä maamme hyväksi ollut mitä suuriarvoisin, usein merkitykseltään ratkaiseva. Nimi, joka hieman yli kolme vuosikymmentä sitten oli vieras, on sen jälkeen niin kiinteästi liittynyt isänmaamme historiaan, että Suomi ja Mannerheim kuuluvat erottamattomasti yhteen koko maailman tietoisuudessa.

Harvalle ihmiselle on suotu tilaisuus sellaisiin tekoihin oman kansansa hyväksi kuin suotiin Suomen Marsalkka Mannerheimille, ja harva mies on vastuulliset tehtävänsä hoitanut sillä miehuudella, taidolla ja ryhdikkyydellä kuin hän ne hoiti. Kun hän vaikeina aikoina toimi maan sotavoimien ylipäällikkönä tai valtakunnan päämiehenä, aina voitiin luottaa ja ehdottomasti

luotettiin siihen, että hänen itsenäisen toimintansa pyyteettömänä päämääränä oli yksinomaan Suomen kansan etu. Hänen ehdotonta isänmaallista uhrivalmiuttaan kuvaa ehkä näkyvimmin se, että hän toisen maailmansodan myrskyiset vuodet Suomen armeijan ylipäällikkönä toimittuaan, ikänsä taakkaa valittamatta, vielä suostui raskaissa olosuhteissa johdattamaan maan rauhaan ja johtamaan valtakuntaa uuden rakennuskauden alussa. Siinä tarkoituksessa hän otti kesällä 1944 vastaan tasavallan presidentin korkean tehtävän, jota hoiti vuoteen 1946. Tällöin, kuten monesti ennenkin, hän suoritti tehtävänsä tavalla, joka oli ylevänä osoituksena hänen pettämättömästä velvollisuudentunnostaan isänmaata kohtaan.

Virallisten tehtävien hoitamisen ohella Mannerheim osallistui myös vapaaseen kansalaistoimintaan. Niin kuin hän kaukonäköisenä valtiomiehenä oli valtionhoitajakautenaan ja nimenomaan 1930-luvulla tehnyt työtä kansalaissovinnon ja kansan eheyttämisen hyväksi, hän kohdisti sosiaalisen työnsä yhteiskunnan kovaosaisten ja lasten auttamiseen. Erityisen kiitosmaininnan ansaitsee hänen toimintansa Suomen Punaisen Ristin ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton piirissä. Hänen harras myötätuntonsa maan nousevaa polvea kohtaan ilmeni monin kaunein muodoin ja sen palkkana oli hänen osakseen tullut ihaileva kunnioitus myös lasten ja nuorison taholta.

Suomen Marsalkka Mannerheimilla oli harvinainen kyky ja sitä onnellisesti täydentävä ehdoton arvovalta

asettua toisarvoisten päivänkiistojen yläpuolelle ja kohdistaa toimintansa kokonaisuuden hyväksi. Siksi se kunnioitus, jota hän nautti Suomen kansan keskuudessa, oli jakamaton. Alinomaisella myötätunnolla seurasivatkin kansamme kiitolliset ajatukset häntä viimeksi kuluneina puolena kymmenenä vuotena, jotka hän sairautensa kanssa kamppaillen vietti suurelta osalta ulkomailla, isänmaataan kuitenkaan koskaan unohtamatta. Suomen valtiovalta ja Suomen kansa tekevät kunniaa manalle siirtyneelle suurmiehelleen, joka elämässään niin uskollisesti toteutti sukuvaakunansa velvoittavan tunnuslauseen 'Candida pro causa ense candido' — Puhtain asein puhtaan asian puolesta. Suokoon Kaikkivaltias hänelle rauhaisan levon hyvän ja pitkän päivätyön jälkeen. Tämä päivätyö tulee säilymään Suomen kansan aikakirjoissa sukupolvesta sukupolveen.»

Puolustusvoimien kiitollisuuden ja kunnioituksen puki sanoiksi karjalaisten joukkojen vapaussodan aikainen päällikkö, puolustusvoimien komentaja, jalkaväenkenraali Sihvo, jonka puheesta lainaamme seuraavan:

»Suruviesti tietää kertoa Suomen Marsalkan jalon ja kauniin elämäntyön päättyneen.

Voidaksemme täysin ymmärtää ja antaa arvon hänen työnsä merkitykselle meidän on kaikessa tarkastettava ei vain tapahtumien kulkua, vaan myös sitä historiallista taustaa, joka on hänen henkilökohtaisen panoksensa takana. Kunniakkaan suvun edustajana Marsalkka Mannerheim on kirjoittanut kauniin sivun kansamme

historiaan. Hän oli suorittanut pitkän ja ansiokkaan palveluksen Venäjän armeijassa ja kunnostautui erikoisesti ensimmäisen maailmansodan aikana suurten joukkoyhtymien komentajana, mutta isänmaansa palveluksessa hän osoittautui olevansa enemmän kuin tavallinen sotapäällikkö, hän oli kansansa johtaja, valtiomies.

Suomen Marsalkka Mannerheimille ovat isänmaa, yksimielinen kansa, sen nuoriso sekä voimakas puolustus olleet kaiken muun yläpuolella. Niihin Marsalkka on aina pyrkinyt kohdistamaan kansansa katseet.

Suuri elämäntyö on nyt päättynyt, suuri ja vaativa myös katsottuna laajemmasta näkökulmasta kuin pienen Suomen. Syvä inhimillisyys kaikkine henkisine kamppailuineen, epäilyksineen, jopa rajoituksineenkin on omansa tätä suuruutta korostamaan. Yli-ihmisiä ei synny koskaan. Mutta liioitella ei voi historiankaan perspektiivissä, kun sanoo Kaarle Kustaa Emil Mannerheimin jäävän kansamme historian säilyville lehdille yhtenä kaikkein ensimmäisistä hahmoista.

Puolustusvoimain kiitollisuus ja kunnioitus maamme suurinta sotapäällikköä kohtaan pukeutuu kunnioittavan kaipuun ja suuren ihailun ilmaisuun.»

Historioitsijan sana oli tohtori *Eirik Hornborgin* ruotsinkielisten radioasemien välityksellä esittämä muistopuhe, joka pääpiirtein sisälsi seuraavan:

»Suomen Marsalkan Mannerheimin kuolema merkitsee sitä, että suuri mies on poistunut historian näyttämöltä. Hän kuului sukuun, jonka juuret eivät olleet Suomessa, mutta joka kuitenkin monen sukupolven ajan oli asu-

nut täällä ja täällä myös suorittanut suurimman ja merkittävimmän osan historiallisista teoistaan.

Kaksikymmentävuotiaana Gustaf Mannerheim lähti Venäjän silloiseen pääkaupunkiin Pietariin saadakseen siellä sotilaskoulutuksensa. Hän kohosi nopeasti sotilasuralla, niin että jo 1905 hän everstin arvoisena osallistui Venäjän ja Japanin väliseen sotaan. Ensimmäisen maailmansodan puhjetessa 1914 hän oli jo kenraalimajuri ja keisarillisen armeijan hajotessa 1917 kenraaliluutnantti. Tsaarivallan kukistuminen vapautti hänet sotilasvalastaan, ja hän palasi kotimaahan. Hän oli tällöin 50-vuotias ratsuväenkenraali, joka oli saanut kokemuksia kahdesta kovasta sodasta.

Maa, johon hän palasi, ei kuitenkaan enää ollut sama, jonka hän nuorukaisena oli jättänyt, mutta hän löysi sen uudelleen. Siitä tuli hänen oma maansa, kiinteä kohta horjuvassa maailmassa. Silloin hän ei voinut kuitenkaan aavistaa, että hänen todellinen elämäntehtävänsä vielä oli häntä odottamassa. Isänmaa kutsui sotiin harjaantunutta poikaansa. Gustaf Mannerheimille tarjottiin Suomen olemattoman armeijan päällikkyyttä. Hän oli sen perustaja ja kunnialla hän johti traagillista taistelua, joka johti Suomen itsenäistymiseen. Tämä oli suuri, mutta katkera tehtävä. Veljessota jätti syviä haavoja, mutta kukaan toinen ei ole Gustaf Mannerheimin tavoin osallistunut niiden lääkitsemiseen. Kun hän sitten luopui päällikkyydestään, pidettiin hänen uraansa päättyneenä, mutta ennen kuin vuosi oli kulunut, tarvittiin jälleen hänen kykyjään ja arvovaltaansa

uusia suuria tehtäviä varten. Joulukuussa 1918 hänet valittiin Suomen valtionhoitajaksi. 52 vuoden ikäisenä sotilas ja valtiomies Mannerheim vetäytyi yksityiselämään. Hän oli luonut itselleen nimen, joka kuului Suomen historian maineikkaimpiin.

Vieläkään ei maa voinut jättää hänen kykyjään käyttämättä. Kun kohtalo vuonna 1939 päästi toisen maailmansodan valloilleen ja myös Suomea odottivat katkerat koettelemuksen päivät, silloin sai 72-vuotias Marsalkka Mannerheim tehtäväkseen tasavallan puolustusvoimien ylipäällikkönä yrittää padota syöksyvää tulvavirtaa. Harvoin on mies kutsuttu niin toivottomaan tehtävään, harvoin on kukaan selväkatseisemmin tai suurempaa mielenmalttia osoittaen ottanut vastaan kohtalonsa. Viimeksi kuluneet vuodet ovat meitä liian lähellä, jotta niitä olisi syytä kosketella. Gustaf Mannerheim sai osakseen sekä ystäviensä että vastustajien kunnioituksen, hänen ritarillinen hahmonsa kohosi kaiken yläpuolelle, hänen rauhallinen äänensä tunkeutui melun lävitse.

Ja vihdoin Mannerheim vielä kerran asetti miekkansa syrjään ja otti vastuulleen Suomen epävarmat kohtalot. Tämä oli ehkä hänen suurin maalleen antamansa uhri. Kun hän otti hoitaakseen tasavallan presidentin tehtävät, oli maa tuhon partaalla. Ei ollut houkutteleva eikä kiitollinen tehtävä johtaa vaellusta kuolemanvarjon laakson halki. Gustaf Mannerheim oli ainoa, joka sen saattoi tehdä. Vain hänen nimensä kykeni kokoamaan lyödyn ja pirstotun kansan. Hänen persoonallisuudelleen

on kuvaavaa, että voitokas vastustaja, joka oli kieltäytynyt neuvottelemasta Suomen siviilihenkilöistä kokoonpannun hallituksen kanssa, hyväksyi vastapuoleksi entisen keisarillisen upseerin, joka oli käynyt kolme sotaa Neuvostoliittoa vastaan, ja Gustaf Mannerheim täytti viimeisen velvollisuutensa maataan kohtaan, johti Suomen kansan kuolemanvarjojen laaksosta. Gustaf Mannerheimin teot ovat vielä liian läheisiä, jotta niitä voitaisiin historiallisesti arvostella, mutta yksi asia voidaan jo nyt varmasti sanoa.

Hänen tekonsa Suomen historiassa ovat miltei vertaansa vailla. Joitakin voidaan asettaa hänen rinnalleen, mutta hyvin harvoja edelle. Etevänä ja miehekkäänä säilyy hänen hahmonsa muistossamme, puolueiden yläpuolella olevana hän loi katseensa alaspäin politiikan sekavaan peliin ja hänen äänensä kaikui useimmiten korkeammasta ja kirkkaammasta avaruudesta. Kukaan ei ole ilman vikoja, ja myös kaatunut ylimys teki joskus erehdyksiä, mutta hänen koko elämäntyönsä rinnalla ne kalpenevat ja muuttuvat kirkkaan päivän varjoiksi. Arvosteltakoon hänen tekojaan miten hyvänsä, niin yhdestä seikasta ei voida olla eri mieltä: hän oli kaukokatseinen ylimys ja suoraselkäinen mies. Hän kuuluu maamme suurimpiin historiamme sarastuksesta lähtien.»

Sveitsissä vietettyjen vuosien aikana Mannerheimin henkilöllisyys oli syvälle syöpynyt maan asukkaiden mieliin. Hän ikään kuin symbolisoi Suomen kansan

vapaudenrakkautta ja itsenäisyystahtoa, niitä ominaisuuksia, jotka sveitsiläiset vuosisatoja ovat asettaneet kaiken muun yläpuolelle. Siksi monta tuhatta henkeä — virallisten piirien edustajia, ystäviä, tuttuja ja tuntemattomia — saapui hyvästelemään Suomen suurta miestä ja siten esittämään osanottonsa myös hänen kaukaiselle isänmaalleen. Seppele ja kukkavihko toisensa jälkeen jäi arkkua koristamaan, ja pieni kappeli oli lopulta kuin kukkatarha.

Jo Sveitsistä lähtien Suomi saattoi Marsalkkaansa matkan päähän. Aeron suruasuisella erikoislentokoneella, jonka oli määrä kuljettaa hänen tomunsa kotiin, saapuivat Mannerheim-ristin ritarit, kenraalimajurit *K. A. Tapola* ja *A. A. Puroma* noutamaan poismennyttä. Heidän ensimmäinen tehtävänsä oli tuoda kotimaan tervehdyksenä kukkia ja sijoittaa arkulle marsalkansauva, kunniamiekka ja lakki.

Viimeinen taival alkoi Lausannen kanttoninsairaalasta autolla sveitsiläisen upseerisaattueen sitä seuratessa Genèven lentokentälle. Sotilaallisin kunnianosoituksin arkku siirrettiin lentokoneeseen, joka pian kohosi pilvien tasalle suunnaten matkansa pohjoista kohti, kotia kohti.

Kotimatkalla oli pysähdyspaikka: Malmön Bulltoftan lentokenttä, jolle surulentokonetta vastaanottamaan oli saapunut Ruotsin armeijan edustajia, Suomen ystäviä sekä Marsalkan käly, vapaaherratar Elsie Mannerheim. Kaksi pientä vastaanottajaa erottui joukosta: kaksi karjalaispoikaa, jotka jo useita vuosia olivat

olleet Ruotsissa. Sotilaallisin kunnianosoituksin Mannerheimin tomu siirrettiin suruasuun saatettuun lentokonehalliin, jossa pidettiin lyhyt, vaikuttava muistohetki ja jossa paareille laskettiin monta seppelettä. Koko talviyön Ruotsin armeijan upseerit ja suomalaiset sotilassaattajat kukin vuorollaan pitivät vartiota Marsalkan paarien ääressä.

Kotimatkan lopputaival alkoi varhain huomenissa Ruotsin ja Suomen ilmavoimien saattaessa surulentokonetta. Torstaina, helmikuun ensimmäisenä, Mannerheimin viimeinen lentomatka päättyi kohta puolen päivän jälkeen Malmin lentokentälle, jonne tuhannet kansalaiset olivat saapuneet poismennyttä vastaan. Aeron virkailijat siirsivät arkun lentokoneesta luovuttaakseen sen kenraaleille, jotka kantoivat sen katafalkille ja seurasivat sitä, kunnes se sijoitettiin ruumisvaunuihin. Ja kohta sotilaallisten surujuhlallisuuksien jälkeen autojen loppumaton rivi lähti hiljaa ajamaan pääkaupunkia kohti harmaanhämyisen talvipäivän levittäessä kuin suruverhon lumisten maisemien ylle.

Suruliputettu Helsinki, jonka miltei jokaisessa näyteikkunassa oli Marsalkan kuva valkoisten kukkien ympäröimänä, vastaanotti kotiinpalaavan. Läpipääsemättöminä riveinä reunustivat katuja ja Suurkirkon tienoita kansalaiset, jotka tahtoivat olla viimeisen paluun todistajina.

Suomen Marsalkan arkku sijoitettiin suruun verhotun Suurkirkon alttarin eteen katafalkille, ja kunniavartio asettui sen äärelle. Suomalaiseen arkkuun sijoitettuna

ja marsalkan pukuun puettuna poismennyt jäi Sveitsissä ja Ruotsissa laskettujen kukkien keskelle.

Seuraavana ja sitä seuraavana päivänä — hautajaispäiväksi oli määrätty sunnuntai, helmikuun 4:s — kansalaiset katkeamattomana virtana saapuivat jäähyväisille. He seisoivat miltei loputtomassa jonossa tuntikausia, jopa viisi-kuusikin tuntia, talven pakkasessa ja viimassa, vain päästäkseen hetkeksi pysähtymään paarien eteen osoittamaan kunnioitustaan poismenneelle. Vanhat ja nuoret olivat mukana tällä ainoalaatuisella marssilla, joka lukuunottamatta lyhyttä taukoa — virallista seppeltenlaskutilaisuutta — kesti miltei kaksi vuorokautta. Tuntui kuin ei ketään olisi edes varhaisilla aamutunneilla väsyttänyt, ei sitäkään vanhusta, jolle toiset jonottajat lupasivat pitää paikkaa, jos hän tahtoisi lähteä välillä levähtämään. Syvän hiljaisuuden vallitessa tapahtui vaellus kirkossa ovelta Marsalkan arkun ohitse toiselle ovelle. Yksi ja toinen pysähtyi hetkeksi, kumartui ja laski kukan tai pari paarien ääreen. Moni sivuutti Marsalkan tomun syvän liikutuksen valtaamana. Kuudenkymmenentuhannen henkilön lasketaan käyneen kirkossa noina kahtena vuorokautena. Niiden päivien iltoina, jolloin Suomen Marsalkan tomu lepäsi Suurkirkon alttarin ääressä, valonheittäjät valaisivat temppeliä, hänen väliaikaista leposijaansa.

Helmikuun 4:s, jolloin Suomen kansa suurin juhlallisuuksin saattoi Marsalkkansa viimeiseen lepoon Hietaniemen sankarihautausmaahan, valkeni aurinkoisena pakkaspäivänä. Varmaankaan ei yksikään, joka ky-

keni lähtemään liikkeelle, antanut pakkasen pelottaa itseään.

Vähän ennen keskipäivää alkoivat Suurkirkon kellot soida, ja samaan aikaan soivat kirkkojen kellot koko maassa Suomen Marsalkan muistoksi. Surujuhlaan kirkkoon oli mahtunut vain pieni murto-osa niistä, jotka tahtoivat saattaa Mannerheimia viimeiseen lepoon. Mutta katujen vierillä seisoi uskollisesti häntä odottamassa yli satatuhatta suomalaista, ja tuskin oli maassa kotia, missä ei olisi kokoonnuttu radion ääreen surujuhlaa seuraamaan.

Itse surujuhlaan olivat saapuneet, paitsi Suomen Marsalkan molemmat tyttäret ja monet Mannerheim-suvun jäsenet, presidentti Ståhlberg, diplomaattikunta, 32 kenraalia, juhlaan erityisesti kutsutut Mannerheim-ristin ritarit, viralliset henkilöt ja järjestöjen edustajat. Tasavallan presidentin ja rouva Paasikiven saavuttua alkoi surujuhla täsmälleen kello 12.

Tällä välin oli Suurtorille kokoontunut joukko-osasto toisensa jälkeen. Torilla oli myös yksinäinen hevonen — Marsalkan Kate-niminen mustiin verhottu ratsu. Värikäs lippukulkue nousi Suurkirkon Unioninkadun puoleisia portaita ylös muodostamaan kunniakujannetta.

Sisällä kirkossa kymmenet kynttilänliekit valaisivat kuoria ja siinä olevaa arkkua, jonka edessä samettityynyillä olivat Suomen Marsalkan lähes kuusikymmentä kunniamerkkiä. Arkun taustan muodostivat edellisenä päivänä lasketut kymmenet seppe-

leet. Kahdeksan kenraalia muodosti viimeisen kunniavartion.

Siunauspuheen piti Porvoon hiippakunnan piispa *Max von Bonsdorff*, joka lausui seuraavan:

»Suomen Marsalkka Gustaf Mannerheimin paarien ääressä pyydän muistuttaa mieliimme seuraavan raamatunlauseen: 'Vuoret väistykööt ja kukkulat horjukoot, mutta minun armoni ei sinusta väisty, eikä minun rauhanliittoni horju, sanoo Herra, sinun armahtajasi.' Jes. 54: 10.

On ehkä ollut aikoja, jolloin tässä raamatunlauseessa käytetyt kuvat luonnon maailmasta ovat tuntuneet räikeiltä ja liioitelluilta. Se aika, jolloin Marsalkka Mannerheim eli, ei kuulunut niihin. Se oli päinvastoin suurten murrosten ja kovien kohtaloiden aika siihen määrin, että pyhän kirjoittajan käyttämät kuvat miltei kirjaimellisesti toteutuivat. Melkein kaikki tässä maailmassa on näinä viime vuosikymmeninä näyttänyt horjuvalta. Tässäkin isiemme maassa elämämme usein on ulkonaisesti katsoen tuntunut olevan lujaa perustusta vailla. Mutta isiltä perityssä uskossamme meille on annettu horjumaton perustus. Olemme oppineet luottamaan iankaikkiseen Jumalaan ja häneltä apua odottamaan kovissakin kohtaloissa. Emmekä ole pettyneet. Vaikea tosin on meidän omistaa itsellemme sen Jumalan omaisuuskansan nimeä ja arvoa, joka Israelille muinoin suotiin. Mutta sittenkin olemme vakuuttuneet siitä, että Jumala meidänkin pienen kansamme on ottanut rauhanliittoonsa ja että hänen armonsa kaikista

puutteistamme ja rikoksistamme huolimatta lepää meidän yllämme. Muuten varmaan meidänkin kansamme olisi täytynyt horjahtaa ja väistyä niin kuin vuorten ja kukkulainkin ajatellaan tekevän tekstilauseessamme.

Jumalan armolliseen johdatukseen kansamme elämässä on tähdellisenä osana kuulunut, että hän on lahjoittanut meille johtomiehiä, jotka ovat kyenneet viitoittamaan meille tien ja tahtoneet uhrata voimiaan ja työtään kansamme pelastamiseksi vaaroista ja onnettomuuksista. Sellainen Jumalan kansallemme lähettämä mies oli Marsalkkamme, vapaaherra Gustaf Mannerheim. Itsenäisyytemme aamuruskossa hän astui esiin, ja korkeaan ikään saakka hän uskollisesti palveli isänmaatansa mitä vaativimmissa tehtävissä. Ei ole vaikea näyttää toteen, että historian Herra käytti häntä aseenaan viedäksensä omat armolliset tarkoituksensa kansamme kohtalonhetkenä perille. Etäällä isänmaasta Jumala valmisti tätä miestä niitä korkeita tehtäviä varten, jotka häntä täällä odottivat. Hänestä tuli luja ja horjumaton luonne, joka herätti kansassamme jakamatonta luottamusta. Mutta samalla jumalallinen kasvattaja oli antanut hänelle armahtavaisen sydämen kaikkia niitä kohtaan, joihin myrskyjen iskut olivat sattuneet ja jotka olivat joutuneet hätään ja onnettomuuteen. Näidenkin hyväksi hän suunnitteli toimenpiteitä ja uhrasi voimiaan.

Sen tähden, arvoisat kansalaiset, kun me surun valtaamina ja kaivaten ajattelemme poismennyttä suurta johtajaamme, älkäämme unohtako sydämen pohjasta kiittää Jumalaa, taivaallista Isäämme, siitä, että hän

lahjoitti meille vaikeana aikana tämän suurmiehen ja siunasi hänen elämäntyötään isänmaan ja sen kovia kokeneen kansan hyväksi. Marsalkka Mannerheim lausui kerran eräässä puheessaan, että hädän ajat usein ovat myöskin armon aikoja — nödens tider äro ofta även nådens tider, niin kuin sanat ruotsiksi kuuluivat. Ainakin hänen aikakautensa kansamme historiassa oli sellainen aika. Herran armo ei ole meistä väistynyt, vaikka toisinaan on voinut siltä näyttää, eikä hänen rauhanliittonsa ole horjunut. Syventykäämme päivä päivältä yhä hartaammin Jumalan armon rikkauksiin ja antautukaamme yhä kokonaisemmin kansana ja yksilöinä hänen johdettavikseen elämämme myötä- ja vastoinkäymisissä. Ja rukoilkaamme itsekukin Jumalalta uskollisuutta ja kestävyyttä voidaksemme omasta puolestamme taistella uskon jaloa taistelua loppuun saakka.»

Ruotsiksi piispa von Bonsdorff jatkoi:

»Lupaus, jonka olen tähän ottanut Pyhästä kirjasta, ei ole vain kansoille, vaan myös meille yksilöinä annettu sana. Kun se, kuten usein tapahtuu, luetaan juhlajumalanpalveluksissamme, se antaa varmaan monelle taistelevalle ja masentuneelle sielulle uutta toivoa ja uutta lohdutusta. Jumalan rauhanliitto merkitsee jotakin meille kaikille. Se ei ole riippuvainen ajankohdista eikä suhdanteista. Se on luja ja pettämätön. Ja sen on meille kristityille vahvistanut ja sinetöinyt Jumalan lähettiläs, Jeesus Kristus, elämäntyönsä ja uhrikuolemansa kautta. Kristuksen rististä on tullut tämän rauhanliiton, meidän Jumalamme armon ja rakkauden ja

samalla myös ihmisten armeliaisuuden ja rakkauden innoittaman toiminnan vertauskuva. Poismennyt Marsalkkamme asetti korkealle sen järjestön, joka Punaisen Ristin nimellä on omistautunut tälle pyhälle ja korkealle symbolille ja siten sitoutunut harjoittamaan rakkaudentyötään Kristuksen hengessä.

Vielä ei ankarien myrskyjen ja kovien koettelemusten aikakausi ole ihmiskunnalta lopussa. Vielä huokaamme ja kiusaannumme sen raskaan ikeen alla. Sitä enemmän tarvitsemme sitä lujuutta ja voimaa, jonka usko Jumalan armoon ja rauhanliittoon voi meille antaa. Näinä aikoina tehdään maailmassa paljon keksintöjä. Monessa tapauksessa keksijähenkeä kannustaa pyrkimys löytää uusia aseita taistelussa maailmanherruuden saavuttamiseksi. Miten hyvä olisikaan, jos meidän sukupolvemme tähänastista suuremmassa määrin suuntaisi löytäjänpyrkimyksensä sille vuorenlujalle perustalle, jonka Jumala vuosituhansia sitten on armossaan ja rauhanliitossaan meille lahjoittanut. Sillä tiellä voitaisiin voittaa monia kriisejä, monet myrskyt muuttuisivat hiljaiseksi tyveneksi. Sillä tiellä meille myös annetaan voimaa, jonka tarvitsemme voidaksemme viimeisessä taistelussa rohkeasti käydä kohti suurta tuntematonta tietäen saavamme silloin jättää horjuvan maailman ja siirtyä siihen, mikä kestää ikuisesti.

Vakuuttuneina siitä, että Jumalan armon ja Jumalan rauhanliiton perusta kestää elämässä ja kuolemassa, vihimme nyt poismenneen suurmiehen isiltä perittyyn tapaan viimeiseen lepoon.»

Saattoväen seisaalleen noustessa ja kirkkoon sijoitettujen ylipäällikön standaarin ja kunniavartiolippujen laskeutuessa piispa von Bonsdorff lausui: »Maasta Sinä olet tullut — — —» ja kolme lapiollista multaa karisi arkulle. Tampereen hiippakunnan piispa *E. G. Gulin* ja kenttäpiispa *Johannes Björklund* avustivat ruumiinsiunaustilaisuudessa, jonka juhlavuutta kaunis musiikki lisäsi.

Yhteisesti veisatun virren jälkeen astui paarien ääreen eduskunnan puhemies *K.-A. Fagerholm*, joka piti seuraavan muistopuheen:

»Suomen kansa on nyt lausumassa jäähyväisiä suurimpiin kuuluvalle pojalleen. Olemme kätkemässä isänmaan multiin vuosien uuvuttamaa, kunniasta ja maineen loisteesta syrjään vetäytynyttä suurta sotilasta, valtiomiestä ja kansalaista.

Tuntematon oli hän Suomen kansalle, kun hänen nimensä talvella 1918 kiiri yli maan, joka oli joutunut suurimpaan onnettomuuteen, mikä kansaa voi kohdata, sisällissodan pyörteisiin. Viisikymmenvuotiaan Carl Gustaf Mannerheimin nimi piirtyi kansamme tietoisuuteen itsenäisyytemme verisessä aamunsarastuksessa, veljen taistellessa veljeänsä vastaan oikeaksi katsomansa vakaumuksen, korkeina pitämiensä ihanteiden ja päämäärien puolesta, vakuuttuneina asiansa oikeutuksesta. Valkoinen kenraali ei ollut vain voiton laakerein seppelöity sotapäällikkö, hän oli yli-inhimilliset mitat täyttävä vertauskuva, ja suuri osa kansaamme jumaloi häntä. Mutta älkäämme tuomitko niitä, jotka epätoivoisina

ja hädissään liittivät hänen nimeensä kauhujen varjon, joka kaikkialla ja kautta aikojen näyttää kuuluvan sisällissotaan ja etenkin sen maininkeihin. Voittajan nimellä oli heidän mielissään kolkko kaiku, he eivät yhtyneet voitonhymniin eivätkä sytyttäneet soihtujaan hänen kunniakseen. He eivät silloin tienneet, että Mannerheim halusi olla ritarillinen vastustajiaankin kohtaan, ettei hän hyväksynyt vankileirikurjuutta ja että hän varoitti omiaan tahraamasta lippuaan.

Syviä olivat yhteiskuntaamme isketyt haavat, vihaa uhoava oli katkeruus, hiekalle rakennetulta näytti riippumattomuutemme. Tarvittiin vuosia ja vuosikymmeniä ennen kuin kuilujen yli oli luotu sillat, vastakohdat tasoittuneet ja haavat arpeutuneet. Ihme tapahtui.

Pirstoutuneesta kansasta kehittyi suurissa elinkysymyksissään yhtenäinen, heikosta yksimielisyydessään väkevä. Mannerheim kuului niihin, jotka selvimmin tajusivat tuossa piilevän kansamme tulevaisuuden takeen, ja hän ponnisti voimansa sovinnon ja yhteisymmärryksen hengen luomiseksi. Hänen hahmonsa nousi vuosien vieriessä yhä enemmän puolueiden ja ryhmien yläpuolelle. Kokoavana viirinä hänen nimensä kokosikin sitten — elämän auringon paistaessa hänen kohdallaan jo syksyisen matalalta — kun kansan oli käytävä puolustustaisteluun. Häneen isänmaa luotti hädän hetkellä, häneen ja hänen sarkatakkiseen armeijaansa, sotureihin, joiden vertaisia hän ei sanonut milloinkaan aikaisemmin nähneensä.

Hän oli suuri sotilas, Marsalkkamme, mutta hän ei silti rakastanut sotaa. Sotainen kiihko ja sodan lietsonta olivat hänelle vieraita. Avoimesti hän seitsemänkymmenvuotispäivänään, kesäkuun neljäntenä 1937, sanoi, ettei 'sotilaskunnia houkutellut sitä, joka oli nähnyt sodan kauhujen käyvän yli monien maiden ja viimeksi yli oman maansa'. Hän, jos kukaan, tiesi, mitä merkitsi sodan mukanaan tuoma kurjuus. Kun hän uudelleen joutui astumaan sotapolulle, ei se tapahtunut riemumielin. Hän täytti vain velvollisuutensa.

Loistavana tulee hänen nimensä säilymään sotilaallisten mainetekojen historiassa, mutta yhtä ylevän kunniapaikan on aikakirjoissa saava hänen rauhantyönsä valtiomiehenä.

Sekin on loistava. Hänen diplomaattisen taitavuutensa ja länsimaissa nauttimansa henkilökohtaisen luottamuksen turvin maamme selvisi rauhallisemmille vesille vuoden 1918 seikkailujen jälkeen. Hänen tuolloinen valtionhoitajakautensa oli nuoren itsenäisyytemme vakiinnuttamisen aikaa. Tehtävänsä täytettyään hän vetäytyi yksityiselämään osoittamatta katkeruutta, vaikka hänet syrjäytettiinkin. Maan ollessa kaksikymmentäviisi vuotta myöhemmin mitä suurimmassa hädässä, kaiken uhatessa luhistua, vain hän saattoi ehdottomalla arvovallallaan johtaa maan ilman sisäisiä taisteluita pois sodan kurimuksesta. Hän ei kieltäytynyt noudattamasta maansa kutsua, ja niin hän valtionpäämiehenä johti maan sotapolulta rauhan tielle. Hän suojeli saavutettua rauhaa alkuajan vaikeuksissa ja suoritti rauhan-

työn, joka tulee tasaveroisena mainittavaksi hänen sotaisten urotöittensä rinnalla.

Niinpä on kenraali, sotamarsalkka ja Suomen Marsalkka Carl Gustaf Mannerheim ihmeellisellä tavalla tullut keskeiseksi hahmoksi itsenäisen Suomen historiassa. Kukaan toinen ei ole hänen laillaan joutunut tarttumaan isänmaan kohtaloihin ratkaisun hetkellä.

Suuren persoonallisuutensa mahdilla hän on tämän kaiken tehnyt. Itseään tyrkyttämättä hän on aina ollut palveluksiin altis. Kuinka helppoa hänen olisikaan ollut julistautua diktaattoriksi monien esimerkkiä viime vuosikymmeniltä noudattaen. Mutta sellaista ei vanha aristokraatti ajatellutkaan. Ehkä hän ei hyväksynyt uudenaikaista demokratiaa kaikissa muodoissaan, mutta hän kunnioitti parlamentaarista hallitusjärjestelmäämme ja hallitusmuotoamme, jonka hän itse valtionhoitajana vahvisti. Hän oli esimerkillinen kansalainen, joka pikkupiirtoja myöten täytti kansalaisvelvollisuutensa. On ollut liikuttavaa nähdä, kuinka Marsalkka Mannerheim, joka viime vuosina on sairautensa vuoksi oleskellut pitkät ajat ulkomailla, aina palasi kotimaahan vaaliuurnien äärelle.

Unohdu ei myöskään poismenneen suurmiehen panos yhteiskunnallisen työn saralla, hänen työnsä Suomen Punaisessa Ristissä, joka hänen johdollaan on kehittynyt mallikelpoiseksi rauhan ja sodan hyväntekeväisyysjärjestöksi. Syvä on kiitollisuutemme Mannerheimin nimeä kantavan lastensuojelujärjestön perustamisesta ja sen omalla alallaan hänen johtamanaan suorittamasta uranuurtajatehtävästä.

Tiedämme, mitä hän on merkinnyt sodan uhreille, joiden taakan keventäminen on kenties ollut lähinnä hänen sydäntään. Rikas ja vaiheikas oli hänen elämäntyönsä, avara hänen harrastustensa piiri.

Hetken kuluttua lasketaan Suomen Marsalkka lumipeitteisen isänmaansa poveen, missä hän tulee lepäämään kansansa hyväksi suorittamansa pitkän ja työntäyteisen elämän jälkeen, kansan, jonka ajatukset nyt kulkeutuvat näiden paarien äärelle. Hänen viimeinen leposijansa on aseveljiensä keskellä.

Kallisarvoinen on perintöosa, jonka hän jättää vaalittavaksemme. Tämä perintö on isänmaan vapaus ja itsenäisyys — hänen oman elämänsä johtotähdet. Kunnioittakaamme suuren vainajan muistoa uutteralla rauhantyöllä ja pyrkikäämme yhteisymmärryksessä tekemään tästä maasta vapaan ja onnellisen kansan koti. Näin tehden me kohotamme ylevimmän muistomerkin Suomen Marsalkalle, vapaaherra Gustaf Mannerheimille, jonka viimeinen matka pääkaupunkimme läpi nyt alkaa Suomen kansan kunnioituksen ja kiitollisuuden tunteiden häntä seuratessa.»

Yksi ainoa seppele laskettiin tässä siunaustilaisuudessa: tasavallan presidentin seppele. Kieloseppeleen nauhoista hän liikuttuneena luki nauhoihin suomeksi ja ruotsiksi tekstatut sanat: »Suomen Marsalkka, Vapaaherra Gustaf Mannerheim. Isänmaalle unohtumattomia palveluksia suorittaneen suuren sotilaan ja valtiomiehen muistoa syvästi kunnioittaen Tasavallan Presidentti.»

Kuulan Surumarssin sävelten soidessa viimeisen

matkan lopputaival kirkosta hautaan alkoi. Suurkirkon edustalla, Unioninkadun puolella, odotti kuuden mustan hevosen vetämä yksinkertainen ja sotien kolhima tykinlavetti. Sille sijoitettiin Suomen Marsalkan arkku, ja vaellus kaupungin halki alkoi kaksi kilometriä pitkän saattueen seuratessa maan suurinta sotilasta tämän viimeiseen leposijaan.

Saattueeseen yhtyivät kirkossa olleet, Suurtorilla odotelleet joukko-osastot ja Kauppatorilla järjestäytyneet noin 6 000 reservin upseeria. Kirkas helmikuun aurinko valaisi Mannerheimin matkaa kaupungin halki. Yksitoistatuhatta partiolaista, sotainvaliidia, valkolakkista ylioppilasta ja asepukuista reservin upseeria muodosti kujanteen kirkosta Hietaniemen haudalle saakka. Ja kujanteen takana seisoivat kansalaiset moninkertaisina rivistöinä vakavin ilmein ja paljastetuin päin. Yläilmoissa kahdeksan armeijan hävittäjää lensi kunniakierroksen toisensa jälkeen saattueen yllä sen pitkällä matkalla Hietaniemeen.

Monta riipaisevaa kohtausta sattui katujen vierustoilla saattueen kulkiessa. Ruotsalaisen teatterin edustalla seisoi nuori sotasokea isänsä taluttamana. Hiljaisella äänellä isä kertoi pojalleen saattueen lähenemisestä. »Nyt on Marsalkka vain kolmen metrin päässä.» Sotasokea asettui kunniantekoasentoon ja vei käden lakin reunaan. Siten hän kunnioitti ylipäällikköään.

Eräässä puheessaan sotilailleen Suomen Marsalkka oli lausunut: »Kuolema vain voi katkaista tämän yhteenkuuluvaisuuden siteet». Surujuhlapäivänä tuntui kuin pikem-

minkin kuolema olisi yhdistänyt. Ainakin se yhdisti sinä päivänä koko kansan kunnioittamaan poismennyttä suurinta aikalaistaan. Katujen varsilla oli ihmisiä kaikista kansanluokista ja varmasti myös kaikista poliittisista puolueista, sillä »valkoisesta kenraalista» oli vuosien varrella tullut Suomen »sinivalkoinen kenraali», niin kuin muuan ulkomaalainen sotilas on muistelmissaan kirjoittanut.

Hietaniemen sankarihaudalla, koruttoman puuristin juurella otettiin viimeiset jäähyväiset, ja kahdeksan Mannerheim-ristin ritaria laski ylipäällikkönsä ja ritaritoverinsa haudan lepoon 19 tykinlaukauksen kajahdellessa kuulaaseen talvi-ilmaan. Suomen Marsalkka oli ehtinyt matkan päähän.

Myöhään yöhön vaelsi katkeamaton joukko kansalaisia Mannerheimin leposijan ääreen, ja viikkomäärin jatkui tämä hiljainen saatto sankarien leposijojen keskellä olevalla Suomen suurimman sotilaan haudalla. Suomen kansa oli saanut pyhiinvaelluspaikan.

Suomen Marsalkan muistoa viettivät maanmiehemme kaukaisissa maissa. Surujumalanpalveluksia järjestettiin useissa maissa, eivätkä Mannerheimia unohtaneet nekään venäläiset, jotka hänen sotilasuransa vuosikymmeninä palvelivat Venäjän armeijassa. Siitä kertoi Pariisin maailmankaupungissa pidetty kaunis ja tunnelmallinen sielumessu.

»Lupaan, etten koskaan unohda Suomea», oli Mannerheim lausunut koulutovereilleen lähtiessään palve-

lemaan vieraan maan armeijassa. Hän piti lupauksensa: hän palasi kotimaahan, suoritti oman maansa hyväksi ainoalaatuisen elämäntyön ja kansa palkitsi hänet saattamalla hänet yksimielisin kiitoksin synnyinmaan poveen.

L O P P U S A N A T

»VUOSISADAT kiitävät ohi ja katoavat. Aika tasoittaa ja sovittaa. Hengen ja työn jättiläiset, jotka kerran ovat ohjanneet kansojen kohtaloita ja epäitsekkäästi uhrautuneet korkeiden päämäärien eteen, loistavat milloinkaan sammumattomien soihtujen tavoin yli pimeyden ihmiskunnan pitkällä vaelluksella kohden henkistä kasvua ja täydellistymistä.» Nämä sanat Mannerheim lausui marraskuun 6. pnä 1932 suomalaisten ja ruotsalaisten kuninkaan Kustaa Aadolfin sankarikuoleman 300-vuotismuistojuhlassa Lützenissä. Ne voidaan sovittaa niitten lausujaan. Mannerheimin nimi on aina säilyvä sen kansan aikakirjoissa, jonka vapauden symboli hänestä on tullut.

VIIMEINEN MATKA
LAUSANNESTA HIETANIEMEEN
KUVINA

Viimeinen matka alkaa Lausannen kanttoninsairaalasta.

Aeron kone yöpyy Malmössä. Ruotsalainen kunniavartio arkun äärellä Bulltoftan lentokentän konehallissa.

Viimeinen lento on päättynyt. Aeron virkailijat kantavat arkkua luovuttaakseen sen vastaanottajille. — Juhlallinen suruvastaanotto Malmin lentokentällä tuhansien kansalaisten osoittaessa kunnioitustaan kotimaahan palaavalle.

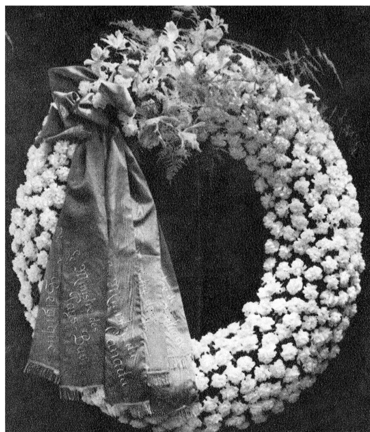
Monet kymmenet autot saattavat suruvaunua sen ajaessa talvista tietä helmikuun usvaisessa säässä Malmilta Suurkirkkoon.

Kenraalit kantavat arkkua Suurkirkkoon suurten yleisöjoukkojen osoittaessa kunnioitustaan.

Kadettien kunniavartio Suomen suurimman sotilaan paarien ääressä Suurkirkossa. Sveitsissä ja Ruotsissa lasketut seppeleet Suomen lippuun verhotun arkun ympärillä.

Viimeiset jäähyväiset. Monet kymmenettuhannet odottavat vuoroaan saadakseen hetkeksi pysähtyä Suomen Marsalkan arkun ääreen. — Ulkovaltojen lähetystöjen päälliköiden kaunis seppele, yksi sadoista.

Arkun ääreen pysähtyi monituntisella vaelluksella kansalaisia maan kaikilta kulmilta ja kaikista kansankerroksista. — Poroviikkoa Helsinkiin viettämään saapuneita lappalaisia kirjoittamassa nimiään kirkossa oleville surunvalittelulistoille. — Yhdysvaltain lähettiläs, ministeri John M. Cabot ilmaisee osanottonsa Valtioneuvoston juhlahuoneiston eteisaulassa.

Surujuhlaan. Tasavallan presidentti ja rouva Paasikivi saapuvat Suurkirkkoon. — »Hän oli suuri sotilas — — —, mutta yhtä ylevän kunniapaikan on aikakirjoissa saava hänen rauhantyönsä valtiomiehenä.» Eduskunnan puhemies Fagerholm esittää Suomen kansan jäähyväiset.

Surujuhla on päättynyt. Kahdeksan kenraalia kantaa arkkua Suurkirkosta sijoitettavaksi tykinlavetille.

Matkan viimeinen taival alkaa. Vielä kerran Suurtorin sivua, torin, jolla Suomen Marsalkka toukokuun 16. pnä monesti oli ottanut vastaan paraatin. Joukko-osastot osoittavat viimeistä kertaa kunnioitustaan kolmen sodan ylipäällikölle. Yliopiston portailla ryhmä sotainvaliideja.

Pohjois-Esplanaadia Suomen Marsalkka ratsasti ensimmäisenä toukokuun 16. päivänä. Pohjois-Esplanaadia hänet saatetaan matkan päähän.

Surusaattueen lippurivistöä Arkadiankadulla valkolakkisten ylioppilaiden muodostaessa kunniakujan. — Kuusi majuria kantaa sotapäällikön kunniamerkkejä.

Isää saattamassa. Suomen Marsalkan tyttäret Sophie ja Anastasie sivuuttavat Hietaniemen kappelin.

Vanhan kaartin jäseniä. Kunnianosoitus puolen vuosisadan takaa.

Mannerheim-ristin ritarit kantavat ylipäällikönsä matkan päähän. — Saattajat sankarien viimeisellä leposijalla.

Suomen kansan pyhiinvaelluspaikka. Loputtomina riveinä saapuvat vanhat ja nuoret haudalle. Kaksi pienokaista laskee kukkansa soturin, rauhan miehen ja nousevan polven hartaan ystävän leposijalle.

Kunniaa poismenneelle. Suruviikolla Suomen Marsalkan kuva oli miltei jokaisen liikkeen ikkunassa kukkien ja kynttilöiden keskellä. Tavaratalo Stockmannin ikkunan eteen pysähtyivät tuhannet hiljaiseksi hetkeksi. — Mannerheimin piirteet ovat syvälle syöpyneet sen kansan mieleen, joka hänessä näkee aikakautensa suurimman suomalaisen.

TÄRKEIMMÄT LÄHTEET

Kai Donner: Sotamarsalkka Mannerheim. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1934.

Tancred Borenius: Field-marshal Mannerheim. Hutchinson & Co. (Publishers) LTD. London and Melbourne. 1940.

Paul Rodzianko: Mannerheim. Jarrolds (Publishers) London Limited. 1940.

J. O. Hannula: Mannerheim. Vapaussodan ylipäällikkö. Kustannusosakeyhtiö Sanatar. Helsinki. 1937.

Hannes Ignatius: Gustaf Mannerheim. Luonnekuva, puheet, sähkösanomat vapaussodan ajoilta. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. 1918.

J. O. Hannula: Suomen vapaussodan historia. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1933.

T. Peitsara: Suomen ja Venäjän talvisota 1939—40. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. 1941.

Carl Gustaf Mannerheim: Matka Aasian halki I—II. Oy. Suomen Kirja. Helsinki. 1940.

G. Mannerheim: Muistelmat I—II. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 1951—1952.

Berta Edelfelt: Sophie Mannerheim. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1932.

C. G. Mannerheim. Toimittaneet H. Kekoni ja H. J. Viherjuuri. Kustannusosakeyhtiö Kivi. Helsinki. 1938.

Mannerheim. Suomen vapauttaja ja valtionhoitaja. Mitä hän on sanonut ja mitä hänestä sanottu. Toimittanut Yrjö Koskelainen. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. 1919.

Kunnia — isänmaa. — Miten Suomi taisteli. Toimitta-

neet W. E. Tuompo ja V. A. M. Karikoski. Kustannusosakeyhtiö Kivi. Helsinki. 1941.

Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig. Bokförlagsaktiebolaget Militaria. Stockholm. 1938.

Erik Mandelin: Suomen Punainen Risti sodan ja rauhan aikana. Helsinki 1941.

Erik Mandelin: Kaksikymmentä vuotta lastensuojelutyötä Suomessa. Helsinki 1941.

Tiede ja ase. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 1. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. 1933.

Herrgårdar i Finland II. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag. Helsingfors 1928.

Sotamarsalkka Mannerheim 75 vuotta kesäkuun 4. päivänä 1942. Juhlajulkaisu. Toimittaneet Kaarlo Hildén, Ragnar Numelin ja Birger Fagerström. Oy. Suomen Kirja. Helsinki. 1942.

Väinö Tanner: Olin ulkoministerinä talvisodan aikana. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 1950.

Wipert v. Blücher: Suomen kohtalonaikoja. Muistelmia vuosilta 1935—44. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1950.

Suomen Tasavallan Presidentit. Kirjoittaneet Urho Kekkonen, Matti Kuusi, Emerik Olsoni, Eino E. Suolahti. Matti Kurjensaari, Artturi Leinonen, L. A. Puntila ja Tauno Suontausta. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1950.

Waldemar Erfurth: Suomi sodan myrskyssä 1941—1944. Suomennoksen käsikirjoitus. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo. Helsinki. 1951.

Uuden Suomen arkiston lehtileikekokoelmat.